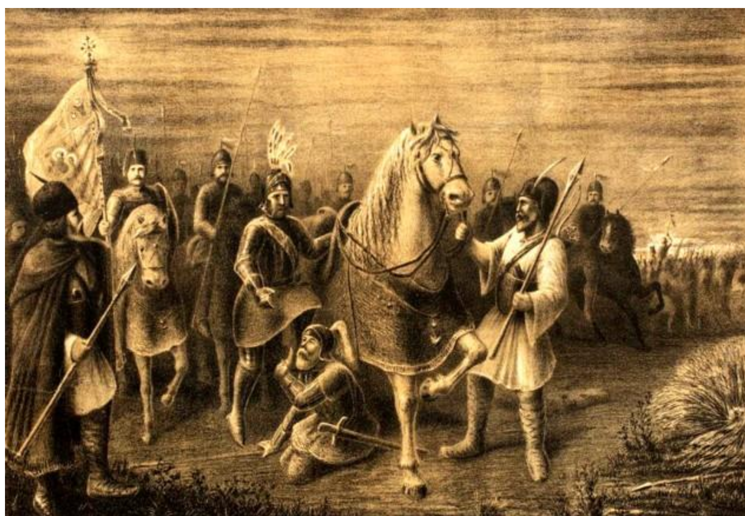
ion drăguşanul

Pagini poloneze despre istoria românilor

Cluj-Napoca, 2024

MOTO: *„Ştefan, după ce a pus în scenă*
un spectacol politic pur oriental,
l-a numit voievod și succesor pe
fiul său Bogdan, până și-a încheiat viața
plină de fapte și succese, la 2 iulie 1504.
Polonezii i-au lăudat măreția eroică,
dar nu au vărsat lacrimi pentru el”[1].

MOTO: *O ţară fără memorie şi fără*
spiritualitate, oricât de bogată ar fi,
rămâne doar „cu cerurile şi cu câmpurile”.

Parafrază după Ludwik Kubala[2].

---

[1] Metr. Kor. ks. 20, p. 103
[2] Kubala, Ludwik, *Szkice historyczne*, Kraków 1896, p. 229

Provocarea cronicarilor

Cronicarii Moldovei fac repetate trimiteri la analele poloneze, citând sau chiar reproducând integral fragmente din operele istoricilor (în măsura în care reproduc integral şi documente de cancelarie, statut pe care li-l recunoştea şi Miron Costin) Joannis Dlugossi, Marcina Kromer, Marcina Bielski(ego), Macieja Stryjkowski(ego) etc., împletind informaţiile poloneze şi maghiare cu poveşti spuse pe la focurile de tabără ale oştirilor vremilor lor.

De-a lungul anilor, mai toţi marii istorici români au aruncat, vorba lui Arune Pumnul, măcar „o privire repede" asupra „izvoarelor istorice" poloneze, pentru a desluşi cât mai onest trecutul neamului nostru, chiar dacă nu din perspectiva epocilor, ci din cea a vremii lor. În general, adică mereu şi la toate naţiunile, istoria este o trufie sau măcar un reper fabulos, care să ostoiască neîmplinirile altor generaţii cu închipuiri (mituri) care să ţină loc de idealuri.

Fiind doar un pasionat de istorie, nu se putea să nu caut şi eu prin patrimoniul spiritual al megieşilor noştri, ca să înţeleg cum ne-au privit străbunii lor, de-a lungul vremilor. Şi am rămas plăcut surprins să descopăr, peste tot, respect şi admiraţie faţă de locuitorii unei ţări mici, mereu ameninţată cu strivirea între roţile de moară ale marilor puteri din vecinătate, locuitori care, ori de câte ori au avut şi

un conducător, au izbutit să-i înfrângă, rând pe rând, pe toţi potrivnicii. De fapt, asta şi este problema tradiţională a români-lor: conducătorul fiecărei epoci. Din păcate, mult prea des am optat pentru lideri slabi, laşi, lacomi şi gata să ne vândă în orice clipă pentru mai puţin de trei arginţi. Dar când am avut un adevărat conducător, nimeni nu ne-a putut sta în cale, pentru că stă în firea noastră să nu îndurăm umilinţa.

Răsfoind câteva zeci de mii de pagini de istorie poloneză, am ales din cele peste o mie de pagini de istorie a românilor doar câteva sute, nu doar pentru că mi s-au părut interesante, ci mai ales pentru a atenţiona asupra unei bibliografii inedite, în cea mai mare parte. Fără îndoială că toate paginile din *Źródła dziejowe* (Izvoare istorice), Tom X, ale lui Alexander Jablonowski, ar merita o traducere competentă şi autorizată, pentru că în *Akta i listy* (Acte şi scrisori) găsim explicaţii pentru multe enigme ale istoriei noastre. Şi am să dau doar un exemplu:

Ştim din documentele moldoveneşti că Alexandru cel bun a adus un zugrav din Polonia, căruia, în 30 ianuarie 1425, îi întărea „patru sate pe Miletin… să-i fie uric, cu tot venitul, în veci, neclintit, şi copiilor lui, şi nepoţilor lui, şi strănepoţilor lui. Iar dacă nu va avea copii, aceasta să fie fraţilor lui, şi copiilor lor, şi nepoţilor lor şi strănepoţilor lor, după moartea lui”[3].

Uricul a fost scris de „Mihail gramatic”, cel care, în 18 februarie 1445, ajunsese logofăt (în limbajul polonez

---

[3] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / A. Moldova*, vol. I, Bucureşti 1975, doc. 60, pp. 86, 87

al vremii, cancelar) şi moştenea „satele lui Ştefan Zugraf”[4] din Moldova, iar în Polonia, unde primea două rente, din 1453, moştenea, împreună cu „Duma și Teodor, frații lui, locuitori şi boieri ai Moldovei, în solidar, cu soțiile, copiii, familiile, tot ce se află în regatul polonez, în special în palatinatul Rusiei, și statele Camieniec, Kołomyia şi Drohobycz”, printr-un uric, primit la Cracovia, înainte de „28 iunie 1456”[5], când primea acelaşi uric şi la Suceava.

În istorie, scrie că Mihail logofăt, trimisul lui Petru Aron pentru a negocia pacea cu turcii, nu s-a mai întors vreodată în Moldova, ceea ce este posibil, deşi, la intervenţia repetată a regelui Cazimir, încă din 1485, Ştefan cel Mare îl iartă, printr-un salvconduct, emis la Colomeea, şi îi permite să se întoarcă în ţară, unde va primi toate vechile sale onoruri[6].

Sunt numeroase astfel de detalii complementare unor întâmplări româneşti reale în istoriografia poloneză, iar descoperirea lor rămâne în sarcina sau doar în buna plăcere a celor îndreptăţiţi să o facă. Eu nu încerc o expunere istorică, ci doar pun la dispoziţia celor cât de cât interesaţi paginile care urmează, selectate subiectiv, dar care nu pot fi puse de cineva la îndoială (**I. D.**).

---

[4] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / A. Moldova*, vol. I, Bucureşti 1975, doc. 252, pp. 355-357
[5] Jablonowski, Alexander, *Żródła dziejowe* (Izvoare istorice), Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów* (Problemele românilor sub dinastia Iagelonilor), *Akta i listy*, *Inventarium priyilegiorum, literarum, diplomatum etc. p. E. Rykaczewski editum*, Warszawa 1878, p. 11
[6] Dogiel, Codex dipl., t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 13

„**De la Valahia** (Wołoszczyzną) **antică, până la cea actuală”**

„Noi, polonezii, numim, în mod obișnuit Țara Românească (Wołoszą, Wołoszczyzną, krajem Woloskim, ziemlią Wołoską, Wołochami), acea parte a pământului care este despărțită de țările noastre ruse, adică voievodatele Rusia Roşie, Podolia și Bratslav, de râul Nistru și o parte a munților maghiari (Carpaţi sau „Alpii Maghiari” – n. n.), şi întinzându-se, pe partea dreaptă a aceluiaşi Nistru, până la gura lui, la Akerman, iar de la Akerman, de-a lungul ţărmurilor Mării Negre, până la gura Dunării, apoi merge pe malul stâng al aceleiaşi Dunări spre cetatea de la Orşova. De unde, urmând granițele Banatului Timişoarei din Ungaria și hotarele Principatului Transilvaniei, în sus, spre nord, se ajunge la granițele polono-ruse, de unde începe.

Această Țară Românească (Wołoszczyzna), numită așa în mod obișnuit, este împărțită în două părți, adică două Hospodării, state sau voievodate. Porțiunea care mărgineşte Polonia și se întinde, de la Nistru, până la gura de vărsare a râului Siret în Dunăre se numește Moldavia (Mołdawia), adică Mołdovłachia, adică ținutul Muntean sau Muntenia, după râul Moldova, care se varsă în Siret, în apropierea

orașului Roman. Scriitorii greci o numesc *Maura Vlachia*, iar scriitorii turci o numesc *Kara Iflak* sau *Kara Bohdania*.

Cealaltă parte a Țării Românești, mai îndepărtată de regiunea noastră, se numește de fapt **Valachia**, dar această parte ia și alte nume. Unii scriitori o numesc *Istriana*, după fluviul Dunărea, a cărui parte inferioară, datorită influenței râului Sava, începe să se numească *Dunărea Ister*; Dunărea despărțind-o de Bulgaria tătarilor din Dobruck (Dobrogea), i-a dat acest nume. Alții o numesc *Transalpina*, din cauza pământului Transilvaniei, de care este despărțit de o serie de munți înalți, numiți în mod obișnuit Alpii, adică Alpii Sarmați. Vlahii înșiși o numesc *Munztova*, care înseamnă *Muntenia*, în latina coruptă. În fine, alții o desemnează prin cuvântul *Ugro Vlachia*, pentru granița cu Ungaria (Węgrami) Ugri, care aparține ţinutului Banatul Timişoarei, de la granița cu Italia (Wołochami, ceea ce înseamnă şi Ţara Românească, adică Ţara Italienilor – n. n.).

Primii locuitori ai ţinuturilor ce sunt acum Țara Românească, după cum ne spun istoricii greci, au fost geții. Nu se știe din ce neam erau. Unii le derivă numele de la sciții vecini, la nord, alții de la tracii, așezați la sud, din cauza asemănării limbii lor cu limba acestor două neamuri și a unor obiceiuri comune. Antichitatea, mai târziu decât Herodot, îi confundă adesea pe acești geți cu dacii sau dava; dar adevărații geți erau mai aproape de Marea Neagră, unde sunt acum tătarii din Budziac (Bugeac), ținutul Muntean și Țara Românească (adică Basarabia – n. n.). Dacii își aveau așezările în ceea ce este acum Transilvania și se întindeau până la râul Tyssa sau Tibiseus, în Ungaria.

Herodot afirmă că Darius, fiul lui Histaspus, regele Persiei, după ce a făcut război împotriva Scyților, trecând din Asia Mică, prin strâmtoarea mării, până la Dunăre, își va conduce trupele peste Dunăre, pe un pod, spre pământul geților, şi abia de nu și-a pierdut trupele acolo, din cauza lipsei de hrană și apă. Trecerea trupelor lui Darius prin Gecya (Geţia) a fost probabil prin actuala regiune tătară Budziack, o țară care este în mod natural nelocuită, fără apă bună și fără pășuni pentru vite. Unitatea acestor două neamuri, din vremea lui Augustus Cezar, l-a determinat pe geograful grec Strabon să creadă că râul Marisus sau Marasz (Mureş) curge prin ținutul geților, deși, de fapt, se vărsa în țara dacilor.

Geții aveau nobilii lor, aveau un guvern propriu al țării lor, aveau legi și rituri religioase, care le-au fost predate de primul legiuitor, Zamolxis: mai întâi sclav, apoi slobod și elev al celebrului filozof grec Pitagora. Strabon spune că Alexandru, regele macedonilor, având război cu tracii, a atacat și neamul tribalilor, ale cărui așezări se întindeau până la Dunăre și la gurile sale, unde se află acum Bulgaria. Același rege, trecând Dunărea și jefuind capitala geților, s-a întors repede în propria sa țară. Locul acestui oraș trebuie să fi fost pe acest râu, lângă gura lui; pentru că Alexandru, din insula Peuce, pe care Dunărea o face cu o parte din apele ei, care curg în mare, îndată s-a întors să nimicească pe zisele cetăţi ale geților, după cum vedem la Strabon. Nesăbuitul nostru Radłubek a transformat războiul lui Alexandru cu geții într-un război cu polonezii; și a numit orașul distrus de el Cracovia. Cu toate acestea, numele și domnia geților din Țara Românească au continuat, cu mai bine de trei secole înainte de Hristos, sub

vitejii regi ai neamului lor. Ei au rezistat cu curaj regilor traci și succesorilor lui Alexandru în această parte a regatului său și nu se temeau de puterea în creștere a romanilor, care, smulgând domnia tracilor, și-au așezat armatele pe Dunăre, numind cuceririle lor provincia Moesia și provincia Pannonia. Dromichetas, regele geților, l-a prins pe Lisimah, regele lor, într-o luptă cu tracii, și, după ce i-a arătat sărăcia supușilor săi şi că Lisimah nu avea de ce să se plângă, l-a eliberat, cu îndemnul ca, de acum, înainte, el să fie un vecin bun și să nu-și dorească bunurile altcuiva. Mai târziu, un alt rege, pe nume Burebista, a extins Geţia, învingându-i pe sciți, până la Nipru și, mândru că a cucerit alte neamuri, și-a trimis armata peste Dunăre, în provinciile romane.

Romanii plănuiau să-i supună pe geții invadatori, iar Iulius Cezar, dictatorul, pregătea deja un război împotriva lor, care a fost curmat prin moartea sa, în Senat; dar ceea ce forța deschisă nu putea realiza a făcut-o trădarea. Burebista a fost ucis de propriii săi supuşi, care s-au revoltat împotriva lui, la instigarea romanilor. După doborârea sa, statul geților a fost împărțit între diferite căpetenii. Dacii de același sânge și limbă, care trăiau în Transilvania de astăzi și s-au unit, anterior, cu geții, și-au ales pentru ei un cârmuitor nobil, pe nume Kotys, adică Pisica (Cotyso – presupusul întemeietor al cetăţii Hotin sau Chotim – n. n.). De atunci, renumele geților a început să se estompeze în acea țară, începând să devină mai puțin obișnuit în documentele istorice, în favoarea numelui Dacia. Kotys, regele dac, a continuat să atace provinciile romane. Suetonius spune că Augustus, împăratul, l-a căsătorit cu fiica sa, Iulia, şi a cerut-o în căsătorie pe fiica regelui Kotys. Această

dublă căsătorie ar fi putut însemna obținerea unei prietenii favorabile, pentru ca, odată cu pacea dacilor și geţilor, să restabilească pacea provinciilor dunărene. Curând, însă, Augustus l-a trimis împotriva lui pe Cornelius Lentul, care i-a învins pe trei generali daci în Panonia (inclusiv pe Kotys, „ucis de romani sub Lentul” – n. n.) și i-a alungat pe ceilalți daci dincolo de Dunăre; iar Catus Elius, tot un conducător roman, după mărturia lui Strabon, care îi era contemporan, a scos multe dintre familiile geților din țara lor și i-a așezat în Moesia și în Tracia. Puterea romană şi disputele interne dintre daci şi geţi i-au adus într-o stare atât de neputincioasă, la sfârşitul domniei lui Augustus şi la începutul domniei lui Tiberius, încât dacii nu mai puteau aduna pentru război decât 40.000 de oameni înarmaţi. Sub succesorii lui Augustus, dacii au devenit oarecum mai puternici și acum erau o națiune independentă. Tiberius, angajat în atitudini crude și suprimând libertatea romanilor, s-a angajat în război în Germania și împotriva parților, iar, în cele din urmă, s-a îndrăgostit de poporul singuratic și barbar din Mapreach; a uitat de daci, care atacau deseori provinciile romane de peste Dunăre. Scurtele domnii ale altor tirani de după el, până la Vitellius, leau lăsat și ele uitate. Dacii, profitând de certurile domestice dintre Vitellius și Vespasian, au început să se revolte. Au fost sprijiniţi de legiunile din Moesia, cu ajutorul lui Mucyan. Domițian a luptat împotriva lor, cu noroc, de două ori. Apoi au fost victoriile armelor lui Traian, care dorea să-i supună complet pe daci, iar victoria împotriva regelui Decebal, ultimul rege al Daciei, avea să transforme Dacia într-o provincie romană.

Această nouă provincie romană, care începea de la Dunăre, se întindea probabil până dincolo de Nistru şi până la malurile Niprului, ocupând şi o parte din Podolia și Ucraina. Căci dacă Burebista, cel mai viteaz rege al geților, înfrângându-i pe sciții, de malul Nistrului, după mărturia scriitorilor din vechime, și-ar fi întins țara până la Nipru, probabil ca romanii, noii stăpâni ai Daciei, voiau şi ei să aibă hotarele lor vechi. Acest lucru este dovedit de memorabilul Val al Traian din Ucraina (de fapt, este „Valul lui Troian", datorat ultimului osiris al egiptenilor, Rhamses al II-lea – n. n.), ale cărui urme se mai văd până la Nipru (monumentele megalitice ale „Căii Demne de Admirați-une", cum se numea iniţial barajul energetic ridicat de Rhamses, se întindea până la Don – n. n.). Acest lucru este dovedit de monedele romane de diferite tipuri din Ucraina și din Podolia, adesea extrase din pământ în număr mare. Ruinele orașelor și castelelor din stepe o mărturisesc, deși în fragmente mici, pe care timpul nu le-a putut distruge complet. Traian, împăratul, a populat această țară nou cucerită cu coloniști romani, trimițând soldați veterani din diverse provincii romane și numeroase familii care doreau să se stabilească acolo. Populația trebuie să fi fost mare. Eutropius spune că întreaga lume romană era formată din ei. Dar chiar înainte de Traian, oamenii vinovați erau deja trimiși acolo, din Roma și din Italia, în exil: dovadă, renumitul poet roman Ovidius, care a învățat chiar și limba geților și a sarmaților, precum spune el despre sine. Romanii, neputându-se proteja complet, cu legiunile lor din nord, de atacurile germanilor, sciților, sarmaților, bastarnilor, iazigilor și ale altor sălbatici, aveau nevoie, în noua lor provincie, de orașe și sate pline cu propriii lor compatrioți, pentru o mai de încredere și sprijin de apărare. Se mai

crede că geții, împreună cu dacii, vor fi un neam mai capabil să adopte obiceiuri mai noi; că, având legături străvechi cu grecii vecini prin comerţ, mai întâi, iar apoi cu romanii, cuceritorii grecilor.

În ciuda faptului că era atât de bătrân, împăratul Traian, dorindu-şi să mențină Dacia şi după moartea sa, i-a schimbat caracterul, printr-o serie întreagă de decrete, dar cezarii care au urmat au început să o neglijeze; nu eforturi de a o menține în ascultare, transformând visul predecesorului lor într-o ambiţie deşartă. Dacii preferau mai mult libertatea sălbatică a barbarilor vecini, ocoliți încă de prapurii și de trupele romane, decât captivitatea de supuşi romani. Succesorul lui Traian, Adrian, fie din gelozie pentru faima împăratului, fie pe considerentul că era mai sigur să te mulțumești cu siguranţa, a ordonat să fie demontat podul care lega Moesia de Dacia, sub pretextul de a-i împiedica pe barbari să treacă Dunărea. Marcus Aurelius a avut relații, în Pannonia, cu națiunile germanice, care conspirau împotriva Romei, iar dacii li s-au alăturat germanilor în secret. În anii următori, războaiele cu parții și sarmații i-au angajat pe romani în alte părţi, au interzis purtarea armelor de către dacii mereu turbulenţi şi neliniştiţi. În sfârşit, Aurelian, profitând de greutatea întreţinerii acestei provincii, a trecut legiunile dacice, cu mulţi dintre locuitorii ei, peste Dunăre, în Moesia, pe care a numit-o Dacia sa; și a desemnat Dunărea ca hotar perpetuu pentru imperiul roman.

Adevăratul motiv al lui Aurelian pentru părăsirea Daciei a fost afluxul dinspre nord a triburilor sălbatice din preajma Mării Baltice (goții, națiune nordică, s-au mutat

anterior, din peninsula Scandinvă, acum Suedia, și s-au așezat, în timpul primilor împărați, între gurile Oder și Vistula, de unde făceau dese incursiuni în țările sudice apropiate. Romanii aveau obiceiul ca pe națiunile sălbatice să transforme în clienţii lor. Ei nu acordau nici o importanță etniei, proprietății personale sau profiturilor reciproce de la societate. Este adevărat că dacii și geții, amintindu-și de atâtea înfrângeri suferite de la romani, i-au chemat pe goți, preferând să se unească cu ei, decât să fie sub stăpânirea străină a lui Marcus Aurelius; aproape toate națiunile germane s-au unit, atunci, împotriva imperiului roman.

Aceşti goți rătăcitori s-au așezat, mai întâi, în văile Vistulei, pe ţărmurile Mării Negre și ale Lacului Meotic, apoi şi pe cele ale Mării de Azof şi pe Nipru, de unde, în decursul timpului, s-au răspândit până la Dunăre, și au ocupat țările dacilor și geților, cu care s-au înfrăţit mai ales atunci când aveau de jefuit provinciile romane. Confundarea ulterioară a goților cu dacii și geții l-a determinat pe mândru episcop got Iordanes, un scriitor din secolul al V-lea după Hristos, să le atribuie, pe când celebra victoriile goților săi, chiar şi victoriile din vremuri mai vechi, care fuseseră obţinute de geți. Invaziile goților, înfrângerile sau victoriile lor asupra romanilor, sunt descrise de istoricii romani, sub diverși împărați, până la Teodosie. Ei pot fi văzuți, în aceste mărturii, sub diferite denumiri (ostrogoți, vizigoți, tervingieni, grutingi, taifali, victofilieni şi altele).

Când goții au invadat, în acest fel, Țara Românească, a apărut o nouă națiune, mai sălbatică și mai crudă. Ei erau hunii, o națiune din nordul Sciţiei asiatice. Nu este

treaba noastră de a contura aici originile și diferitele varietăți ale unor populaţii, înainte de a intra în Europa. Din descrierea caracterelor și a modului lor de viață, pe care ne-au lăsat-o Ammian Marcellin, Menander, Procopius și Jornandes, se pare că hunii au fost strămoșii actualilor kalmuci și s-au așezat acolo sau undeva în apropierea locului în care stau acum. Fuziunea cu ei a diferitelor hoarde scitice și supunerea altor națiuni asiatice, au creat o armată puternică a acestor barbari, mai degrabă decât națiunea lor. Aceste nenumărate lăcuste au luat numele de *hun*, cu care au inundat Europa cu sânge. Primul dintre regii lor, Balamber, după ce i-a bătut și i-a urmărit mai întâi pe alani, a traversat râul Tanais sau actualul Don și a căzut asupra goților, care ocupau, în acea vreme, regiunile de coastă ale Mării Negre şi ale Dunării, iar goţii, neputând rezista asaltului hunilor, au început să se retragă, de la Don, la Nistru; dar când puterea copleșitoare i-a apăsat şi acolo, unii s-au predat învingătorilor și au rămas sub stăpânirea lor, în timp ce alții au intrat în provinciile romane de peste Dunăre, cu permisiunea împăratului de Răsărit. Prin urmare, hunii, însoțiți și amestecați cu multe alte neamuri, pe care le cuceriseră, adică goți, alani, roxolani și gepizi, au preluat toată Dacia antică, inclusiv o parte a Panoniei, și au trăit acolo în pace, până la moartea nepotului lui Balamber, Attila.

După moartea lui Attila, între fiii săi au izbucnit războaie civile. Națiunile, geloase pe faima cuceritorilor lor, i-au atacat, deoarece erau deja sfâșiați și neputincioși. Gepizii, națiune din sângele goților, care locuia la acea vreme în Pannonia, pe malul drept al râului Thyssa, i-au alungat din vestul Daciei sau Transilvania. Ostrogoții, care

erau încă în mare măsură împrăștiați între Don, Nipru și Nipru, s-au ridicat din nou, iar rămășițele hunilor s-au strâns în hotarele înguste ale Moldovei și Basarabiei de astăzi, amestecându-se cu anteții, adică veneţii, căci în această continuă schimbare a neamurilor migratoare, venind dinspre Marea Baltică, ele au coborât spre Marea Neagră, acolo unde este acum Basarabia. Acești huni au rămas în regiune, dar erau slabi și nesemnificativi; au stat acolo până la sosirea unor noi barbari, numiți avari, pentru că vedem în istoria romană că, mai târziu, sub împărații Leong, Zenonem și Justinian, ei au atacat regatul răsăritean.

Moartea lui Attila, în anul 453, a fost epoca căderii regatului hunilor și apariției unor noi regate în Europa, pe ruinele sale. Cauza acestei ruine a fost mulțimea de neamuri, slavi, goți, gepizi, germani și franci, incompatibile între ele, pe care însă puterea acestui om puternic a fost în stare să le mențină. Fiii lui Attila, Dengizyk, Ellak și Hirnak, au rămas, dar nu aveau suficientă inteligență și putere pentru a păstra regatul tatălui lor în întregime. Fiecare dintre ei dorea să stăpânească singur, ceea ce a dat naștere la o ceartă între frați și o ocazie ca supușii să se elibereze de jugul lor.

Primul, Ardaric, regele gepizilor, a luat armele împotriva hunilor. După mai multe lupte sângeroase, în care Ellak, cel mai în vârstă dintre fiii lui Attila, a murit, 30.000 dintre huni și alți barbari care îi susțineau, au fost uciși de săbiile gepizilor, care au fost învingători. Ei au preluat imediat Dacia, primul habitat al hunilor, adică Țara Românească a Moldovei, Muntenia, Transilvania și Panonia,

care se întindea dincolo de râul Tyssa, adică Tybiscus. Am înțeles că aceiași gepizi, amintindu-și vechile reședințe din Sarmaţia, au cucerit parte din viitorul voievodat al Craco-viei, împreună cu Spiż.

Şi alți generali au urmat exemplul gepizilor. Dintre cei trei prinţi ostrogoţi Walemir a ocupat teritoriile dintre Sava şi Drava din Pannonia, ţinut numit Savia, şi actualul regat al Slavoniei; Theodemir a acaparat ţinuturile din jurul lacului Pejso şi Widemir, în Panonia, acolo unde acum este Austria. Ei i-au lăsat pe huni și pe alte națiuni aliate să plece. Unii dintre rugieni s-au dus în Tracia, alţii au preluat stăpânirea malurilor Dunării, cu herulii și seyrieni, în provincia Noricum Ripense, numită acum Bavaria. Alanii au luat în stăpânire o părticică din Seytya și din Mesia. Rămășițele hunilor au fugit spre est, unde au preluat fostele așezări ale goţilor dintre Prutul de sus, Nistru și Nipru.

Avarii, o națiune provenită din același trib și limbă ca și hunii, au rătăcit mult timp prin nordul Asiei, pe acolo unde este acum Moscova (Rusia) Siberiană. În istoriile lor, scriitorii greci îi numesc pe acești avari oguramci și uneori varchoniți, menţionând două ramuri din aceeași familie, numite, în limba, lor war și chunni. Au trecut, apoi, spre Volga de jos, la începutul domniei împăratului Iustinian; iar la sfârşitul aceleiaşi domnii, după câteva lupte birui-toare cu alţi barbari, crescând numeric, au trecut Donul, Niprul şi Nistrul şi s-au aşezat în aceleaşi locuri unde au stat anţii şi rămăşiţele hunilor, adică în Muntenia şi în Moldova.

Sălbăticia crudă nu a încetat în aceste habitate. Pe parcursul a câtorva zeci de ani, după ce s-au aliat cu gepizii vecini, au zdrobit rămășițele goților, precum și pe bulgari și slavi, şi au preluat o parte semnificativă din Panonia, unde au devenit mai aroganți și s-au împotrivit sabiei lui Tsarogrod. Acest lucru este dovedit de domniile împăraților care l-au urmat pe Iustinian, până la Heraclius.

Anteții s-au așezat între Marea Neagră, gurile Dunării și râul Prut. Locuințele lor pe apă au fost motivul pentru care li s-a dat numele Antes, din limba celtică, care înseamnă locuitori ai apei. Li se mai spunea și Wenedi (veneţi), nume obișnuit la acea vreme, după sciții și sarmații cu care deveniseră deja oarecum învechiți, desemnând și națiunile sarmaților, care fie erau mai puțin familiare romanilor, fie, după părerea populară, îndesate spre mare şi mlaştinile nordice.

Din vremea lui Constantius, fiul împăratului Constantin, care a purtat război împotriva acestor anteţi sau Wenedi, au rămas paşnici mai bine de 40 de ani, până la prima invazie a Europei de către huni, cu regele Balamber. Jornandes mărturisește că Witymir, regele got al hunilor, le-a plătit tribut, atunci când hunii au înaintat mai adânc în statele romane, apoi, profitând de inconștiența lor, i-a atacat pe anţi și, după ce i-au supus, au ordonat ca regele lor Boaz, fiii lui şi 70 de căpetenii să fie spânzuraţi. Se știe că acești anteţi, după ce puterea goților a fost înăbușită de huni, au vrut să-și recâștige puterea: același Jornandes mărturisește că încă înainte de Vitysur, predecesorul său, Ermeneric, regele acestor goți, i-au cucerit, împreună cu wenedii și slavii.

Anteţii, înmulțindu-se și poate şi datorită venirii noilor lor hoarde, împreună cu hunii, sporiseră până la o mulțime imensă de oameni; pe vremea lui Iustinian, împăratul, au umplut aproape toată Polonia actuală, de asemenea Țara Românească a Moldovei și Transilvania. Fiind martor la asta, Jornandes, scria astfel despre ei: „Dincolo de Dunăre, se află Dacia, ca o coroană, înconjurată de munți înalți, în jurul cărora, în stânga, se întinde spre nord, iar din izvoarele râului Vistula, printr-o suprafaţă imensă de pământ, o națiune numeroasă s-a stabilit în Vinidas, al cărei nume, deși acum diferă pentru acele așezări și habitate, este, mai frecvent, acela de slavi și de anteţi”[7].

*

1342-1350: „Potrivit cercetărilor istoricilor, perioada de formare a Principatului Moldovei se încadrează în anii 1342-1350. Partea de nord a Țării Românești, atingând Nistrul, a devenit principatul Moldovei, în timp ce partea de sud a țării, la Dunăre, a fost organizată politic și mai devreme, ca principat al Munteniei. Granițele comune și amplasarea directă a teritoriilor ambelor țări, Polonia și Moldova, trebuie să fi dus la o apropiere economică între locuitorii ambelor țări de la ocuparea Ruteniei Roșii de către Cazimir cel Mare. Deși aceste relații nu au pătruns adânc în țară, ele trebuie să fi existat din cele mai vechi timpuri… / În evidențele orașului Lwow găsim moldoveni care își exprimă pretențiile financiare, mărturisind datorii sau dând gaj. **Monedele care poartă numele și stemele**

[7] Naruszewicz, Adam, *Historya narodu polskiego*, Tom. I, Lipska 1836, pp. 59-73

Principatului Moldovei datează din vremea primului voievod independent al Moldovei, Bogdan, fiind bătute probabil la monetăria din Lwow. Relaţiile politice mai strânse datează din 1387, când Petru Muşat acceptă, de bunăvoie, suzeranitatea poloneză; el devenit complet independent de Ungaria, în timpul tulburărilor care duraseră de la moartea lui Ludwig. El căuta un protector în Polonia pentru pământul său transnistrean, care era amenințat de atacul turcilor (Othman a cucerit aproape toată Asia Mică, iar Amurat, în 1362, Adrianopol, iar în 1382, Bulgaria). Trei mii de ruble venețiene în argint plătise Petru, un an mai târziu, ca împrumut, lui Jagiello, împrumut ce a dat naștere pretențiilor hospodarilor moldoveni asupra Pokuţiei, care, prin gaj, la expirarea termenului de 3 ani, prin neplata datoriei, a trecut în stăpânirea Moldovei. Istoricii români spun că fiul și succesorul lui Petru, pe nume Latzko, era complet subordonat regelui polonez.

Principalul beneficiu al suveranității Poloniei asupra Moldovei, în următorii ani, a fost legătura comercială a ambelor țări, care a menținut importanța globală a Liovului în secolul al XV-lea…

În secolul al XIV-lea au existat dispute între Lvov și Cracovia pe seama drumului tătăresc, iar sfârșitul acelui secol aduce o creștere a neînțelegerilor, când vechilor certuri li se alătură disputa pentru drumul moldovenesc Despre el auzim deja, în 1386, când încep relaţiile cu Muntenia, ţară în care negustorul trebuia să ajungă prin Moldova. Că negustorii din Lwow au ajuns în adâncurile ţinuturilor muntene şi au fost bineveniţi acolo este confirmat de privilegiul voievodului muntean, care, deşi nu are

dată, poate fi datat cu ajutorul unei cronologie a evenimentelor politice. Se presupune anul 1390, dar această dată ar trebui să fie ușor mutată, după înfrângerea din Kosovo din 1389, când Mircea, hospodarul muntean, era amenințat de invazia turcească, şi a urmat exemplul hospodarilor moldoveni, încheind o alianță ofensivă cu regele polonez, în 8 decembrie 1389, inclusiv împotriva celui de-al doilea dușman al muntenilor, ungurii. În anul următor, Mircea a plănuit o vizită la Lublin, confirmată de privilegiu, menţionat de Kałużniacki, şi se consideră acea zi ca fiind ziua posibilei treceri a hospodarului prin Lwow. Cu toate acestea, abia un an mai târziu, prezența lui Mircea la Lwow este confirmată pe deplin, deoarece aici, în 1391, reînnoiește Acordul de la Radom, așa că presupunem data acestei șederi drept data privilegiului, pentru că, la acea vreme, contactul cu negustorii din Lwow este mai sigur decât cel din timpul presupusei călătorii. Privilegiul menționează întâlnirile Jagiełło și Witold, dar menţionează doar Lwow. În acest privilegiu, Mircea, care s-a căsătorit cu ruda lui Jagiełło, îl numește pe rege părintele său, iar pe Witold drept fratele lui; deoarece înrudirea este acceptată în 1391, în 1390 Mircea nu ar fi putut exprima asemenea cuvinte despre familia regală”[8].

[8] Charewiczowa, Łucja, Dr., *Handel Średniowiecznego Lwowa* (Comerţul medieval în Lwow, Lwow 1925, pp. 61-63

Bătălia de la Plonina

1359: „Pentru a-l ajuta pe Ștefan, fiul lui Ștefan voievod al Țării Românești a Moldovei („woyewodae Walachiae”), Kazimierz, regele Poloniei, trimite cu el o armată, care, în pădure, după ce au fost tăiați copacii, a fost copleșită de tăişurile voievodului” (Petru – n. n.)[9].

„După ce a murit Ştefan, fostul voievod valah al Moldovei (ai cărui strămoşi băștinași au fost alungați, din Italia, în regatul celor de acelaşi neam, voloscii („*nacio Volscorum*”) și li s-a spus aşa de către vechii domnitori și coloniști ruteni, pe care, mai întâi prin trădare, apoi cu forța, i-au alungat, venind în număr din ce în ce mai mare de oameni și au luat ţara în stăpânire, dar rămânând tot în riturile și obiceiurile rutenilor, prin care ar fi mai uşor ca ocupația să fie acceptată de proprii degenerați, iar ceilalţi

---

[9] Se discută o anumită tradiție a clanului Oleśnicki din armele lui Dębno, deja scrisă în vremuri ulterioare (vezi o narațiune similară în: *Viața și manierele cardinalului Sbigne*, scrisă de Phillippo Callimachus, ed. I. Lichońska. Warszawa 1962, p. 28-31). Anul (1359) al expediției, pe care Dlugosz îl menţionează, nu este cel real. Z. Spieralski este primul istoric, care a susţinut că campanie anului 1359 este un fals (W spraw rzekomej wyprawy Kazimierza Wielkiego do Moldawii, PH, t. LII, 1961, p. 147-152). Într-un mod foarte asemănător este descrisă expediția romanilor în Galia (vezi Livy, XXIII, 27) (Madyda, p. 181).

au migrat), a apărut o dispută grea între cei doi fii ai decedatului voievod, Ştefan și Petru, în privinţa conducerii și succesiunii pe tronul ţării. Căci Petru, deși era mai tânăr, pentru că era mai îngăduitor, a fost ajutat de majoritatea valahilor, iar el, cu energia cu care s-a impus și cu sprijinul maghiarilor din provincie, l-a învins pe Ştefan şi pe boierii pe care nu i-a putut convinge să fie de partea lui şi a ocupat singur principatul Moldovei.

Dar Ștefan, fratele mai mare, nesuportând umilinţa înfrângerii sale și temându-se că fratele său, Petru, al doilea născut, să nu se sfătuiască cu sfetnicii şi să-l prigonească cu mai multă cruzime, s-a refugiat la Cazi-mir, regele polonez, și, fiind bogat în comori și în ostași, a cerut să i se acorde milă, angajându-se și legându-se atât pe sine, cât și pe toți urmașii săi, care vor fi voievozi în țara Moldovei, să rămână pentru totdeauna în credința, ascultarea și supunerea Regelui Cazimir și a urmașilor săi, regi ai Poloniei. Când această condiție a fost acceptată de regele Cazimir şi aprobată de consilierii regatului, regele Cazimir a trimis o armată, din Cracovia, Sandomir, Lublin și soldați ruși, împreună cu Ștefan, pentru a-l readuce pe scaunul Moldovei.

După ziua apostolilor Petru și Pavel, armata a ieșit din tabără și, când a ajuns pe pământ vrăjmaş, a avut câteva succese mărunte și a câştigat câteva încăierări, dușmanul evitând o bătălie totală şi definitivă. Căci Petru, fratele cel tânăr, înţelegând că ar fi o prostie din partea lui să angajeze o bătălie deschisă cu Ștefan și cu armata polonezilor, a încercat să rezolve conflictul cu iscusinţă și viclenie.

Pădurile pustii se întindeau pe o lungă distanță, Ploninul fiind nelocuit, și pentru că nu are oameni care să aducă progres, pământurile nici nu sunt cultivate, nici arate în țara Şipeniţului, pe care, așa cum am menționat mai sus, ploninii o numesc Munteni, iar oastea poloneză, pentru a înainta spre interiorul ţării și spre câmpie, urma să treacă prin dreapta acelor păduri, iar de cealaltă parte a drumului muntenesc, în partea inamicului, se tăiaseră copacii şi au fost înţinaţi, că stăteau nemișcați și cădeau ușor la o lovitură. Iar când polonezii au intrat în pădure, în marş, valahii au doborât copacii din margine, care, căzând unul peste altul și prăbuşindu-se, au strivit și măcelărit oamenii, caii și armele, fără luptă, și i-au biruit. Prinşi sub cu trunchiurile și ramurile copacilor, soldați polonezi au fost uciși și zdrobiți, iar cei mai mulți dintre ei au fost mutilați la picioare sau la mâini sau în alte părţi ale corpului. Majoritatea oştenilor, zdruncinaţi de răul neașteptat, au intrat sub jug, iar numărul prizonierilor era oarecum mai mare decât al celor scoşi de sub copaci. După ce a câştigat bătălia, inamicul, cu toate prăzile și prizonierii, era cu atât mai satisfăcut, cu cât biruinţa era completă. Căci, deși o mare parte dintre cai au pierit prin doborârea copacilor, totuși armele, hainele și alte lucruri, din moment ce nimeni nu a putut să scape şi să aducă ceva înapoi, au fost luate de învingători.

Armata polonezilor, în faţa valahilor care i se împotriveau, s-a precipitat în aceste capcane, mai mult prin neglijență şi lașitate, care, în confruntare cu chibzuința și inteligența vrăjmaşilor, care i-au atras pe poloni în astfel de curse și capcane cu răutăcioasă viclenie.

Când această înfrângere a fost raportată regelui Cazimir, acesta a trimis imediat să răscumpere pe toți prizonierii. Și valahii, având posibilitatea de a face ușor răscumpărarea captivilor, toți soldații și oamenii de rând au fost lesne răscumpărați.

În această înfrângere, a fost luat prizonier Sbigneus de Oleschnicza, un soldat al casei lui Dambno, bunicul cardinalului Sbigneus și episcop de Cracovia, care a fost nevoit să șchiopăteze până în ziua morții, din cauza cioturilor care atunci i-au trecut prin cap.

Nawogius de Thanczin, fiul lui Andrea de Thanczin, Palatinul Cracoviei, după ce scăpase din mâna valahilor în tumulul bătăliei, ferindu-se să-i vadă pe tatăl și prietenii săi, a mers la Roma, direct de la locul dezastrului, și a cerut el însuși să fie făcut presbiter (căci singurul însoțitor pe care-l luase cu sine deja murise în ziua aceea), urmând să demaşte țara, la întoarcere, iar ulterior a fost promovat la decanatul Cracoviei.

Pădurea deasă de atunci a fost restrânsă, de-a lungul timpului, prin cultivarea pământului și prin înmulţirea ogoarelor.

Unsprezece flamuri au fost capturate în acea înfrângere, dintre care trei au fost regale sau voievodale, cele ale voievodatelor Cracovia, Sandomir și Lviv („Leopoliense”), nouă militare, adică Bipennium, pe care sus-zisul Nawogius o ridicase, alta dintre Leliwa, a treia dintre Vulpium, cea de-a patra dintre Rawitarum, a cincea dintre Griffonum, a șasea dintre Srzenyevitarum, a șaptea dintre

Habdankonum și a opta dintre Polukosarum, iar a noua dintre Streparum”[10].

Expediţia care începea în ziua de 9 iulie 1359, ca să sfârşească, în august, atât de catastrofal pentru cavalerii lui Sbigniei din Olesznycza, viitor cardinal al Cracoviei, care s-a simţit îndemnat spre preoţie şi pace, după sângeroasa bătălie în care făcuse şi o moarte de om, considerând, după aceea, că prăbuşirea distrugătoare a pădurii Ploninei a fost o pedeapsă divină pentru uciderea căpitanului oştirii moldoveneşti Albu, băştinaş de origine (Aprovianus, adică „din acea provincie”, numele Albu fiind tradus în latină, ca şi în cazul zeităţii dacice Eftepir, care devenise Lucia, adică Alba, adică Luna, şi fiind caligrafiat Lucius).

Relatarea bătăliei, din perspectiva conducătorului oştirii polone, s-a aflat printre notiţele lui Zbigniew Olesnicki (Sbigniei din Olesznycza) şi a fost folosită în monografia ce i-a fost dedicată de Filippo Buonaccorsi Callimachus[11], cel care a completat în mod fericit analele (cronicile sau letopiseţele) poloneze, începute de Jan Długosz şi completate de Marcina Cromer, Marcina şi fiul său Ioachima Bielscki, Jan Herburt sau profundul Macieja Stryjkowski.

Pentru că voievodul Petru era doar un copil, care încă nu împlinise cincisprezece ani, strategia bătăliei de la Plonina a fost stabilită de căpitanul Albu, „un valah de o

---

[10] Dlugossi, Joannis, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, Lib. 9, Varsaviae 1973

[11] Filippo Buonaccorsi Callimachus, *Vita et mores Sbignei cardinalis*, Leopoli 1891

străveche nobleţe”[12], care îşi fixase tabăra pe culmea unui deluşor, de unde, în zori, valahii, inclusiv cei care beneficiaseră, de-a lungul vremii, de ocrotirea Poloniei, dar care s-au întors în Moldova, după ce „au părăsit făţiş regatul Poloniei”[13], s-au năpustit, într-un „atac de sus”, sperând că „duşmanii s-ar putea să rupă rândurile şi să fugă”, ceea ce ar fi dus la o victorie pe faţă. E drept că, între timp, pusese oştenii şi ţăranii să taie copacii înalţi ai pădurii dense „într-un asemenea echilibru încât să rămână în picioare, dar, dacă ar fi împinși, să cadă printr-o mișcare ușoară”[14], dar s-a răzgândit în zori, când valahii s-au decis pentru o bătălie decisivă, punând în fruntea luptătorilor „un om voinic și îndrăzneț”. Bătălia putea fi câştigată direct, dacă liderii celor două oştiri, din iniţiativa polonului, care s-a repezit călare în rândurile moldovenilor, provocându-l la luptă cavalerească pe căpitanul Albu, nu s-ar fi înfruntat, în văzul luptătorilor din ambele tabere, care s-au oprit din înfruntare, ca să poate privi şi încuraja disputa liderilor. Luat pe nepregătite, Albu a evitat suliţa lui Zbigniew Olesnicki, şi-abia după o încrâncenată încleştare de săbii, polonul, „fie din mânie, fie din vitejie, a lovit din toată puterea cu un paloş capul adversarului său și l-a aruncat de pe cal”, iar „Pe când Albu cădea la pământ, din rândurile polonezilor s-a ridicat un zgomot atât de mare, încât, când bătălia s-a reluat, valahii, răspândiți de grosul forțele lor au apelat la o neaşteptată capcană”[15], cea a fugii în pădure, codrul dovedindu-se, pentru prima dată în istoria noastră, frate cu românul, ucigându-i, rănindu-i sau capturându-i

[12] Ibidem
[13] Ibidem
[14] Ibindem
[15] Ididem

între trunchiuri şi crengi pe mai toţi vrăjmaşii, iar Zbigniew Olesnicki, cu un picior rănit, îşi închipui că „valahul Albu, „prevăzându-şi moartea, ar fi avut grijă să taie pădurea, astfel încât să-l răzbune”[16].

1359: „Dacia, după multe războaie purtate cu romanii, conduşi de împăratul Traian („Trojedena”), după cum scrie Eutropius, este cucerită și se transformată în colonie. Și chiar după războaie a fost pustie, împăratul amintind de imensul număr al oamenilor din toate părțile imperiului roman, aduşi pentru cultivarea pământului și așezaţi în jurul cetăţilor întărite. Cu toate acestea, foarte curând după împăraţii Galenus și, apoi, Aurelian, păgânismul a revenit în această țară. Și apoi au venit goții din Gracyana. Și astfel, din acest grup confuz de romani și păgâni, care făceau comerț între ei și căsătoriile mixte, s-au născut românii („Wolochowie”), noua limbă derivând din vechea lor limbă păgână și din cea romană, ei folosesc cuvintele latine confuz și falsificate, dar au multe cuvinte pur latine.

Odată cu împrumuturile din graiul rutean și slav, datorită vecinătăţii sau și comuniunii comune, sau răspândit, ca și pe pământul slovacilor, și pe alte pământuri, începând de la lacul Meotic („Meotydu”) și până la Marea Neagră şi la Marea Adriatică, dar, întinzându-se, au fost cuceriți, așa cum şi eu am arătat în primele cărți. Totuși, nu toată această națiune a rămas în Dacia, pentru că partea sa de vest a devenit țara transilvăneană a regatului maghiar, unde locuiesc acum unguri, saşi, saxoni, secui, și o seamă

[16] Ibdem

de valahi, şi ce populaţii or mai fi avut şi Rypensia, și Dacia.

Deci românii („Wolosza”) sunt o națiune numeroasă, curajoasă și perfidă, dar când au fost numiți valahi („Wolechami”), ei nu știau. O convenţie comună, dar care nu este susținută de nici o veche mărturie, susține că ei au dobândit acest nume de la un anume Flakus („Flakusa”), un fel de guvernator sau de domn al lor, și că au fost numiți mai întâi Flacchins („Flakczynami”) și apoi numele vlasi („Ulaszami”) și voloci („Wolochami”), denaturat de păgânii de la hotar.

Este adevărat că în limba poloneză și în slavă nu numai pe această națiune, ci și pe toate care sunt latine, le numesc italieni și valahi. Ceea ce dovedește că această națiune a apărut din sângele italian, dar valahii nu se ocupă foarte mult de originea lor, ci doar turmele, hergheliile și cirezile lor, crescute şi îngrășate anual, pentru că țările în care trăiesc au pășunile cele mai bogate, așa că este de notorietate că au oi, herghelii și cirezi mai mari față de cele poloneze, pe care le vând, în fiecare an, cu belșug în voievodatele cu care se învecinează, în Rutenia și Wegrom (Ungaria), dar și polonezilor, prusacilor, slovenilor, cehilor, germanilor, slovacilor, italienilor și turcilor.

Ei celebrează credința creștină cu rit grecesc.

Cenuşie și aproape necunoscută până în vremurile pe care le descriu acum, această națiune a fost menţionată frecvent și își găsește mai întâi numele în istoria maghiară, pe vremea regelui Carol, care, în 1330, a purtat război

împotriva lui Basarab („Bazaradowi”), voievodul Ţării Româneşti, apoi Zowia şi Moldova, din ţinutul care se întinde de la râul cu acest nume, dar nu prea mult.

Desigur, în timp, această singură națiune s-a împărțit în două state, conducerea și numele s-au despărțit, cum li s-a întâmplat şi celor care au venit spre est și spre nord, locuind în Podolia, şi care au păstrat numele de valahi („Wolochów”), iar cei care şi-au durat ţară în partea de sud, atingând, cu graniţele, ţinuturile transilvănene, s-au numit munteni („Multanami”), iar ceilalţi (moldovenii – n. n.) se numesc transalpini („Transalpinami”). Şi aceştia sunt valahi („Wolochami”) și se numesc moldoveni („Moldawiany”).

Acest neam al moldovenilor din acest motiv a purtat război cu regele Kazimierz. După moartea lui Şte-fan, voievodul valah, cei doi fii ai săi, Ştefan şi Petru, s-au luptat între ei pentru tron. Petru era mai tânăr, dar datorită înclinației lui spre generozitate și manierelor sale plăcute, cei mai mulți dintre dregătorii statului i-au cerut să primească ajutor de la unguri și să stăpânească asupra ţării, îndepărtându-l pe Ștefan din ţară, care, temându-se de trădarea frăţească, a fugit în Polonia, cu nişte boieri ai tatălui său, şi ajungând în faţa regelui Kazimierz, s-a plâns acestui şi a jurat vă va fi veşnic vasal Poloniei, plătind tribut, iar regele l-a crezut.

Apoi, regele Kazimierz, după ce a înrolat o armată puternică din Polonia Mică și din Rusia (Roșie – n. n.), armata pornește imediat, în 9 iulie, cu hatmanul și cu exilatul Ștefan, spre Moldova, iar la început nu a fost atât

de rău, pentru că forţele expediționare au fost de temut. Polonezii, în urmăriri și în lupte minore, primeau întotdeauna băutură.

Petru, însă, văzând acea putere, pe care nu o putea învinge, a recurs la un șiretlic, și a trimis câţiva dintre valahii săi ca să o facă pe călăuzele şi să le promită polonezilor o călătorie mai sigură. A fost nevoie ca polonezii să pătrundă mai adânc în Moldova, să traverseze o pădure deasă, ramificată și greu de trecut. În această pădure, Petru şedea la pândă, cu oamenii săi, iar când au pătruns oştenii noștri adânc în pădure, a îmbrâncit copacii înţinaţi, ca să-i strivească pe poloni cu trunchiurile şi cu ramurile lor. Acolo, când polonezii au intrat în pădure, valahii au sărit din copacii înţinaţi şi au împins trunchiurile, care s-au prăbuşit, începând de la marginile pădurii, iar apoi copacii înșiși au fost doborâţi de ceilalţi copaci, și au căzut asupra noastră, încât, dacă nu ar fi fost răscumpăraţi prizonierii, atunci probabil că oastea ar fi fost în totalitate zdrobită”[17].

1359: „După care (după Basarab, prelua eroarea şi Bielski – n. n.) presupun că a venit Ştefan, care a lăsat doi fii: Ştefan şi Petru, iar când nu au putut să se înţeleagă unul cu altul, fiul mai mare, Ştefan, a fugit la Kazimierz, regele polonez, pentru a cere ajutor împotriva lui Petru, fratele său mai mic (care îl precedase cu ajutorul maghiarilor), făgăduindu-i că va fi pentru veşnicie tributar regilor polonezi și supus al acestei coroane. Din acest motiv, Kazimierz și-a trimis armata în Moldova („Woloch”), împreună

[17] Kromer, Marcina, *Cronika Polska*, Tom I, Kraków 1882, pp. 628-632

cu Ștefan, şi au intrat acolo la sfârșitul lunii iulie, în anul Domnului 1359.

Strămoșii noştri s-au simțit bine că au câștigat câteva lupte și, de aceea, valahul (Wolosza”) nu a vrut să le ofere mai multe bătălii, ci s-a retras din calea lor, iar când i-a ademenit în pădurea care se numește Plonina, oastea valahă a doborât toată pădurea împotriva lor, căci înainte ei tăiaseră fiecare copac mai mult decât din coajă, și așa au izbit un copac de altul și copacii înșiși au căzut, iar unde s-au prăbuşit, au murit mulți oameni și pe cei rămaşi în viaţă i-a răscumpărat Kazimierz, printre aceştia fiind Zbigniew Olesnicki, cu stema Debno, care a crescut din stema Habdank; căci această stemă a fost capturată de tătarul Demrot, cărei atunci i s-a adăugat o cruce, iar din pricina acestui Demrot Debno se presupune că stema a fost numită aşa, astfel încât există și un castel pentru o domnișoară Debno.

Nawoj Teczynski şi Andrzej Teczynski, fiul voievodului Cracoviei, au scăpat cumva și, având drumul promis spre Roma, direct acolo s-a dus, s-a făcut preot şi a rămas acolo, iar mai târziu a fost decanul Cracoviei, după cum scriu Miechowita, dar şi Kromer, care scrie că, înainte de bătălie, aşa a fost jurat. În această înfrângere, ne-am pierdut cele trei steaguri voievodale, Cracovia, Sendomierska și Lviv, și nouă nobile, ale şleahţilor: Toporow, dintre care unul era al lui Nawoja Teczynski, Leliwow, Lisow, Rawicow, Gryfów, Srzeniawów, Habdanek, Pólkozow și Strzemienczyk.

Mai târziu a fost o ciumă în Polonia, peste tot, astfel încât aproape jumătate din oameni au rămas în viață în orașe și în sate; numai în Cracovia, se scrie că douăzeci de mii de oameni au murit”[18].

1359: „Anul 1359, în faţa regelui Kazimierz al Poloniei, a venit voievodul valah Ştefan, care fugise din Moldova cu o parte din boierii valahi, cerând ajutor împotriva fratelui Petru și promițând că va fi un vasal credincios al regatului Poloniei.

Kazimierz, regele, a fost alături de el, adunând o armată din Polonia Mică și Rusia, care pleca, în ziua de nouă, luna iulie, iar când a ajuns pe pământurile Moldovei nu a reuşit să-l atragă pe Petru, voievodul, în luptă deschisă cu ei, acesta văzând că forţele erau inegale. Dar trecând la viclenii, în zisa pădure Plonina, pe care polonezii trebuiau să o străbată cu armata, Petru a pus în calea duşmanilor tot felul de capcane, cu trape, cu arbalete şi cu ţepuşe, apoi a poruncit să se taie copacii de pe margi-nile drumului, care se țineau doar puțin pe trunchi, și, în timp ce armata poloneză a intrat în capcanelor lor, moldovenii, după ce au țâșnit din copacii înţinaţi, au început să-i răstoarne, și apoi un copac a căzut peste celălalt, și cu acest truc perfid asupra polonezilor, aproape toți au murit, loviţi şi zdrobiţi, iar cei care au rămas în viață și cei cu picioarele, cu mâinile, cu spatele sau cu alte membre rupte de prăbuşirea rapidă a copacilor, răniți și slăbiți, au fost capturați și le-au fost luate toate carele cu provizii militare, dar mai ales trei steaguri voievodale mari, al Krakowiei cu o coroană şi tur-

[18] Bielskiego, Marcina, *Kronica Polska*, Sanok 1856, pp. 405, 406

nuri, al Sandomirului cu trei câmpuri și trei rânduri de stele, al Lwowului cu un leu cu coroană de aur, și nouă flamuri ale familiile nobile, aflate sub stemele Toporów, Leliwów, Lissów, Rawiczów, Griffów, Srzemianów, Habdanków, Polukos-ców, Strzemienów etc., şi doar Nawój Teczyński, rănit la o mână a scăpat teafăr din capcană şi a fugit la Roma, unde s-a dedicat clerului, iar la Krakowia, deși Cromerus scrie că acesta a ajuns un cardinal, împreună cu Zbigniew Oleszniki, bunicul lui Zbigniew, care era atunci, după Jagela, episcop de Cracovia și cardinal.

Regele Cazimir, întristat de această înfrângere a armatei sale și de pierderea cavalerilor, a trimis solie la voievodul Petru, ca să facă elibereze pe slujitorii Coroanei (pentru că i-au cerut-o multe stăpâne poloneze) prin o răscumpărare, pe care probabil că o va primi în bani. Și aceasta a fost prima înfrângere a polonezilor în Moldova (Wolochów), în pădurea perfidă a Ploninei, în 1359, a doua fiind în nefericita Bucovină, în timpul domniei lui Albricht, regele polonez, în 1497, așa cum va fi scris mai departe”[19].

1359: „Regele Poloniei, Cazimir, după a doua nuntă, cu fata ducelui Henric de Gloucester, „în anul 1359, a făcut o expediție ruşinoasă în Moldova (Valachiam), din următorul motiv. La moartea lui Ştefan (Stephanus), Voievodul Valahilor, cei doi fii ai săi, Ştefan și Petru[20], s-au

[19] Stryjkowskiego, Macieja, *Kronica Polsca, Litewska, Żmódzka i Wszystkiéj Rusi*, scrisă în 1582, Warszawa 1864, pp. 32, 33
[20] Şincai admite că Petru Muşat ar fi fiul lui Laţcu (I, p. 357) ed. 1853. Atunci Roman, fratele lui Petru Muşat, ar fi luat pe propria lui soră, Anastasia, şi deci fiica lui Laţcu. Tot aşa susţine şi Engel,

luptat pentru Principat. Exclus din stăpânirea ţării, Ştefan a fugit în Polonia, cu unii dintre valahii săi, la regele lui, Cazimir: și când a promis că va fi în puterea și clientul (vasalul – n. n.) său, a obținut ușor de la el să se întoarcă în stăpânirea moştenirii paterne. De aceea Cazimir a trimis o armată, înrolată din Polonia Mică (Minore Polonia) şi din Rusia Roşie, la începutul lunii iulie, în Moldova, cu legaţii săi și cu Ștefan:

Dar Petru[21], observând poziţia polonezilor, le-a întins o capcană, în care cad cu atât mai ușor cei neprudenți, în favoarea oştenilor săi. Polonezii au fost nevoiți să treacă, la intrarea spre interiorul Țării Românești a Moldovei, un râu adânc și mocirlos, care se numește Plonina din pricina sterilității lui: Petru și oamenii lui au trecut râul și au tăiat copacii codrului prin care oamenii noștri urmau să mărșăluiască, în așa fel ca trunchiurile să rămână înţinate. Iar când oamenii noștri au intrat în acea pădure, capcanele valahului au îmbrâncit copacii cenuşii din marginea pădurii, încât ceilalți s-au împins unul pe altul; iar trunchiurile lor, ciocnindu-se, s-au prăbuşit asupra inamicului. Cazimir, mâhnit de această înfrângere căzută pe capul lui, după ce fusese exilat pentru trădare, a trimis solie vrăjmașului, să răscumpere pe cei prinşi și i-a obținut ușor. Această înfrângere, în faţa valahului, a fost urmată, un an mai târziu, de o ciumă, nu mai puțin sălbatică, care, atunci când a cuprins Polonia, timp de șase luni, a ucis aproape jumătate din populația orașelor și satelor.

Gesch. der Moldau, p. 112 – apud Xenopol, A. D., *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Vol. III, Ediţia III, p. 117

[21] 1375-1391, după Xenopol, p. 117, şi nu 1359-1391, cum rezultă din Analele poloneze

În Cracovia, s-a socotit că au murit douăzeci de mii de oameni, dar năpasta a căzut mai mult asupra bogaților și nobililor, decât asupra oamenilor de rând.

În anul următor, care a fost 1361, Regele Cazimir a obţinut… înființarea Scaunului Mitropolitan din Lviv, în Rusia Roşie”[22].

1359: „Așadar, când de mulți ani valahii fuseseră protejați în străinătate de armele și de autoritatea polonezilor, fie ridicați de speranța libertății, fie nerăbdători de linişte, au început să se revolte acasă și, în curând, au părăsit fățiș regatul Poloniei. Cazimir al doilea domnea, în acea vreme, peste polonezi, şi, auzind de dezertarea lor, a pregătit îndată o expediție, în care, pese alți oameni mari și puternici, l-a ales pe Sbigneus din Olesznycza ca unic sfătuitor și conducător, a cărui vitejie și pricepere în afacerile militare erau foarte proeminente în acea perioadă. Nici întârzierea lui, când a trecut râul Nistru și și-a așezat tabăra pe pământul valahilor, nu i-a lovit cu atâta groază, încât a trecut doar puțin timp, până când valahii ar grăbit după iertare și s-ar fi rugat ei înșiși de rege.

Dar epuizatul și înspăimântatul Lucius Aprovianus (din provincie? – n. n.), un valah de o străveche nobleţe, a ţâşnit în mijlocul luptei, cu speranța de a înșela inamicul. Nu departe de oastea zbuciumată a valahilor se afla o

[22] Jan Herburt, *Chronica, siue Historiae Polonicae compendiosa, ac per certa librorum capita ad facilem memoriam recens facta descriptio authore magnifico viro Ioanne Herburto de Fulstin,Regni Polonici Senatotr*, Oporiniana 1571, pp. 174, 175

pădure densă, cu copaci înalți, și neacoperită de vreun tufiş. Lucius ordonase ca acești copaci să fie tăiați într-un asemenea echilibru încât să rămână în picioare, dar, dacă ar fi împinși, să cadă printr-o mișcare ușoară. A doua zi, când polonezii trimiteau semnale ostile, iar valahii le ignorau, datorită numărului lor mic şi fără nici o rânduială militară, mai mult din insolenţa cu care se răzvrătesc, decât prin înaintarea la o luptă dreaptă, Lucius (numele latinizat al lui Albu – n. n.), care, înainte de începerea bătăliei, se gândise să se refugieze în pădurea întinsă, și-a schimbat gândul și s-a hotă-rât să-și încerce norocul. De aceea, când românii au urcat pe movilă, i-a sfătuit să-și pregătească brațele, să strângă linia și să pună pe primul front un om voinic și îndrăzneț, pentru ca, coborând panta, să fie polonezii înfrânți de un atac de sus și, dacă norocul era cu ei, duşmanii s-ar putea să rupă rândurile și să fugă. Rezultate de succes (după cum se întâmplă) în urma unui plan rezonabil, căci convingerea lui Sbignaeus, care, dacă nu ar fi fost ordonat, să se aranjeze și să cerceteze toate, şi nu ar fi poruncit să fie mutate străjile, pentru a nu fi supus vreunei înșelăciuni, polonezii ar fi fost înfrânţi de valahii năvăliți de sus, cu strigăte puternice, şi nu au putut rezista mult atacului, încât s-ar fi întors şi s-ar fi pus pe fugă, dacă Sbigneus, deloc înspăimântat de situația alarmantă, nu și-ar fi adus oamenii în rânduri în mai multe locuri, iar când valahii s-au năpustit cu vigoare, acolo unde era cel mai mare pericol trimitea întăriri, împiedicând victoria aproape sigură a inamicului. Bătălia a fost condusă de Sbigneus, iar ceilalți și-au adunat trupele pentru a respinge atacul, luptând cu putere. Dar valahii au insistat nu mai puțin înverșunat, alergând peste tot şi strigând spre Lucius că polonezii au fost deja învinși. Și era evident că era atât de

important acel om, încât succesul ambilor depindea numai de el. Și așa Sbigneus, pe când călărea printre oamenii săi, îndemnându-i și încurajându-i, cu un cal agitat s-a repezit asupra lui Lucius prin mijlocul dușmanului. Cu nimic mai leneş, Lucius a întâmpinat suliţa care venea împotriva lui cu atâta ardoare, încât părea că amândoi se grăbesc spre o anumită victorie; spargerea sulițelor și a săbiilor dezvelite pentru a atrage privirile tuturor spre ei, astfel încât, în cazul unui conflict atât de înverșunat, lupta din ambele părți să înceteze. Lucius, încrezându-se în agilitatea calului său, prin diferite cotituri, încerca să-l răpună pe Sbigneus, care, lovind cu dreapta și cu stânga, când să fugă, când să lupte mai departe și să urmărească tăietura din spate, din față, a dat pinteni calului şi, fie din mânie, fie din vitejie, a lovit din toată puterea cu un paloş capul adversarului său și l-a aruncat de pe cal. Pe când Lucius cădea la pământ, din rândurile polonezilor s-a ridicat un zgomot atât de mare, încât, când bătălia s-a reluat, valahii, răspândiți de grosul forțele lor au apelat la o neaşteptată capcană. Părăsind movila pe care îşi aveau tăbăra, s-au retras, parcă zburând, în pădurea cea mai apropiată, urmăriți de polonezi în număr mare, pe care Sbigneus, după ce a luat stăpânire pe căpitanul pe care l-a ucis cu paloşul, apoi, temându-se de o ambuscadă, a încercat în zadar să-i cheme înapoi de la urmărire. Mai mult, pentru că nu a izbutit să-i întoarcă, a vrut să-i ajute și a început să-i îndemne și pe cei care fugiseră.

Valahii, după ce au observat că polonii intrau la întâmplare în pădure, au făcut să cadă copacii cei mai apropiați pe cei mai din spate, unii căzând peste ceilalți, iar prin răspândirea căderii polonii au fost aproape toți zdro-

biți, împreună cu Sbigneus, care nu de mult se bucurase de succesul unei victorii atât de remarcabile între neamuri, fiind lovit la picior de căderea unui arbore, de parcă valahul Lucius, prevăzându-şi moartea, ar fi avut grijă să taie pădurea, astfel încât să-l răzbune.

Aceasta era într-adevăr o priveliște jalnică, nu numai pentru polonezi, ci și pentru valahi, căci un om atât de viguros, pe care, cu numai puțin înainte, soarta războiului îl cruțase, acum îl pedepsea pentru moartea unui bărbat.

Numele Dembnigenilor, deja celebru, era reprezentat mai ales de Sbigneus, care, într-o bătălie atât de memorabilă, l-a ucis pe liderul inamicului. Faima lui a crescut când fiii săi au ajuns, în curând, magistrați distinși, deşi nici el nu era mai puțin faimos pentru descendența sa, decât pentru pricepere și bogăție, văzând că a avut doisprezece fii și i-a văzut pe toți aspirând la cel mai înalte funcţii și afirmându-se în arte. Dintre feciori, primul și al doilea, Ioan și Dobeslau, au fost personalităţi proeminente, cel din urmă în Palatinatul Sandomirului"[23].

„După moartea lui Ştefan, voievodul Ţării Româneşti a Moldovei, cei doi fii ai săi, Ştefan şi Petru, s-au certat între ei pentru tron. Deşi Petru era tânăr, datorită înclinației sale generoase și a obiceiurilor plăcute, cei mai mulți dintre oamenii statului l-au urmat, dar a primit ajutor şi de la unguri și, în ciuda greutăților mari, a preluat ţara. Atunci Ştefan a fost izgonit din Moldova şi, temându-se de vreo trădare frăţească vătămătoare, s-a dus în Polonia, cu

[23] Filippo Buonaccorsi Callimachus, *Vita et mores Sbignei cardinalis*, Leopoli 1891, pp 20-23

nişte boieri valahi, la regele Cazimir, unde avea să fie mereu sub puterea și protecția regelui, primind evident o promisiune de la rege că-l va pune cu forța pe tronul tatălui său. Atunci Casimir, după ce a recrutat o armată puternică din Polonia Mică și din Rusia, imediat în, ziua a noua a lui iulie, l-a trimis pe hatman, cu Ștefan, exilatul, la volochi. Și, deși prima expediție nu a fost rea, polonezii au respectat-o, pentru că în urmărire și în lupte minore, au primit întotdeauna ajutor. Dar Petru, văzând că s-ar putea să nu-i înfrângă pe ai noștri, a renunțat și, dorind ca planurile lui să fie mai ușor asigurate, a ajuns la o înțelegere cu exilații moldoveni, prin trimişi secreţi.

Polonezii, care mergeau spre Valachia mai adânc, au fost nevoiți să traverseze o pădure densă, încâlcită, greu de străbătut, tufe arse de soare. Așadar, în această pădure, Petru și oamenii lui le-au pregătit o ambuscadă, și, unde se duceau oamenii noștri, au tăiat copaci, lăsând doar ceva din trunchi. Acolo, când oamenii noștri au intrat pe o potecă a pădurii, volochii au pornit imediat capcanele și au împins copacii înţinaţi, pornind de la margini, astfel încât, apoi, copacii înșiși au fost împinși de alți copaci și s-au doborât pe rând, zdrobindu-i pe ai noştri, iar cine nu a fost ucis sau zdrobit a fost prins în viață, așa că doar câteva dintre ultimele rânduri de oaste leşească au supravieţuit.

În această înfrângere au fost luate trei stindarde districtuale, al Cracoviei, Sendomierskului și Lvivului, precum și nouă dintre stemele sau steagurile proprietarilor de pământ: Toporczyk, Leliwczyk, Lis, Rawczyk, Swiebodezyk, Strzałni, Habdankczyk, Polkozic și Strzemień. După ce a auzit de înfrângere, Cazimir, în urma trădării

viclene a exilaților, a trimis inamicului bani ca să răscumpere prizonierii și se pare că aceştia au acceptat. Printre prizonieri se aflau cei mai distinși oameni, Nawoj Teczynski, fiul lui Andrzej, voievodul de Cracovia, și Zbigniew Oleanicki, bunicul lui Zbigniew, care mai târziu a fost episcop de Cracovia și cardinal. În decurs de un an, însă, vestea despre înfrângerea moldovenească s-a extins în exterior, ca picată din văzduh, şi s-a răspândit în lung și-n lat printre oameni, iar în cele șase luni, de toamnă și iarnă, Polonia s-a rărit atât de mult, încât aproape jumătate din oamenii din sate şi din orașe au murit. Numai în Cracovia, s-a estimat că douăzeci de mii de oameni au murit. Prin urmare, a fost o naivitate din partea celui care i-a căinat pe nobili și pe bogați, mai degrabă decât pe oamenii de rând.

La acea vreme, cavalerii teutoni, cu ajutorul lui Ludovic, margraful de Brandeburg, care era fiul împăratului Ludovic, au asuprit Lituania cu măsuri urâte, iar prinții l-au capturat pe Kiejsztut, fiul lui Gediminas. Cu toate acestea, după un schimb de prizonieri, a fost eliberat și capturat a doua și a treia oară, dar el, mituind paznicii, a scăpat de fiecare dată. În anul următor, 1361, când regele Cazimir a trimis o solie la Avignon, a obținut de la Urban al cincilea, care devenea papă după Innodenţius, o arhiepiscopie în Rusia Roşie, iar la Cracovia, i s-a permis să întemeieze o nouă academie, precum cea care exista doar la Praga, înfiinţată de către împărat și de către regele Carol al republicii cehe. În jurul aceluiași an, regele nostru, în primul rând s-a ocupat cu arhiepiscopul creştin de Lviv, a ales un nobil, a cărui familie nu a fost menționată de Długosz, și, în prezența sa, a poruncit ca arhiepiscopul de Gniezno să fie sfințit.

Academia lui Kazimierz, care fusese începută pe fundații și construită în mare parte de o bună perioadă de timp, cu cheltuieli considerabile, nu a putut fi finalizată, din cauza morții sale. Fericirea pare să-l fi invidiat pentru această glorie, lăsând-o în întregime lui Wladyslaw Jagiello”[24].

1360: „**O ciumă uriaşă în Polonia**. După ce a primit înfrângerea din partea Țării Românești (Walachiam, adică Moldova), a urmat pentru Polonia o înfrângere mai gravă, dar totuși mai tolerabilă, dacă nu i-au putut rezista simțurile omenești. Pentru că urgii epidemice, fie că sunt trimise de Divinitate, într-un loc de răzbunare pentru multiplele nelegiuiri ale oamenilor, fie prin aranjarea stelelor, constelațiilor și conjuncțiilor, fie din altă cauză necunoscută a accidentului, care toate izvorăsc într-un torent în mai toate regatele din Occident, inclusiv în regatele Poloniei, Ungariei și Boemiei, dar și în provinciile supuse și învecinate acestora, care au fost infectate atât de mult, încât ciuma s-a răspândit peste orașele, cetăţile, satele și zonele rurale ale Regatului Poloniei, astfel încât a ucis cea mai mare parte a persoanelor de ambele sexe, în cele șase luni, în care virusul a continuat să se răspândească”[25].

1365: „Băştinaşilor nu prea le păsa de numele pe care li-l tot dădeau alţii („românii („Wolosza”) sunt o nați-

---

[24] *Kromer, Marcina, Cronika Polska, Tom* I, Kraków 1882, pp. 631, 632

[25] Joannis Dlugossi, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, Lib. 9, Varsaviae 1973, pp. 299-301

une numeroasă, curajoasă și perfidă, dar când au fost numiți valahi („Wolechami"), ei nu știau"[26]); maghiarii i-au numit moldoveni, după un cuvânt celtic care însemna „valea luminoasă", inclusiv pe românii din Ţara Românească; popoarele slave i-au numit valahi, adică „italieni", iar tătarii şi turcii, bogdani".

1368: „Moldova a obţinut temporar acces la Marea Neagră, la sfârşitul secolului al XIV-lea. Pe această parte a coastei Mării Negre a stăpânit Belgorod (Cetatea Albă), din 1368; ca posesiune genoveză, din punct de vedere comercial, a fost centrul de export al mărfurilor occidentale în Crimeea, Asia Mică și Constantinopol, și de import de mărfuri din comerțul levantin în Ungaria, Polonia și Rusia. Moldova a schimbat adesea conducătorii politici, dar în primii ani ai secolului al XV-lea trebuie să fi căzut în mâinile hospodarului moldovenesc, întrucât este menționată ca punct vamal moldovenesc într-un document din 1408. Natura directă a achiziționării de bunuri la sursă crește foarte mult profiturile comerciantului. Prin urmare, au fost întreprinse călătorii lungi către piețe de primă mână, precum Białogród, indiferent de tulburările de război. Cât de dorită era ocazia de a ajunge acolo direct prin teritoriul Moldovei, care fusese pacificat de domnia lui Alexandru cel Bun!"[27].

1378: „Vedem în privilegiul lui Wladyslaw, ducele de Opole (care s-a folosit în principatul rutean, și în Polonia, de regele Ludwik, într-o legislaţie nepermanentă),

[26] Kromer, Marcina, *Cronika Polska*, Tom I, Kraków 1882, p. 629
[27] Charewiczowa, Łucja, Dr., *Handel Średniowiecznego Lwowa* (Comerţul medieval în Lwow, Lwow 1925, p. 66

din 1378, că Aleksander Woloch, servitorul său, a primit permisiunea pentru a se aşeza în satul care avea să fie condus, prin lege, de urmașii săi.

În privilegiul din 1420, Ziemowita, satului ducelui de Mazovia, și Belzia, satul lui Lubicz, i s-a acordat permisiunea de a le conduce unui valah. Nu numai în voievodatul Ruteniei și în Belzek această împuternicire era familiară, dar găsim, în diploma de coroană, privilegiul de a acorda acest drept, în 1545, pentru satul Bieckie, din voievodatul Cracovia. Reglementările economice din Samborszczyzna, din 1568, provincie condusă de Stanisław Zamojski, ne oferă o imagine mai puțin exactă a ceea ce a însemnat această lege a valahă. Așezările valahilor („Wolochów") care vin din propria lor țară, în speranța securității și a libertății, au stabilit că:

1). Amenzile sau pedepsele pecuniare aparțineau trezoreriei guvernante, dar şi instanței și contribuțiilor la nevoi publice.

2). Judecățile dintre coloniști au fost ținute de bătrâni, aleși din așezare, care, conform dreptului lor, trebuiau să se judece conform pravilelor vechi.

3). Erau permise consultările actelor despre fermă sau obligaţii.

4). Îndatoririle de muncă s-au schimbat în zece dări: vite, cereale, grădinărit".

În timp ce lucram la istoria voievodatelor din Galiția, am fost repede convins că cel mai mare număr de așezări valahe din această parte a ţinuturilor Sanok și Przemyśl, care formează acum regiunea Sanok, trebuie să se fi aflat; iar privilegiul acordat mie de a publica în jurnalul științific al Bibliotecii Ossolinski mi-a confirmat această convingere, deoarece se referă atât la îndatoririle coloniștilor, cât și la datoria autorităților locale față de obiceiurile din satele valahe, care trebuiau păstrate[28].

Așa că a fost primul meu efort să cer găsirea și punerea la dispoziţie a tuturor privilegiilor originale ale satelor regale din districtul Sanok, din evidențele orașelor Sanok și Przemyśł, care, împreună cu dosarele tuturor celorlalte orașe și ţinuturi din Galiția, au fost adunate întro arhivă separată, din ordinul guvernământului austriac din Lviv. Dar în ciuda celor mai atente căutări prin arhive, timp de câteva luni, am găsit doar câteva privilegii ale satelor româneşti (wołoskich)”[29].

„Cel mai important dintre aceste documente este un privilegiu de amplasare pentru unsprezece sate valahe în raionul Sanok. Acestea sunt satele Zwiniacz sau Swiniacz,

[28] „Ad locandam et erigendam villam juris Valachici more aliarum villarum Valachicarum.....Omnesque datias dare, quae villae aliae regales antiquitas solver consveverant” – Să închirieze ridicarea unui sat valah respectându-se dreptul după obiceiul celorlalte sate valahe... Și să dea ei toate taxele pe care alte sate regale le plătiseră în vremuri străvechi.

[29] Aleksandru conte Stadnickiego: *Despre ţara aşa-numită Valahia* (Wołoskich), *pe pantele Carpaţilor de Nord*, în *Biblioteka naukowego Zakładu imienia Ossolińskich*, Tom I, Lwowie 1842, pp. 3-8

Rowień na Okolisz (probabil Równia), Boberka, Tarnowa de sus și de jos, Dwernik, Polana, Poławy, Ustrzyki, Korosno, Korościeńska Wola. Atașez şi privilegiile satelor Boguszy și Bielczarowy, pe care le-am rescris după original, privilegiul satului Dołżycy, care se află în evidențele orașului, și privilegiul Nanowy, care, deși revistele Bibliotecii le-au folosit, cu ceva timp în urmă, pentru comparare cu alte privilegii, dar e necesar să le avem în faţa ochilor. Avem deci privilegiile a șaisprezece sate valahe. Piotr Kmita, starostele din Przemyśl a înfiinţat primele șapte în moșiile sale, iar restul erau sate regale, şi, cu excepţia satelor Bogusze şi Bielczarow, toate sunt în ţinutul Sanok. Aceste sate erau sate valahe („woloskiemi"), așa că se află sub prevederii dreptului valah; stăpâneau după legile şi obiceiurile valahe; beneficiau de aproape toate privilegiile acordate, cu trimitere expresă la dreptul valah sau cel puțin cu o mențiune despre acesta. De aceea, se folosesc formulele: „Quarum villarum Cmethones fieri debent et locabuntur in jurę Valachico… Quiquidem scultetus locabit dictam villam in cruda radice in jus Valachicum… Eximimus etiam dictae villae Cmethones ab omnibus juribus Ruthenicis, Polonicalibus et Teutonicalibus ac quibus aliis: solum in illos jure Valachico conserrabimus" – „Satul Chmethones să fie beneficieze și să fie pus sub legea valahă... Căci proprietarul va pune pe o rădăcină brută numitul sat, sub legea valahă... De asemenea, de legile rutene, poloneze și teutone şi de orice altele îl scutim pe numitul sat Chmethones, punându-l doar sub dreptul valah.

Numai în privilegiile satelor Berehy și Korościeńska Wola nu găsim nici o formulă similară, nici măcar o menţiune despre legea vlahă. Totuși, numărăm aceste sa-

te și printre satele valahe, din următoarele motive: Privilegiul satului Berehy, aparţinând prinților locali, numele liderilor și al satului sunt nume specifice satelor valahe, iar stăpânul este de acord cu condițiile de amplasare (esențiale parte din legea valahă), identice cu privilegiile altor sate valahe, iar privilegiul se referă chiar şi la obligațiile conducătorului și țăranilor satului de a avea relaţii numai cu satele învecinate.

La rândul lor, alte documente voievodale referitoare la acest sat dovedesc că satul Berehy, înc 1545, a fost schimbat, de către cumpărătorul Ivan Kunaszewicz, cu satul valah Łodynaie; schimbul nu s-ar fi făcut, dacă satul Berehy nu ar fi condus legea valahă și dacă nu s-ar fi bucurat de privilegiile acordate satelor româneşti”[30].

„În afară de cele șaisprezece sate enumerate, pe care cu siguranță le putem considera sate valahe, mai trebuie să numărăm următoarele la numărul acestor sate:

17). Lodyuna, care apare în documente sub nr. V. și VI, era atașat privilegiului satului Berehy, şi satelor româneşti drept „Villam Valachicam”.

18). Satul Stebnik, stăpânit de prințul Demian Stebnicki, proprietar al tuturor satelor valahe din ținutul Strwiazka (vezi documentul nr. XV şi documentele satului Ustrzyki, tot la nr. XV, precum şi ale satelor Korosznie, Ustrzykach, Berehach, Stebnik și Terle, care au fost formu-

---

30 Aleksandru conte Stadnickiego: *Despre ţara aşa-numită Valahia (Wołoskich), pe pantele Carpaţilor de Nord*, în *Biblioteka naukowego Zakładu imienia Ossolińskich*, Tom I, Lwowie 1842, pp. 11, 12

late ca şi documentele primelor trei privilegii, dar nu putem reproduce privilegiul acestui sat, pentru că lipsește prima jumătate a manuscrisului mai sus menționat.

19). Jasień, satul situat între Berechy, Ustrzyki și Stebnik, a cărui conducere era în mâinile numitei familii Ustrzycki, a starostelui Ustrzycki.

20). Skorodne, 21). Rosochate, 22). Lutowiska, 23). Krywka, 24). Lubochów, 25). Rossolin, 26). Sferednje małe, 27). Tworylne, 28). Krywe, 29). Hulskie, 30). Zatwardnica, 31). Jaworzec, 32). Smerek, 33). Wetlina, 34). Chmiel, 35). Procisne, 36). Żurawin, 37). Stuposion, 38). Ustrzyki górne, 39). Dydowe, 40). Łokot (cot), 41). Szandrowiec, 42). Bukowiec, 43). Beniowa (Bieniowa), 44). Sokolika din Wola, 45). Szańskie (Siańskie), 46). Tyrawa Wołoska, 47). Królic (Iepure) Wołoska, care fac parte din satele Kmitowski, moșie întocmită în 1580 numai cu sate româneşti (Vezi periodicele Bibliotecii Ossoliński din 1847, cartea VII, pag. 37)”[31].

„Nu există nici o îndoială că coloniștii originari din satele valahe sau cel puțin țăranii erau români („Wołochami”). Știm că şi părerea contrară va găsi mulți adepţi, care susţin că: așezările satelor valahe erau în mare parte compuse din băștinași, iar din acest motiv erau guvernate numai de legea valahă, aceea de sub jurisdicția starostelui, care era preponderent valah și, prin urmare, numai el putea conduce obştea după legile și obiceiurile sale.

---

[31] Aleksandru conte Stadnickiego: *Despre ţara aşa-numită Valahia (Wołoskich), pe pantele Carpaţilor de Nord*, în *Biblioteka naukowego Zakładu imienia Ossolińskich*, Tom I, Lwowie 1842, p. 14

Mai ştim că în sprijinul acestei afirmaţii se pronunţă cuvintele privilegiului polonez „jure Valachico exstirpandi, erigendi, fundandi hominibusque et Cmethonibus tam Połonia quam Ruthenis locandi... Fundamus etiam in fundo ejusdem villae pro Poponatu Rulhenico iunum. Laneum" („dreptul valahul pentru ridicarea şi întemeierea aşezărilor și stabilirea oamenilor atât în Polonia, cât și în Ruteniei... Am găsit o formulare similară celui deal doilea pentru Ustrzycki... „item Synagogam Rulhenicam in eadem villa habere poterunt" („vor putea avea biserică ruteană în acel sat"). Nici măcar nu negăm că această traducere este foarte curajoasă și că această remarcă vorbește despre faptul că, în acele vremuri, în noile aşezăminte ale satelor, nu era pus conducătorul sau cneazul satului pentru condiția coloniștilor, ci pentru condiția de conducător al satului, care și-a ales coloniști. În sfârșit, am putea preciza că coloniștii polonezi și ruteni nu puteau fi judecaţi conform legilor valahe, pentru că nu le cunoșteau și, prin urmare, nu puteau să le urmeze. Dar privilegiile ne oferă dovezi și mai puternice"[32].

1387: „Cucerirea finală a Ruteniei Roșii a deschis calea Poloniei către Marea Neagră. Țările vecine Multany (Moldova) sau Wołoszczyzna (Țara Românească, adică Muntenia – de data aceasta – n. n.) și Basarabia erau legate de aceasta prin interese constante și relații comerciale. Fiind amenințați de Ungaria, moldovenii au apelat la Polo-

---

[32] Aleksandru conte Stadnickiego: *Despre ţara aşa-numită Valahia (Wołoskich), pe pantele Carpaţilor de Nord*, în *Biblioteka naukowego Zakładu imienia Ossolińskich*, Tom I, Lwowie 1842, p. 147

nia pentru sprijin. Imediat după anexarea Ruteniei Roșii (1387), voievodul Moldovei (Petru Muşat) a adus un omagiu solemn lui Jagielle, doi ani mai târziu, hospodarul Țării Românești, iar la scurt timp după aceea, Basarabia s-a recunoscut ca vasal al Poloniei (1396)”[33].

1387: Vladislav Jagello „întorcându-se în Polonia, a călătorit prin Rusia Roşie, l-a primit, la Lviv (Leopilis) pe Petru, Palatinul Moldovei sau Valahiei[34], împreună cu alaiul său, care a depus un jurământ solemn de credință și vasalitate”[35]. În 1390 (? – n. n.), Vladislav Jagello „întorcându-se în Polonia, a călătorit prin Rusia Roşie și l-a primit, la Lviv (Leopilis) pe Petru, Palatinul Moldovei sau

[33] Gabiec, J., *Dzieje narodu polskiego*, Warszawa 1916, p. 97
[34] Domnul E. Picot, *Chronique d'Ureche*, Paris, 1878, p. 35, fără cuvânt se întemeiază pe jurământul depus de Petru Muşat regelui Poloniei înaintea mitropolitului din Kiev în 1387, pentru a tăgădui existenţa, la această dată, a unei mitropolii în Suceava şi a combate deci înfiinţarea mitropoliei Moldovei de Iuga I. Jurământul fusese depus în Polonia, la Lemberg, prin urmare era firesc lucru să se fi făcut înaintea unui mitropolit din acea ţară. Vezi actul de închinare a lui Petru Muşat şi acel al boierilor săi din 1387 în Ulianitzki, *Materială dla istoria vzaimnah otnoşenii Roşii , Polşi, Moldavii, Valachii i Turtzii*, v. XIV-XVI vv, Moscova, 1887, p. 1-2: „actum et daturn in Lemburga” - Xenopol, A. D., *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Vol. III, Ediţia III, p. 117
[35] Ibidem, p. 201

Valahiei[36], împreună cu alaiul său, care a depus un jurământ solemn de credință și vasalitate”[37].

1387: Scrisoarea conține supunerea lui Petru, Palatinul Moldovei, şi a neamul său, și omagiul de fidelitate față de Regele Vladislau, regina și urmașii lor, și faţă de împărăția Poloniei, și jurământul său trupesc, care, după obiceiul Bisericii de Răsărit, primind semnul vieţii din mâinile lui Ciprian, Mitropolitul Kievului, şi a să-rutat-o cu propria sa gură. Dată la Lemberg, în ziua Sf. Stanislau, în 1387[38].

Sfetnicii aceluiași Petru, Palatinul Moldovei, confirmă același omagiu, adus regelui Vladislau și reginei Hedwiga, și promit că vor fi supuși credincioși regelui și regatului Poloniei, și jură, în ritul răsăritean al Bisericii, pentru a primi semnul vieții din mâinile lui Ciprian, Mi-

---

[36] Domnul E. Picot, *Chronique d'Ureche*, Paris, 1878, p. 35, fără cuvânt se întemeiază pe jurământul depus de Petru Muşat regelui Poloniei înaintea mitropolitului din Kiev în 1387, pentru a tăgădui existenţa, la această dată, a unei mitropolii în Suceava şi a combate deci înfiinţarea mitropoliei Moldovei de Iuga I. Jurământul fusese depus în Polonia, la Lemberg, prin urmare era firesc lucru să se fi făcut înaintea unui mitropolit din acea ţară. Vezi actul de închinare a lui Petru Muşat şi acel al boierilor săi din 1387 în Ulianitzki, *Materială dla istoria vzaimnah otnoşenii Roşii , Polşi, Moldavii, Valachii i Turtzii*, v. XIV-XVI vv, Moscova, 1887, p. 1-2: „actum et daturn in Lemburga" - Xenopol, A. D., *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Vol. III, Ediţia III, p. 117

[37] Ibidem, p. 201

[38] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 597, apud Jablonowski, p. 3

tropolitul Kievului. Dată la Lemberg, în ziua Sf. Stanislau, în 1387[39].

1388: În aceeași scrisoare, trimisul regal Warszewski îi comunică regelui că i-au fost date trei mii de ruble de argint, în anul 1388.

1389: Mainus și Romanus Hericki, solii lui Mircea, voievod al Transalpinilor, și Dugoius Petrus, mareșalul voievodatului Moldovei, ratifică un tratat, în numele lui Mircea, cu Vladislv, regele Poloniei, și o alianță de război împotriva regelui Ungariei. Dată la Radom, vineri după ziua Zămislirii B. M. V., în anul 1389[40].

1390: Mircea, voievodul Transalpinus, stăpânul ţinuturilor Tfogoras (Făgăraş) și Omlas (Amlaş), conte de Severinus, despot al ținuturilor Dobrodicei (Dobrogei), îi promite lui Vladislav, rege al Poloniei, că va fi gata să-l sprijine împotriva vreunui atac ostil al regelui Ungariei, iar regele polon va avea, de asemenea, să-l ajute împo-triva lui. Dată la Lublin, în ziua St. Fecioare Agnes, în anul 1390[41].

Între ei a fost încheiat un legământ. Dată la Soczow (Suceava), de sărbătoarea Sf. Gertrude, fecioara. În 1390[42].

1393: Jurământ de fidelitate regelui Vladislav reginei Hedwiga și regatului Poloniei, dat de Palatinul Ro-

---

[39] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 597, apud Jablonowski, p. 3
[40] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 597, apud Jablonowski, pp. 3, 4
[41] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 598, apud Jablonowski, p. 4
[42] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 598, apud Jablonowski, p. 4

mân al Moldovei (Romano palatino Moldaviae), consilierilor săi. În 1393[43].

1395: „Nobilii valahi promit că Ștefan Palatinul va veni la regele Vladislav, împreună cu sfetnicii săi, și promit să-i plătească tribut, iar cei care nu vor veni vor trebui să depună același jurământ în fața ambasadorilor regelui” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 599)[44].

1400: „Într-o scrisoare, Iwaszko (Ivaşcu), fiul lui Petru, Palatin al Moldovei, jură loialitate regelui Vladislav, ducelui Witold și regatului Poloniei, dacă își recâștigă tronul ţării. El promite să dea țara Şipeniţului regelui și regatului, conform granițelor lor străvechi și, în plus, renunţă la banii pe care tatăl său i-a împrumutat regelui” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 600)[45].

1402: „Nobilul Costa Valahul promite loialitate regelui Vladislav și regatului Poloniei, iar dacă întâmplător palatinul său vrea să se răzvrătească împotriva regelui, nu va fi dispus să-l ajute” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 600)[46].

---

[43] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 599, apud Jablonowski, p. 4
[44] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 5
[45] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 5
[46] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 5

„Credinţă şi ascultare”

1402, martie 12, Suceava: „Alexandru, Palatinul Moldovei şi sfetnicii săi jură credință regelui Vladislav și regatului Poloniei” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 600)[47].

1403: „În 1403, vlahii (moldovenii – n. n.) plăteau tribut, jurând credinţă şi ascultare față de regii polonezi și ajutor împotriva duşmanilor lor Alexandru, hospodarul, și Roman, fiul lui Petru”[48].

1403: „Ioan Albu, Palatinul Basarabiei, jură loialitate lui Vladislav, regele Poloniei, întărind jurământul său anterior” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 600)[49].

1404: „Omagiu adus de Alexandru, Palatinul Moldovei, regelui Vladislav, reginei, copiii lor şi regatului Poloniei” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 600)[50].

---

[47] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 5
[48] Wołowska, Tekla, *Historya Polska*, tom. I, Paryż 1860, p. 428
[49] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, pp. 5, 6
[50] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 6

1404: „Musilo și Bartosz Buczaccy îi promit lui Mihail, trimisul valah, folosirea veniturilor din Sniatyn, dacă va fi nevoie” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 600)[51].

1407: „Principele Alexandru al Moldovei, căruia i se spune „cel Bun”, acordă negustorilor din Lviv, precum și negustorilor din pământurile rusești și podoliene, dreptul de a face comerț pe toate pământurile sale pentru taxe reduse; de asemenea, le permite să transporte argint și jder spre maghiari, prin țara sa, cu condiția să fie întotdeauna aduse la cunoştinţa autorităţilor vamale și ca hospodarul să poată să cumpere câte articole din aceste articole vrea; în sfârşit, le permite să aibă propria lor casă la Suceava, cu condiţia să nu ţină în această casă o cârciumă sau o măcelărie, nici să-şi vândă propria pâine”[52].

1407, octombrie 13, Leopol: „Alexandru, Palatinul Moldovei, împreună cu sfetnicii săi, ale căror nume sunt înscrise și pecețile lor aplicate, reînnoieşte jurământul de credinţă față de regele Vadislav și regatul Poloniei, pe care l-a depus la Kameniţa” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 600)[53].

---

[51] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 6

[52] Kałużniacki, Emil, *Dokumenta Mołdawskie i Multańskie z Archiwum miasta Lwowa*, în *Akta grodzkie i ziemskie*, Lwow 1878, p. 205

[53] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 6

1411: „Scrisoare de recunoaștere a regelui Vladislav că a împrumutat o mie de ruble de la Alexandru, Palatinul Moldovei, cu promisiunea de restituire în termen de doi ani, iar între timp Palatinul va ține ca gaj pe Sniatyn, Kołomyja și Pokucie; iar dacă regele nu ar avea bani să plătească, el va plăti în monede lituaniene de argint" (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 600)[54].

1419: „Scrisoare de omagiu de la de Alexandru Palatin și nobilii Țării Românești a Moldovei, trimisă lui Vladislav, regele Poloniei, prezentată, cu angajamentul de a-l spijini împotriva tuturor dușmanilor, și mai ales împotriva regelui Ungariei" (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 600)[55].

1421, în ziua Sf. Fecioare Lucia: „Alexandru, Palatin și moștenitor al țării Moldovei, și Ilie, fiul lui Alexandru, împreună cu nobilii (ale căror nume sunt scrise și pecețile atașate), dăruiesc Ringalei, sora regelui Vladislav și a lui Vitold, duce al Lituaniei, soția sa lui Alexandru, pentru timpul vieții sale, orașele Siret și Rotkowiec, cu toate bunurile și veniturile lor, și, în plus, se obligă să-i plătească aceleiași soții șase sute de ughi (ducaţi ungureşti), în două rate, iar în caz de neplată, el va plăti regelui o amendă de aceeași valoare, iar dacă nu plătește suma totală de 1.200 de ducați, regele va fi liber să le confişte negustorilor moldoveni din regatul său toate bunurile lor,

[54] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 6
[55] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 6

până la împlinirea sumei” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 600)[56].

1431: „În 1431, a izbucnit primul război Jagiełło-moldovean (de fapt, al doilea, după cel din 1359, al lui Petru Muşat). Alexandru, simpatizând cu Świdrygiełła, favoritul rutenilor ortodocşi, și atras de darurile sale, a ridicat armele împotriva lui Jagiello, în timpul asediului Luțkului. A invadat Pokuţia, Rusia până la Halych și districtul Kamieniec din Podolia, a provocat multe devastări și a răpit un număr mare de oameni și vite. Cei trei frați Buczacki, Teodoryk, Michał și Musiło, trimiși de rege, au adunat în grabă nobilimea, i-au învins pe vlahi, au luat mulți prizonieri și au recucerit prada”[57].

1433: „Vladislav, regele Poloniei, îi iartă pe Alexandru, palatinul Moldovei, și pe fiul său Ștefan, de încălcarea înţelegerii și de plata daunelor” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 600)[58].

1433, iunie 3: „Scrisoarea lui Ilie, Palatin al Moldovei, în care aduce un omagiu Regelui Vladislav, fiilor săi și regatului Poloniei” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 600)[59].

---

[56] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, pp. 6, 7
[57] Korzon, Tadeusz, *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, Tom 1: *Epoka przedrozbiorowa*, Lwów, Warszawa, Kraków 1923, pp. 191, 192
[58] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 7
[59] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 7

1433, Kolomeea: „Omagiul lui Ştefan, Palatin al Moldovei, adus Regelui Vladislav, urmașilor săi şi regatului Poloniei” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 600)[60].

1433: „Sfetnicii regatului Poloniei aprobă tratatele dintre regele Vladislav, fiii și urmașii săi, și regatul Poloniei, pe de o parte, și Ștefan, Palatin al Moldovei și urmașii săi, pe de altă parte, încheiate de castelanul și căpitanul Mihai Buczacki din Halidensem, și omagiul adus de același palatin regelui, vechile scrisori şi tratate de la Alexandru fiind date uitării” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 601)[61].

1436, septembrie 19: „Prinții și sfetnicii Moldovei confirmă omagiul adus de palatinul lor Ilie regelui Vladislav și regatului Poloniei, la Lviv, și îi întăresc jurământul cu pecețile lor, promițând ajutor împotriva dușmanilor lor comuni” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 601)[62].

1436: Polonezii „s-au confruntat cu un pericol mai mare din partea Moldovei. În 1436, doi frați vitregi au domnit peste Moldova și Țara Românească (adică Basarabia – n. n.): Ștefan și Ilie. Ultimul bărbat, Ilie, căsătorit cu Maria, sora Reginei Sofia, se pare că înclina spre Polonia şi a format o alianță strânsă cu Prințul Casimir, pe atunci Prinț al Lituaniei, și a recunoscut autoritatea lui Władysław Warneńczyk. La scurt timp după bătălia de la

---

60 Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 7
61 Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, pp. 7, 8
62 Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 9

Varna, Ştefan l-a ucis cu cruzime pe Ilie și a preluat el însuși ţara, deși nu pentru mult timp. Împotriva lui s-au ridicat diverși pretendenți, câțiva frați vitregi, necunoscuți până acum: Petru și Bogdan, cumnatul lui Ștefan, Vlad, voievodul Basarabiei (deci al Munteniei şi al Basarabiei – n. n.) și, în cele din urmă, fiii recentului ucis Ilie: Roman și Alexandru. Ca urmare, a avut loc un aprig război civil, timp de cinci ani, uneori cu cel mult un pretendent, alteori cu altul, până când Alexandru, care a fost alungat, în 1450, a cerut ajutorul lui Cazimir. Regele, având în vedere actuala independență a Moldovei față de Polonia și pericolele care ar putea apărea din această parte, dacă un om de credință nesigură ar prelua ţara, l-a trimis pe Alexandru, cu o mare armată, să recâștige Moldova. Trădătorul Bogdan a evitat întâlnirea și, refugiindu-se în ascunzători de păduri inaccesibile, a căutat, de acolo, pacea și a acceptat să plătească tribut Poloniei, cu condiția ca domnia Moldovei să rămână în mâinile lui, până la majoratul Alexandru. Demnitari polonezi din jurul pretendentului, în vârstă de paisprezece ani, Piotr Odrowąż, Teodor Burączki și Przedbor Koniecpolski, au acceptat termenii lui Bogdan și războiul părea să se fi încheiat. La întoarcere, însă, perfidul voievod i-a atacat pe neașteptate pe polonezi și i-a învins decisiv. Relațiile interne nu i-au permis lui Cazimir să pedepsească această trădare valahă și Alexandru a recâștigat tronul Moldovei abia în 1453, cu ajutorul polonez”[63].

„Fiii lui Aleksandru, care au murit curând, Ilie, însurat cu o „mătușă a regilor jagelonieni, Maria sau Marynka”, și Ștefan sau Steczko (Steţco), au căutat adăpost și

[63] Sokołowski, August, *Dzieje Polski illustrowane*. Tom II, Wiedeń 1897, pp. 352, 353

protecție în Polonia, în mijlocul conflictelor civile; de asemenea, al treilea fiu, Piotr, și nepoții Roman și Alexandru II, adică Olechno, au depus jurământul de omagiu; cu toate acestea, acesta din urmă și Bogdan al II-lea, care se dădea drept fiul mai mic al lui Alexandru I, l-au trădat pe Cazimir al IV-lea Jagiellon recunoscându-l pe Ioan Hunyad, guvernatorul Ungariei, drept „tată”, pentru a-i câștiga puternica protecție. Timp un sfert de secol, Moldova a rămas în frământare; 6 pretendenți luptă pentru controlul, pe termen scurt, asupra acesteia; Swidrygiełło și Michał Zygmuntowicz, expulzați din Lituania, se ascund acolo; Cazimir IV Jagiellon, după ce a acceptat coroana poloneză, se află adesea implicat în aceste dileme sângeroase. Deja, în 1448, a chemat la oaste ținuturile Przemyśl, Lviv, Bełz, Chełm și Podolia pentru o expediție, pe care el însuși a condus-o, de la Halych, la Kamieniec, dar nu a avut loc nici o bătălie, deoarece Petru al II-lea a cedat cererilor regelui, aduse de trimișii acestuia, voievozii din Lviv și Sandomierz, Piotr Odrowąż și Przedbor Koniecpolski”[64].

1437, duminica după Sf. Matei: „Scrisoarea prin care ținutul Şepeniţului, cu cetăţile și orașele Chocim (Hotin), Czerun și Chmielów, este restituit regelui Vladislav și regatului Poloniei de către Ilie, palatinul Moldovei, ca despăgubire pentru datoriile făcute de tatăl său, Alexandru, în teritoriile Colomeea și Sniatyn, cu obligația de a restabili privilegiile asupra pământului, menționat anterior,

[64] Korzon, Tadeusz, *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, Tom 1: *Epoka przedrozbiorowa*, Lwów, Warszawa, Kraków 1923, p. 192

acordate de regii Poloniei” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 601)[65].

1437, Suceava: Actul alianței lui Ilie I, voievod al Țării Românești a Moldovei, cu prinţul lituanianul Zygmunt Kiejstutowicz. „Din mila lui Dumnezeu, noi, Ilie, voievod hospodar ţării Moldovei. Cu această scrisoare le dau de veste tuturor celor care o vor vedea, o vor auzi și celor care vor avea nevoie de ea: să facă un jurământ familiei noastre, nobilului prinț de Żygimont, căruia îi suntem vasali și susținătorul fiecăruia dintre supuşii noștri, și să fie neprieteni neprietenilor săi; iar familia noastră îl recunoaşte drept protectorul fiecăruia dintre supuşii noștri”[66].

1441: „Sfetnicii Moldovei jură credință regelui Vladislav, fiilor săi și regatului Poloniei, împreună cu Ilie, domnul lor palatin, și pun pecetea” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 601)[67].

1442, Suceava, februarie 9: Scrisoarea cu jurământul de credinţă al lui Ilie I, voievod al Țării Românești a Moldovei, către regele Cazimir al Poloniei[68].

---

[65] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 9

[66] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe* (Izvoare istorice), Tom X, *Akta Litewskie*, Warszawa 1878, p. 55

[67] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 9

[68] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe* (Izvoare istorice), Tom X, *Akta Litewskie*, Warszawa 1878, pp. 56, 57

1443, septembrie 8: „Sfetnicii lui Ilie, Palatinul Moldovei, în numele lor și al tuturor celorlalți, aduc omagiul lui Vadislav, regele Poloniei, lui Cazimir, fratele său, și urmașii lor, confirmând cu jurămintele și cu pecețile lor" (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 601)[69].

1447, Iaşi, iunie 25: Alianța lui Ștefan al II-lea, voievodul valah (wołoskiego), cu regele Kazimierz[70].

1448, august 1: Scrisoarea lui Ioan Hunyad, domnitorul Ungariei, către regele Cazimir al IV-lea Jagiellon, cu privire la certurile domestice din Valahia (Moldova)[71], în care se spune, printre altele că este „adevărat că, prin voia judecăţii dumnezeieşti, în faţa căreia slăbiciunea omenească nu poate rezista, Roman voievod este marcat de boală și aproape de moarte, și va rămâne, în locul lui, moștenitorul Ilie voievod, pe care acel pământ al Moldovei îl consacră cu jurământ. Petru voievod va avea dreptul lui, dar fără ca celălalt să fie lipsit de dreptul lui. Și să nu creadă Seninătatea voatră că doresc să asupresc pe unul, favorizând rudenia, în defavoarea dreptății… De aceea, rog pe Excelența Voastră şi vă implor ca, de dragul păcii veșnice creștine, Petru, voievodul numitului ținut al Moldovei, să nu invadeze și să nu împiedice lucrarea mea, pe care o voi căuta, cu ajutorul lui Dumnezeu, şi să nu inva-

---

[69] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 9
[70] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe* (Izvoare istorice), Tom X, *Akta Litewskie*, Warszawa 1878, pp. 57, 58
[71] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe* (Izvoare istorice), Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów* (Problemele românilor sub dinastia Iagelonilor), *Akta Koronne*, , Warszawa 1878, p. 21

deze pământul Moldovei, şi să nu ridice opresiuni sau alte asemenea lucruri”.

1448, august 2: Scrisoarea lui Ioan Hunyad către regele Cazimir, referitoare la un anume Miehalushka Wołoch, în care răspunde „pe scurt la fapta acelui Michaluschkonis. Să știe deci Serenitatea voastră că nu există sub stăpânirea mea nici un Michalusko. Am auzit adevărul, când am plecat în Moldova. Prin urmare, voi spune că el nu ar trebui să fie încurajat de cineva”[72].

1448, august 22: „Scrisoarea sfetnicilor și boierilor Moldovei, în numele lui Petru, Palatinul, prin care jură credinţă regelui Cazimir și regatul Poloniei, la Chocim (Hotin), iar în numele lor şi al urmașilor lor jură credinţă, chiar dacă Palatinul însuși își va schimba credința” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 601)[73].

1449: „În acea vreme voievod moldovean Bogdan al II-lea, fiul lui Alexandru, l-a izgonit pe fiul lui Iie, Alexandru, care, împreună cu mama sa, a fugit la rege, cerând ajutor împotriva lui Bogdan. Regele l-a trimis în Moldova pe Jan Sienieński, al stemei Dębno, care a intrat prin ținuturile rusești și l-a alungat pe Bogdan, cucerind orașele Niemiec (Neamţ), Soczawę (Suceava) şi Chocim (Hotin) şi punându-l pe tron pe Alexandru.

---

[72] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe* (Izvoare istorice), Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów* (Problemele românilor sub dinastia Iagelonilor), *Akta Koronne*, , Warszawa 1878, pp. 22, 23
[73] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, pp. 9, 10

Bogdan, strângând o oaste de viteji, l-a izgonit pe Alexandru, care iarăşi a alergat la rege, plângându-se de ce i-a făcut Bogdan. Regele s-a sfătuit, deci, ce să facă cu acest pământ neliniștit al Moldovei, iar unii au fost de părere că trebuie să-i alunge pe toți pe toţi pretendenţii la tron și să-și desemneze funcționarii pe pământul moldovenesc, împărţindu-l în districte; alții s-au împotrivit, spunând că ar fi mai bine ca să se apere de turci în spatele zidurilor străine, decât pe pe pământ polonez. Deci Piotr Odrowąż și Przedbór Koniecpolski, cu armatele lor, au fost trimiși acolo pentru a răspunde cererii celorlalți vlahi, de a-l pune pe Alexandru în tronul voievodatului; armata a trecut din Rusia Roşie şi din Podolia, având o parte dintre moldoveni cu ea, şi a intrat în tara Valahiei cu trei oşti, din trei părţi; peste oastea moldovenească era Alexandru, peste podoleni era Michał Buczacki, iar peste ruşi și polonezi, Odrowąż și Koniecpolski. Care, trecând râul Niestr, stătea lângă Chocim cu un castel ținut de Alexandru. Bogdan se afla, cu armata sa, la Lipowiec. Oamenii noștri, când au aflat despre asta, au trecut îndată Prutul, intenționând o bătălie, dar el s-a retras, ca să-i ademenească pe pământul lui și să-i nenorocească; şi nici măcar când oamenii noştri au ajuns până la râul Bârlad, n-a vrut să se angajeze în luptă, ci şi-a ascuns oştirea prin păduri şi a trimis la înşelătoare, cu multe daruri, de parcă ar fi vrut să se supună, promiţând ascultarea obișnuită și o dare de 7.000 de zloți în aur, în fiecare an, o sută cai şi o mie de boi, doar ca polonezii să-l apere de turc. Oamenii noștri au fost de acord cu asta, așa că s-au întors acasă. Pârcălabul care-i ocrotea pe Alexandru i-a avertizat să nu-l creadă și să fie cu mare grijă, dar ai noștri au fost nepăsători și au mers pe

drumul lor, până când un scrib din armata lui Bogdan, după ce l-a trădat, a venit și le-a spus totul despre planurile lui.

Prin urmare, pârcălabul i-a sfătuit pe polonezi să ocolească pădurea în care îi aştepta o ambuscadă, dar oamenii noștri, neascultându-l în această chestiune, au preferat să treacă drept prin pădure, prin care au lăsat căruțele înainte, cu pârcălabul însoţindu-le împreună cu vlahii și podolenii. Valahii a atacat jumătate de corp de căruțe, dar ai noștri i-au alungat, scoţându-i din pădurea. Și când trupele noastre erau gata să intre în pădure, au apărut câţiva moldoveni, care i-au încredințat că o cavalerie atât de mare, care avea opt steaguri, nu putea fi învinsă. Așa că oamenii noștri s-au împărțit imediat în patru grupuri, pentru că erau doar steaguri, în colțul din stânga stătea Mikołaj Porawa, staroste de Halych, în dreapta, Michał Buczacki, iar în spatele lor, Odrowąż și Koniecpolski. Alexander era la mijloc, între ei.

Și a fost a doua zi, după această înțelegere, adică în ziua a 6-a din luna septembrie, în satul Crasna, unde bătălia a început după răsăritul soarelui și a durat până la apus, când ai noștri, pentru că vlahii au avut noroc, iar rosturile care au fost cândva s-au amestecat, iar moldovenii au început să facă rău cavaleriei noastre, mai ales într-un loc îngust și denivelat, unde tăiau cu coasele picioarele cailor, prăbuşindu-i pe cavaleri, care, de jos, au reluat lupta, dar și-au pierdut şi ei gâtul acolo, ca: Piotr Odrowąż, Mikołaj Porawa și Michał Buczackie, Zaczera, iar bogdanii i-au învins deja pe ai noștri și au fost aproape de victorie. Și, în clipa aceea, părcălabul (Burkulab, în text – n. n.) valahi, care era deja în spatele pădurii, a venit în fugă înspre ai

noştri și i-a atacat pe moldovei, care îndată au început să fugă spre munți și păduri, iar oamenii noștri i-au gonit și i-au bătut așa, cu ajutorul vlahilor, de am câștigat această bătălie, care era aproape pierdută. Și Piotr Odrowąż, care era pe ungur, a depus mult efort acolo, așa că încât, când era pe sfârşi bătălia, era atât de istovit încât nu mai putea ridica mâna, așa că l-au ucis, mult mai târziu fiind înmormântat la Mogila într-o mănăstire, care fusese întemeiată de familia Odrowąż, aşa cum Porawa a fost întemeiată de Michał Buczacki, la Lviv, pe când existau Buczackii stemei Habdank, din care nu au mai rămas urmași. Buczackii de astăzi sunt din stema Piława şi sunt originari din Tworzów, iar strămoșul lor a venit din țara Sieradz. Au murit în acest măcet Jan Nieswójowski, Jan Bieskowski, Stanisław Dawidowski și alții.

Pe vremea aceea, când oamenii noştri erau în Ţara Românească a Moldovei, armata tătară, profitând de prilej, a invadat Rusia și a jefuit pretutindeni"[74].

1450: „Îndemnat de soliile repetate de la vărul său, Alexandru al II-lea, și de la boierii care i-au fost favorabili, regele l-a trimis pe Ioan Oleski din Senna, în fruntea unei armate, adunată în Rutenia și în Podolia, împotriva lui Bogdan al II-lea. Cetățile Khotyn (Hotin), Suceava şi Neamț au fost rapid capturate și date Olechnei (lui Alexandru). Cu toate acestea, după plecarea armatei poloneze, Bogdan al II-lea, deși bătut și alungat, s-a întors cu o „adunătură de bandiți", iar Olechno a trebuit să fugă, împreună cu mama sa, Marynka; a fost însoțit de un grup

[74] Bielskiego, Marcina, *Kronica Polska*, Krakow 1597, Sanok 1856, pp. 708-711

de susținători fideli şi de un oarecare staroste, pe care Długosz îl numește Burgułab (pârcălab), confundând numele în limba română a statutului de „pârcălab” cu numele propriu. Acest nume necunoscut valah a oferit servicii foarte utile, pentru că, atunci când cavalerii, adunați iarăşi din Lviv și Przemyśl, trec sub comanda lui Odrowąż, iar din Podolia, sub comanda lui Koniecpolski, trecând, prin Chocim spre Lipowiec (Lipkany?) pe Prut, el a avertizat voievozii împotriva ipocriziei lui Bogdan, care pretindea că ar fi cerut pacea. Condițiile au fost favorabile: voievozii au acceptat, în ciuda avertismentului, și au început marșul înapoi în țara lor. Cu toate acestea, Bogdan, după ce a pus o ambuscadă în pădurea din spatele satului Krasnem (Crasna), a lovit, ca un trădător, la răsăritul soarelui, pe 6 septembrie. Din fericire, voievozii au primit încă un avertisment, de la pisarul fugar al lui Bogdan, așa că au reușit să formeze steagurile Przemyśl, Sanok, Halicz și Podolia, în 8 unități de cavalerie și o trupă de infanterie; au trimis și un mesager pentru valah, care se afla deja în spatele pădurii din spatele taberei leşeşti. Bătălia care a urmat a ţinut până seara. Au căzut Odrowąż, comandanții celor două aripi, Michał Buczacki şi Mikołaj Porawa, și câțiva cavaleri importanți, dar sosirea pârcălabului (lui Burkułab) cu podoleni din tabără a înclinat balanța victoriei către partea poloneză.

Bogdan a fugit în orașul Roman, unde a murit la scurt timp după aceea (în 1451), neputând lupta din nou.

Olechno a domnit până în 1455 (informaţie eronată – n. n.)”[75].

1451: „Au venit la Schambor, în faţa regelui Poloniei Cazimir, văduva lui Ilie Voievod al Moldovei, Maria, cu fiul ei Alexandru şi cu toţi boierii Valahiei, şi au implorat ajutor împotriva lui Bogdan și pentru recuperarea prăzilor pe care Bogdan și oamenii lui le-au luat din moşiile lor… Regele l-a împuternicit pe Andreas Odrowasz, căpitan al Lvivului, ca să-i apere de invazia lui Bogdan asupra Moldovei. Ca răspuns la această generozitate, fiecăruia le-au fost oferite și cadouri și daruri”[76].

1453, septembrie 23: „Alexandru, Palatinul Moldovei, în prezența trimişilor regali, magnificului Przedborius din Koniecpole, castelan de Sandomierz, Joanne de Wiśnicz, Kmita de Sandomierz și a cetăţenilor din Przemisl, jură credinţă regelui Poloniei și promite că va plăti din nou același tribut” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 601)[77].

1453, favoruri pentru Mihail logofăt: duminica de după Sf. Matei, în Siret: „O rentă de o sută de zloţi aur anual se va plăti din veniturile Cracoviei sau ale Rusiei lui Michael, cancelarul (logofătul) Moldovei, rentă înființată de Przedborio de Koniecpole, castelanul de Sandomierz, și

---

[75] Korzon, Tadeusz, *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, Tom 1: *Epoka przedrozbiorowa*, Lwów, Warszawa, Kraków 1923, pp. 192-194

[76] Dlugossi, Joannis, *Longini Historiae Polonicae*, Tomus Secundus, Liber XIII, Krakow 1812, p. 73

[77] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 10

de Joannę Kmitit de Wiśnicz, căpitanul de Sandomierz și Przemysl, în numele a regelui Carzimir” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 602)[78].

„Regele Cazimir îi acordă cancelarului Mihail, lui Duma și lui Teodor, frații lui, locuitori şi boieri ai Moldovei, uric, în solidar, cu soțiile, copiii, familiile și tot ce se află în regatul polonez, în special în palatinatul Rusiei, și statele Camieniec, Kołomyia şi Drohobycz, prin care să le rămână lor acele state, şi să poată trec liber spre ele pentru afaceri. Dată la Cracovia, în 1456.

Ştefan, palatinul Moldovei, la cererea regelui, dă uric lui Mihai Logofăt şi fraţilor săi Dumas şi Teodor, pentru moşiile lor din Moldova. Dat la Suceava, 28 iunie 1456”[79].

„Libertatea circulaţiei a fost acordată de regele Cazimir lui Mihail, cancelarul Moldovei, și neamului său, de la toți vameșii din tot regatul Poloniei. Dată la Lviv, vineri după Vinerea Mare, în anul 1460.

Musiło de Buczacz, castelanul din Kameniţa, se obligă să plătească lui Mihai, cancelarului Moldovei, cincizeci de florini, pentru treizeci de unguri și douăzeci

---

[78] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 10
[79] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe* (Izvoare istorice), Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów* (Problemele românilor sub dinastia Iagelonilor), *Akta i listy*, *Inventarium priyilegiorum, literarum, diplomatum etc. p. E. Rykaczewski editum*, Warszawa 1878, p. 11

de turci, pe care i-a primit de la el, în timpul ambasadei sale din Basarabia. Dată la Sniatyn, în 1461.

„O scrisoare a lui Cazimir, rege al Poloniei, care acordă siguranța și posibilitatea de a locui în hotarele Poloniei și a comerțului, lui Mihail, cancelarul Moldovei, cu frații săi și cu toată familia sa. Dată la Cracovia, în ziua Sf. Fabiani și Sebastiani, în 1462”[80].

În 1485, Ştefan cel Mare îl iartă, printr-un salvconduct, emis la Colomeea, pe Mihail logofăt, ctitorul bisericii din Horodniceni, fostul negociator al lui Petru Aron, căruia îi permite să se întoarcă în ţară, unde va primi toate vechile sale onoruri[81].

1455, octombrie 6, Hotin: „Alexandru, Palatinul Moldovei, cu sfetnicii săi, numele lor fiind semnate și sigiliile aplicate scrisorilor în prezența lui Andrea Odrowąż și a altor nobili, jură credință regelui Cazimir şi se obligă să depună jurământul de fidelitate şi înaintea regelui, în locul unde va fi chemat. De asemenea, el se angajează să-i ajute împotriva tuturor dușmanilor lor, după obiceiul bătrânilor lor. Alexandru confirmă scrisoarea către mătușa sa maternă, Maria de Sieroczko și Targowisko, care se

80 Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe* (Izvoare istorice), Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów* (Problemele românilor sub dinastia Iagelonilor), *Akta i listy*, ***Inventarium priyilegiorum, literarum, diplomatum etc. p. E. Rykaczewski editum***, Warszawa 1878, p. 12

81 Dogiel, Codex dipl., t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 13

referă la o altă tranzacție cu regele” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 602)[82].

1456, iunie 26, Suceava: „Petru, palatinul Moldovei, după obiceiul bătrânilor săi, Alexandru, tatăl, şi fraţii Ilie și Ștefan, jură credinţă regelui Cazimir și regatului Poloniei, promiţând să-i ajute împotriva tuturor duşmanilor, şi că nu se va supune nimănui altcuiva, decât regelui și coroanei poloneze, că va informa despre intenţiile inamicului, şi că va fi mereu pregătit să jure în faţa regelui în persoană; că va respecta jurămintele făcute de predecesorii săi şi va încheia un tratat cu nimeni altcineva, că va aduce un omagiu actualului rege la Colomeea sau la Cameniţa, că va recupera bunurile înstrăinate, iar dacă regele va face război împotriva prusacilor, el va trimite 700 de lăncieri și ar da, de asemenea, 700 de boi. Împotriva tătarilor avea să lupte din toată puterea lui, iar fiii hanului Szachmat aveau să-i fie predați regelui. El va trimite ambasadori regelui cu daruri demne de rege. Maria, văduva palatinului moldovean Ilie, va păstra orașul Siret și satul Volovăţ, precum și alte sate, care au fost zestrea ei... De Chocim și Czeczury, care fac parte din zestrea aceleiași Maria, se va ocupa regele. M-am căsătorit cu fiica lui Anastasia, conform voinței regelui. El amână celelalte diferenduri, până la prima întâlnire cu regele” (Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 602)[83].

---

82 Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, p. 11
83 Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe*, Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów*, *Akta i listy*, Warszawa 1878, pp. 11, 12

„Un model neîntrecut”

1457: „Este aproape sigur că Țara românească a Moldovei, neasigurată în mod corespunzător de Polonia, ar fi devenit în curând prada cea mai sigură a otomanilor, care se ridicau la cea mai înaltă putere, dacă nu ar fi fost un om de excepţie, din toate punctele de vedere, plin de netăgăduită înaltă diplomație, de abilități militare și administrative, care, urcând pe tronul ţării sale, cu extraordinara sa tărie de caracter a devenit cel mai mare dintre voievozii valahi, într-un cuvânt, Ștefan al IV-lea, care merită un mare nume şi printre urmașii săi. Mintea lui îndrăzneață și-a propus să asigure nu numai Țara românească a Moldovei cu un baraj impracticabil împotriva năvălirilor străine; în același timp, s-a eliberat chiar și de actuala vasalitate poloneză, întărindu-și forțele şi unind sub stăpânire ambele provincii româneşti, atât Moldova, cât și Muntenia (adică Basarabia – n. n.). Aceasta nu însemna un gând de unitate națională românească, în sens strict – ar fi fost prematur, românismul nu a însemnat încă nimic în sfera politicii hospodarilor; dar a fost întotdeauna o expresie a sentimentului a necesităţii unei uniri politice mai strânse a două societăţi complet omogene. Cu toate acestea, stindardul îndrăzneț al independenței și unității moldovene și muntene, ridicat în acest fel, i-a provocat pe toți cei trei vecini, în același timp: Turcia, Ungaria și Polonia. Însă Ștefan avea destulă viclenie diplomatică și putere pentru a profita de neînțelegerile asupra suveranității acestor vecini și a-i

elimina pe toți, unul câte unul. De asemenea, a devenit un model neîntrecut de diplomație în rândul hospodarilor din România; iar domnia sa de patruzeci și șase de ani (din 1458 – de fapt, din 1457, până în 1504) i-a oferit prea mult spațiu pentru dezvoltarea ulterioară – în fața căreia diplomația Poloniei, trecând neglijent peste momentele cele mai favorabile pentru a întemeia, pe baze de nezdruncinat, cerințele inevitabile ale propriei sale politici, a suferit grav, cu prețul propriilor înfrângeri, şi să se adăpostească în spate zidului altuia, atunci când acel zid deja se transformase într-o ambuscadă.

Prima apariție în sine l-a caracterizat suficient noul hospodar.

Petru Aaron, alungat de la putere, a căutat refugiu în Polonia, iar Ștefan i-a cerut regelui să-i fie predat adversarul său. Iar când a primit un răspuns negativ, a invadat, pe neaşteptate, Rusia Mică și Podolia. Apoi, în 1459, printr-o înțelegere cu trimișii polonezi de pe malul Nistrului, a jurat, după obiceiul predecesorilor săi, că nu va recunoaște ca domn al său pe nimeni altul decât pe rege și că nu va sluji decât lui și coroanei poloneze; la urma urmei, au obținut un angajament important unul de la celălalt, pentru ca dușmanul său, Petru Aaron, să fie ținut strict într-o cetate departe de granițe[84]. Curând (1460) Ştefan a emis o lege vamală pentru negustorii din Lvov, care făceau comerț în țara sa, şi le-a permis supușilor liberă navigație și pescuit pe Nistru[85].

---

[84] Zubrz. Kronika m. Lwowa, str. 113
[85] p. Akta i listy, I, N. 71.

1460: „După ce a primit asigurări din Polonia, Ștefan, profitând de tulburările din Muntenia, cauzate de cruzimile incredibile ale lui Vlad V Dracula, i-a venit imediat ideea de a uni acea țară (doar Basarabia – n. n.) cu Țara românească a Moldovei. Pentru a realiza acest lucru a fost însă necesar să se alăture turcilor, care, abia în 1460, printr-un act memorabil, la Adrianopol, trecuseră Muntenia sub stăpânirea lor, pe vecie, și o întăriră prin alianța cu Ungaria, în 1461. Acest lucru nu l-a încurcat pe aprigul Ștefan, care a hotărât să încheie imediat o înțelegere cu Muhammad al II-lea; iar apoi, în 1462, când sultanul, după ce a luat Dunărea, a pornit să cucerească Bucureștiul, a alergat către Kilia și Cetatea Albă (Belogród), cetăţile muntene, pe care Dracula le cucerise recent. Cu toate acestea, curajosul tânăr hospodar a greșit în calculele sale: nu numai că turcii nu i-au permis să ia Muntenia (Basarabia – n. n.) și să pună în practică ideea unirii celor două teritorii valahe, de atunci, pentru că au pus pe Radu Vodă în scaunul din Bucureşti; mai mult, au lăsat, pentru moment, cetăţile de jos în stăpânirea lui Ştefan.

Urmărind evoluțiile îndelungatei domnii a lui Ștefan, arătând mișcările sale fulgerătoare, în toate direcţiile, şi înţelegerile ulterioare dintre Polonia cu Turcia şi Ungaria, competiţia sa acerbă cu ţara fratelui muntean, în scopul unirii ambelor provincii româneşti şi a asigurării independența propriei țări, toate acestea sunt, de fapt, sarcina noastră în această lucrare. Este suficient să spunem că eforturile lui Ştefan au împiedicat Țara românească a Moldovei să se unească mai strâns cu Republica Polonă, pentru că el, mai mult decât oricine altcineva, a trezit în ea un sentiment mai puternic de separare politică și națională,

i-a dat un aspect individual mai pronunțat, și a încurajat poporul să fie mai curajos în bătălia cu forțele vitale ale vieții, îmbogățite, pentru viitor, cu tradiția puterii și a faimei, pe care le dobândise. Unificarea integrală cu republica Jagielloniană era încă posibilă. Pentru toate acestea, este și mai necesar să urmărim cu atenție toate evoluțiile din relațiile directe ale lui Ştefan cu Polonia.

În ciuda tuturor aptitudinilor sale extraordinare, Ştefan era nevoit să rămână în relații bune cu regele Cazimir. I-a fost imposibil să se desprindă de relaţia tradiţională de vasalitate. Deci, a trebuit să-și reînnoiască jurământul de credință la fiecare eveniment major. Așadar, imediat, în 1462, când a fost dezamăgit de ocuparea Munteniei, pierzând speranța sa în turci și unguri[86], nu numai că el însuși și-a reînnoit personal jurământul față de rege, ci și mitropolitul a trebuit să-l susţină, împreună cu boierii, deși Ștefan a mai jurat mai înainte, dar, de când s-a îndepărtat de Ungaria, a jurat din nou[87]. Ce este mai interesant, acum hospodarul se angajează că nu-și va înstrăina nici una dintre moșii, fără ştiinţa regelui[88].

Apoi, asigurat de jurămintele din Polonia, Ştefan s-a repezit imediat în altă direcţie: în 1463, l-a înfruntat cu curaj pe regele maghiar Matyas Corvinus, fiul lui Hunyad, vrând să profite de ascensiunea în Ungaria a vlahilor transilvăneni[89]; după înscăunarea, în 1465, a lui Radu cel Frumos în Ţara Românească, cucereşte cetatea Kilia (Ly-

[86] p. Akta i Listy I, N. 51 i 52.
[87] Bielski: Kronika, t. V str. 124.
[88] Tamże, I, N. 49.
[89] p. Akta i Listy I, N. 51

costomos); iar în 1467 i-a provocat o înfrângere severă lui Matyas, chiar și atunci când, pentru răzbunare și pentru a distruge puterea excesiv de crescândă a lui Ștefan, Matyas a traversat Carpații, cu intenția de a-l plasa pe Petru Aaron pe tron – care, după această expediție nereușită, a fugit din nou în Polonia. Regele Cazimir și-a primit partea din pradă, pentru că Ştefan i-a trimis, la Vilnius, o parte semnificativă din ce capturase de la maghiari și toate stindardele luate[90].

Pentru a caracteriza relațiile din acea vreme, mai putem aminti că, în 1465, orașul Lvov a trimis hospodarului un dar de 6 coți de pânză și că el a acceptat cu recunoștință acest dar[91].

1462: Între timp, fostul negociator al păcii cu turcii, sfetnicul lui Petru Aron, Mihail din Horodniceni, ctitorul bisericii din acel sat, care îl urmase în Polonia pe voievodul său, primeşte „Scrisoare de la Cazimir, regele Poloniei, prin care i-a fost acordată siguranța și posibilitatea de a locui în hotarele Poloniei... Dată la Cracovia, în ziua Sf. Fabiani și Sebastiani, în 1462”[92]. Între timp, „Ștefan, Palatinul Moldovei, promite credință regelui Cazimir și regatului Poloniei, asigurând că nu va înstrăina ceva, ba că va recupera înstrăinări poloneze, și că va aduce un omagiu personal, atunci când va fi chemat de rege”[93].

[90] Bielski: Kronika, t. V, str. 174.
[91] Zubrzycki: Kronika m. Lw. str. 18.
[92] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 12
[93] Dogiel, Codex dipl., t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 13

În acelaşi an 1462, Ştefan „le promite (polonezilor – n. n.) aceeași fidelitate și că nu îi va elibera pe tătarii robi și nici nu-i va preda nimănui, decât regelui însuși, dacă va voi”[94]. În 6 octombrie 1467, la Hotin, „Ștefan și sfetnicii săi înființează, împreună cu polonezii megieşi, o adunare comună, cu scopul de a face justiție”[95]. În anul următor, 1468, la Suceava (Soczaviae), Ştefan „jură fide-litatea față de aceeași, după felul antecesorilor săi, și promite că va veni personal, când va fi chemat la regele, în Cameniţa, Colomeea sau Sniatyn, să depună jurământ, angajându-se să nu înceapă războaie, nici să negocieze orice, fără acordul regelui”[96]. În 1470, Ştefan „îi promite regelui Cazimir fidelitate, comportamentul strămoșilor săi și ajutor împotriva oricăror dușmani, conform puterii și obiceiurilor sale, și că atunci când va fi atacat, în persoană va veni la Cameniţa, Colomeea sau Sniatyn, să depună un jurământ, promiţând să nu facă război, fără consimțământul regatului”[97].

1467: „Triburile (neamurile – n. n.) voievodatului Moldovei, adică Ștefan, Petru și Berenden, s-au certat, timp de câțiva ani, și, contestând că se trag din neamul Principilor Moldovei și din neamul lui Alexandru, argumentând că Ștefan, din cauza priceperii, geniului și ingenuuozităţii, s-a impus cu ușurință asupra celorlalte două neamuri şi a obținut principatul valah, pe care, de asemenea, prin siguranța și dreptatea lui, care cere ca orice crimă să nu rămână nepedepsită, l-a făcut principatul său.

[94] Dogiel, Codex dipl., t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 13
[95] Dogiel, Codex dipl., t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 13
[96] Dogiel, Codex dipl., t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 13
[97] Dogiel, Codex dipl., t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 13

Și îi forțase, nu numai militari și nobili, ci și pe țărani să ia armele, învățându-i pe toți să lupte pentru apărarea țării. Dacă găsea un țăran care nu avea suliță, arc sau bâtă, sau care nu alergase într-o expediție cu luptătorii, îl condamna fără nici o milă. L-a ameninţat şi pe Casimir, Regele Poloniei, Guvernator al Ţării Româneşti a Moldovei, care-i adăpostea pe ceilalţi doi pretendenţi, Petru şi Berenden, care, după cum am spus, fugiseră Polonia, făgăduindu-i multe lucruri, dacă Regele îi va readuce pe scaunul moldovenesc. Prin urmare, Mathias, regele Ungariei, care îl primise pe Berenden, după plecarea lui din Polonia, și se angajase să-l readucă pe tronul Țării Românești a Moldovei, fiind tulburat de faptul că Ștefan se afla în vasalitatea Regelui Cazimir, el însuși părăsit și disprețuit, şi-a adunat armata, avându-l pe Berenden în compania sa, și l-a readus în Moldova, după ce Ștefan fusese respins, pe la mijlocul lunii octombrie, şi a ieșit din Pannonia cu soldații săi și mercenari, Ioan Gukra din Bransdis Bobem, însărcinat cu organizarea și îngrijirea armatei, a intrat în Moldova, prin Alpii (Carpaţii – n. n.), pe care oamenii de rând îi numesc Ploninii, şi a ajuns, prădând, până la Chotrusz (Trotuş), apoi au ars și au prădat, tot prin apropierea Alpilor, la Bakow (Bacău), Romanovtarg (Roman) și Nyemiecz (Neamţ), arzând satele şi cucerind tot pământul prin măcel, foc și sabie, necruțând pe nimeni, indiferent de vârstă, condiție sau castă. Și deși Ştefan, voievodul Țării Românești a Moldovei, şi-a adunat puterile sale în jurul Chotruzului (Trotuşului), totuși puterea lui (căci Mathias, regele Ungariei, avea în armată vreo patruzeci de mii de oameni), dar și talentele ascunse ale poporului său nu au fost scoase la iveală. Nu a angajat o bătălie decisivă, ci, umblând prin locuri ascunse, și-a urmărit duşmanii timp de

patruzeci de zile și a oprit devastarea pentru o vreme. timp mai lung. Dar când Mathias, regele Panoniților, sosise în orașul Banya (Baia) și ocupase orașul, întărindu-l cu tranșee și pază (căci se temea de o invazie ostilă), Ştefan Voievod, care si-a aşezat armata sa între cele două râuri, Moldava şi Samusch, crezând că este timpul oportun în care să-i înfrunte cei puţini pe cei mulţi, plecând din Slatina, a ajuns pe jos şi în grabă la Baia. Și, trimițându-i înainte pe cei ce trebuiau să incendieze orașul, în mai multe locuri, s-a repezit asupra maghiarilor în prima seară, pe 15 decembrie, cu o înflăcărare năprasnică, și a ţinut până în zori lupta cu înfumuratul Marte. Dar după, ce mai mulţi unguri au căzut s-au au fost devorați de flăcări, însuși regele Mathias, ca să nu cadă viu în puterea valahilor, cu trei răni, deși nu fatale, a fost scos, într-o pătură, din câmpul bătăliei. Când cea mai mare parte a armatei lui a ajuns în Alpi (Carpaţi) și a găsit drumul blocat cu copaci tăiați, echipajele lor și alte bagaje au fost arse, iar cinci sute de ghiulele au fost trase aiurea, ca nu cumva inamicul să le ia în stăpânire, apoi s-au salvat cu mare greutate.

Zece mii de oameni au fost uciși în bătălia cu ungurii de la Baia, mai multe stindarde militare au fost capturate, iar aceste semne ale victoriei au fost duse de trimişii voievodului Ștefan lui Casimir, regele Poloniei, care mergea spre Vilna. Ştefan şi armata lui au luat pradă mare, corturi, care şi tunuri.

Mathias Corvin a scăpat peste munţi, împreună cu Ioan Lanthslöer, baronul Ungariei, Michael Ossak de Gruth, Episcopul de Luinque Ecclesias, Palatinul Regatului Ungariei, Iov de Gara, Ladislaus de Canischa, Ludo-

vicus de Valkew, Andreas Cuper, Joan Gukras de Banduz, Hardulath și alții. Ioannes de Daroch, voievodul Transilvaniei, cu întreaga sa oaste, care era estimată la patru mii de luptători, a fost ucis, iar armata i-a fost distrusă în întregime. În Pannonia, Matthias, regele Ungariei, după ce a fost restaurat, s-a împăcat cu Henric Diak, guvernatorul. Şi a amendat pe ostaşii şi cetăţenii ardeleni, pentru că ei plecaseră de la el şi s-au jurat contelui lui Ioan, patru sute de mii de florini, pe care voiau să-i dea în aur gata. Din care bani a luat o armată nouă și mare, pentru a lupta cu polonezii, care nu erau deloc gata să-și unească forțele, dacă ar fi dorit cineva să invadeze Regatul Poloniei sau ţările vasale ale acestuia și, mai ales, ţinuturile Țării Românești a Moldovei. Căci se credea că, cu o bănuială comună, Mathias va încerca să-şi spele dezonoarea, atacând Polonia"[98].

1468: „O mare importanță s-a acordat tributului hospodarului. Cu ocazia unei scrisori din 1468, Cazimir i-a spus lui Matyas „că susține și țara valahă, care este a mea"[99]. Și nu degeaba a spus asta, căci, în același an 1468, Ștefan i-a depus din nou un jurământ de credință, în Suceava, obligându-se să nu întreprindă nimic fără ştirea regelui, nici să nu înceapă război si nici să încheie vreo înţelegere cu cineva[100]; câţiva ani mai târziu, în 1470, a repetat jurământul"[101].

---

[98] Dlugossi, Joannis, *Longini Historiae Polonicae*, Tomus Secundus, Liber XIII, Krakow 1812, pp. 417, 418
[99] Bielski tamie, t. V, str. 174.
[100] p. Akta i Listy I, N. 64.
[101] Tamże, I, N. 55

1469: „Voievodul moldovean Ştefan a invadat Transilvania”[102]. „Ştefan, voievodul Moldovei, era pe cale să se răzbune pentru vătămarea ţării sale, în timp ce Mathias, regele Ungariei, se afla la Bratislava. Apoi i-au fost trimise scrisori cu indicii despre unde se afla Petru (Aron), sub numele de Baron al Țării Româneşti al Moldovei, care aştepta să, vină să preia Principatul Țării Româneşti pierdute, şi i-a trunchiat capul”[103].

1469: Regele Poloniei „a rămas acolo (la Kracovia) în timpul Postului Mare, pentru a primi jurământul de credinţă de la Ștefan, Voievodul Moldovei, pe care și-l oferise prin dese solii și scrisori. Dar el, din diverse motive și impedimente, și mai ales, ca nu cumva turcii, ungurii sau basarabenii să îi ia în stăpânire acea provincie, la plecare, a trimis doar ambasadori de seamă, adică pe Ioan Mussilo, Palatin din Podolia, și Spitkon din Iaroslaw, succesorul din Przemyśl, şi a tot amânat sosirea sa, momentul fiind mereu nefavorabil şi scuzându-se prin aceasta”[104].

1471: „Ștefan s-a gândit doar la a-şi asigura sprijinul Poloniei, ca să poată duce la bun sfârșit ideea cea mai dragă inimii sale, de a lua Muntenia (Basarabia – n. n.) și a o uni cu Moldova, într-un singur stat independent și suveran. Prin urmare, Ştefan a avut în prim plan mereu un război necruţător împotriva lui Radu, care era sprijinit de

---

[102] Sokołowski, August, *Dzieje Polski illustrowane*. Tom II, Wiedeń 1897, p. 400
[103] Dlugossi, Joannis, *Longini Historiae Polonicae*, Tomus Secundus, Liber XIII, Krakow 1812, p. 445
[104] Dlugossi, Joannis, *Longini Historiae Polonicae*, Tomus Secundus, Liber XIII, Krakow 1812, p. 438

turcii din Ţara Românească, şi, ca să nu-şi diminueze forțele, a evitat, cât a putut de bine, obligația sa, ca vasal, de a oferi regelui întăriri armate, ori de câte ori acesta i le-a cerut, inclusiv în anul 1471, când regele l-a chemat să acționeze împotriva lui Matyas, care îl împiedica pe prințul Władysław să ajungă pe tronul Cehiei. Avem o scrisoare scrisă despre asta, interesantă pentru Ştefan[105].

Voievodul îi scrie regelui Cazimir, în iunie, de la Vaslui, declarându-i cea mai aprinsă disponibilitate pentru toate ordinele sale și jurându-și simpatia pentru noul rege al Cehiei. Apoi, explicând că a fost atacat recent, din toate părțile, de tătari, de turci, de munteni, de secui și de unguri, s-a justificat că deocamdată nu este în stare să îndeplinească ordinele regelui. Regele îi poruncește să-și trimită propriul fiu, cu o mie de oameni, în slujba principelui: se știa cât de mult era tulburată Moldova; iar în ceea ce-l priveşte pe fiul său, care era imatur pentru vârsta lui, nu-l putea încredinţa în mâinile unui străin, mai ales – îl asigura înţeleptul voievodul – că este nechibzuit, lipsit de iscusinţă şi experienţă, ceea ce îl face incapabil să-l slujească pe prinţ. Că recent, Radu, voievodul Munteniei, i-a invadat pământul, pentru care l-a despăgubit în mod corespunzător; de aceea îi cere regelui să medieze pentru a aduce o pace între ei, care să-i dea o mai mare oportunitate de a îndeplini serviciile cerute. În cele din urmă, Ștefan se plânge că slujitorul regelui, Stanisław de Izchulczo (?) nu numai că îi distruge granița, ci, mai mult, atrage boieri (potiores regni mei) și năvălește împotriva lui: de aceea, cere să-l oprească. Mai mult, îi amintește regelui de promi-

105 p. Akta i Listy II, N. 6.

siunea sa de a nu permite fugarilor valahi să rămână în țările sale și încheie cu o declarație că este întotdeauna gata (pronus et paratus) pentru toate ordinele regelui.

Hospodarul a transmis regelui salutul cu privire la ridicarea domnitorului Władysław pe tronul Cehiei[106].

Prima scrisoare de la Ştefan cel Mare, trimisă în 13 iulie 1471, din Vaslui (Wazłow), prin care îl informează că nu poate să-şi „trimită fiul, cu oşteni, ca să-l ajute în Cehia (Boemia)”, „căci nu de puține ori au trecut din toate părțile noastre secui și unguri, care… ne hărțuiesc din toate părțile și, de asemenea, ne atacă des”, deci „se poate considera că sunt cu totul necăjit, în toate privinţele, că copilul meu, aflat la o vârstă atât de fragedă, nu este în nici un caz capabil să-l implic în treburile străinilor, pentru că, deşi este de mare statură. Îi lipsesc înțelegerea și înțelepciunea care să-l ajute să fie în întregime în slujba Seninătății Voastre”. În plus, „chiar în aceste zile, Radu voievod a venit cu putere mare în ţara mea, ca să mă nimicească… dar am făcut să se rostogolească toată puterea aceea” (pp. 28, 29).

1472: În ceea ce privește incidentele cu voievodul din Muntenia, prin care hospodarul şi-a motivat imposibilitatea de a-l ajuta pe rege împotriva dușmanului său, deci a cerut să fie trimiși intermediari pentru a aduce încetarea focului, după care hospodarul va oferi regelui asistență adecvată. Vor fi trimiși şi alţi oficiali, pentru a rezolva problemele de frontieră dintre Podolia și Moldova. Cât

---

[106] Tamże II, N. 7.

despre fugari, regele i-a poruncit să-și amintească că de mult se obișnuia ca toți moldovenii, care riscau să fie ucişi de hospodari, să apeleze la predecesorii lui regali pentru a obţine protecţia și, deci, nu poate renunţa ușor la tradiţia acestor favoruri. La fel, când fugarii încearcă să scape cu viaţă, trecând în Polonia, este mai puțină pierdere și insultă la adresa hospodarului, pentru că din Polonia nu au voie să-i facă vreun rău; şi, cu atât mai mult, regele nu le interzice libertatea de a se întoarce, dimpotrivă este mulţumit chiar dacă se întorc cu permisiunea lui.

Cu toate acestea, voievodul Ștefan a acționat ca intermediar, în chestiunea principelui Cazimir, ales de partidul defavorabil lui Matyas la tronul Ungariei. Acest lucru este confirmat de consemnarea (inscriptio)[107] dată, la 22 ianuarie 1472, la Cracovia de către comitele secuilor (Siculis), care au depus un jurământ de credință prințului Cazimir, ca rege maghiar, în mâinile hospodarului, iar în răspuns regele Cazimir a garantat întreținerea drepturilor și privilegiilor lor străvechi.

1473: În anul următor, 1473, voievodul valah a luat, în cele din urmă, o poziţie fermă împotriva duşmanului său, Radu (voievodul Munteniei[108]) şi a ocupat Bucureştii, dar, pentru a nu-i irita pe turci, prin preluarea directă a Munteniei, a aşezat acolo pe Vlad al VI-lea, din stirpea Basarabilor. Apoi, ținând seama de vasalitatea lui față de rege, i-a trimis steagul capturat al Munteniei. Sultanul Mahumet al II-lea nu a putut consimți la o asemenea creștere a puterii lui Ștefan și l-a susținut, cu toată puterea,

[107] p. Akta i Listy II, N. 8.
[108] Długosz, t. V, ks. XII, str. 366.

pe credinciosul său Radu; regele Cazimir, la rândul său, i-a trimis lui pe Ștefan 2.000 de oşteni de cavalerie. În războiul care a izbucnit curând, norocul a fost ciudat de favorabil vasalului polonez: la 17 ianuarie 1475, turcii au suferit o înfrângere incredibilă la Bârlad, la lacul Racova; Radu a fost mai târziu bătut lângă Râmnic. Acest lucru, însă, a inflamat și mai mult războiul. Lăudărosul Rege Matyas, fudulindu-se în Europa cu victoria lui Ștefan[109], l-a îndemnat să persevereze. Deci voievodul a cerut, din nou, ajutor în Polonia. Regele Cazimir, însă, a fost jignit de relațiile de prietenie ale lui Ștefan cu dușmanul său Matyas și, acum, s-a dovedit a fi indiferent, deşi atât domnii lituanieni, cât și polonezi, l-au sfătuit să cugete mai bine pentru acest pământ al Moldovei și să nu permită inamicului să o ia sub controlul său. Așa că regele a convocat Seimul la Lublin și a trimis o delegaţie la turci, cerându-le să-i dea pace supusului său, voievodul, pentru că, alt-fel, cineva trebuie să se alieze cu el, iar dacă voievodul a fost vinovat de ceva, atunci regele însuși va face dreptate[110].

Totuși, acest lucru nu a ajutat: Muhammad al II-lea însuși a condus oştirile care l-au atacat pe Ștefan, în primăvara anului 1476, şi l-au învins la Războieni, pe 26 iulie, obligându-l să părăsească Țara românească a Moldovei, mai mult sau mai puțin şi din cauza ciumei teribile, care a oprit armata lui Cazimir. După aceea, Ștefan, care își cunoştea bine adversarul, s-a dedicat întăririi cetăţilor de graniță, de la Chilia și Belgorod (Cetatea Albă), asigurându-şi favoarea regelui, cu atât mai mult cu cât fusese ucis cu cruzime Vlad V Dracula, care fusese pus de Ştefan

[109] Bielski: Kronika, t. V, str. 211.
[110] Bielski: tamże, t. V, str. 227.

pe tronul Munteniei, ţara fiind ocupată de turci, iar regele Matyas era ocupat în altă parte.

Această intrare a turcilor în Țara Românească a avut un efect nociv asupra comerțului; negustorii s-au mutat şi de acolo la Lvov, unde se aşteptau la o mai mare siguranţă; în 1476, şapte negustori din Suceava au adoptat acolo legea oraşului Lvov[111].

1473: „Un caz singular, dar foarte interesant, de trecere de la un drept, la altul, este consemnat în cărțile judecătorești din Galicia anului 1473. Nobilul Jan Litwinowski, din Bučače, s-a angajat să-i plătească nobilului Petrovi, din Hnilce, 40 de grivne, iar dacă nu plătește, el a fost de acord ca creditorul să intre în posesia satului Rudníky din Galiția, care sat a fost întemeiat pe lege germană şi pe drept valah, iar debitorul era obligat să „excipere praedictos villanos de jure valachico et theutunico et extradere Petro in jus ruthenicum" („să-i primească pe sătenii mai sus amintiți, din dreptul valah și teuton, și să-l mute pe Petrovi în dreptul rutean"), adică trebuia să convertească ţăranii, din dreptul valah şi german, în dreptul rutean, în acest caz"[112].

Amenințat din nou de turci, voievodul Ștefan al IV-lea încearcă din răsputeri să obțină protecția și ajutorul regelui Cazimir; prin urmare, pentru a-și asigura favoarea, i-a trimis o solie solemnă, în 1480[113].

---

111 Zubrzycki: Kronika m. Lwowa, str. 122.
112 Kadlek, Karelm, *Valasi a valasské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha 1916, p. 375
113 p. Akta i Listy, IV, N. 4.

Un ton ciudat de docil, în acest moment și într-o nevoie atât de urgentă, al viitorului biruitor al polonezilor în Bucovina, care și-a meritat marele său nume şi în instrucțiunile date de el trimișilor săi. Mai întâi, o plecăciune; apoi o declaraţie: „De vreme ce iubitul Dumnezeu i-a dat lui Stefan voievodatul, moşia sa, ţara Moldovei, în mâinile lui Ştefan, care a slujit şi slujeşte cu adevărat seniorului său, marelui rege, şi vrea să-i slujească mereu". În continuare, transmite o relatare (recunoaștere) despre păgânism, despre turci, despre cum se înarmează împotriva creștinilor. „Așadar, cereți un sprijin în țara regelui, așa cum mai înainte se angajase Majestatea Sa, dacă Regele va lua în considerare și acest lucru – conchide voievodul – și ne va ajutat în aceste vremuri, fie cu bani, fie cu oameni, fie cu proprietăți: noi i-am dat tot ce am putut în viață, iar acum nu pot face nimic fără sprijinul său".

Apoi le porunceşte trimişilor săi să-l întrebe pe rege despre prințesă – despre propria lui fiică, care a fost căsătorită, mai târziu, în 1483[114], cu fiul mai mare al lui Ivan Vasilevici, tot Ivan. În mod clar, îi pasă mult de faptul că regele nu îi lasă trimișii să treacă la Moscova, pentru că el declară: „când se va întâmpla asta, voi vedea în tine un ocrotitor, care mă iubește, şi vei avea în mine servitorul tău".

Cât despre paguba adusă lui Kameniţei, caz în care Matyas, episcopul de acolo, a fost trimis: „Avem – spune voievodul – pagube foarte mari din partea locuitorilor din

114 Sofij. Let. (II): pod p. 6991.

Kameniţa. Bunule rege, amintește-ți, când a venit împăratul turc împotriva noastră și a pământului nostru, când săracii noștri locuitori din Suceava au fugit la Kameniţa şi aveau cu ei sclavi (parobcy) din Kaffa, pe care primarul din Kameniţa şi bătrânii i-au luat. Împăratul turc ne-a trimis atunci solie și a cerut acești sclavi de la Kaffa; deci am dat pe toti cei pe care i-am avut, iar pentru cei pe care i-a capturat Kameniţa, adică 20, am dat 9.000 pentru cinci, iar pentru ceilalţi, câte 5 aspri de sclav. Milostive rege, voi face un act pentru daunele mele de la Kameniţa și voi proceda aşa cum m-ai povăţuit".

1475: „Mai târziu, însă, Byalogrode (Cetatea Albă) a Țării Românești a Moldovei, scăldată de valurile mării, a început să fie amenințată de forțele tătare. Atunci Cazimir, regele Poloniei, a dat curs rugăminţilor credinciosului Ștefan, voievodul Țării Românești a Moldovei (Stephano Voievodae Valachia), și, după ce a stat patru zile la Sandomiria, a venit în noul oraș Korczin și acolo, în dimineața zilei a doua a lunii iulie, cu primii consilieri, eclesiastici și seculari, a ținut o conferință, despre cum Ștefan, voievodul Țării Românești, și pământurile sale, dar și pământurile Podoliei și Rusiei Roşii sunt ameninţate. Ştefan, voievodul Țării Românești, în timp ce Cazimir, regele Poloniei, nu i-a trimis ajutoarele cerute, a primit un sprijin așteptat de la Matthias, regele Ungariei, căruia îi solicitase să-i aducă o garnizoană, prin Sanczulon, și, știind că nu era suficient pentru o luptă cu turcii, a folosit un plan prudent și și-a așezat taberile, cum a putut, prin munți şi păduri, și s-a salvat pe sine și pe poporul său: lăsând pe turci, pentru un timp mai convenabil, când va putea recupera pentru sine și pentru națiunea lui ceea ce pierduse.

O flotă de șaptezeci de corăbii mari, cu cea mai mare cantitate de mărfuri și un număr mare de captivi și de prizonieri, au plecat la Constantinopol. Într-o corabie, erau duşi o sută cincizeci de tineri, din Caffa, aleşi dintre cei mai frumoși oameni, pentru cea mai neplăcută datorie, aceea de a fi castraţi şi exploataţi. Corabia era condusă de un anume grec, care s-a despărțit de restul flotei; doisprezece turci, care se aflau în corabie, sub înșelăciune au fost trimiși după apă dulce, iar cei rămași, alţi doisprezece, au fost uciși, iar corabia a intrat în portul Kilia și așa o sută găsind cincizeci de tineri au scăpat de castrare, după ce au predat cele mai bogate bunuri lui Ștefan, voievodul Țării Românești. La acest fapt, Ştefan, încântat peste măsură, și-a adus de speranța de a recupera Caffa, altă cetate a sa de la mare”[115].

1484: Cu toate acestea, furtuna pentru care curajosul Ștefan se pregătea cu atâta nerăbdare nu a izbucnit imediat: formidabilul cuceritor al Ţarigradului, Muhammad al II-lea, și-a avut atenția abătută în altă parte, în ultimii ani ai domniei sale. Dar când tânărul Baiazid al II-lea a preluat tronul tatălui său, în 1484, imediat și-a întors toate puterile împotriva Basarabiei. Cetăţile defensive Kilia și Belogród au fost asediate şi capturate de turci, iar întreaga provincie a fost devastată. Voievodul, neavând de ales, a cerut ajutor regelui Cazimir.

În fața unor astfel de consecințe teribile ale succesului armei turcești, regele a chemat toate țările supuse la

[115] Dlugossi, Joannis, *Longini Historiae Polonicae*, Tomus Secundus, Liber XIII, Krakow 1812, p. 534

arme, în 1485, și chiar și Lituania; dar, în același timp, îi cerea lui Ștefan să-i plătească personal un tribut solemn de loialitate și supunere, pe care voievodul se ferise, până acum, să-l dea. Nu exista nici o ieșire – trebuia să se supună acestei nevoi aspre pentru mândria lui. Prin urmare, Ștefan a adus un omagiu mai solemn regelui, în Kołomyja[116]. „Și el este un mare războinic – remarcă Bielski – care i-a învins pe turci, pe tătari și pe unguri și a jurat supunere regelui polonez"[117]. Regele nu s-a deplasat cu toate forțele, adunate în Pocuţia și Podolia, împotriva lui Baiazid, spre gura Dunării, ci i-a dat lui Ștefan numai 3.000 de lăncieri polonezi, sub comanda lui Jan Karnkowski. A fost un ajutor curajos, dar nu suficient la ne-voie: turcii s-au menținut în cetăţile de curând capturate.

„Din acest Biłagród, concluzionează cu tristețe cronicarul, grânele erau transportate departe, până în Cipru, în special grâul, care era expediat acolo, de la noi, pe râul Nistru; și era ţinutul Podoliei faimos pentru aceasta"[118]. Iar consecințele reale ale acestei pierderi s-au dovedit a fi, ulterior, și mai triste, chiar teribile.

Capturarea Chiliei și a Cetăţii Albe de către turci a însemnat o lovitură fatală pentru statul jagellon; dezastruoasă din toate punctele de vedere – nu numai comercial, economic, militar, politic, dar şi cultural în general, dar chiar şi social. În consecință, a dus la separarea completă a Poloniei și Lituaniei de Marea Neagră, şi la posibilitatea contactului direct între tătari și turci, la sechestrarea repe-

[116] p. Akta i Lidty, I, N. 72.
[117] Bielski: Kronika, t. VI, str. 22.
[118] Bielski: tamże, t. VI, str. 28

tată de către acești tătari a aproape întregii Ucraine de stepă, la respingerea liniilor rusești, la aşezări agricole adânci şi la invazii mai dese decât înainte de nomazii cazaci şi de toate rezultatele lor[119]. Din păcate, deși semnificația acestei pierderi a fost înțeleasă în Polonia, nu a mai fost reparată niciodată.

1484: „Marșul beglerbegului de Rumelia spre Suceava, l-au obligat pe regele Cazimir, după ce s-a întors din Lituania, în toamna anului 1484, să facă pregătiri de amploare în ţinuturile Coroanei. Prin urmare, după ce a obținut indemnizații semnificative de la Seim și duble de la cler, a înrolat Prusia și chiar pe Marele Maestru pentru a oferi beneficii, iar după ce a pus trupele Poloniei Mici de pază spre Ungaria, regele a pornit, în fruntea unui grup de 20.000 de oameni, format mai ales din mercenari, şi armata Coroanei, în iunie 1485 spre Țara Românească a Moldovei. Regele Cazimir s-a dus, spune un scriitor lituanian, să-i ajute pe valahi, cu toate forțele Coroanei poloneze și multe popoare lituaniene. El mergea în prima expediție comună polono-lituaniană, jagielloniană, la Marea Neagră.

Dar, deși bine pregătit, marșul armatei regelui spre Kolomyia (Kolomeea) și Śniatyn, odată cu înaintarea simultană a tuturor forțelor Marelui Ducat al Lituaniei către granițele Kievului, l-a întărit pe Ștefan, care acum era mai strâns asociat cu Coroana (în 15 septembrie, el a adus un omagiu regelui, în Kolomyja) cu privire la administrația sa, cu toate acestea, scopul real de a recâștiga Kilia și Belgorod (Cetatea Albă), împiedicând turci să câștige

[119] Źródła dziejowe, t. V, „Starostwa Ukrainne" i Ateneum 1877, za lipiec i sierpień: „Kresy Ukrainne".

putere acolo și ruperea contactului terestru al otomanilor cu Crimeea, nu a fost atins. Astfel, este adevărat că expediția și victoria lui Jan (Pol) Karnkowski, susținută de Ștefan, asupra lui Iskender și Balibeg, la Lacul Cetlabugi (Cătlăbuga), a introdus din nou statele Cazimir ca factor activ în câmpiile Moldovei și Basarabiei, dar fâșia de coastă dintre gura Nistrului și Nipru a fost, de atunci, pierdută. De atunci, în aceste zone, în special pe țărmurile Basarabiei inferioare, o hoardă supărătoare, alimentată etnic din Crimeea, a crescut încet sub protecția autorităţilor din Belgorod.

Trecerea Dunării de către trupele Porţii și stabilirea acestora la porțile Poloniei și Lituaniei, interpretate în mod obișnuit ca înfrângerea lui Cazimir, a fost pe bună dreptate percepută de rege ca o „amenințare constantă pentru țările sudice. Aceasta este și diplomația poloneză, inspirată în prezent în treburile sud-estice, în principal de Callimachus, în anii următori, se străduiește, atât cu râvnă, cât și fără succes, să creeze o mare ligă anti-turcă, de la Roma, Veneția și împărat, până în Țara Românească a Moldovei, Crimeea și Moscova, întărindu-se o strânsă legătură de solidaritate internă între Coroană și Lituania, printr-o serie de legații reciproce, precum cele ale provostului Róża de Borzyszowice, ambii cancelari, Kurozwęcki și Lubrański, din partea Coroanei, și Jan Zabrzeziński, din partea Lituaniei, conturându-se o linie de conduită uniformă în exterior. Așadar, așteptând ca Coroana poloneză să stea „cu toate puterile” de partea Marelui Ducat, în „aventurile” sale, și să aibă nevoie „împotriva fiecărui inamic”, consiliul lituanian a declarat, în 1486, „să fie consultat și ajutat de către toate puterile Marelui Ducat lituanian, împotriva

vrăjmaşului Domnului nostru, Împăratul Turc şi alţi duşmani ai Preaînălţimii Sale”.

În mod similar, la fel ca acum o sută de ani, în fața unui inamic comun din nord, pe Marea Baltică, s-a născut o monarhie comună Jagiełło, instituind unificarea politică, așa că acum, în fața unui pericol comun din sud, dinspre Marea Neagră, s-a restabilit, prin forță, solidaritatea indispensabilă a ambelor țări din exterior. Acest produs important al conducerii regale prudente și al presiunii externe, aprofundat în curând de pericolul de la Moscova, avea să conducă la alte premise și consecințe în secolul al XVI-lea.

Deocamdată, totuși, Coroana și domnii lituanieni ai consiliului au fost absorbiți de îngrijorări. Exista teama cu privire la starea ambelor țări, în cazul unui atac simultan al turcilor, din sud, și al Moscovei, din est. Aceasta a fost o problemă și mai demnă de remarcat, deoarece, de fapt, în același timp, cu forța turcă, Ivan (cel Groaznic) a început să întreprindă primele acțiuni mai îndrăznețe, directe împotriva lui Cazimir. Marșul lui Bajazet peste Dunăre și apariția turcilor la granițele sudice ale Poloniei și Lituaniei au creat o mare oportunitate Moscovei, depășind cu mult în posibilitățile ei şi toate perspectivele pe care le-a avut alianța cu Mengli, Țara Românească a Moldovei și chiar cu „deliciosul prieten”, deschis pentru Ivan, regele Matias al Ungariei. Deplasarea atenției principale a regelui Cazimir către sud i-a lăsat pe aliații și clienții regelui de la granița de est aproape fără apărare și singuri în raport cu Moscova. Primul rezultat a fost căderea cetăţii Tver, care

era protejată, în mod expres, prin acordul din 1448, drept sferă de influență lituaniană.

Cetatea Tver a fost ocupată de Ivan la mijlocul lui septembrie 1485, adică în același timp când regele a primit „tributul” lui Ștefan, pe câmpurile Pokuţiei, și când toate ținuturile lituaniene, împreună cu contingente de prinți de graniță, aveau străji pe granițele Kievului. Ultimul prinț al Tverului, Michał Borysowicz, cel mai apropiat aliat și văr al dinastiei Jagiellon, s-a salvat fugind în Lituania, de unde va încerca, de mai multe ori, întotdeauna fără succes, să-și recapete strămoșii, care au sporit atât de mult puterea lui în dauna vecinului de la Moscova. Regele, în următorii ani, s-a ocupat exclusiv de ideea de a avea relaţii bune cu sultanul, la care a fost trimis, de două ori, de preotul Masalsky, pe când încerca, fără speranță, să-l apropie şi pe Ivan, iar prin Dowojnowicz, chiar și pe Mengli-Girej, care era nemulțumit de economia turcă din Kaffa, şi eşuase într-o intervenție diplomatică în afacerea Tver, propunându-i să o rezolve pe cale amiabilă, pentru ca prințul Michał Borysowicz să se întoarcă la moşia sa fără vărsare de sânge. Desigur, nu s-a vorbit despre asta, iar Ivan însuși a considerat capturarea Tverului drept o înfrângere pentru Lituania, în fața Ungariei aliate.

La scurt timp după aceea, cucerind Kazanul, în 1487, Ivan a făcut o a doua mișcare extrem de pricepută. Această primă mare cucerire a Moscovei, în lumea tătară, primul semn vizibil al superiorității sale asupra stepelor est-europene, a fost realizată în strânsă legătură cu Mengli, pe care Ivan îl susținea activ și îl apăra, de câțiva ani, împotriva celor care atacau Marea Hoardă. Aceasta, la

rândul său, nu fără legătură cu expediția polono-lituaniană de la Marea Neagră, atacase deja Crimeea, în 1485 sub conducerea lui Murtoza și Mahmud și, deși înfrângerea finală, în disputa dintre sultan și Ivan nu a fost realizată, Mengla-Gireja era încă aliatul ţarului. De atunci, timp de câțiva ani, pe Niprul de jos, nu s-au mai oprit luptele crâncene cu forțele Crimeii. Această presiune din, partea lui Akhmatovichs, suferită de Mengli-Girej, ca urmare a înțelegerii cu regele, a fost motivul pentru continuarea atitudinii ostile a Crimeei față de statele lui Kazimierz. Manifestarea ei a fost nu numai întemnițarea în Crimeea, la instigarea Moscovei, în primăvara anului 1487 a trimișilor regali, ci și incursiunea de la sfârșitul verii acelui an, a ceambulurilor din Perekop. A fost o mică, dar deloc eficientă, diversiune de la noua expediție a Coroanei la Marea Neagră, întreprinsă la acea vreme.

Expediţia a fost pregătită, în ţările Koroanei, timp de doi ani, cu mare grijă. Prin urmare, după ce a obținut o bulă de cruciadă, de la Inocente al VIII-lea, prin episcopul de Przemyśl, Jan de Targowiska și staroste de Łęczyca, Rafał Leszczyński, la mijlocul anului 1486, regele a trimis o mare ambasadă la Habsburgi și la Veneția, condusă de Callimachus, cu propunerea ligii anti-turce. Datorită irealității dezvăluite curând a acestui proiect, Polonia s-a limitat la expediția lui Olbracht în Țara Românească a Moldovei, pe baza resurselor proprii (rezoluții fiscale ale Seimului de la Piotrków, decembrie-ianuarie 1487). Dar prințul Olbracht, care conducea cavalerii, de-a lungul vechiului drum spre Kołomyja, a fost oprit din mersul său de atitudinea nesigură a lui Ștefan, care, la vremea aceea, media în alianțele secrete ale lui Matthias al Ungariei cu Ivan și

Mengli-Girej, și de către apariția lui Perekoptsy pe Murachwa. Înfruntarea victorioasă a avut loc pe 8 septembrie, lângă Kopestrzyn şi a devenit mai importantă prin oprirea unui nou atac și prin faptul că primul contact al trupelor lui Mengli Girej, cu trupele Coroanei, au forțat legăturile coaliției anti-Kazimierz. Prima dintre ele trebuie menționată alianța maghio-moscovită, inițiată în 1482/3, ale cărei consecințe au fost importante, în principal din cauza Țării Românești a Moldovei și a litoralului Mării Negre, în a cărei executare, sub regele Cazimir, și fiii săi au jucat un rol important.

Nu fără motiv, Cazimir, ca și tatăl său, înaintea lui, în timpul Marelui Război, a trebuit să părăsească, în 1485, o parte semnificativă a forțelor sale armate, pregătite pentru lupta cu turcii, dar ţinute în rezervă, acasă, pentru a apăra Polonia Mică împotriva ungurilor. Mai mult, în 1485 a avut loc și o demonstrație maghiară înarmată antipolonă în Țara Românească a Moldovei și una diplomatică la Roma. După retragerea trupelor de coroană din Moldova, la sfârșitul anului 1485, ţara lui Ștefan, în ciuda noilor obligații (din 15 septembrie 1485) față de Polonia, a devenit din nou nu doar un intermediar, ci și una dintre premisele și verigile acordului. Scopul esențial al tuturor acestor negocieri, precum cele ale lui Kuźmiński, în 1486/7, la Buda, a fost ca Maciej să-l trimită pe Ścibor, în 1487 la Moscova, și răspunsul ţarului Ivan, prin diaconul de Moscova, în 1488, dar alianța propriu-zisă, o alianță ofensivă și rezistentă, dintre Țara Românească a Moldovei și Crimeea a fost încheiată abia în primăvara anului 1492, după moartea lui Matthias.

Sub patronajul ţarului Ivan, care visase la o alianță cu Turcia încă din 1484, cei doi vasali turci s-au înțeles, încălcând armistițiul încheiat, în martie 1489, de Firlej cu Bajazet al II-lea. Ei fac asta de multă vreme. Unul dintre ei, Ștefan, întotdeauna un partener neîncrezător și perspicace, a luat deja în 1489, nu fără încurajarea lui Matthias și Ivan, o atitudine hotărât ostilă față de Polonia, iar în următorii ani a sprijinit pe răzvrătiţii Coroanei Rutene, răsculaţi sub conducerea lui Mucha (1490) și Baruła (1491). Cel de-al doilea, hanul Mengli Girej, care era amenințat de câțiva ani de Hoarda de Aur, aliată cu regele, şi îşi avea tabăra pe Nipru, se gândea la cum să rupă această blocadă…

Armata Coroanei, de aproape 40.000 de oameni, compusă din miliția generală a tuturor țărilor și un număr mare de mercenari, trecând Nistrul, la jumătatea lunii august, s-a mutat, în septembrie, datorită trădării lui Ștefan, la Białogard (Cetatea Albă) și Suceava… Olbracht, ajuns la Suceava împreună cu prințul Sigismund, a început un asediu de câteva săptămâni pe 24 septembrie. La mijlocul lunii octombrie, ei au fost întrerupți de intervenția Ungariei, care, după ce a trimis trupe mari din Transilvania în ajutorul lui Ștefan, a organizat, în același timp, un puternic protest, prin trimiși, împotriva atacului asupra domnitorului lor. Armistițiul, încheiat sub presiunea lor, l-a forțat pe Olbracht să-și înceapă retragerea, pe 19 octombrie. Făcând acest lucru, pe 26 octombrie, lângă Koźmin, trupele maghiare și haitele muntenești au atacat cu perfidie cele două corpuri din spate ale lui Olbracht, provocând pagube grave taberei și trupelor Poloniei Mici și pagube minore artileriei regale (pierderea a 8 tunuri).

În această situație, câteva zile mai târziu, puternice trupe lituaniene, conduse de Stanisław Kiszka, s-au unit cu polonezii. Ei veneau din Podolia şi din Lituania, unde operau între Bracław, Vinnytsia și Soroka; în august, întreaga armată lituaniană l-a învins pe Makhmet-Girej, care venea să-i ajute pe valahi. Alexandru însuși, din cauza protestului socrului său Ivan, precum și în conformitate cu pacea existentă între Lituania și Țara Românească, a Moldovei nu l-a atacat pe Ștefan. Cu toate acestea, și-a susținut fratele în ceasul întunecat, trimițându-i, în mod voluntar, câteva mii de „principi, domni și curteni ai perebraților". De asemenea, Olbracht i-a mulțumit călduros pentru acest ajutor, promițând „cu toată puterea noastră să fim înțelepți și de ajutor" împotriva fiecărui inamic al Lituaniei. Mai mult, regele a recunoscut „o aventură pe care Dumnezeu ne-a permis să o trăim", considerând-o pe bună dreptate o înfrângere comună polono-lituaniană. Olbracht a aflat că ţarul Moscovei ataca Kievul, iar cetăţile ucrainene trebuiau ajutate cât mai curând posibil, „pentru că, Doamne ferește", și-a încheiat regele apelul frumos către Alexandru, valabil și astăzi, „dacă ar veni o cădere asupra statelor noastre, atunci ele s-ar prăbuşi asupra tuturor domnilor creștini".

Acest înalt simț al rolului istoric și al celei mai importante solidarități a Poloniei și Lituaniei, ca poziție unificată a Jagiellonian, în raport cu presiunea Orientului barbar, împărtășită de Alexandru, este probabil egală cu îngrijorarea cu care fiii lui Kazimierz priveau spre viitorul

apropiat, după prăbuşirea planurilor lor de la Marea Neagră”[120].

1489: Poziționarea turcilor la gura Nistrului Podoliei (Nistrul izvorăşte din Podolia – n. n.), recunoscuți ca stăpânitori de rege, prin tratatul încheiat cu Baiazid al II-lea în 1489, a făcut ca turcii să aibă în continuare un avantaj decisiv față de comunitatea Jagellonă a statelor. Białogard a fost cheia cea mai importantă pentru porțile Mării Negre. Cu toate acestea, ar fi o greșeală să presupunem că însuși faptul acestei pierderi severe a fost îndurat cu indiferență; dimpotrivă, vom vedea, în curând, cât de multă influență va avea asupra perspectivelor și dezvoltărilor viitoare ale politicii jageloniene.

Între timp, Ștefan, datorită sprijinului promis de Polonia, aduce încă un omagiu solemn regelui Cazimir însuși, care a trebuit să reziste războiului cu oponentul său permanent, ungurul Matyas, în anul următor, 1486, care a adus un mare succes pentru el.

1490: „Ştefan Bogdanowicz, un om de o ţinută extraordinară, a domnit în Moldova din 1458. Deși numele său era scris cu litere însângerate pe paginile istoriei poloneze, dreptatea obligă să i se recunoască marile servicii aduse țării pe care a cârmuit-o.

Amplasarea geografică și politică a ţării moldovenești a conferit comportamentului conducătorilor locali o direcție și un caracter inconsecvent cu conceptele etice.

---

[120] Kolankowschi, Ludwig, *Polska Jagiellonów: dzieje polityczne* (Polonia jagiellonă: istorie politică), Lwów 1936, pp. 136-164

Înconjurați, din toate părțile, de state puternice și concurente, amenințaţi, de la sud de jugul turcesc, de la vest de superioritatea Ungariei, și de la nord de puterea polono-lituaniană, acești hospodari au fost nevoiți să urmeze o politică schimbătoare și insidioasă. Și din moment ce era mai potrivit dispoziției lor şi tendințelor înnăscute, în Moldova s-a dezvoltat un sistem, al cărui creator a fost de fapt deja menționatul Ștefan. De fiecare dată când turcii l-au amenințat, de atâtea ori s-a refugiat sub protecția Ungariei sau a Poloniei, a recunoscut autoritatea unuia sau a altuia, în funcție de care țară îl ajuta mai repede și mai eficient, iar dacă polonezii sau ungurii îl apăsau, s-a apropiat de turci. În acest fel, manevrând cu pricepere, a crescut în forță și putere, a preluat Basarabia și și-a căsătorit fiica, Elena, cu fiul ţarului Ivan Vasilevici.

Vestea despre această legătură a stârnit o oarecare îngrijorare în Polonia, unde s-a încercat împiedicarea acestei legături strânse dintre Moldova și Moscova, iar trimișii voievodului, care mergeau la Marele Prinț, au fost reținuți. Măsuri de acest fel nu ar fi fost suficiente pentru mult timp, dacă nu s-ar fi produs brusc un accident care a dat o altă direcție politicii voievodului. Succesorul lui Muhammad al II-lea, Bajazet al II-lea, după ce s-a stabilit pe tron, în 1481, a atacat imediat Basarabia și, în 1484, flota turcă a capturat Kilia și Belogród (Cetatea Albă).

Cucerirea acestor două cetăți, care străjuiau gurile Dunării și Nistrului, a însemnat o înfrângere gravă pentru comerțul polonez și a amenințat direct stăpânirea lui Ștefan asupra Moldovei. Din acest motiv, în Polonia s-au făcut pregătiri semnificative pentru războiul cu turcii, iar Calli-

machus, prima autoritate în afacerile orientale, i-a sugerat regelui ideea unei mari coaliții, cu împăratul și Republica Veneția. Papa i-a dat lui Casimir o treime din veniturile sale, care veneau din Polonia, în scopul cruciadei, care a fost apoi predicată din ordinul Sfântului Scaun. Dar hospodarul moldovenesc căuta acum și ajutor. Nu putea fi ajutat de îndepărtata și vicleana Moscova, care își căuta doar propriile beneficii într-o alianță cu Moldova, iar Mathias Corvin, proaspăt împăcat cu turcii, nu s-a gândit să ajute. Doar Polonia putea ajuta Moldova și hospodarul s-a întors spre ea.

Această cerere a venit exact la timp și, prin urmare, Kazimierz nu a ezitat mult timp. În septembrie 1485, pleacă, în fruntea unei armate de 20.000 de oameni, spre Kołomyja, unde Ștefan, înconjurat de o suită de boieri moldoveni, a plătit tribut și a depus jurământul de credință. Abia atunci Casimir a trimis întăriri, sub conducerea lui Jan Czarńkowski, care i-au alungat rapid pe turci din Moldova și i-au intimidat atât de mult pe musulmani, încât Bajazet, care era ocupat cu războiul egiptean, a cerut el însuși pacea, la sfârșitul anului 1485. Casimir Jagiellończyk nu era împotriva acestui lucru, se pare că nu avea încredere în aceste proiecte ale ligii creștine, dar a pus ca o condiție predarea Kiliei și Cetăţii Albe. Callimachus a mers, în acest scop, la Constantinopol, urmat de Mikołaj Firlej, dar turcii nu au vrut să accepte condițiile, și înțelegerile s-au încheiat, în 1489, cu o încetare a focului de doi ani.

În această perioadă și după aceea, negocierile cu privire la liga anti-turcă, despre care oamenii vorbeau și

scriau fără oprire, de atâta vreme, s-au târât alene. Cazimir, urmând sfatul lui Callimachus, a încercat să-i implice pe venețieni și pe papă în coaliție, dar aceste tratate, în afară de strălucitul discurs al lui Callimachus la Roma, față de Inocențiu al VIII-lea, nu au avut niciun efect. Nici împăratul, care tocmai fusese alungat din Viena și din țările sale ereditare de către Mathias Corvin, și nici republica venețiană, al cărei scop principal era comerțul cu Orientul, nu au putut și nu au vrut să se gândească la o întreprindere atât de mare și periculoasă. Între timp, Polonia nu a putut face față singură puterii periculoase a otomanilor, care au fost ajutați, atât mental, cât și inconștient, de intrigile lui Mathias Corvin.

După încheiere tratatului de la Kolomyia, întăririle polonezepentru glorioasa expediție moldovenească abia încheiată s-au întors acasă, iar Ștefan, uitând de jurământ, s-a întors de partea lui Mathias și a recunoscut suzeranitatea maghiară. În acest timp, Corvin ospăta cu trimișii moscoviți la Buda, iar taberele tătarilor au căzut ca o avalanșă asupra provinciilor din sudul Rusiei. De data aceasta, însă, invazia nu a rămas nepedepsită. Prințul Jan Olbracht a prins hoarda, la 8 septembrie 1487, lângă Kopestrzyn, aproape de Bracław, și a învins-o decisiv.

Informațiile inexacte, pe care le avem despre aceste evenimente, nu ne permit să dezvăluim întreaga rețea de intrigi, care au fost țesute împotriva Poloniei, dar probabil nu fără motiv, Casimir Jagiellon i-a reproșat papei Inocențiu al VIII-lea că l-a eliberat pe Ștefan de jurământul de vasalitate și că intenționa să-i dea lui Ivan Wasylewicz titlul de „Rege al Rusienilor. Sfântul Scaun, ca și înainte, a

fost, aparent, supus de influența lui Mathias Corvin și s-a lăsat amăgit de speranța de a câștiga Moscova la uniunea florentină. Costurile acestor iluzii au fost plătite de Polonia.

În 1489 și 1490, provinciile rusești au afectate de noi îngrozitoare atacuri ale tătarilor, care au ajuns până la Lublin, în timp ce, de cealaltă parte, o strânsură de țărani moldoveni, sub comanda lui Mucha, a capturat Śniatyn și, arzând și jefuind totul, a înaintat peste Nistru, pe la Rohatyn. Aici, a fost de fapt doborât de castelanul din Lwow, Mikołaj din Chodeza, dar se spunea, în mod obișnuit în Polonia, că principalul autor al atacului a fost hospodarul Ştefan, un tributar temporar al lui Mathias.

Este ușor de imaginat bucuria care a apărut la curtea poloneză, la vestea morții lui Corvin. A murit la Viena, în 6 aprilie 1490, iar moartea sa a eliberat Polonia de cel mai periculos dușman și a deschis perspective neașteptat de noi pentru dinastia Jagielloniană din Ungaria.

Curtea poloneză a profitat cu nerăbdare de această ocazie. Regina Elisabeta, pentru că ea a fost probabil principalul decident aici, i-a oferit coroana maghiară iubitului ei Ioan Albert, dar, între timp, în Ungaria, o întreagă mulțime de candidați au început să lupte pentru tron. Așadar, primul care s-a prezentat a fost Ioan Corvin, fiul nelegitim al lui Mathias, care a avut o mare popularitate în rândul nobilimii mici și a clasei de mijloc, iar Maximilian a intrat în cursă, bazându-și drepturile nu numai pe rudenia sa apropiată cu împăratul Albert al II-lea, ci și pe aranjamentul dintre tatăl său, Frederic al III-lea, și Mathias. În

1463, Ladislau al II-lea Jagiellon, regele Boemiei, a făcut, în cele din urmă, eforturi, iar printre toți acești rivali, văduva lui Mathia, Beatrice, care avea o influență enormă și averi considerabile, s-a amestecat în intrigă. S-a gândit și la coroană și a fost gata să-l susțină pe candidatul care va promite că se va căsători cu ea. Cehii erau cei mai dornici, pentru că știau că, dacă ar fi ales vreunul dintre rivalii lui Władysław, vor recâștiga Moravia și Silezia.

Jan Olbracht avea puține speranțe printre toți acești candidați. Jan Łaski, trimis la Viena, la puternicul Zapolya, de atunci, a primit de la acesta un răspuns evaziv, iar în Ungaria, în afară de câteva familii de magnați, care îl susținuseră deja pe Casimir, prințul polonez nu avea mulți susținători. În plus, o întreprindere atât de mare necesita resurse financiare semnificative, pe care nici Casimir Jagiellończyk, nici Jan Olbracht nu le aveau. Seim-urile și adunările, ca de obicei, nu au dat un ban pentru afacerile publice, darămite în scopurile unei politici dinastice, care nu era foarte populară în Polonia. Din cauza acestei probleme financiare, a acestei zgârcenie a nobilimii, cele mai benefice intenții ale regelui pentru stat au fost zdrobite ca de o stâncă. S-au făcut eforturi în zadar pentru a remedia acest lucru.

În 1477, seimul de la Piotrków a decis să creeze un tezaur permanent și să organizeze apărarea națională permanentă. În acest scop, urma să fie stabilit un impozit pe venitul pur, de patru la sută, iar clerul, conacul și pământurile agricole urmau să fie supuse acestui impozit, dar această intenție salutară a fost întâmpinată cu o asemenea opoziție, încât, în cele din urmă, totul a trebuit să fie

abandonat. Golirea vistieriei a continuat şi într-o asemenea măsură încât, în jurul anului 1485, regele a trebuit să amaneteze rochia de satin a Reginei Elisabeta, brodată cu perle, locuitorilor din Cracovia, pentru 2.000 de zloţi. O mică scutire de aceste probleme financiare a fost oferită de către un impozit brut, adoptat în 1487, și datorat deschiderilor regale personale la adunările provinciale. Doi ani mai târziu, a fost necesar să se caute un nou ajutor. Prin urmare, regele a cerut adoptarea accizei și a taxei de oraș. La aceasta, s-a răspuns, în Polonia Mare, cu plângeri cu privire la jafurile comise de soldații mercenari, trimiși în ţinutul Minsk, taxe care au fost, în cele din urmă, permise, dar cu condiția ca colectorii să fie numiţi de adunarea provincială și ca modalitatea de utilizare a banilor încasați să fie decisă de către deputaţii provinciali. Între timp, cheltuielile erau în creștere. A fost necesar să avem grijă de prințesa Anna, pe care Casimir o căsătorise, în 1490, cu Bogusław. Cum a ieșit regele din toate aceste greutăți, nu putem spune, dar cert este că, în iulie 1490, Albert a pornit în fruntea unei armate destul de mari – unii o estimează la 8, alții la 12.000 de oameni – spre Ungaria. Aici, în câmpul de lângă Pesta, a fost proclamat rege, dar, în scurt timp, partidul mult mai puternic s-a declarat în favoarea lui Władysław al Boemiei, care, la 31 iulie, a depus jurământul, iar la 18 septembrie a fost încoronat rege al Ungariei, în Stuhlweissenburg. Acest lucru nu l-a oprit pe Olbracht de la acțiuni ulterioare. Bazându-se în principal pe armele sale și pe spiritul ridicat de succesul său recent, în războiul cu tătarii, el a ocupat Prešov și a ajuns la Buda. Aici, după ce l-a văzut pe Władysław, a renunțat la cucerirea capitalei, dar s-a întors împotriva lui Koszye și a început să asedieze orașul. Trupele maghiare, aflate sub comanda lui Ştefan

Zapolya, se năpusteau deja în ajutor, iar raidurile începuseră, când trimişii lui Cazimir al IV-lea Jagiellon, Andrzej Róża, Arhiepiscopul Lwowului, și Maciej Bniński, Voievodul din Poznań, au sosit la timp și au adus pacea între frați, la 26 februarie. În 1491, Ioan Olbracht a renunțat la coroana maghiară și a primit, în schimb, ducatele de Żagań, Oleśno, Opava și Głogów, până când a urcat pe tronul Poloniei.

Cu toate acestea, Jan Olbracht abia se întorsese în Polonia, când vestea morții lui Władysław s-a răspândit și l-a determinat să se îmbarce într-o nouă expediție în Ungaria, de data aceasta și mai nereușită. În ziua de Anul Nou, din 1492, el a pierdut bătălia de la Kosice și a încheiat un nou acord cu Władysław, pe baza acordului din anul precedent.

Vestea eșecurilor fiului mai mic și problema din ce în ce mai intensă din Minsk l-au îngrijorat foarte mult pe rege. Era pe cale să se întoarcă în Polonia și, de fapt, a părăsit Vilnius, când s-a îmbolnăvit grav, în Trakai și, după ce a făcut testamentul, după cum s-a spus mai târziu, și-a încheiat viața, la 7 iunie 1492.

Domnia, una dintre cele mai de lungă durată, plină de evenimente interesante și importante, s-a încheiat în momentul în care dinastia Jagellonilor era în plină floare, când Polonia, bazată pe Marea Baltică, ocupa o poziție de primă importanță în Europa de Est. Meritul pentru aceste succese revine, fără îndoială, lui Casimir Jagiellończyk. Perseverenței sale, simțului său sobru și moderației, Polo-

nia îi datora dinastiei menținerea unirii, dobândirea Prusiei și coroanele cehe și maghiare.

„Incult, modest în viața de zi cu zi – a băut doar apă – abordabil și amabil, în unele cazuri ferm și nervos, Jan Olbracht nu a fost în stare să captiveze și să uimească mințile, dar, îndeplinindu-și sarcinile dificile cu o rară conștiinciozitate și zel, și-a câștigat o amintire onorabilă și glorioasă în rândul națiunii, care, din păcate, nu au putut să-l aprecieze suficient în timpul vieții…

… Un adevărat inel de fier, strângând Polonia din trei laturi, a fost închis, dinspre sud, de fostul său dușman și fost tributar, voievodul moldovean Ștefan. Încurajat, probabil, de situația deplorabilă în care se afla acum monarhia jagelonină, el și-a revendicat drepturile față de Pokuţia, ca asupra „pământului care a aparținut Moldovei de secole”. Nu trebuie să dovedim că aceste pretenții erau complet imaginare și probabil că s-ar putea referi doar la Chocim (Hotin) și Ciekuń, dar niciodată la Pokuţia, zonă delimitată, la nord, de Nistru, la sud de Carpați, și la vest de o pădure mare, care se întinde de-a lungul malului stâng al râului Bystrzyca Sołotwińska.

Hospodarii moldoveni nu s-au preocupat prea mult de temeiul legal și, dând frâu liber imaginației lor vii, au aspirat cu lăcomie la toată această bucățică de pământ, dinspre Śniatyn, Kolomyia, Tyshmenea și Qzessybiesy, cea mai apuseană parte a Moldovei. Pentru Polonia trebuie să fi fost și dureros și periculos, dar a primit sprijin și încurajare din Ungaria. Poate că acest lucru s-a întâmplat fără știrea lui Władysław și împotriva voinței lui, dar

regele Alexandru trebuie să fi avut informații exacte despre aceste intrigi, deoarece în instrucțiunile trimise adunărilor a menționat clar influențele maghiare și le-a văzut ca începutul atacurilor valahului în Pokuţia. Orice alt monarh, atacat în acest fel de un stat secundar precum Moldova, ar fi pus imediat rezolvarea chestiunii pe tăișul sabiei, dar Alexandru, amenințat din toate părțile, s-a apelat la înțelegeri, ca de obicei, făcând apel la medierea regelui Władysław. Încurajat de aceasta, Ștefan a devenit din ce în ce mai îndrăzneț, a tratat trimișii polonezi cu un vizibil dispreț şi a adunat trupe la graniță, iar în 1502 a ocupat Pokuţia, de-a lungul Halyciului și Nistrului. Într-o situație atât de dificilă, Alexandru a apelat la adunări, a enumerat toate pericolele care amenință Republica și a cerut ca deputații cu împuternicire nelimitată să fie trimiși la Seimul de la Piotrków. Pe de altă parte, Senatul polonez a trimis o ambasadă în Ungaria, cu scrisori de la rege, regina-mamă și cardinalul Frederic. Alexandru îl acuza deja pe fratele său de înțelegerea cu Ștefan și i-a cerut lui Sigismund să medieze. Władysław a negat acuzațiile, a deplâns obrăznicia hospodarului și a promis că va interveni energic, în beneficiul Poloniei. Impresionat de acest răspuns, Seimul s-a întrunit la Lublin, în octombrie 1503. Desigur, s-a discutat în primul rând despre problema valahă. Pretențiile imaginare ale voievodului au provocat indignare generală și s-a decis respingerea violentă a agresiunii. În acest scop, Seimul a impus taxe semnificative: 8 groşi din fief și o acciză. Din acești bani urma să fie angajată o armată, care să-i alunge pe vlahi din Pokuţia și să se asigure granița cu Moldova. Aceste măsuri energetice au avut efectul dorit.

Ştefan, suferind de o boală gravă, nu se simțea suficient de puternic pentru a face față Poloniei, așa că a ascultat îndemnurile lui Władysław și și-a retras trupele parțial din Pokuţia. Acest lucru s-a întâmplat cu puțin timp înainte de moartea lui; la 2 iulie 1504, și-a încheiat viața tulbure prin predarea domniei Moldovei fiului său Bogdan.

Noul hospodar nu era pe măsura tatălui său. Înnegurat, pe jumătate sălbatic, orb la un ochi, avea și în țara lui numeroși dușmani și se temea de turci, care nu așteptau decât un moment prielnic pentru a lua Moldova sub stăpânirea lor. În asemenea împrejurări, era imposibil să se gândească la împărțiri și Bogdan a acționat foarte înțelept, stabilind acorduri cu Polonia, prin medierea maghiară. Nu mai era preocupat de ispășire, ci de menținerea unor relații bune cu vecinul său puternic, şi o relație apropiată”[121].

1491: În 1491, sosesc trimişii regelui Kazimierz Jagiello, ca să i se plângă lui Ştefan şi să-l mustre, în nu-mele regelui, „cu privire la invadarea Pokuţiei de către valahi”, ceea ce „Măria Sa a crezut că s-a făcut din porunca ta” (pp. 32, 33).

1492: Mesajul prinţului lituanian Alexandru, adresat lui Ştefan al IV-lea, voievod al Ţării româneşti a Moldovei, în 1492, prin care îi vestea „moartea tatălui său, regele Cazimir, și propria sa urcare pe tron” (p. 60).

1493: Răspunsul din 5 februarie 1493 prin care Ștefan al IV-lea, voievod al Țării românești a Moldovei,

[121] Sokołowski, August, *Dzieje Polski illustrowane*. Tom II, Wiedeń 1897, pp. 427-431

transmitea „un salut lui Alexandru, cu ocazia urcării sale pe tron şi îl îndemna la o alianţă împotriva turcilor" (p. 61).

Răspunsul, din 1493, al prinţului Alexandru la mai sus-menționata scrisoare a lui Ştefan, „cu un angajament de prietenie și disponibilitate de a se alătura fraților săi împotriva păgânilor" (p. 62).

Mesajul din 1493 al prinţului Alexandru, prin care îl invită pe Ştefan voievod „să depună un legământ" (p. 63).

1496: Mesajul din 1496, al prinţului Alexandru, prin care îl asigură pe Ştefan „de disponibilitate pentru a acorda trecerea în siguranță spre Moscova și îi face o cerere de despăgubire pentru prejudicii de frontieră, cauzate supuşilor săi prin arderi" (p. 63);

Permisul dat, în 18 iunie 1496, de prinţul Alexandru trimişilor lui Ştefan voievod de a trece, prin Lituania, spre Moscova (p. 64);

Răspunsul dat trimișilor voievodului Ștefan de la prinţul Alexandru, în 1946, cu o declarație de disponibilitate pentru a intra într-o alianță cu el (p. 67).

Mesajul prinţului Alexandru, trimis voievodului Ștefan, în 1496, în care îl asigură că va încheia o alianță cu el, atunci când se va apropia de ţinuturile sale ucrainene (pp. 67, 68).

Mesajul prinţului Alexandru către același voievod, trimis din Trokow, în 10 septembrie 1496, prin intermediul mareşalilor Woytech Kuczukowicz şi Fedko Hawryłovicz în legătură cu alianța în curs de pregătire (pp. 68, 69).

Mesajul voievodului Ştefan, către prinţul Alexandru, trimis prin vornicul Giurgea şi pisarul Matiaş, în 1496, cu sugestii pentru tratatul şi legământul care urma să se încheie (pp. 73, 74).

Răspunsul trimişilor lui Ștefan, pitarul Ivan şi diacul Toma, din acelaşi an 1496, despre fermitatea actului legământului, ale cărui formulări nu vor fi schimbate (p. 74).

1497: „Deși statul vasal al Moldovei era mic și nesemnificativ, el a stat totuși în calea Coroanei poloneze în orice încercare de a-și răspândi steagul în afara granițelor naționale.

Prea slabi pentru a crea o barieră eficientă împotriva incursiunilor turcilor, moldovenii, sub conducerea curajosului, ingeniosului și nemilosului Ştefan, au fost suficient de puternici pentru a provoca Poloniei cele mai neplăcute necazuri. Prin Moldova treceau marile rute comerciale, de-a lungul cărora comerțul baltic s-a răspândit în interiorul țării și ajungea la coasta Mării Negre, dacă hospodarul din Moldova avea chef să garanteze aceste drumuri. Liov și Kiev erau, într-un fel, pe atunci, marginea lumii…

S-a tot spus că episcopul, împreună cu italianul Callimachus, au recomandat cucerirea Moldovei și înlăturarea hospodarului Ștefan. Această poveste, în ceea ce îl privește pe umanistul Callimachus, poate fi confirmată de propriile sale scrieri și scrisori. Nimeni nu va nega că planurile și perspectivele sugerate de Episcopul Warmiei ambițiilor tânărului rege aveau ceva impresionant în ele…

Jan Olbracht a fost nerăbdător să asculte astfel de proiecte, pentru că erau în concordanță cu ideile și aspiraţiile tinereții sale. Partea principală a politicii pentru Moldova nu era nouă. Din momentul în care Callimachus a câștigat influență la curtea poloneză, el a muncit din greu pentru a pune în aplicare aceste idei, care au fost cea mai proeminentă trăsătură a vieții lui. Prin urmare, este corect să-l facem responsabil pentru asta şi mai târziu, când lucrurile au mers prost. Am menționat, mai sus, că Cazimir a început, deja din 1485, să implementeze proiectele propuse de Callimachus, dar le-a stat în cale un obstacol foarte important. Încă mai trăia Maciej Korwin, care nu ar fi tolerat niciodată ca Moldova să fie transformată într-o provincie poloneză sau într-un principat provincial polonez, contrar Tratatului de la Lubov (Lublau) din 1412 (în care se prevedea împărţirea Moldovei între Ungaria şi Polonia, sub denumirile de Bucovina Mare şi Bucovina Mică – n. n.). Apoi Callimachus însuși a trebuit să mărturisească că ar putea fi necesar un război cu Ungaria pentru a finaliza planul. Lucrurile erau altfel acum. Acum a domnit în Ungaria un Jagiellon, fratele regelui polonez, unul dintre acei oameni excesiv de amabili, care nu pot spune nu. Nu exista nici o îndoială că Władysław nu se va opune anexării Moldovei. Era doar o chestiune de a ajunge la o

înțelegere cu el și vom arăta în curând că Jan Olbracht a reușit să-l influențeze cu o ofertă irezistibilă.

Cu toate acestea, era imposibil de presupus că Dieta maghiară va fi de acord cu pierderea unui drept atât de important, precum suzeranitatea asupra moldovenilor. Nu a jurat Władysław că nu va permite nicio înstrăinare? Ungaria nu avea motiv să se plângă de Moldova la fel de mult ca și Polonia. Pentru Ungaria, moldovenii erau aproape chiar mai importanți, din punct de vedere comercial și politic, decât pentru Polonia, deoarece marea arteră a comerțului maghiar, Dunărea, traversa cursul inferior al Multanei (Moldovei), și avea debușeurile și porțile sale către Marea Neagră și către comerțul Levantului în Moldova. Ceea ce a făcut ca Moldova să fie valoroasă pentru Polonia a făcut-o nu mai puțin dezirabilă pentru Ungaria. Dar Władysław nu ar trebui să se teamă că patrioții maghiari vor forma un partid de opoziție împotriva risipei de mari beneficii naționale de către propriul lor rege, în numele fratelui său? Ceva asemănător era, fără îndoială, de temut. Prin urmare, totul a constat în păstrarea secretă a planurilor și în a da expediției militare o aparență înșelătoare, de parcă ar avea cu totul alte intenții și scopuri. Iar Jan Olbracht a fost un om creat pentru asta. Misterul a fost o trăsătură remarcabilă a personalităţii sale. Aceasta a fost una dintre principalele aversiuni împotriva regelui în cercurile senatoriale.

„Convocați la întâlniri secrete, doar doi sau trei bărbați de încredere, dacă este posibil necăsătoriți, dar aveți grijă la deliberările și negocierile cu senatul, deoarece păstrează secretele mai rău decât bețivi și bătrânii care

divorțează”, spune, în prima propoziție, făcând aluzie la relația reală, o satiră, numită „Sfaturile lui Callimachus”. Următoarea poveste se bazează și pe caracterul regelui: într-o ocazie, cancelarului coroanei Krzesław, episcop al Włocławului, regele îi vorbise tăios: „Mi-aș arde propria cămașă, dacă aș ști că ea îmi cunoaște secretele. Haide, nu mă deranja, îngrijește-te de chestiunile tale spirituale; depinde de mine pe care dușman ar trebui să-l atac și ce război trebuie să duc!”. Deși anecdota nu este adevărată, este bine gândită.

Datorită monarhului, care punea preţ pe secretul intențiilor și faptelor, drept o datorie de prudență și înțelepciune, înregistrăm o sărăcie a materialelor documentare din această epocă, aşa că este greu de aflat care au fost motivele care au influențat activitatea regelui. Cu toate acestea, intențiile lui Jan Olbracht pote fi urmărite suficient. Ele au rezultat, de fapt, din natura dinastică familială a politicii jageloniene, iar scopul ei a fost să-i aşeze pe toți membrii direcți ai familiei pe câte un tron de monarh. La urma urmei, mama Jagelonienilor, influenta regina Elisabeta, era încă în viață, activa și încerca să încurajeze politica poloneză, în diferite faze, pentru a-și asigura copiii. Fără îndoială, s-a simțit foarte încântată de faptul că cei trei fii ai săi mai mari și-au împodobit tâmplele cu coroanele marilor state și că fiul ei mai mic, Fryderyk, ca episcop de Cracovia, arhiepiscop de Gniezno, ca primat al Poloniei, din 1493, şi cardinal, a deținut poziția de prinț al bisericii, care îi oferea un venit și putere de monarh. Cu toate acestea, însă, era foarte întristată că nu a găsit încă o un tron potrivit pentru fiul ei Zygmunt, poate cel mai talentat și mai amabil dintre toți. Dacă visele ei ar deveni

realitate, Władysław s-ar mulțumi cu coroana cehă, Ioan Albert ar fi regele Ungariei, Alexandru ar fi regele polonez, iar Sigismund ar fi Marele Duce al Lituaniei. De aceea, a sprijinit atât de puternic încercările lui Ioan Albert de a câștiga tronul Ungariei și nici măcar nu se temea de războiul fratern.

Dar soarta i-a spulberat dorințele, iar Sigismund era încă un slujitor al Coroanei poloneze, primind o pensie anuală totală de 8.000 de zloți, de la fratele său, Jan Olbracht. Alexandru l-a demis cu platitudini. Dar mama s-a implicat. „În primăvara anului 1495, împreună cu fiul său Fryderyk și amândouă fiicele ei, încă necăsătorite, Barbara și Elżbieta, a plecat la Vilnius. Cu ocazia acestor vizite, care au avut ca rezultat o răcire mai îndelungată a relațiilor dintre mamă și noră, grija maternă a făcut obiectul discuțiilor, iar Marele Duce a promis „că-l va asigura de bunăvoința sa pe Sigismund". Promisiunea părea să fie fermă, pentru că, la scurt timp după aceea, Sigismund a trimis marelui duce o scrisoare, cu reamintirea ei. Dar, din moment ce primise doar asigurarea promisiunii, a trimis un al doilea mesager cu instrucțiuni foarte categorice și urgente. Sigismund și ceilalți membri ai familiei păreau să creadă că Alexandru ar putea cel mai ușor să creeze un ducat pentru fratele său, pe care să i-l dăruiască. Dar, între timp, unirea Lituaniei cu Polonia a fost la fel de bine primită printre seniorii lituanieni, ca și între cei polonezi. Cererile lui Zygmunt îi creau probleme fratele său, prinţul Lituaniei. Alexandru credea că este imposibil să se ceară ca unele moșii lituaniene să se organizeze într-un principat mic sau subordonat, urmând exemplul vechilor diviziuni de moștenire. Acest gând privea nu numai moșiile lituaniene.

De îndată ce au fost auzite intențiile lui Sigismund de a se stabili în Lituania, s-a răspândit vestea că regiunea Kiev și mai multe raioane din preajmă urmau să-i fie dăruite. Apoi, puternicul și periculosul ţar Ivan, Marele Duce al Moscovei, a luat imediat atitudine. Cum? Kievul, baştina elementului rus și al sfințeniei sale, pe care a o reclamă de aproape 30 de ani, să cadă în mâinile unui prinț polonez romano-catolic? Ţarul Ivan s-a opus ferm unei asemenea idei, încă din primul moment al apariției ei. Avem o scrie-soare scurtă, dar serioasă, de la ţarul Ivan, adresată fiicei sale, căsătorită cu Marele Duce Alexandru. În ea, autorul avertizează împotriva unor astfel de aspirații. Alexandru a trebuit să țină cont de consecințele unui astfel de pas, care era neplăcut atât pentru Lituania, cât și pentru socrul său. Le-a prezentat imediat situația, în culori strălucitoare, fraților săi din Cracovia și, în același timp a cerut sprijin împotriva pretenţiilor lui Sigismund, în cazul în care acesta ar încerca să-i facă dificultăți în Lituania. Însuși regele Ioan Olbracht a evaluat în mod corespunzător necazurile fratelui său din Lituania. Cu toate acestea, în răspunsul său, trimis Marelui Duce, el și-a exprimat părerea că acest lucru nu l-ar putea împiedica să-i asigure o pensie anuală de 5.000 de zloți, ceea ce el și fratele lor Władysław, regele maghiar, făcuseră deja. Mai mult, a adăugat Olbracht, nu ar fi cazul să plătim mult timp salariul mai sus menționat, pentru că prințului i se deschid și alte perspective și chiar foarte bune. Auzim că împăratul (nu poate fi decât Maximilian) nu va trăi mai mult de doi ani. Prin urmare, atunci când va surveni moartea lui, nimeni nu va avea un drept de succesiune mai apropiat în Austria decât mama lor, regina Elisabeta, care îi va transfera drepturile dinastice fiului ei

Sigismund. Doi domni se ocupă deja de această eventualitate, acționând în spiritul acestor pretenții”.

Alexandru nu a răspuns în totalitate acestei cereri, pentru că a fost de acord doar cu un salariu de 3.000 de zloți în total, dar negocierile au continuat. Nu putem spune ce împrejurări l-au determinat pe Olbracht să-și sporească în mod semnificativ pretențiile. Știm doar că l-a informat pe Marele Duce că el însuși i-a acordat fratelui său mezin 10.000 de zloți pe an și că Władysław era gata să facă același lucru, dacă Alexandru nu rămânea în urma lor. Întrucât cooperarea regelui maghiar depindea de Marele Duce, acesta, adică Alexandru, avea să poarte întreaga responsabilitate dacă Sigismund nu ar primi sprijin.

Rezultatul sau mai degrabă un rezultat temporar este estompat în întâlnirea personală a fraților Jan Olbracht, Aleksander și Zygmunt, care a avut loc în 1496 sau la începutul anului 1497, la Parczów. Chiar dacă ar fi exista discuţii şi despre altceva, nimeni nu se va îndoi, pe baza corespondenței și a ambasadelor anterioare, că problema sprijinirii, care devenise deja evidentă, datorită prezenței prințului, era de mare interes pentru monarhii întruniţi la Parczów. Întâlnirea menționată este descrisă de un singur cronicar lituanian, care mai adaugă că subiectul tratativelor dintre monarhi a fost „învăluit în secret”. Acest lucru este în concordanță cu caracterul și principiile lui Ioan Albert, și mai presus de toate, cu natura chestiunii aparent discutate. Dacă întronarea lui Sigismund era încă luat în calcul în Lituania sau în Rusia, trebuia să rămână un secret pentru autorităţile lituaniene și pentru cercurile conducătoare de la Moscova; iar dacă era vorba de dobândirea unui prin-

cipat pentru principele Sigismund, precum Multana (Moldova), care avea o relație neclară cu Ungaria și Polonia, trebuia să fie ascuns și de autoritățile maghiare, tot aşa cum adevărata intenție trebuia să rămână secretă și faţă de Seimul polonez, care măcar înțelegea motivele politice generale ale posibilei expediții în Multan (Moldova), dar ar fi putut ezita să sacrifice puterea Poloniei ambițiilor prințului.

Cineva s-ar putea să nu fi crezut în visele succesiunii jageloniene din Austria, dacă nu există documentate sau vreo scrisoarea a regelui. Și totuși, aceasta nu era nici măcar cea mai arzătoare dorință poloneză. Avem o instrucțiune demnă de remarcat, de la Marele Maestru, dictată capelanului său şi trimisă viceregelui Suediei. Maestrul sugerează ministrului suedez un proiect de a-i oferi coroana suedeză lui Sigismund, prințul polonez, fratele regelui domnitor, cu condiția ca Prusia poloneză să devină din nou proprietatea Ordinului; drept urmare Suedia va deveni şi mai puternică, împotriva Rusiei. Putem vedea, cel puțin din aceasta că scrisoare, grija pentru soarta lui Sigismund, manifestată chiar și de autoritățile străine ca punct de plecare pentru diverse combinații. Prin urmare, probabil că vom fi surprinși să aflăm că a fost și mai mult luată în considerare la curtea poloneză, drept nucleu al proiectului pentru care Jan Olbracht s-a pregătit îndelung și atent.

Ar fi, fără îndoială, absurd să pretindem că curtea poloneză lupta pentru tronul Austriei, pentru Suedia sau pentru principatul rus, dar, încercând să dobândească principatul Moldovei, nu s-ar fi gândit la Sigismund. Mai mult, în ciuda dorințelor lui Jan Albert, nu a rămas un secret spre

ce anume urmărea el prin războiul din Moldova. Cel puțin Consiliile Callimachus sunt deschise în privința asta. „Ține-l pe Sigismund cu tine *non est tutum*”, spune autorul, în limbaj sarcatistic, „așează-l în ducatul Multan (Moldova), dar lasă Prusia în pace, te rog, pune-l acolo pe fratele tău Frederic, mai ales că se aude că au de gând să aleagă un cardinal, care să-i succedă, după moartea actualului Mare Maestru”. Și pentru că știm în ce măsură satiristul întemeiază partea a doua a sfatului său, cu privire la relațiile reale, noi și considerăm că prima parte nu este mai puțin justificată, mai ales că acest sfat a fost întotdeauna considerat a fi atât de consistent în politica actuală, încât întreaga „consilia” a fost luată în serios.

Cum? Ar fi o politică neînțeleaptă să smulgem Moldova din mâinile perfidului și periculosului Ștefan și să-l plasăm pe tronul de acolo pe Sigismund, un prinț în care ambii regi, polonez și ungur, au deplină încredere? În nici un caz! Așa că nu înțelegem de ce vor să-i refuze lui Jan Olbracht acest motiv simplu. Înțelegem însă foarte bine de ce aceste intenții au fost negate, când planul a eșuat complet și războiul s-a încheiat în modul cel mai nesatisfăcător. De asemenea, putem explica corect de ce cel mai mare secret s-a răspândit pe întregul parcurs al expediției militare. Căci, să-l înlăture pe Şefan de pe tronul lui nu era o sarcină mică. În afară de propria sa forță, care era în mare parte adunată din văile munților și din adâncul pădurilor virgine din Moldova, cărora nici măcar trupele turcești ale lui Mohamed al II-lea nu le-au putut face față, trebuia ţinut cont că hospodarul avea prieteni, pe care îi putea chema cu ajutoare împotriva puterii poloneze. Aceștia erau: socrul fiicei lui Ștefan, Ivan Vasilievez, Marele Prinț al Moscovei,

co-religionarul său, sau, în cel mai rău caz, turcii, pe care i-au chemat și alți prinți balcanici. Ivan și otomanii, ca răspuns la cererea de ajutor a voievodului moldovean, nu aveau să nu-i atace pe polonezi. Această împrejurare a fost doar un motiv suplimentar pentru care s-a dorit ca Ștefan să nu afle prematur despre scopurile reale ale războiului și ca el, autoritățile maghiare, Ivan, Marele Maestru și polonezii înșiși să creadă într-o aventură sentimentală de război împotriva turcilor, pentru a răzbuna înfrângerea de la Varna și moartea jagellonului.

Să luăm acum în considerare puținele relatări pe care le avem despre perioada de pregătire pentru Marele Război. Potrivit acestora, John Olbracht s-a bazat, în primul rând, pe experiențele din timpul primei expediții în Moldova, din 1485, când, sub pretextul apărării acesteia, s-a încercat să o unească mai strâns cu Coroana Poloniei. La acea vreme, era mai important să-i ținem în neștiință pe turci, în timp ce cruciada împotriva turcilor era predicată în toată țara și, prin urmare, s-au încheiat şi negocieri diplomatice cu Poarta, așa că Jan Olbracht a considerat că este necesar să se mențină în relații bune cu otomanii, la început, deși umaniștii și purtătorii de cuvânt ai lui, de acasă și de la curțile străine, l-au prezentat ca pe un adversar redutabil împotriva turcilor.

Deja în 1492, imediat după preluarea tronului Poloniei, trimisul regelui se îndrepta spre Bajazet, pentru a obține aprobarea sultanului și prelungirea armistițiului încheiat în 1489 de tatăl său. Și când regele a fost la Poznań, după primul Seim, în anul următor, în primăvara anului 1493, au apărut înaintea lui trimișii turcilor, pentru înche-

ierea de acorduri de tratate. În același timp, venețienii Marcus Dandolo și Paul Capello au ajuns acolo cu o mare procesiune, pentru a transmite regelui, după urcarea sa pe tron, dorințele Dogelui Augustin Barbadico și ale republicii veneţiene. Discursul pompos și elaborat al lui Marcus Dandolo s-a păstrat până astăzi; demonstrează că autorul a studiat istoria lui Władysław al III-lea, scrisă de Callimachus, cu mare interes. Mai mult, trimișii venețieni menționați erau în călătorie de peste doi ani. Ei au fost trimiși cu felicitări, la preluarea puterii de către Władysław, regele maghiar, și au rămas în Ungaria, unde, după schimbarea regelui de pe tronul Poloniei, au adus un mesaj similar şi față de Ioan Albert. Nu ar trebui să cauți să desluşeşti propuneri și proiecte decisive, într-un limbaj atât de umanist, de rafinat și de frumos ornamentat. Se opreşte asupra simpatiilor Coroanei polono-lituanian pentru casa jagellonilor şi asupra duşmanului ereditar al creştinismului, cu care trebuie luptat, dar nicăieri nu vei citi în el o chemare directă la o alianţă. Fără îndoială, Veneția a salutat cu mare satisfacție faptul că, în urma ocupării ambelor tronuri, cel maghiar și cel polonez, de către doi frați Jagellon, dispăreau şi problemele care îi împiedicaseră, adesea, pe maghiari să-i respingă pe turci și să coopereze cu venețienii. Cu siguranță, chiar în momentul în care otomanii făceau un raid devastator prin Croația, prin Carinthia și prin Stiria, Veneția se gândea să-și asigure ajutoare pentru războiul inevitabil cu turcii. Dar este un semn de deplină ignoranță în aprecierea situației, dacă au crezut că Ioan Albert, aflat între cei doi ambasadori, turc şi veneţian, s-ar fi aflat la o răscruce, ca Hercule, și că în spiritul său a ales calea virtuții și a datoriei creștine, și numai din previziune și chibzuire a luat, apoi, calea opusă.

Având în vedere scopurile pentru care se străduia erau mai importante pentru el decât să se protejeze de intervenția turcească sau decât nemurirea pe care i-o oferea oratorul venețian. Așa că i-a trimis pe veneţieni la Cracovia, la propriii săi oratori, și a păstrat cu el doar ambasada Turciei, pentru negocieri. Potrivit unui cronicar de mai târziu, nu a lăsat-o să plece decât după vreun an. Istoricii contemporani nu spun acest lucru, dar unul dintre ei mărturiseşte că, în 1494, a văzut o delegație turcească la Cracovia, care a fost găzduită, în piața capitalei, în casa principilor mazovieni, în timp ce cămilele trimișilor tăbărau în piață, pentru a fi admirate de oameni. În această privință, bunii orășeni ai Cracoviei au amintit de profeția predicatorului penitenţial Capistrano, care ar fi prezis că, înainte de a trece 40 de ani, sultanul turc își va tăbărî cămilele în piața capitalei. Profeția s-a împlinit parțial, dar este, de asemenea, clar de ce a fost doar un biet profet Capistrano. Pentru că, în amenințarea sa, din al șaisprezecelea an, nu avea în vedere decât faptul că turcii vor veni în țară ca dușmani, și într-adevăr au venit, dar ca să aducă pacea și înţelegerea. Jan Olbracht a încheiat un tratat de pace cu ei, pe timp de cinci ani, iar în curând trimisul polonez Mikołaj Skivski l-a adus înapoi de la Bajazet, după ratificare „la curtea Majestății Sale, sultanului, în 1494 al profetului Iisus”.

Dacă cronicarul nostru era bine informat, trimişii turci s-au despărțit de polonezi cu impresii nu prea bune. Căci atunci când, în timpul șederii lor, un incendiu îngrozitor a distrus o parte mare și aproape cea mai frumoasă a orașului, sarazinii au vorbit foarte disprețuitor despre lipsa de gândire și de incompetența polonezilor în a stinge

focul, și-au împachetat lucrurile pe cămile și au plecat oftând, fără a aștepta sfârșitul. În cele din urmă, incendiul a condus doar la izgonirea evreilor din capitală și la transformarea suburbiilor Kazimierz într-un fel de ghetou, care a rămas la fel până în secolul al XIX-lea.

La Poznań, unde au fost primiți trimiși cu cele mai bune urări, au apărut și trimiși de la Împărat și de la Regele Ungariei. Prin urmare, toate puterile, a căror cooperare ar fi putut fi posibilă, conform proiectului lui Callimachus, erau aici. Pentru că, dacă ne amintim încă o dată proiectul conturat de italian, scopul acestuia a fost să-i opune pe turci alianței creştinte a Veneției, Ungariei și Poloniei, și, în orice caz, să ocupe Moldova pentru Polonia, pentru a îmbunătăți liniile ofensive și defensive și, astfel, pentru a-și asigura spatele. Așa cum a fost acum zece ani, așa că acum, în cadrul acestui proiect, a existat o alternativă: să lansăm acțiuni ofensive în curând sau să-i ispitim mai întâi pe turci cu o pace temporară? Nu știm dintr-o sursă directă ce i-au spus trimișii imperiali regelui polonez. Dar aranjamentele contemporane ale împăratului cu ungurii arată că aceștia au venit să-l invite pe regele polonez la o întâlnire personală cu Maximilian și Władysław, la Regiensburg, pe St. Trinity, unde urma să fie discutată propunerea marii expediții turcești. Deci, este clar că trimișii imperiali au acceptat practic ideea regelui polonez; de fapt, corespondenţele ulterioare, adresate împăratului de Albert, se referă la acest consimțământ. Dar nu se puteau aștepta acțiuni imediate din partea Germaniei. Împăratul stătea întins în mormânt – a murit la 19 august 1493 – iar Maximilian, regele roman, le-a făcut cele mai aventuroase propuneri

maghiarilor, dar era încă într-o dilemă cu ei, pentru că Tratatul de la Presburg nu primise încă aprobarea Seimului.

Jan Albert, care nu considera nici măcar în succesiunea Jagiellonilor pe tronul Austria, nu era interesat să accelereze aprobarea tratatului de stabilire a posibilei succesiuni a Habsburgilor în Ungaria. Dar chiar și asta, pe deoparte, şi certurile dintre rege și magnații unguri au crescut în așa măsură, iar confuzia din țară era atât de mare, încât maghiarii ar fi fost mai degrabă de acord cu orice altceva, decât să declanșeze un război cu turcii, care ar fi avut consecințe de lungă durată. Prin urmare, pentru Jan Albert, datorită proiectelor sale, era chiar mai urgent decât pentru tatăl său să încheie o pace cât mai lungă cu turcii. Știm deja că a decis să facă asta. Cu toate acestea, anterior, ținuse un congres la Levoča, împreună cu fratele său Władysław, în martie 1494, congres care a rămas un mister pentru contemporani, dar nu a fost mai puțin un stimulent pentru istoriografia ulterioară, pentru a realiza cele mai diverse combinații.

Într-un fel, Congresul Levoča a fost numit, pe bună dreptate, un congres de familie, deși Alexandru, Marele Duce al Lituaniei, nu a luat parte la el. Căci, în afară de ambii regi, au participat și frații lor: Sigismund și Cardinalul Frederick, și cumnatul lor Frederick, margravul de Brandeburg. Potrivit relatării unui cronicar polonez, care stătea deja departe de cercurile superioare, au fost convocați și magnații, și consiliile ambelor state, maghiar și polonez. Potrivit acestuia, ei urmau să delibereze acolo diverse proiecte, privind unirea celor două puteri, războiul împotriva turcilor și „anihilarea” Moldovei. „Între timp,

însă, toate articolele posibilului tratat au fost aparent abandonate, aproape la încheierea negocierilor, și s-au întors acasă cu mâinile goale”. Acesta este raportul limitat al primei ediții a cărţii lui Miechowita. Cenzorul ediției din 1521 a considerat că este necesar să introducă şi câteva elemente noi, acolo unde se vorbeşte despre războiul turcesc, şi adaugă, la fraza „Pentru a răzbuna moartea sângeroasă a unchiului său, care a căzut într-o luptă curajoasă pentru a apăra Ungaria împotriva împăratului turc”, cuvintele: „Dar sufletul regelui nu era gol, ci plin de proiecte care urmau să fie dezvăluite în expediția militară ulterioară; totuși, pentru a păstra secretul faţă de turci, s-a răspândit în mod deliberat vestea că congresul s-a întors împotriva lor”, dar nimănui nu va scăpa de observaţia că autorul acestor fraze pune accentul, în principal, pe războiul cu turcii şi încearcă să-l prezinte ca scopul esenţial al congresului levočian.

De fapt, acțiunile ulterioare ale regelui nu corespundeau în niciun fel intenției sale de a păstra ceva secret față de turci. Contrar! Cu un zgomot extraordinar și deliberat intensificat, el anunță o expediție împotriva turcului. La curtea imperială germană, la Dieta Germană, la Roma, la Marele Maestru din Königsberg, la curțile rudelor din Ansbach și Dresda, pretutindeni s-a discutat despre presupusa intenție a unei expediții turcești. În primul rând, nu numai ungurilor, ci și propriei națiuni, marşul împotriva turcilor a fost anunțat ca o întreprindere militară. Prin urmare, în privința turcilor, nu a fost nevoie să răspândească informații false despre congresul levočian.

Din sursele maghiare aflăm doar câteva detalii superficiale. Ștefan Zápolya, devenit între timp palatin al Ungariei, se spune că a ezitat să se prezinte în fața regelui polonez, pentru că, se spune, l-a învins pe Sfântul Ștefan, ca pretendent la coroana Sfântului Ștefan, în bătălia de la Košice; mai exact, probabil că a venit de aici, pentru că și-a amintit că prințul de atunci fusese înșelat. Cu toate acestea, după ce a primit salv-conductul, nu numai că a venit la Levoča, ci și, deținând funcția de *Spiš jupan*, ceea ce l-a făcut, într-un fel, gazda congresului, a dezvoltat o splendoare și o generozitate atât de fastuoase încât chiar a eclipsat pe regii care, ca adevărați jagielloni, rareori apăreau undeva mai prejos în aceste chestiuni. Însă raportorii maghiari nu oferă nicio explicație cu privire la conținutul întâlnirilor. Prin urmare, dacă ignorăm extinderea „multor cuvinte" din adăugărilor la a doua ediție a cărţii lui Miechowita, de către istoricii de mai târziu, va trebui să ne limităm doar la aluziile laconice ale primei ediții. Totuși, cele trei probleme de negociere, date de ea, par atât de firești, atât de justificate de situația politică de atunci, cât și de evenimentele ulterioare, încât nu este nevoie să ne uităm la altele. Până la urmă, era firesc ca ambele părți, polonezii și maghiarii, să simtă nevoia să adopte rezoluții decisive „cu privire la unirea celor două state", în ceea ce privește relațiile reciproce și în ceea ce privește succesul viitor.

Din cele mai vechi timpuri, a existat un obicei juridic internațional, între nobilimea maghiară și cea poloneză, conform căruia litigiile majore și minore erau rezolvate de o comisie mixtă, compusă din demnitari polonezi și maghiari, care se întruneau, de obicei, la Stara Wieś-

Szramowice (Starej Wsi-Szramowicach). Acest drept a fost întărit în 1473, printr-o nouă așa-numită „pace veș-nică”, iar această relație a fost menținută atât de ferm, încât nici măcar războaiele sângeroase, purtate de monarhi pe probleme dinastice, nu au putut schimba nimic în ea. Am arătat deja că, atunci când Maciej Korwin și Casimir s-au luptat unii cu alții, mulți ani, în diverse locuri, ungurii și polonezii și-au păstrat reciproc „pacea veșnică”. Doar evenimentele recente, oferta comună pentru coroana maghiară, de către ambii frați, înfrângerea lui Jan Albert de către forța armată și aderarea sa la tronul polonez, par să fi zdruncinat în sine relația menționată. Așa că ambele părți au acționat doar logic, încercând să restabilească și să întărească această „pace eternă” cu „noi propuneri de condiții de tratat”. De asemenea, aflăm, nu numai de la cronicarul nostru, ci mai ales din evenimentele de mai târziu, că nu a fost posibil, că „articolele au fost respinse” și că congresul, din acest punct de vedere, a fost inutil.

A existat un punct, întunecat în viitor, în problema succesiunii maghiare. Aici, regele Władysław, după cum dovedesc documentele existente, a promis o eventuală succesiune nu numai Habsburgului Maximilian, cu Tratatul de la Presburg, neaprobat încă de Seim, ci și fratelui său, Ioan Albert, cu Tratatul de la Košice. Nu ar fi trebuit să se discute această contradicție la întâlnirea celor doi frați? Nu a existat o încercare de a o înlătura cu „propuneri de condiții de tratat?” Dar această problemă nu a fost, așa cum arată evenimentele, rezolvată. „Articolele au fost respinse”, deoarece Władysław s-ar putea căsători în viitorul apropiat și ar putea avea descendenți direcți. Ar însemna să negăm discuția celor mai actuale probleme ale politicii

maghio-polone în cadrul congresului, dacă cineva ar exclude acest subiect din deliberări, mai ales că era, de fapt, cel mai strâns legat de planul război cu turcii.

Pericolul care amenința Ungaria, după armistițiul din 1491, ca urmare asaltului armatelor lui Bajazet, l-a determinat pe Władysław să apeleze la Maximilian, regele roman, pentru ajutor. Trimișii unguri au putut deja să trezească entuziasmul pentru cauza anti-turcească la Dieta de la Coblenz, iar la începutul anului 1493, l-au vizitat pe Maximilian la Kolmar (Kolmarze).

Maximilian, plin de ambiția eroismului în cruciadă, încă din tinerețe, și-a declarat imediat disponibilitatea de a ajuta Ungaria, împreună cu imperiul și țările ereditare, de îndată ce a încheiat un tratat cu Franța. Regii maghiari și polonezi urmau să vină în persoană la Dieta de la Regensburg, care urma să aibă loc în jurul anului 1498.

Încă nu se vorbea despre acest lucru în Seim. Dacă regele roman însuși nu l-ar fi abandonat, nu ar fi putut apărea şi Ioan Albert, dar Maximilian s-a hotărât asupra acordurilor planificate acolo într-un mod diferit. Printr-o ambasadă la Buda, din iunie 1493, el a propus maghiarilor un război contra turcilor într-un stil grandios, dar propunerilor le-a asociat cele mai ciudate negocieri, fie prin acești trimiși, fie la scurt timp după aceea. Trimișii săi i-au oferit regelui Władysław mâna Margaretei, fiica lui Maximilian, și au înaintat o cerere ca Jagiellonianul, ca ginere al regelui roman, să devină guvernatorul său în Imperiul German, Austria și Burgundia, pentru a conduce și a lua grija de pe umerii arhiducelui Filip, fiul său. În acest scop,

Władysław ar fi trebuit să-și aleagă scaunul permanent la Nürnberg sau la Augsburg. Maximilian, în schimb, tot în calitate de „guvernator”, avea să conducă şi guvernul din Ungaria. Aceste propuneri au fost înaintate cancelarului ungar Tomasz Bakacz și, sub formă de mită, i s-au promis 20.000 de ducați și o prebendă episcopală germană pentru sprijinul lui. Fără îndoială, o asemenea speculație cu privire la intenția de a dobândi Ungaria ar părea prea stângace, dacă nu ar fi înfrumusețată și temperată de remarca că Maximilian, dotat cu deplin drept de a dispune de forțele armate maghiare, ar putea face față efectiv turcilor. Se pare că la Buda nu a plăcut combinația oarecum artificială dintre căsătorie și proiecte de cruciade. „Au continuat negocierile, în special în privința Cruciadei. Fructul muncii diplomatice din 1493 trebuie considerat faptul că, la sfârșitul acelui an, episcopul de Jagiers, în calitate de trimis comun al lui Maximilian şi Władysław, a plecat la Roma, iar la întoarcere a încercat să-i implice pe venețieni. În alianţă, toata lumea va admite că ideea reprezentată de Callimachus, de peste zece ani, este adoptată, dar fără cooperarea lui.

Totuși, episcopul de Jagiers, ca și Callimachus de odinioară, a primit o demitere rece, la Veneția. Și deși alianța lui Maximilian cu Ungaria nu a ajuns încă la bun sfârșit, este uşor de înțeles că Władysław, când plănuia războiul cu turcii, împreună cu fratele său, la Levoča, a trebuit să discute despre gândurile matrimoniale ascunse ale lui Maximilian și că această conversație a fost ținută secretă.

Dar chestiunea Moldovei a jucat un rol în planul lui Callimachus. Cronicarul nostru spune că a fost subiectul principal al ședințelor congresului. Este adevărat că dăm puțină atenție cuvintelor lui Miechowita, care este insuficient informat și, în chestiuni politice, o adevărată blasfemie. Cu toate acestea, este necesar să remarcăm expresia extrem de explicită și caracteristică de „anihilare”, ceea ce înseamnă că regele polonez a insistat nu doar pentru schimbarea încă imposibilă a dependenței bilaterale tributară a Moldovei, ci și pentru înlăturarea completă a hospodarului. Trebuie doar să ne amintim de personajul Władysław, regele care era numit în batjocură „Regele Fântânii”, pentru că a permis tot ceea ce i se cerea, pentru a fi sigur că în propria persoană nu și-a asumat nici o opoziție la exterminarea lui Bogdanowicz (Ştefan cel Mare – n. n.). Nu s-a opus, mai ales când Jan Olbracht a arătat că, după anihilare, va exista o ocazie de a-i asigura tronul Moldovei lui Sigismund, de care se îngrijea atât de mult, iar actualul prinț a susținut cu putere argumentele fratelui său. Am arătat deja cum înfrângerea planificată a moldovenilor a fost legată de transferul Ordinului teuton în Podolia; mai auzim că nimeni nu a fost mai preocupat de acest plan negerman decât Frederic, margrav de Brandeburg, care s-a angajat să obțină aprobarea regelui roman și a alegătorilor germani în această privință. Prin urmare, nimănui nu-i va părea puțin probabil ca margraful prezent în Levoča, după ce a aflat despre planurile poloneze și l-a lăudat el însuși, a susținut combinaţia regelui polonez și a cumnatului său, la consiliul de familie. Baronii maghiari s-au comportat însă diferit. Nu aveau absolut nici un motiv să-și dorească distrugerea prințului moldovean, deși probabil erau dornici să schimbe Tratatul nefiresc de la Lubovla (Lublau, unde

se stabilise împărţirea Moldovei între maghiari şi polonezi, maghiarii urmând să ia „Bucovina mare”, dintre Carpaţi şi Prut, iar polonezii, „Bucovina mică”, dintre Prut şi Nistru – n. n.) din 1412.

Dar, pentru a-i induce în eroare pe maghiari, cu privire la scopurile adevărate, puteau fi amânate una sau alta dintre „propuneri pentru termenii tratatului”, care, având în vedere gândurile ascunse ale familiei regale, nu au dus la o înțelegere, astfel încât „articolele trebuiau respinse în acest punct, cenzorul Miechowita, probabil, a pictat o relație complet adevărată”. În exterior, se pretindea că congresul s-a dovedit a fi inutil, în timp ce în inimile regilor proiectele pe care le întreprinseseră erau încă în vigoare și chiar întărite.

Nu este nimic de vorbit despre vreun secret față de turci. Faptul că la Levoča au fost discuţii și despre războiul cu turcii este dovedit nu numai de cronicarul nostru, dar este evident şi din legătura dintre dorința de cucerire a Moldovei și poziția de apărare puternică împotriva otomanilor. Cucerirea Moldovei și-ar fi atins doar parţial scopul, dacă polonezii nu ar fi vrut să smulgă şi porturile basarabene din mâinile turcilor. Este imposibil să ne gândim măcar la prezentul și viitorul Ungariei, fără a ține cont de războiul împotriva turcilor, război care, în ciuda extinderii tratatelor, direct și indirect, îi îngrijora aproape constant pe maghiari. Nu au fost discutate intențiile războiului cu turcii la toate întâlnirile monarhilor creștini din acea vreme, oricând, oriunde și în orice scop au fost ținute? Cu cât mai mult s-au îngrijorat regii Ungariei și Poloniei, țările cele mai expuse potopului turcesc! Și nu era războiul împotriva

necredincioșilor o frunză de smochin cu care a fost acoperită, înfrumusețată și ascunsă o politică esențial ilegală de întreaga lume, de polonezii înșiși, de unguri și, în principal, de ambele victime vizate, de la Ordin și de la voievodul Moldovei? Nu s-a sperat că războiul cu turcii va fi folosit pentru a câștiga simpatie și sprijin activ din partea Germaniei și a puterilor occidentale? Nu a fost deloc o minciună când au numit războiul cu turcii drept scop real, pentru că în întregul plan, în proiectul de cucerire a Moldovei și de mutare a Ordinului, războiul cu turcii a fost conceput ca sarcină finală. În această înțelegere, opinia publică nu rezonat deloc, atunci când s-a convins că războiul cu turcii a fost discutat la Congresul de la Levoča, şi când s-au auzit, mai târziu, voci că s-a încheiat un armistițiu de câțiva ani, opinia publică a concluzionat că a fost inutil. Această opinie a fost justificată de faptul că nici tratatele cu Ungaria, nici alte acte nu au ieșit la iveală, iar cei mai apropiați participanți ai congresului au rămas tăcuți.

Cu toate acestea, ar fi nedrept să susținem că războiul împotriva turcilor a fost doar o prefăcătură și o amăgire. Întregul curs al evenimentelor, care s-a dovedit ulterior a fi dovada că Ioan Albert se gândea să atace pozițiile otomane din Basarabia și să ia de la turci porturile Kilia și Akerman (Cetatea Albă), și poate chiar Kaffa. Întregul efort extraordinar al forțelor poloneze nu a vizat numai Moldova. Regele polonez a crezut că va pune mâna pe Moldova, printr-un atac violent şi printr-un asediu inteligent. Nu a vrut să avertizeze pe nimeni dinainte despre această cucerire, care, după el, nu era decât un scop secundar. Acesta a rămas propriul lui secret În același scop, trebuie să-și fi spus, nu trebuia să cucerească întreaga ţară,

pentru că Ştefan Bogdanowicz avea prieteni şi printre polonezi. Se spunea în Polonia că până și Elisabeta, regina mamă, avea o părere atât de favorabilă despre el, încât nu ar fi permis nici o invazie a Moldovei în timpul vieții soțului ei.

De fapt, Ştefan a avut întotdeauna relații și mai îndrăznețe cu regele polonez decât cu cel maghiar, de la care îi primea, venituri serioase, înşelându-l asupra scopurile folosirii lui. Cu toate acestea, au existat polonezo care, ca și regina Elisabeta, împărtășeau credința că hospodarul era, până la urmă, un bastion protector împotriva turcilor și din acest motiv ar trebui nu numai să fie cruțat, ci chiar să fie sprijinit în desfăşurarea evenimentelor și, mai ales, să se abțină de la campanii împreună cu tătarii din Crimeea. Acei polonezi care au considerat necesar să nu piardă din vedere unirea temporar slăbită cu Lituania au ținut cont și de relațiile moldoveanului cu ţarul Ivan Vasilievici, care deveniseră mai strânse, ca urmare a înrudirii și a unității de credință, și nu voiau să-l provoace pe Ivan, pentru că Alexandru avusese deja destul de lucru pentru a depăși dificultățile. În astfel de circumstanțe, s-ar putea să nu se fi știut nici măcar în Polonia că acțiunea armată era îndreptată împotriva lui Stefan. Dacă este de crezut sursa neclară a cronicarului Miechowita, chiar și cancelarul coroanei, episcopul Krzesław de Kurozwęki, care se bucura de marile favoruri ale regelui, habar nu avea despre ce soartă îl ameninţa pe voievod, după deliberările de la Levoča și după încheierea lor. Potrivit relatării din cronică, i-a fost trimisă voievodului o înștiințare despre intenția polonezilor de a ataca porturile basarabene și de a-i cere sprijinul, constând într-un marş liber al armatei prin ţara sa

şi asigurarea proviziilor. Se pare că voievodul a fost de acord cu planul și a promis tot ajutorul posibil. Cu toate acestea, este imposibil de decis dacă a perceput complotul imediat sau dacă a aflat despre asta abia mai târziu, de la unguri. În orice caz, ulterior s-a dovedit că era bine pregătit și că nu a lăsat evenimentele să-l ia prin surprindere. Între timp, trimișii săi vizitau adesea curtea maghiară, în mod deschis.

Anii 1494-1497 pot fi caracterizați ca durată de pregătire pentru cel mai mare act din viața lui Jan Olbracht. Și deși știrile contemporane nu o ilustrează suficient, este ușor de recunoscut că toate evenimentele care au loc sunt legate de el. Pe de altă parte, ei ne amintesc de poziția, cu privire la proiectul de cucerire a Moldovei, de care nu ne-am ocupat încă. Dintre diferitele idei și principii generale, atribuite lui Jan Olbracht, nici una nu își dovedește tăria într-o asemenea măsură ca ideea de centralizare, în favoarea unității statului. El a luat acest principiu din politica tatălui său. Și cu cât a încercat să-și consolideze poziția și puterea în cadrul democrației nobiliare, cu atât a urmărit mai mult slăbirea înaltei aristocrații, cu atât a vrut să elimine rămășițele provincialismului principatelor și a micilor autonomii. Cu cât Polonia a devenit mai slabă, ca urmare a separării Lituaniei, cu atât întregul ar fi trebuit să formeze un corp strâns și compact. Prinții din alte dinastii trebuiau să fie înfrânți sau înlăturați, dacă era posibil. Este adevărat că Moldova, chiar și atunci când hospodarul a jurat să se considere vasal al Coroanei Poloniei, a luat parte la fel de puțină la viața internă a Poloniei ca și Prusia de Est, al cărei conducător, Marele Maestru, era și vasal al Coroanei Poloniei. Dar se viza distrugerea acestui particu-

larism nu numai în rândul conducătorilor, ci și în rândul vasalilor, prin alipirea Moldovei și Prusiei la Coroana polono-lituaniană, după înlăturarea stăpânilor și subordonarea ţărilor respective legilor constituției poloneze, ceea ce a constituit sarcina politicii centralizatoare, care, ca pe vremea lui Cazimir, a găsit o mai mare recunoaștere și sprijin în rândul tinerilor democrației nobiliare, decât în cler și în aristocrație. Prin urmare, mai există un motiv pentru păstrarea secretului acestor planuri de cucerire, cel puțin pentru cei mai apropiați de noi. Totuși, dacă deja pe vremea lui Casimir problema autoconservării dinastiei Jageloniene în fața rămășițelor încă existente ale familiei Piast impunea centralizarea și anihilarea autonomiei. Jan Olbracht a atras un stimulent mult mai puternic pentru a dezvolta această idee, din experienţa alegerii sale ca rege. La urma urmei, un prinț mazovian a îndrăznit să concureze cu el, un Jagiellon, și a reușit să influențeze oameni precum arhiepiscopul de Gniezno, Rafał Leszczyński și alții, în așa măsură, încât decizia finală a trebuit să fie luată pe tăișul sabiei. Prin urmare, Jan Olbracht a trebuit să se gândească la transformarea acestei situații, de-a lungul vieții. Așa că a trebuit să profite cu nerăbdare de orice ocazie pentru a scăpa de vreun piast; o asemenea oportunitate i s-a prezentat acum și, după toate probabilitățile, a fost și subiectul de discuție de la Levoča, deoarece îl privea oarecum şi pe Ladislaus, ca rege al Boemiei.

Poziția, din punct de vedere juridic, este, de asemenea, neclară, precum cea a moldovenilor în raport cu Coroanele poloneză și maghiară, iar între Coroanele poloneză și cea cehă, au deținut și principii de Oświęcim și Zator, în sens statal și juridic, ambele principate, părți

nedespărțite ale Sileziei și Boemiei; în ciuda acestui fapt, prinții erau deja dependenți de Polonia, înainte de a renunța la pământurile lor. Având în vedere apropierea incertă a principatelor de capitala țării, insuportabilitatea unui astfel de stat s-a exprimat viu, mai ales când un război străin a lipsit neapărat de trupe Polonia Mică. Prin urmare, în epoca războiului prusac, în care Polonia avea resurse financiare destul de limitate, s-a convenit de bunăvoie să se aloce suma de 50.000 de ducați pentru cumpărarea Ducatului de Oświęcim, în 1457. Situația relațiilor interne cehe, după moarte a lui Ladysław Pogrobowiec și urcarea pe tron a „parvenitului" Jerzy Podiebrad", a fost de așa natură, încât nu a existat nici o teamă de opoziție din partea Coroanei cehe, împotriva achiziției…

Armata teutonă nu era numeroasă; doar „400 de oameni, cu cai". Deși polonezii au lăudat trupa și au estimat-o la 1.500 de oameni, au rugat Ordinul să ofere și mai mult. Bătrânul maestru, cu curtea înaintea lui, cavalerii blindați de fier, în mantiile lor teutonice, au făcut o impresie semnificativă oriunde apăreau. Procesiunea a trecut prin Masovia și apoi s-a îndreptat spre traseul parcurs de armata Poloniei Mari. Episcopul de Płock le-a arătat prietenie ospitalieră cavalerilor, în timp ce Konrad, prințul Masoviei, a stat departe de ei, justificându-se prin afirmația că polonezii stau cu ochii pe ei. Paweł Grambecki, un om care a fost secretarul regretatului Janusz, Prinț al Masoviei, și după moartea sa s-a alăturat regelui, a fost numit de către rege ghid al armatei şi, drept urmare, a căpătat o reputație proastă în rândul autonomiștilor mazovieni. De altfel, nu s-a avut grijă de hrana și cazarea armatei teutone. Prin urmare, la 22 iunie, Marele Maestru a trimis prima

plângere, în acest sens, printr-o scrisoare către rege, care se afla, atunci, în Gołogóry.

Jan Olbracht a răspuns că se considera obligat să hrănească armata teutonă, dacă scopul expediției era o chestiune internă (*res domestica*). Dar, din moment ce „chestia politică de atunci se referă la apărarea întregului creștinism”, chestiune pe care, indiferent de dificultăți și costuri, a preluat-o doar ca monarh catolic, Marele Maestru trebuie să se ocupe și de el însuși, iar cel amintit pentru pacea veșnică ar trebui, dacă este posibil, să ajute cu ardoare la desfășurarea ulterioară a „sfintei lucrări”. Această atitudine oarecum brutală l-a determinat pe Tieffen, la Biskupice, unde, la 2 iulie, s-a întâlnit cu armata Poloniei Mari, să ceară bani Prusiei. Întrucât în Biskupice a fost ciumă, au plecat de acolo prin Krasnystaw, Wąsławice, Rubieszów și Pasturzyn, până la Bełz; aici nu a izbutit decât cu greu să potolească certurile izbucnite între neamul lui și străinii sosiți în același timp; în cele din urmă, pe 13 iulie, au ajuns la Lviv, unde orășenii i-au primit cu respect. După o odihnă de patru zile, tulburat din nou de cearta cu Dobrzyniaki, dar mângâiat de mai mult de o surpriză plăcută, marele maestru a pornit, când, în drum spre Ratno, a primit un ordin de la rege, de la Mogilnica, emis în 21 iulie, să meargă la Halych și acolo, după câteva zile de odihnă, să aștepte mai multe precizări. Înainte de Halych, germanii doreau să treacă Nistrul, pentru că era mai ușor să obțină hrană de cealaltă parte a râului; iar de vreme ce voievodul Stanisław Chodecz le-a interzis să facă acest lucru, s-au oprit acolo unde stăteau, și anume în moșia arhiepiscopului de Lviv, Jędrzej Róża, de unde nu

puteau fi alungați, nici măcar prin șmecheria de a informa despre sosirea unei unităţi de turci.

Voievodul părea să primească ordine tare contradictorii; pe de o parte, nu a permis cavalerilor să treacă Nistrul, iar pe de altă parte, a vrut să-i scoată din moșiile arhiepiscopale. Acum, Marele Maestru, aflându-se aproape la granița Podoliei, a trebuit să-și amintească aceste planuri și măsuri pentru a muta cavalerii Ordinului de acolo. Gânduri foarte serioase au început să-i intre în minte. A decis să-l trimită pe comandantul Ostróda la rege. Comandantul și-a schimbat uşor instrucțiunile, pornind de la ideea că Marele Maestru, îndeplinind condițiile Păcii de la Toruń, a pornit în marș. Marele Maestru, conform ordinelor date de comandant regelui, din cauza problemelor creştinismului, participă la această expediție „ca prinț creștin", ceea ce ar face și el, chiar dacă pacea veșnică nu ar exista. În momentul în care Moscova chinuia Livonia, el și-a părăsit țara și a făcut mari sacrificii, dar numai în credința că, cu o singură bătălie, se va împlini lucrarea împotriva turcilor. Conform instrucțiunilor, comandantul urma să reamintească că Marele Maestru „în calitate de consilier al Coroanei" avea dreptul de a cere să fie admis în consiliul cu privire la expediție. Între timp, comandantul a vorbit și mai aspru, arătând din ce în ce mai clar speculațiile apărute: „Marele nostru stăpân și noi toți nu știm ce trebuie să facem și ce ar trebui să însemne acest marș greu; pentru că prințul și cel mai înalt consiliu al coroanei ar trebui să știe despre asta".

Regele a văzut în această surpriză începutul dezvăluirii secretului său și a dat un răspuns evaziv. El a spus că,

în duminica următoare (30 iulie), va ține o conferință cu fratele său Alexandru, iar apoi Marele Maestru va primi o rezoluție.

Această rezoluție a avut loc abia pe 8 august. Potrivit regelui, cavalerii teutoni trebuie să treacă Nistrul, lângă Halicz, și să-l urmeze pe malul stâng; Olbracht însuși și întreaga sa armată vor face o traversare lângă Michalice (Mikuliniec?), unde a fost datată scrisoarea. În armata germană se știa că Stanisław Chodecz obținuse acest regulament pentru că circula zvonul că turcii au ars Kolomyia și se îndreptau spre Halych. Fie că acest lucru era adevărat sau nu, în orice caz, cavalerii germani stăteau acum acolo unde întregul Ordin voia să-i vadă, ca grănicer în Podolia. Dar înainte ca scrisoarea regală să ajungă în mâinile marelui maestru, bătrânul domn s-a îmbolnăvit de diaree și i-a scăzut vederea.

Mânia, în armată, creștea enorm, slujitorii se plângeau, cavalerii erau furioși că regele îl trata pe marele stăpân ca pe un „soldat spre dizgrația Ordinului”, așa că Cavalerii Teutoni au decis să-i spună voievodului de Lviv că vor merge împotriva turcilor și tătarilor, dar nu vor lupta împotriva altcuiva. Stanisław Chodecz s-a trezit în mare necaz și era gata să-i dea bolnavului Tieffen o cameră în castelul din Galiţia, dar credea că regele ar trebui să fie informat despre accidentul neașteptat și trist. El a recunoscut că întâlnirea regelui cu Marele Duce Alexandru nu a avut loc, pentru că fratele lui Olbracht ar fi purtat o mare bătălie cu tătarii. Apoi a descris lupta dintre polonezi și turci, de lângă Kołomyja, și a vorbit despre mesajul regelui francez către Ioan Albert, pe care l-a încurajat în lucrarea

sa. Este clar că Stanisław Chodecz încă încerca să conserve legenda războiului turcesc. Anturajul marelui maestru nu a mai crezut-o și i-a sugerat domnului lor întoarcerea în Prusia, pe care bătrânul prinț a respins-o însă cu reticență. Totuși, nici cavalerii teutoni nu au considerat ca fiind benefică trecerea Nistrului, pentru că au aflat despre revoltele din armata poloneză, despre refuzurile de a trece dincolo de granițele țării, iar în această dispută, luând partea regelui, nu au doresc să cadă în ostilitate cu nobilimea. Dar era și imposibil să rămâi acolo, pentru că arhiepiscopul de Lviv a protestat împotriva poverii de cazare pe moșiile sale. În cele din urmă, voievodul de Chodecz a apărut cu informația că regele i-a permis marelui maestru să meargă la castelul din Galiţia sau în altă parte, pentru tratament.

Din moment ce Jan Tieffen i-a scris regelui că ar dori să fie transportat la Lvov, monarhul a fost de acord cu aceasta, într-o scrisoare din 15 august, „din lagărul de pe râul Niszawa”. Stanisław Chodecz și Paweł Grambecki și-au folosit toate abilitățile persuasive pentru a-l ţine pe marele maestru în Halych sau în Ratnie – regele l-a autorizat pe Grambecki să facă asta – dar în zadar. Sub comanda lui Ostródei şi Ludwig von Saunsheim, cavalerii au trecut peste Nistru, spre Moldova, iar marele maestru, bolnav, împreună cu funcţionarii curţii, au plecat la Lviv. Pe drum, nemții au auzit, de la un „bătrân nobil”, după cum deja ghiciseră, că „regele formase această mulțime nenumărată de soldaţi nu numai împotriva turcilor, ci și pentru alungarea voievodului Moldovei.

La Lviv, marele maestru a fost cazat în casa fostei sale gazde și îngrijit cu grijă. Dar puterea lui era slabă. Cu trei zile înainte de moarte, a trebuit să audă vești de la guvernatorul său din Prusia, că trupele moscovite au invadat Livonia. În scrisorile sale pline de căldură, el i-a cerut regelui să-i lase pe cavaleri să se întoarcă în patria lor, unde a-i apăra pe cetăţeni de Moscova era atât datoria lor, cât și lucrarea lor sfântă. Acesta a fost ultimul lucru pe care Jan von Tieffen l-a putut face pentru Ordinul său. Pe 25 august a murit. Tabăra regală nu a vrut să creadă în boala maestrului teuton. Prin urmare, lui Paweł Grambecki i s-a ordonat să se convingă singur și, după recuperarea lui Tieffen, să-l aducă în Moldova. Ca și înainte, acest ghid și îngrijitor fusese dus la patul marelui maestru, așa că acum i s-a ordonat să se uite și la cadavru. Numai Nina Grambecki l-a informat pe rege despre moartea marelui maestru. În ciuda acestui fapt, el a rezistat însă ridicării cadavrului și a încercat să-l incite împotriva acestei dorințe pe consilierul din Lviv, bancherul de la tribunal, Seweryn Boner. Consilierul, episcopul de Przemyśl, clerul și poporul au rezistat acestui gând josnic, față de decedat. Din toate părțile s-au scos la iveală diverse dovezi de respect, părtășie și sentimente evlavioase, deși în timpul procesiunii s-a întâmplat, încă o dată, ca la Belz porțile să fie închise; dar, conform presupunerii Cavalerilor Teutoni, acestea au fost poate obstacole create de însuși Grambecki, care dorea să-și dea aere de persoană importantă.

Pe 22 septembrie, a plecat cortegiul funerar la Königsberg, unde o procesiune ceremonială l-a primit pe prințul decedat și l-a îngropat alături de predecesorii săi.

Niciodată un om mai deschis la suflet, mai cordial și mai cinstit decât Jan Tieffen nu a stat pe tronul marilor maeștri.

Când procesiunea cu cadavrul a trecut prin Lublin, prusacii au întâlnit – și a fost în prima săptămână a lunii septembrie – contingentul mazovian, de câteva sute de oameni. Comandanții au asigurat că prințul Konrad le-a ordonat „să mărșăluiască încet și să nu se grăbească”, ca să ajungă la timp, mai târziu, după cum relatează Miechowita, mazurii s-au alăturat prusacilor și au stat „separat” de partea armatei, ca un corp de zbor. În orice caz, soarta lor a fost crudă şi doar câțiva s-au întors acasă. „După rănile lor, după caii lor, după bunurile lor se vedea cât de mult au suferit”. Liboryusz Naker, primul secretar al Marelui Maestru, nu a părăsit niciodată pe stăpânul său mai mult de o oră, cât a fost în Polonia, în timpul vieții și după moartea sa. Și din moment ce era un om educat, inteligent și experimentat, este corect să acordăm o oarecare atenție părerii sale generale despre război. „Intenția și întreprinderea regelui, spune el, după părerea generală a propriului popor, a fost să-l alunge pe Ștefan, voievodul Moldovei, și să-l plaseze pe fratele domnitorului, Sigismund, pe tronul Moldovei”. În alt loc, secretarul de stat prusac declară, spre regretul generațiilor viitoare, că omite descrierea evenimentelor din Moldova, dar dorește totuși să pună o copie a mesajului lui Albert, către fratele său, regele Ungariei, iar „gândurile regelui vor fi înțelese din ea”. Din păcate, această copie nu a fost încă găsită, ceea ce ar arunca deja multă lumină asupra unuia dintre cele mai întunecate puncte ale întregului război.

De menționat și pachetul de dosare păstrat, care, deși nu oferă nici o dovadă a evenimentelor, totuși facilitează stabilirea direcției și a datelor marșului, cel puțin pentru armata Poloniei Mari. Acestea sunt evidențele unei instanțe militare, care, ca de obicei, a continuat activitățile instanțelor locale și, parcă, și-a luat jurisdicția cu ea pe drum. Potrivit mărturiei lor, polonii mari au pornit, la 24 mai, iar la 3 iulie au ajuns lângă Lublin, pe 3 august la Czyrwone din Podolia, de unde cortegiul s-a întors spre Moldova, în loc de Basarabia. Apoi drumul ducea prin Sniatyn (14 august), Prut (18 august) și Siret (8 septembrie). Armata a fost staționată lângă Suceava, în perioada 25 septembrie – 16 octombrie. Pe 22 și 23 octombrie, armata era încă pe râul Siret, iar pe 2 noiembrie, după dezastru, s-a întors la Śniatyn.

Toate aceste relatări arată unei persoane fără prejudecăți că voievodul moldovean e posibil să nu fi înțeles pe deplin intriga regelui Ioan Albert, dar el i-a urmărit mișcările cu cea mai mare neîncredere, în timp ce lucra în permanență la pregătirea apărării. Nu și-a pus aliații împotriva polonezilor încă de la început. Această împrejurare poate fi explicată nu numai prin tactica sa magistrală, ci și prin faptul că nu a putut prelua controlul asupra celei mai importante părți a aliaților săi, și anume pe unguri, înainte ca prezența inamicului la porțile Sucevei să ofere dovezi de nerefuzat că polonezii voiau să cucerească Moldova. Nimeni nu va crede legenda, fabulată de cenzorul lui Miechowita, despre legația maghiară, care apare lângă Suceava, ca *deus ex machina*. Este chiar invers! Mai degrabă, ungurii și-au trimis trupele în sprijinul moldovenilor. Dar această asistență nu poate fi înțeleasă, în sensul

că nu a fost decisă de factori de stat corespunzători și competenți din Ungaria.

Despre turcii din serviciul lui Ştefan, Miechowita spune ca au fost „angajaţi cu plată", dar nu acelaşi lucru spune despre unguri, secui si wolohi (munteni), care au intrat în teren la ordinul autorității competente. Căci regele Władysław stătea în Boemia, atunci când a fost convocată o răscoală populară în Polonia. Stefan Zapolya, vechiul duşman al lui Olbracht, a domnit cu mai mulţi senatori. Zapolya avea de mult în minte ideea detronării dinastiei Jagiellon din Ungaria și uzurparea tronului în favoarea fiului său. În orice caz, după ce a obținut un salv-conduct, înainte de a pleca la Levoča, Zapolya era unul dintre acei oameni cărora, după expresia cenzorului, „nu li s-a încredințat secretul, până la urmă, era în interesul ușor de înțeles al Ungariei" ca armele poloneze să nu zdrobească pe prințul care avea, de fapt, partea de răsărit a țării, care era o barieră împotriva turcilor și a tătarilor, și pentru aceasta a încasat ajutoare băneşti anuale de la unguri.

Cu cât lui Zápolya i-a devenit mai evident, după ce a primit vestea de la Suceava, că regele Władysław, din dragoste pentru fratele său și pentru patria sa, a acceptat cu nesăbuință planurile lui Olbracht, cu atât a considerat mai necesar să încalce acordul jagiellon și să ofere ajutor voievodului. Dacă am avea relatări cu adevărat exacte despre turbulentul, dar în cele din urmă inutil seim, din ziua Sf. Martin din 1497, unde nobilimea condusă de Jan Zápolya, s-a opus partidului de la curte și aristocrației clericale superioare, am afla fără îndoială că problema înclinațiilor regelui Władysław a venit odată cu alte bene-

ficiile politice. Dar victoria care a scăpat, în acel moment, a fost câștigată de nobilimea comitatului la seimul din 1498. Și cine știe, poate că nu a fost ajutată în acest sens de faptul că regele a fost nevoit să-și coboare tonul considerabil. Ungurii credeau că, în urma evenimentelor din 1497, au rămas cu Polonia la nivelul unui adevărat război în conformitate cu dreptul popoarelor. Nimic nu poate servi drept dovadă în acest sens mai mult decât observația că o pace a fost încheiată cu Polonia, în vara anului 1498, nu un tratat de alianță, ci o pace, care avea scopul de a restabili „o prietenie tulburată de ambele părți".

Cu toate acestea, ambele părți au fost dispuse să încheie această pace, în principal din cauza evenimentelor nefericite din primăvara anului 1498. Pentru că iarna anilor 1497-1498 nu a făcut decât să-l oprească pe hospodarul Ştefan, hotărât să se răzbune sângeros pe polonezi. Acum, profitând de politica înșelătoare a lui Ioan Albert, voievodul a reușit să convingă şi curtea sultanului să creadă că expediția de anul trecut era împotriva turcilor, nu împotriva lui. Pentru a se răzbuna pe polonezi, padișul i-a ordonat lui Malkocz-Oglu-Balybej să treacă, cu 40.000 de oameni, peste Dunăre, spre Moldova.

Voievodul era conducătorul armatei în propria sa țară. La hotarele Moldovei, a fost nevoie să se treacă Nistrul. Un pod a fost aruncat peste sloiuri de gheață; beiul a invadat ţinuturile creştine cu trei trupe. Cei doi fii ai lui Malkocz au comandat trupele din față și din spate. Prima cetate, pe care turcii au întâlnit-o, a fost Czarnków, situată pe malul râului. Podul a fost distrus de lovituri de tun, iar fortificațiile ridicate pentru a o proteja au fost luate cu

asalt, garnizoana a fost înfrântă, iar comandantul a fost rănit. Pe câmpia întinsă, care se deschidea acum în faţa turcilor, era un mare lac, „ca o mare” (acum uscată. pe malul ei se întindeau mai multe orașe); cea mai mare dintre ele, înconjurată complet de apă, era legată de coastă doar printr-un pod. Turcii au găsit un pod în pădure. Când au atacat, au luat cetatea, iar orașul construit din lemn, precum și alte orașe de pe malul lacului, au fost prefăcute în moloz şi cenuşă. Apoi, prin Gologóry și Glinany, care au fost jefuite și arse, au ajuns în orașul Lviv, înconjurat de „grădini și plantații”; aici regele avea un frumos palat cu „chioșcuri”, o cetate distrusă de foc; o „populație, iubitoare de dreptatea”, ucisă și o bogăție enormă furată.

Sandomierz, întâlnit în următorul marș, a fost, de asemenea, înconjurat de grădini și plantații. Turcii au atacat pe apărătorii podului, au ars turnul și i-au înrobit pe locuitori. Cumva, seara, turcii s-au apropiat de Radom; iar orașul s-a apărat cu curaj, iar turcii au rămas sub zidurile lui peste noapte și au trimis, prin ţinut, detașamente separate la prădare. Fiul mai mic al lui Malkocz-Oglu a capturat Brest-Litovsk, a cuprins orașul și s-a întors, trei zile mai târziu; iar al doilea fiu, peste o zi, a venit la comandantul care îi aştepta pe amândoi, cu mare pradă. De acolo turcii, s-au mutat în districte mai bogate și mai populate. Corpul principal a rămas pe loc, în timp ce grupurile mai mici au început să jefuiască. „Voievodul Hassan a ars 700 de case, împreună cu locuitorii celor mai sărace; i-a răpit pe cei mai bogați, ca prizonieri. La întoarcere, turcii au trecut un râu mare (Vistula?) și, după câteva zile, au dat de un dușman care îi aștepta într-o vale îngustă, dar l-au învins cu mari pierderi.

După bătălie, Mustafa a ordonat ca 500 de călăreți să exploreze zona. De două ori, în zilele următoare, creștinii au luptat împotriva turcilor, dar nu au oprit incursiunea lor spre Przemyśl. Apărătorii podului, 1.500 de oameni, au fost înfrânți, podul a fost zdrobit, orașul a fost jefuit și devastat, și mai ales bogata biserică a fost dezbrăcată de statuile ei, turnate în aur și argint și împodobită cu pietre prețioase. Turcii s-au retras, apoi, și s-au mutat în porturile Kilia și Akerman, unde au dat o cincime din pradă sultanului. Cu toate aceste bogăţii, războinicii s-au întors în cetăţile lor.

Acesta este decontul turcesc. Miechowita îl include, în descrieri mici, dar printre lucrurile importante ale acelei perioade. Potrivit acestuia, aceștia nu erau doar turci care „au invadat inițial țara, ci și oamenii din Moldova, care li s-au alăturat. Drumurile și câmpurile erau acoperite de oameni uciși. Toate orașele din munți și de pe câmpia din jurul Lviv și Przemyśl, au fost jefuite, distruse și arse După ce au stat ceva timp, în Lviv, vrăjmaşii, încărcați cu pradă, ar fi vrut să scape, căci nu le era frică de rege, deşi speranța polonezilor a fost pusă în el… Este adevărat că, după sosirea tătarilor, regele Jan Olbracht a înfiinţat, din nou, o miliție populară. A scos armata din Cracovia, pe 7 august, dar, în afară de a spera că nu au fost distruse toate moşiile din jurul Sandomierz, nu a făcut altceva. Deci, miliţiile s-au dizolvat din nou. Totuși, de îndată ce țara a fost eliberată de tătari, turcii au atacat din nou, în noiembrie. Invadatorii au devastat, fără obstacole, toate pământurile situate pe versanții munților, de lângă Halych și Sambor. De data aceasta, necredincioșii nu au reușit să scape nepedepsiți. Înghețurile şi zăpezile care se apropiau

au subțiat îngrozitor rândurile inamice. Aproximativ 40.000 de oameni și cai urmau să fie uciși, iar restul, peste 20.000, după ce au provocat pagube mari, au fost alungați…

Ştefan avea tot dreptul să fie mulţumit de succesul său. Este uşor de înțeles, deci, de ce, în rândurile poporului moldovenesc, există o legendă, în care se spune că, în ziua bătăliei din Bucovina, Sfântul Dimitrie, în armură strălucitoare, li s-a arătat voievodului și războinicilor săi, pentru a-i încuraja în luptă și pentru a-i încuraja, iar Ştefan i-a închinat Sfântului Dimitrie, după aceea, biserica care stă în fața palatului domnesc din Suceava"[122].

1497: **„**Acum vin evenimentele mari, de epocă, precum cucerirea Constantinopolului, în 1453, și cetăţii Kaffa, în 1475, de către Muhammad al II-lea, Belgorod (Cetatea Albă, Akerman) și Kilja, în 1484, de către Bayezid. Moldova devine și mai importantă pentru Polonia, ca principală rută către porturile de la Marea Neagră și ca teatru de război cu turcii. Avea o poziţie excelentă și de lungă durată. A fost fiul lui Bogdan, Ștefan al III-lea cel Mare 1457-1504, un războinic strălucit, un administrator neîntrecut, un diplomat perspicace și plin de resurse, periculos pentru dușmanii și supușii săi cu energia sa neclintită, cu cruzimea barbară și promptitudinea de decizie. În mijlocul primejdiilor din ce în ce mai mari din jurul lui, s-a legat cu jurământ de credință nu cu unul, ci cu toți cei trei vecini și i-a învins pe toți, ori de câte ori a putut: așa că a comunicat și cu Polonia, mai întâi în 1459, solici-

[122] Caro, Jakob Dr., *Dzieje Polski*, Tom VI, Warszawa 1900, pp. 145-169, 194-

tând reținerea rivalului învins, Petru al III-lea Aaron; în 1462, la 2 martie, i-a adus pentru prima dată un omagiu lui Cazimir IV Jagiellon, iar în 1485, din nou, la Kołomyja, în prezența tuturor demnitarilor săi, ţara lui așteptând rezultatul, adică acordarea de ajutor împotriva turcilor, asupra cărora, cu mulți ani în urmă, la 4 ianuarie 1475, Ştefan câștigase o victorie atât de mare, atât de mare între lacul Rakowiec (Racova) și râul Berład (Bârlad), încât Długosz l-a numit cel mai demn comandant al comandamentului suprem pentru o expediție generală a popoarelor creștine, anunțată de papi. Însă promisiunile regelui Cazimir s-au dovedit a fi şubrede, pentru că a oferit doar un ajutor, o singură dată, cu o armată de curteni de 3.000 de oameni, condusă de Jan Karnkowski, pentru a-i învinge pe cei doi rivali și pentru a curăța Moldova de trupele turcești jefuitoare. Câștigul din actul de smerenie supusă, arătat întregii armate poloneze de lângă Kołomyja, prin dărâmarea pereţilor cortului regal, a fost prea mic, mai ales când regele Cazimir, fără să fi recâștigat Akerman (Cetatea Albă), în 1487, a încheiat înțelegeri, în 1489, pentru o pace cu Sultan Bayezid pe timp de doi ani. Ofensat de aceasta, Ștefan a cerut, în 1490, ca Pokuţia să-i fie predată lui însuși, pentru un împrumut neplătit, de la Alexandru I, a organizat atacuri de pradă asupra Ruteniei, Pokuţiei și ţinutul Biacław al Lituaniei, a devenit dușman al regelui Cazimir, nu a mai adus un omagiu nici succesorului său, ci a plătit tribut sultanului și a început să comunice cu domnii maghiari. Deja, în 1482, a devenit rudă cu ţarul Moscovei, Ivan al III-lea, pentru că și-a dat fiica în căsătorie fiului său. Białogród sau Akerman (Cetatea Albă) era un loc extrem de important și necesar pentru statul jagelonian, „poarta către Polonia, Rutenia și Tartaria”, după spusele

celui de-al 7-lea cuceritor, sultanul Bayezid. La urma urmei, cerealele din câmpurile fertile din Podolia și Ucraina au fost trimise astfel pe Marea Neagră și Mediterană; de la cuceririle turcești, tot comerțul european pe aceste mări a încetat, iar grămezile de grâu, așezate pe câmpurile agricole ale nobililor și prinților, au putrezit, din lipsa cumpărătorilor locali. Nu este de mirare că cei trei fii ai lui Casimir al IV-lea Jagiellon, care domneau în Polonia, Lituania și Ungaria, discutau despre modalități de redobândire a accesului la Marea Neagră și că se pare că au decis să-l stabilească pe al patrulea frate, Sigismund, care nu conducea nimic atunci, pe tronul Moldovei; că au ascultat de bunăvoie sfaturile umanistului Callimah despre posibilitatea alungării turcilor în Asia, cu forțele combinate ale domnilor creștini.

Regele John Olbracht s-a dovedit a fi cel mai imprudent, după ce dobândise deja laurii învingătorilor prin victoria asupra tătarilor, obţinută, în 1487, la Kopestrzyń. Pentru a trezi și a conduce toate forțele armate ale regatului său în luptă, a mituit nobilimea cu privilegii de epocă, la Seimul din 1496. Unul dintre frați, Alexandru, urma să-l sprijine cu o expediție simultană, din Lituania, la Nistru, iar celălalt, Władysław, cedând domnilor maghiari, a refuzat să participe la război”[123].

„Armata comună din 1497 acoperea întreg Imperiul Polonez, Polonia Mică, Rusia, Mazovia, care era loială principelui Konrad, și Prusia teutonă, de unde Marele Ma-

---

123 Korzon, Tadeusz, *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, Tom 1: *Epoka przedrozbiorowa*, Lwów, Warszawa, Kraków 1923, pp. 194-196

estru Jan von Tieffen și-a condus personal micul său detașament, pentru a-și îndeplini atribuțiile de vasal. A fost cea mai mare forță dintre toate forțele armate pe care Coroana poloneză ar fi putut-o desfășura până acum, estimată, aproape unanim, în surse, la 80.000 de războinici și aproximativ 40.000 de servitori; materialul rulant urma să fie format din 20.000 sau chiar 30.000 de care, această din urmă sumă fiind pusă sub semnul întrebării de către militarii de astăzi, deoarece 8.000 de care ar fi suficiente pentru 80.000 de militari; dar prima sumă ar trebui considerată posibilă, atunci când luăm în calcul că a fost necesară cantitate extraordinară de hrană, atunci când ne-am aventurat într-o țară slab populată. De asemenea, au fost transportate mașini de asediu și artilerie, inclusiv două tunuri uriașe. Numărul armatei lituaniene de la Bracław nu ne este cunoscut; doar câteva mii de cavalerişti au ajuns la Cernăuți, în timpul retragerii. Cavalerii teutoni au intrat în teatrul de război cu câteva sute de cai, când Marele Maestru a murit la Lwow, înainte ca armata să intre în granițele Moldovei.

Regele a ajuns la Lwow în jurul datei de 26 iunie, dar a găsit în tabără doar trupe rusești și din Polonia Mică; aşteptându-i pe ceilalţi, s-a îndreptat foarte încet spre graniţă. A făcut o mare trecere în revistă a întregii sale forțe abia la mijlocul lunii august și a traversat Nistrul, lângă Michalchen (Mihalcea) și a convocat un consiliu de război. Aflăm despre distribuția obișnuită a sarcinilor, dar nu avem instrucțiuni clare despre organizarea comenzii. Aflăm, de la Wapowski că Jan Trnka sau Tirnka a fost numit hatman (omnium copiarum dux, campiductor generalis), dar, cu toate acestea, s-a bucurat de puțină autoritate, dacă planul

său de a mărșălui spre Khotyn (Hotin) a fost respins de consiliul militar. Regele a fost de acord cu opinia majoritară: mersul la Suceava (Suczawę).

Această decizie, pusă în practică imediat, printr-un marș spre sud, spre Śniatyń și Kocman (Coţman), a dezvăluit secretul fraților Jagiellon, care fusese păstrat cu grijă până acum, ascuns de Ştefan. S-ar fi putut ghici că nu se îndreptau spre Akerman, când se îndepărtau de Nistru, treceau Prutul (probabil lângă Seloniewo sau Zeleneu) şi se apropiau de râul Siret. În cele din urmă, ultima îndoială a dispărut, atunci când logofătul moldovean (cancelarul), Ioan Tăutul și vistiernicul Isaia, care au fost trimiși să se intereseze, nu au primit un răspuns liniștitor de la John Olbracht, ci au fost trimiși înapoi la Lwow, în lanțuri.

Ştefan cel Mare nu s-a lăsat luat prin surprindere: a întărit Suceava şi a aprovizionat-o cu hrană, rămânând acolo până pe 27 august, când a dat o fugă la Cernăuți și a trimis raiduri puternice la Szypienica (Şipeniţ). Ocupând o poziție strategică în Roman, la gura de vărsare a râului Moldava în Siret, el și-a concentrat în principal forțele aici, pe care polonezii le-au estimat la 40.000, în timp ce românii declarau în general că sunt de opt ori mai slabi decât polonezii. Ei au fost, fără îndoială, mai slabi ca număr, dar nu într-o asemenea proporție și nici din punct de vedere al valorii în luptă, pentru că, de-a lungul a 40 de ani, Ștefan a introdus nu numai cavalerismul, ci și țăranii și păstorii intrau în serviciul militar, pedepsind cu moarte cruntă pe oricine nu o făcea, cu sabie, arc, săgeți sau măcar coase, iar pe lângă propriile trupe generale, a primit trupe

din Transilvania, sub comanda lui Bartolomeu Dragfy, de la hospodarul Munteniei și de la sultan.

Armata poloneză a înaintat încet, fiindu-i greu să obțină hrană, prin jafuri, pe parcurs; a ajuns la Suceava pe 24 septembrie, a înconjurat-o cu patru tabere și a început să bombardeze cetatea pe 26 septembrie. Două tunuri, dintre care unul era tras de 40 de cai, iar celălalt de 50 de cai, au făcut o breșă, dar vlahii au umplut cu viteză fiecare gaură cu pământ sau fascine. Au fost atacurile bine plănuite? Nu ştim. Auzim doar despre acțiunile ofensive ale lui Ștefan, despre înaintarea trupelor sale în taberele poloneze, despre înfrângerea podgheazurilor, lângă Neamț, în pădurea Braniște, şi despre spânzurarea şi schingiuirea prizonierilor. Asediatorii au devenit, curând, asediați. Deodată, a sosit o solie maghiară, care i-a cerut regelui Jan Albert să părăsească Moldova, sub amenințarea războiului; era slăbit şi dezamăgit, după ce sperase într-o revoltă boierească împotriva lui Ștefan; slăbit de febră, a acceptat un armistițiu, până la încheierea păcii, și a dat ordin de retragere. Închiderea taberelor s-a făcut între zilele 19-22 octombrie. Oştenii Poloniei Mari au pornit primii, formând prima coloană, iar a doua zi au plecat cavaleria curții și trăsurile regale; alături de ei erau regele însuși și fratele său, Sigismund; în a treia coloană se aflau nobilimea din Rutenia și din Polonia Mică, iar în cele din urmă, în a patra coloană, erau plebeii.

În timpul acestui marș de întoarcere, la 26 octombrie 1497, a avut loc înfrângerea din Bucovina, comemorată cu proverbul „Nobilimea a dispărut sub regele Albert”, și împletită cu basme absurde, născocite pentru a întări

puterea regelui, și în conformitate cu sfaturile perverse ale lui Callimachus, care a fost dovedite de istoricii de mai târziu ca fiind false. O examinare a orașului Suceava, efectuată minuțios de E. Fischer, rotmistru al jandarmeriei austriece, în 1902, a explicat cursul catastrofei misterioase, iar comportamentul ulterior al lui Ștefan a scos la iveală impulsurile sale răzbunătoare. Detaliile extrase din surse conferă faptelor o formă clară și anume:

Valea râului Siret a însemnat cel mai vechi drum existent, ducând prin Styrcze (Stârce) și Solobodzia, prin câmpuri, iar prin Dymka, Mihucheni, Dumbrawa, la codrii de fag ai Cozminului (Koźmiński) până la Czernowiec (Cernăuţi). Prima coloană, cu ostaşi din Polonia Mare, a trecut cu succes și nu a suferit pierderi; alte trei s-au așezat, pentru noaptea de 25 octombrie, lângă șoseaua de lângă Hłyboka, unde numele satului Walowia (valeva) ne amintește de fortificarea taberei poloneze cu metereze sau care. Când regele, bolnav, a intrat sau, mai bine, zis s-a dus în pădure, într-o trăsură, în zorii zilei de 26 octombrie, o ambuscadă era deja pregătită, pentru că țăranii moldoveni dărâmaseră mulți copaci, iar cavaleria trecuse spre partea finală a drumului și forța principală a lui Ștefan, împreună cu trupele aliate turcești, muntenești și transilvănene au apărut dincolo de ultimele două coloane poloneze, care se deplasaseră din tabără în același timp, fără steaguri, fără lăncii în mâini, fără armuri pe piept, crezându-se în siguranță, în baza armistițiului încheiat. Fischer ghicește corect că nu toată lumea a plecat la timp, pentru a urma această rută, deoarece un număr atât de mare de oameni și care au avut nevoie de aproximativ 6 ore pentru a finaliza marșul. Și Ștefan a vrut să profite de un asemenea moment, rupând

armistițiul. Atacul neașteptat a provocat o confuzie enormă: căpitanii nu și-au putut concentra unitățile, cavalerii s-au urcat cu greu pe cai, mulți dintre ei şi-au pierdut armele. Mai întâi au fugit slujitorii, apoi soldații mercenari și, în cele din urmă, nobilimea rusă, cracoviană și sandomierziană, după încercări nereușite de luptă, s-au împrăștiat dezordonat sau s-au înghesuit înapoi în tabără. Vlahii au răsturnat căruțele și au tocat oameni adunați, înghesuiţi şi neînarmați. Teribilul masacru a fost întrerupt de cavaleria curții, trimisă, din pădure, de rege, sub comanda lui Jan Tęczyński, voievodul Cracoviei: în sunete de trâmbițe și în vuiet de tobe, ei au dat buzna peste atacatori și i-a gonit dincolo de râul Siret. Dar Jan Tęczyński, mergând prea departe, și-a pierdut calul în râu și a fost capturat de turci. Între timp, regele se deplasa, prin valea Dumbrawa, printr-un defileu îngust, numit și astăzi Drumul Sârbului printre oameni, spre satul Koźminowi (Cozminul), care nu mai există astăzi. Aici, la vărsarea râului Niewolnica în Derelui, pe marginea de nord-est a râului Bucovina, a înființat o tabără. Supraviețuitorii l-au urmat, inclusiv mulți cavaleri excelenți, aflaţi în luptă împotriva țărănimii moldovenești, care îi pândise. Când au ieșit din pădure și au intrat în câmp, vântul le-a bătut în ochi, însemnând o nouă amenințare, iar iarba incendiată de inamic, în noaptea de 26 spre 27 octombrie, pârjolea totul. A fost necesar să se cosească o fâșie destul de largă, în fața taberei, pentru a împiedica focul să ajungă la corturi.

A doua zi, în 27 octombrie, regele a rânduit și a inspectat armata sa. S-a aflat atunci că Jan Tęczyński, Piotr Próchnicki, Jan Odrowąż din Sprowa, Gargowski și Prochowski au fost luați prizonieri; iar cei căzuți au fost

Mikołaj Tęczyński, voievodul rus, Gabrjel din Marowiec, doi frați Grot, Humieniecki și Andrzej Murdelio Młodowski. Nu au fost numărați prizonieri nu mai puțin distinși, din nobilime sau dintre plebei.

La 28 octombrie, armata era staționată la Cernăuți, dar a fost atât de speriată încât a început să se revolte, când a auzit că se apropie o forță uriașă inamică. Au fost liniștiți doar de rege, care vizita tabăra, și de prințul Sigismund, cu discursuri. Zvonul ar fi putut fi un ecou al atacului celor 3.000 de valahi asupra celor 600 de mazurieni, care se grăbeau, din Sniatyn, în ajutorul regelui. În ziua aceea, vornicul de gloată Boldur venea în întâmpinarea lor, iar a doua zi, în dimineața de 29 octombrie, pe râul Prut, lângă Szypienica (Şepeniţ) sau, mai bine zis, lângă Lenkoutz (Lencăuţi), i-a înconjurat și le-a tăiat calea. Întreaga armată a apărut, tot pe Prut, lângă Cernăuți, în aceeași zi de 29 octombrie și a fost atacată de armata lui Ștefan, dar a luptat cu curaj, pentru că și-a împrospătat spiritul și și-a întărit forțele prin punerea armatei sub comanda lui Stanisław Petrowicz, mareșalul Ducatului Lituaniei, trimis de prinţul Alexandru. Afirmaţiile din cronicile Țării Românești a Moldovei, cum că armata poloneză ar fi fost complet distrusă, nu merită să fie crezute. Regele s-a întors, prin Śniatyń, la Lviv, unde a rămas până când boala sa a fost vindecată; Ştefan a stat la Suceava până la jumătatea lunii decembrie, când a recompensat armata în tabăra de la Hârlău. Acesta a fost sfârșitul aventurii fatidice a lui Jan Olbracht”[124].

---

124 Korzon, Tadeusz, *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, Tom 1: *Epoka przedrozbiorowa*, Lwów, Warszawa, Kraków 1923, pp. 196-200

Dar în 1498, Polonia i-a văzut pentru prima dată pe turcii în granițele sale; chiar la scurt timp după ei, în iunie, a apărut Ștefan. În mijlocul jafurilor nepedepsite și devastării Ruteniei Roșii, a reușit să captureze Trembowdi și să ucidă întreaga populație, să stocheze tribut de la Luczaezu și să ardă Podhajce, zona din jurul Palczei, cu mult pradă și numeroși prizonieri, a condus la Suceava sfârşitul lunii iulie (Cf. § 10 g. Pacea s-a încheiat cu el prin mijlocirea maghiară la Cracovia la 7 aprilie 1499. Regele îl numeşte „prietenul său44, nu slujitorul sau vasalul".

1499: În 1499, din Hârlău (Herlow), „Ştefan, palatin al Moldovei, declară că, prin sprijinul lui Vladislav, rege al Ungariei, a încheiat cu Ioan Albert, regele Poloniei, după vătămări reciproce, o pace perpetuă cu sus-zisul rege al Poloniei, şi cu Alexandru şi Sigismund, fraţii lui. Ei se vor informa reciproc despre prietenii lor comuni şi el, Ștefan, va oferi pace regatului, atât el, cât și fiul său Bogdan. Când regele Ungariei şi al Poloniei, vor dori să treacă, prin Basarabia, spre gurile Dunării, împotriva Turciei, va fi şi el obligat în persoană să-i urmeze şi să-i ocrotească. Să fie securitate pentru negustorii din Moldova şi să se facă dreptate pentru pierderile suferite. Dată în Hârlău, înainte de sărbătoarea Sf. Margareta, în 1499"[125].

În 15 aprilie 1499, la Krakowia, a fost „încheiat un act al legământ între regele Ioan Albert și voievodul Țării românești (wołoskim) a Moldovei, Ștefan", prin care „Ștefan și fiii săi, și fiii fiilor lor, și supușii lor, trebuie să fie

[125] Jablonowski, pp. 13, 14

prieteni prietenilor noştri… și dușmani dușmanilor noştri” (pp. 34-39).

Legaţia voievodului Ştefan, din 1499, la ţarul Ivan Vasilevici al Moscovei, în chestiunea medierii împăcării cu ginerele ţarului, prinţul lituanian Alexandru, pentru a-l atrage într-o alianță generală împotriva păgânilor (pp. 75, 76).

1502: Solia din 1502 a voievodului Ştefan la Regele Alexandru al Poloniei, cu privire la Pocuţia (pp. 79-83).

1503: În 1503, se emite, la Suceava, în stilul caracteristic al cancelariei moldoveneşti, „salvconductul dat trimișilor regelui Alexandru de către voievodul Ștefan, cu privire la delimitarea Pokutiei”:

„Io Ştefan, domn palatin al ţării Moldovei, prin harul lui Dumnezeu, dăm de ştire şi facem cunoscute şi aceste scrisori ale noastre tuturor celor ce le vor vedea sau le vor auzi citite, pentru că suntem credincioşi şi dăm aceste scrisori ale noastre pentru mântuirea creștinilor adevărați, așa cum se dau de obicei în toată lumea între prinții, domnii și oamenii creștini, prin harul lui Dumnezeu lui Alexandru, regele Poloniei, și marele duce al Lituaniei, iubitul nostru prieten, care trebuie să vină ca să vadă pământul care se întinde sub pădurea Haliciană, între râul Nistru și între munți, cu condiția să fie însoţiţi de număr de două sute de oameni, ca să vină liber și în siguranță, cu tot ce vor, şi care au avut posesiunile lor până la Colacin, până în ziua Tuturor Sfinților, care este a doua zi a lunii noiembrie, şi să fie aici, la Colacin, în această zi, care a fost fixată de regele

Ungariei; și, văzând țara menționată mai sus, vor fi la fel de liberi și în siguranță, cu tot ce au ei și să nu aibă nicio pierdere din partea noastră. Iar pe deasupra, întărim aceasta cu credinţa mai sus-zisului nostru domn Ştefan, şi credinta fiului nostru, Bogdan, şi credinta tuturor boierilor noştri moldoveni mari şi mici” (p. 40).

Răspunsul dat trimișilor valahi de către regele Alexandru, cu privire la delimitarea Pokuţiei. Grodno, în 7 octombrie 1503. „Alexandru, etc. Dăm de ştire tuturor celor care vor vedea, citi și auzi scrisorile prezente, că promitem, garantăm, am făgăduit și angajăm și dăm această scrisoare a noastră pentru mântuirea adevărului și a creștinismului, așa cum stă în toată lumea și ține de credința creștină, lui Ion Ştefan voievod și oamenilor lui din ţara Moldovei, iubitul nostru prieten, care urmează să vină şi el să vadă acest pământ, care se întinde din pădu-rea de Haliciei, între râul Nistru şi între munţi; pe dea-supra, le dăm salvconduct unui număr de două sute de oameni, care să vină în siguranţă şi în voie şi pe care îi vom însoți până la Czeschibyessy şi până în pădurea Haliciei, în Ziua Tuturor Sfinților, care este a șasea zi a lunii noiembrie, cu binecuvântarea serenisimei majestăţi a lui Wladislav, Regele Ungariei, dragul nostru frate, că ei pot fi la Colacin, împreună cu oamenii care sunt supuși aceluiași domn fratern, regele Ungaria, și cu poporul nostru, și de acolo să călătorească peste tot, prin acel ți-nut, până la Czessybijessy şi până la Țara Haliciană, și să se uite din nou la hotarul Colacinului al pământul scris mai sus și, de asemenea, le dăm pace și libertate să se întoarcă la stăpânul lor și să nu aibă nici o pierdere de la noi și de la supușii noștri. Mai mult, aceasta este credința împărăției noastre, scrisă mai

sus de Alexandru, regele Poloniei, și credința tuturor arhiepiscopilor și episcopilor noștri, a nobililor, sfetnicilor și nesfetnicilor mari și mici, sub pecetea secretă a inelului nostru, ca mărturie şi fermitate a tuturor acestora. Dată la Grodne, în ziua a șaptea din octombrie, în anul Domnului o mie cinci sute trei” (pp. 40, 41)[126].

1504: „Ștefan, după ce a pus în scenă un spectacol politic pur oriental, l-a numit voievod și succesor pe fiul său Bogdan, până și-a încheiat viața plină de fapte și succese, la 2 iulie 1504. Polonezii i-au lăudat măreția eroică, dar nu au vărsat lacrimi pentru el. Armata de mercenari s-a întors în vecinătatea Cracoviei și, neprimind, ca de obicei, salariu, au căutat despăgubiri în moșiile clerului și ale mănăstirilor. Ordinea nu a revenit, până când regele, care stătea în Prusia, s-a întors.

[126] Metr. Kor. ks. 20, p. 103

„Războaiele cu urmaşii lui Ştefan”

Disputa cu privire la cauza Pocuției au luat acum o întorsătură mai ciudată și mai neașteptată. Bogdan, care nu se mai distingea printr-o înfățișare atrăgătoare – era orb la un ochi – s-a trezit într-o situație extrem de neplăcută. Ridicat la putere de voința tatălui său, a trebuit să lupte împotriva boierilor ostili din țara natală. Mai mult, au existat relatări că turcii ar fi vrut să profite de schimbare, pentru a cuceri Moldova, cucerire care ar deschis porțile către Ungaria și Polonia. S-a vorbit despre înaintarea unor uriașe trupe turcești. Ungurii au înțeles cu atât mai bine importanța situației, pentru că știau că Ștefan îi recomandase fiului său să se supună stăpânirii turcești, în ultimă instanță. Ordinul de zi al regelui Władysław, din 25 iulie 1504, către comandanții trupelor de mercenari, de la granița de sud-est, exprima destul de clar teama de intervenția turcească, aceeaşi îngrijorare marcând şi corespondenţa cu Polonia, în ceea ce privea Moldova, ca principatul vasal al Ungariei. Aceasta este, într-un fel, o interpretare tardivă a tratatelor de alianță cu Polonia din 1499; cât a trăit Ştefan, jurăminele de vasalitate au fost învăluite într-o ceaţă de expresii întunecate şi de numeroase pretenţii evazive. Dar acum, Władysław menţiona ferm obligația de a-i apăra pe moldoveni. Între timp, războiul turc nu a izbucnit de aici. Logofătul Tăutu, trimis de Bogdan la Țargorod (Ţarigrad), a avut parte acolo de o primire atât de prietenoasă și a auzit

atâtea asigurări de pace, încât, deși este puțin probabil ca și tributul pe care l-a adus să-i fi fost returnat, tânărul voievod nu a avut de ce se teme, deocamdată, de turci. Cu toate acestea, la scurt timp după preluarea tronului, sub protecția Ungariei, el a rupt înţelegerile cu Polonia. În mod inevitabil, acest eveniment a fost legat de faptul că, atunci, prințul Sigismund a venit la mama sa, la Cracovia, deoarece a apărut proiectul de a pune capăt disputei pentru Pocuţia cu o legătură de familie. Potrivit unui zvon, care circula din 1497, datorită lui Liboryusz Naker, secretarul maestrului teuton, regina Elisabeta, deja în timpul vieții soțului ei, regele Cazimir, a avut acest gen de idee, adică planul de a căsători pe una dintre fiicele ei cu fiul lui Ștefan. Dar Ștefan făcuse atât de mult rău Poloniei, în bătăliile din 1497, încât este lesne de înțeles că Elisabeta, acum, când Bogdan a propus să se căsătorească cu Principesa Elisabeta, singura dintre fiicele ei încă necăsătorită, l-a refuzat categoric, deși moldoveanul era de acord să renunțe la Tyśmienica, lângă Stanisławów, și la Czaczawa, lângă Nipru.

Amplasarea acestor locuri dovedește incontestabil că armata de mercenari polonezi, în anul precedent, nici nu a trecut Nistrul și nici nu a cucerit „colțul" dintre Carpații Maramureşului și Nistru, colț pe care l-a pretins Ștefan. Acordurile dintre Polonia și Ungaria, și între Polonia și Moldova, s-au dus cu zel. Conferința, care urma să aibă loc la Khotyn (Hotin), lângă Kolomyia (Kolomeea), nu a mai avut loc, pentru că moldoveanul dorea să poarte negocieri la Suceava. Cu toate acestea, refuzul înrudirii nu a fost retras, pentru că, după cum spune Miechowita, prințesa Elźbieta, în ciuda vârstei de 33 de ani, ar fi respins avan-

surile unui „schismatic cu un singur ochi”, cu șapte ani mai tânăr decât ea (cu doar 3 ani, Bogdan născându-se în 1475 şi, pentru că îl botezase unchiul său Vlad Ţepeş, proaspăt eliberat de vărul său Ştefan, se numea Bogdan-Vlad – n. n.”.

Principalul motiv al întârzierii s-a datorat, probabil, **diferitelor religii**, deoarece Bogdan nu a primit niciodată un refuz ferm. Dar când, după moartea reginei mame Elisabeta, care s-a stins la 30 august 1505, voievodul a căutat din nou mâna prințesei, dar iarăşi urma să fie respins cu fermitate. Din păcate, în ceea ce privește evenimentele din iarna anului 1505, suntem lipsiți de orice materiale de arhivă și ne limităm doar la informațiile date de cronicarul polonez, deşi lipsește logica și legătura între presupusele evenimente. Ei bine, în jurul zilei St. Michael a anului 1505, deci la scurt timp după moartea reginei Elisabeta, ar fi avut loc o înfruntare militară. Mercenari polonezi, în jur de 4.000 de oameni, ar fi alungat 600 de moldoveni din zona pe care o ocupaseră pe Nistru, iar câteva săptămâni mai târziu, doi tineri, pe nume Struś, cu trupa lor proprie, de 500 de călăreți, ar fi atacat „mulți moldoveni”, pe care i-au pus pe fugă. Unul dintre, Feliks Struś, avea să moară în luptă; al doilea, Jerzy Struś, urma să fie executat, îm-preună cu alți opt nobili, în fața lui Bogdan. A doua zi, polonezii trebuiau să răzbune înfrângerea compatrioților lor, dar când comandantul polonez, staroste de Khotyn, a murit, moldovenii au scăpat. Întreaga poveste pare să fie, în cel mai bun caz, doar o exagerare a vreunei ciocniri la graniță, care nu avea nici o legătură cu subiectul principal.

Chiar dacă ignorăm romantizarea evenimentelor de către istoricii de mai târziu, Miechowita, pe care toată lumea îl copiază, nu susține niciodată că lupta a avut loc ca urmare a refuzului lui Bogdan de a se logodi. Miechowita nu vorbește despre două refuzuri, ci doar unul și, în sfârșit, despre opoziția reginei-mamă. Bazându-ne exclusiv pe materialul documentar, suntem convinși că proiectul căsătoriei nu a fost respins deloc. Da, Bogdan a trebuit chiar să primească astfel de asigurări, încât, la 8 octombrie 1505, i-a trimis la Veneția pe vistiernicul Ieremia, pe castelanul Bernard și pe cârciumarul George, pentru a-l anunța pe doge despre viitoarei sale căsătorii cu sora regelui maghiar și să cumpără pietre scumpe, aur și mătase pentru logodnica lui. Trimișii au luat cu ei și o scrisoare de recomandare a regelui Władysław, care confirmă credibilitatea mesajului.

Potrivit documentelor mai sus menționate, regele Alexandru urma să stabilească data nunții, în ziua următoarei sărbători a Sfinților Petru și Pavel, iar voievodul să numească, din nou, un episcop romano-catolic și să construiască o biserică de același rit, precum și să ajungă la o înțelegere cu Papa în acest sens, întrucât prințesei i s-a permis să rămână în credința ei. Faptul că regele nu a programat nunta, la data confirmată, de documente, poate fi justificat însă de boala regelui, care s-a încheiat, în scurt timp, cu moartea. Dar polonezii nu aveau dreptul să se plângă de nedreptăți și încălcări ale jocului în timpul interregnului. Dacă voievodul era revoltat, cine l-ar putea învinovăți? Nu a fost sever înșelat? La urma urmei, însuși Senatul, într-o scrisoare către Władysław, în care informează despre începutul inter-regnului, mărturisește clar că Bogdan a cedat Pocuţia Poloniei, în anul precedent (1505).

Deci polonezii au primit-o, iar Bogdan a fost atât de nepăsător, încât a cheltuit zestrea înainte de a obține mireasa. Întregul incident, a cărui dezvoltare ulterioară ne va preocupa, se dovedește a fi o contrapartidă excelentă a istoriei lui Shah-Akhmet"[127].

1506 şi 1509: „Războaiele cu Bogdan al III-lea, în 1506 și în 1509. Unul dintre numeroșii fii ai lui Ștefan al V-lea, recomandat de acesta cu insistență, iar după decapitarea celor reticenți, ales în unanimitate de către boieri, Bogdan al III-lea Orbul (Orbul, de fapt cu un singur ochi), a vrut să se căsătorească cu prințesa poloneză Elisabeta, dar aceasta a respins ferm propunerea lui. Ofensat, a decis să se consoleze cu achiziția Pokuţiei, așa că, în august 1506, a ocupat-o, expulzând mici comunităţi poloneze din Czesybiesy (azi: Jezupol), Kołomyja şi Śniatyn. Regele Alexandru a trimis imediat o armată de mercenari, de 4.000 de oameni, care a recucerit aceste orașe, după ce a învins sau a alungat 600 de vlahi, rămași acolo, iar apoi a intrat în Moldova și a răzbunat moartea celor doi viteji frați Strusiów prin înfrângerea trupelor moldoveneşti, conduse Kopacz (Copacius, adică Luca Arbure – n. n.), la Khotyn (Hotin).

Bogdan și-a repetat aventura, eșuată în 1506, în 1509, mizând pe protecția sultanului, căruia i-a plătit 4.000 de ducați și i-a dăruit 40 de șoimi pe an, dar și pe angajarea regelui Sigismund I în războiul cu Moscova. Dar a ales prea târziu momentul, adică după încheierea armistițiului

---

[127] Caro, Jakob Dr., *Dzieje Polski*, Tom VI, Warszawa 1900, pp. 356-559

din ianuarie; în primăvară, Bogdan a traversat Nistrul, lângă Khotyn, a capturat o parte din Podolia, apoi s-a năpustit spre Kamianets-Podilskyi, asediind Kameniţa în 25-27 iunie, dar, neputând captura această fortăreață puternică, și-a mutat armata, formată din vlahi, tătari și turci, în voievodatul rus, a atacat fără succes Halych-ul, s-a apropiat de Lvov și, așezând tunurile în câmpie, a bombardat orașul, în care se rufugiaseră nobili şi ţărani, timp de trei zile, dar, descurajat de eşec, Bogdan s-a retras, jefuind satele și bisericile din apropiere. Prin capitulare, a reușit să pună mâna pe singură moșie, Rohatyn, moșia nobilului Rafał Halicki. L-a luat prizonier și a luat nu numai aur, argint și obiecte de valoare, ci și clopote din castel și din biserica bogată. Aflând despre adunarea armatei poloneze, el și-a accelerat marșul de întoarcere în Moldova. Întradevăr, la prima veste a intențiilor sale de invadare, pe 14 aprilie, la Seimul ținut la Piotrków, pe 14 aprilie, regele Sigismund a emis un ordin pentru liniştirea răscoalei generale a țărilor coroanei. Odată cu al treilea val, pe 2 iulie, a ordonat oamenilor să urce pe cai, iar pe 4 august a pornit însuși, de la Cracovia. A ajuns la Lviv pe 24 august; aici, însă, s-a îmbolnăvit pe neașteptate: de aceea a trebuit să încredinţeze comanda hatmanului Mikołaj Kamieniecki, voievodul Cracoviei, un războinic cunoscut. Avea, în 9 septembrie, sub comandă 60.000 de cavalerişti polonezi, o mie de călăreţi mercenari, 3.050 de infanterişti mercenari, şi tun, sub comanda lui Dobiesław Chmielecki. Cu atâta putere, hatmanul a trecut, prin Pokuţia, la Cernăuți, de unde moldovenii au părăsit tabăra și toate poverile. Trupele uşoare, trimise în mai multe direcții, au ars și au devastat malul drept al Nistului: Khotyn, Dorohoiu, Szyenica, Tyrashovtsy, Botushany, Stepanowce. Hatmanul însuși, cu

cavalerie grea și infanterie mercenară, s-a deplasat spre Siret și a distrus grav orașul și populația până la Suceava, pe care nu a putut-o cuceri. Când, după 20 de zile de jaf, trupele încărcate cu pradă s-au concentrat asupra trecerii Nistrului, vlahii, turcii și tătarii au ieșit brusc și zgomotos din ascunzișurile lor din pădure. Au suferit însă o grea înfrângere: logofetul Matthias, marele vornic Kyersa și boierii Petrika și Dolrostef au fost luați prizonieri. Dintre comandanții inferiori, hatmanul Kamieniecki a ordonat ca la 50 de prizonieri să le fie tăiate capetele, pentru a răzbuna numărul de polonezi care fuseseră decapitaţi de Ștefan, după cucerirea Trembow și a dus 30 de boieri în închisoare, la Lviv. Această victorie, câștigată la 3 octombrie, a pus capăt războiului. Bogdan i-a cerut regelui ungar intervenţia pentru mediere, a trimis înapoi vasele sacre și veșmintele jefuite de la Cracovia și a primit un tratat de pace, scris pe 17 ianuarie, ratificat la 13 martie 1510. Granițele dintre Polonia și Moldova, din partea disputată a Pokuţiei, au fost supuse sentinței arbitrale a lui Władysław Węgierski- Jurămintele de credinţă ale lui Bogdan au fost mutate, împotriva turcilor, în favoarea regelui polonez”[128].

„Bogdan al Moldovei, acest „ţăran” cu un singur ochi și „obscen, iar ce e mai rău, un vecin foarte răutăcios și neloial, maimuţărind Moscova, încerca, în același timp, să-l convingă pe Mengli Giray pentru o nouă invazie a Poloniei și cu cât mai înverșunat îl acuza pe Sigismund de posesia unor arme misterioase, cu atât mai sârguincios se înarma singur, prefăcându-se că se gândește la tronul

[128] Korzon, Tadeusz, *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, Tom 1: *Epoka przedrozbiorowa*, Lwów, Warszawa, Kraków 1923, pp. 201, 202

Moldovei. Tânjea după răzbunare pentru promisiunea încălcată de a se căsători cu sora lui Sigismund, Elżbieta. În timpul Războiului polonezilor cu Moscova, au avut loc încăierări la granița cu Moldova, care au dus la ostilități în 1509. Hospodarul a ocupat Pokuţia, a început blocada cetăţii Kameniţa (Kamieniec), a bombardat Lwow și a jefuit tot ce putea, pe parcurs.

Însuși regele Sigismund a stat în fruntea mercenarilor cehi şi polono-germani, pentru a-i da o lecție și pentru a-și îmblânzi supușii cu represiune severă. De data aceasta, însă, interesele economice l-au rechemat pe rege, din tabăra sa, iar moldovenii au fost doborâți de hatmanul Mikołaj Kamieniecki, în timp ce treceau Nistrul (4 octombrie 1509), iar moldovenii încercau să le producă polonezilor o înfrângere asemănătoare cu cea din Bucovina. Regele maghiar, în calitate de presupus stăpân al Moldovei, a mijlocit semnarea păcii, la Lwow, în 17 ianuarie 1510, pe baza restituirii anexiunilor, a prăzii și a prizonierilor, dar fără a soluționa chestiunea penitenței în favoarea Poloniei. Lecția lui Kamieniecki va avea însă ca efect că moldovenii își vor pierde cumpătul, iar Bogdan va căuta chiar sprijin în Polonia, când sultanul Selim va reînnoi pacea cu Polonia (1510).

Pentru ca acest lucru să se întâmple, a fost necesar să convingem un alt vecin răutăcios că în Polonia este mai mult de pierdut, decât de câștigat. Deși hanul din Mengli Giray a renunțat la fosta sa supunere față de Moscova, el era gata să-şi caute alternativ prada de la ambii vecini creștini. În 1510, trupele sale de „diavoli” au invadat dincolo de Vilnius, iar în anul următor pericolul unui atac

simultan al vlahilor, tătarilor și moscoviților atârna peste granițele de sud și de est. Tătarii au fost primii care au scăpat, dar la 28 aprilie 1512, lângă Wiśniowiec, au suferit o înfrângere atât de gravă, din partea trupelor coroanei, conduse de Kamieniecki și a trupelor lituaniene ale lui Ostrogski, faţă de care, mai târziu, Bogdan și-a cerut scuze pentru că nu i-a trimis întăriri, iar noul sultan Selim a fost de acord cu prelungirea păcii, Giray acceptând o alianță, cu condiția unui cadou anual de 15.000 de zloți, iar drept garanție a trimis ostatici. Odată cu încheierea acordului polono-tătar, zidul sudic putea fi considerat sigur pentru un număr de ani, iar atenția principală putea fi acordată nordului și estului amenințat”[129].

1523: „Mai întâi (în 1509), devenit rege, Zygmond s-a înțeles cu Władysław, regele Ungariei, fratele lui, şi au trimis solie la voievodul Bogdan, care strângea trupe, să nu mai tulbure ţinuturile regelui Zygmond, ameninţându-l amândoi aspru, dar apoi, peste doi ani, Bogdan a adunat trupe, din Ţara Românească (Moldova), moldoveni, turci şi tătari, a trecut prin Nistrul, lângă Chocim (Hotin) şi a încercuit cetatea Kameniţa, dar, neputând să o cucerească, s-a dus la cetatea Halych, iar acolo s-au adunat soldații în jurul cetăţii, arzând orașul, dar cetatea nu o putea lua, pentru că oamenii noștri au apărat-o cu vitejie, chiar au şi ucis mulți dușmani, prin raiduri și din fortificații, cu ghiulele de tun. Volocul a trebuit să se lase păgubaş și s-a îndreptat spre Lemberg, unde a luptat patru zile în zadar, apoi, îndoindu-se, s-a retras, pe drumul Rohatynului, în Volachia.

[129] Konopczyński, Władysław, *Dzieje Polski Nowożytnej* (Istoria Poloniei moderne), Tom I, 1506-1648, Warszawa 1936, pp. 9, 10)

Ceea ce l-a îndurerat foarte mult pe Rege a fost că, atunci când a sărit să ajute, înzestrând armata şi cu un tun mare, şi adunând o oştire de aproximativ 60.000 de cavaleri, pe lângă infanterie, pe care i-a trimis la Lviv, el, regele, a trebuit să rămână la Lviv, din cauza febrei, regretând că nu a putut năvăli însuși în Vlahia (Moldova). El i-a încredințat această armată lui Nicolae Kamieniecki, care, intrând în Țara Românească (Moldova), a provocat mari devastări și pagube, timp de trei duminici. Iar când oamenii noștri treceau Nistrul, înapoi, valahii, turcii și tătarii i-au atacat pe ultimii și s-au luptat îndelung cu ei, dar, în cele din urmă, au biruit și i-au luat prinşi pe cei din urmă. Au luat destul de mulți prizonieri, iar apoi regele Ungariei l-a împăcat pe regele cu Bogdan cu polonezii.

După aceea, în 1523, Ștefan (Ştefăniţă Vodă – n. n.), hospodarul, a trimis un jurământ de credinţă regelui, Când Petrylo (Petru Rareş) a ajuns hospodar, a adunat o armată mare, a intrat cu ea în Pocuţia și, după ce a făcut destule pagube, a luat câteva castele, în care a așezat garnizoanele sale. Prin ur-mare, voievodul Jan Tarnowski și armata sa, care număra 4.000 de cavaleri, care, intrând în Pocuţia, s-au luptat cu o armată moldovenească de douăsprezece ori mai mare și în fiecare bătălie au câștigat și au luat castelele de la moldoveni. Hospodarul Moldovei a trimis împotriva noastră 6.000 de călăreţi, care au fost înfrânţi, iar apoi Hospodarul însuși a venit cu aproximativ 20.000 de oameni și cu un tun mare până la graniță, instalându-şi tabăra aproape de Obertyn, apoi a atacat tabăra noastră, înconjurând-o cu trupele sale… Regele a trimis apoi o solie la Soliman, plângându-se de agresiunea

hospodarului și i-a cerându-i să-i ordone hospodarului să păstreze pacea. Soliman a promis că aşa va face, surprins că o armată regală atât de mică a învins o armată valahă atât de mare. A fost această bătălie, de la Obertyn, faimoasă până în vremurile noastre, între oamenii de rând. De șapte ani, ai noștri și vlahii se luptau între ei, iar soldații noștri făceau pagube mari, năvălind în Vlahia (Moldova)"[130].

1530: „Când regele Poloniei Zygmond trudea din greu pentru a menține relații pașnice cu toți vecinii săi și chiar cu sultanul Suleiman, Petru (Rareş), voievodul moldovean, s-a ridicat brusc la arme. Aducând în discuţie unele dintre vechile drepturi ale Moldovei în Pokutia, el a ocupat acest pământ cu trupele sale, fără nici o declarație anterioară de război. Jan Tarnowski a trimis 1.200 de soldați puternici, care, după ce au câștigat mai multe lupte cu moldovenii, i-a alungat din Pokuţia. Curând, Tarnowski însuși a sosit, cu restul mercenarilor săi, și, după ce a speriat oastea moldovenească de 6.000 de oameni, de lângă Gwoździec, a capturat cetatea. Când s-a retras lângă Obertyn, Petru l-a depășit, cu 22.000 de oameni și 50 de tunuri. Tarnowski avea doar 4.000 de oameni, inclusiv cavalerie și infanterie, și totuși nu voia să-și lase tunurile și să treacă Nistrul, așa cum îl sfătuiau unii, dar, încurajându-și oamenii, a hotărât să ducă o luptă împotriva copleșitorului inamic, așteptându-l într-o tabără întărită.

În 22 august, Petru a înconjurat trupele poloneze din toate părțile și a ordonat ca tabăra lor să fie capturată. După o luptă de câteva ore, moldovenii s-au retras, iar Tar-

---

130 Lubienieckiego, Andrzej, *Poloneutychia* - din manuscrisele Institutului Științific Ossoliński, Lwow 1843, pp. 8-12

nowski a profitat de acest lucru, iar după o luptă scurtă, a obținut o victorie completă. Întreaga armată a lui Petru a fost distrusă, iar tabăra, tunurile și toate celelalte resurse au căzut în mâinile noastre, cu excepția mulțimii de prizonieri și a stindardelor capturate în luptă și în urmăriri. Petru, nedescurajat de înfrângere, s-a înarmat din nou, dar trupele poloneze trimise să-i distrugă pământurile, până când au început negocierile de pace, prin Zapolya, şi când Sigismund, căruia îi era cunoscut că Petru Rareş conta, în principal, pe ajutorul stăpânului său, sultanul Suleiman, i-a luat această speranță, pentru că, răspunzând ambasadei Turciei, l-a trimis pe Wilamowski la sultan, să raporteze victoria de la Obertin, rugându-l să-i interzică lui Petru orice invazie a pământurilor poloneze. Suleiman, dorind relații de prietenie cu Sigismund, a ordonat voievodului să facă pace cu Polonia, iar mai târziu, după o altă expediție, la Racusa, în 1559, i-a ordonat lui și tătarilor să nu invadeze ținuturile poloneze”[131].

1530-1538: „Războiul cu Petru al IV-lea Raresz, din 1530-1538, a rezultat din perversitatea și ingratitudinea sa; în Polonia, acest Ioan Petru, sau Petryło, se ascundea de cruzimea fiului și succesorului lui Bogdan și a ginerelui său (Ștefan al IV-lea cel Tânăr), iar la începutul domniei sale, în 1527, a încheiat și a jurat o alianță cu regele Sigismund I, jurând că în anul următor o să poarte război împotriva turcilor, la Constantinopol; apoi a trimis multe plângeri împotriva tâlharilor de pe granițele poloneze; nu și-a trimis soli la curțile de judecată care i s-au oferit, ci a

[131] *Dzieje narodu polskiego od najdawniejszych do najnowszych czasów* (Istoria națiunii poloneze, din cele mai vechi, până în cele mai recente timpuri), Tom I, Lwow 1863, p. 455

trimis incendiatori plătiți în orașe și a bătut monede poloneze false; în cele din urmă, la sfârșitul anului 1530, a cerut capitularea Kołomyja, a adunat o armată în Botushany (Botoşani) și a intrat cu ea în granițele Voievodatului Jos. I-a fost uşor să preia întreaga Pokuţie, adică 15 orașe și aproximativ 300 de sate; trebuia să meargă la Halych; i-a tratat pe rutenii din ordinul grecesc, care au venit la el cu smerenie, cu bunătate, dar a poruncit să fie uciși latinii. Acest lucru a fost relatat de voievozii din Sandomierz și Podolia, de canonicul Chojeński și de alții, în primele zile ale lunii decembrie; regele a obținut un impozit de 20 de groși de feudă de la Seim, care tocmai fusese adunat la vremea aceea, și fără să aștepte veniturile din colectare, a angajat 1.000 de călăreţi, pe bani împrumutați de la Boner, și i-a trimis, sub comanda lui Boratyński, pentru a respinge invazia. De asemenea, l-a trimis pe Jan Ocieski ca ambasadă la Soliman, pentru a afla dacă această invazie nu a fost un prevestitor al planurilor de război ale unui magnat la fel de periculos, numindu-se „Califul Rum”. Frica s-a dovedit a fi în zadar. Ocieski a adus o scrisoare amicală de la sultan, datată în 15 mai, prin care îl asigura că atacul a fost făcut fără acordul lui și că va fi trimite un ordin aspru de mustrare pentru hospodar, cerându-i să demisioneze.

Între timp, armata poloneză s-a arătat. Trebuiau să fie 10.000 de călăreţi, conform rezoluției Seimului, dar, la începutul lunii iunie, erau doar 4.567 cavaleri, numărați cu statut de nobili căsătoriți, domnișori și voluntari, 1.500 de infanterişti mercenari, în cea mai mare parte cehi, sub comanda căpitanului Malina, deci un total de 6.067 războinici (împreună cu o mie de cai din Boratyńsk) și 13 tunuri, inclusiv 6 mai mari. Hatmanul Jan Tarnowski, voie-

vodul rus, a fost chemat la Cracovia, pentru un consiliu de război, a primit comanda și un plan pentru expediție, și-a organizat mica sa armată, şi a pornit cu ea, pe 17 iunie, după ce a completat proviziile lipsă la Lviv, pe 5 iulie, și a luat o poziție strategică în Rohatyn, unde și-a început acțiunea militară.

Pentru a alunga trupele valahe din orașele ocupate, a trimis 1.600 de călăreţi, cu Marcin Trzebiński, un cavaler cu experiență în apărare, și a reușit să facă atât de repede, încât, pe 4 și 5 august, chiar în decurs de o zi, a recăpătat întreaga Pokuţie, de la Czesybies, la Gwoździec, un castel de lemn, dar bine fortificat. Această primă victorie a adus mare bucurie la Cracovia; în biserici se țineau slujbe de mulțumire. Socrul său, cancelarul Szydłowiecki, i-a trimis felicitări lui Tarnowski, pe 15 august; două zile mai târziu, Hieronim Szafraniec a adus prizonierii, dar, în același timp, a anunțat că hospodarul a adunat 30.000 de militari. Menționăm acest lucru din scrisoarea vicecancelarului Tomicki, din 20 august.

De fapt, Petrylo Raresz (Petru Rareş) avea o putere atât de mare. Aflând despre înfrângerea provocată de un mic grup de polonezi, el a trimis imediat 6.000 de soldați, sub comanda lui Toma Bernavski și Vlad, pârcălab de Hotin, care au înconjurat Gwójdziec. Căpitanul Maciej Włodek s-a apărat cu curaj, dar ar fi avut doar 100 de oameni sub comandă şi, dacă nu ar fi fost salvat, ar fi pierit cu toţii. Deja din 18 august Tarnowski a plecat, de la Rohatyn, a trecut Nistrul, lângă Koropcem și, mărşăluind toată noaptea, s-a îndreptat spre vlahi. O recunoaștere amănunțită a fost efectuată de Trzebiński: şi anume că au

apărut primii la Gwoźdźem Herburt și Jan Święcicki, iar mai târziu Mikołaj Sieniawski și, în final, în momentul decisiv, însuși Tarnowski. Într-o luptă aprigă, 2.000 de vlahi au murit; Polonezii i-au urmărit pe cei care scăpau la Sniatyn, unde interdicția hatmanului i-a oprit, sub pedeapsa închisorii, de trecerea graniței. De asemenea, era interzisă hrănirea prizonierilor, din lipsă de paznici. A fost a doua victorie.

Petryło (Petru Rareş) a vrut să-i omoare pe nefericiții supraviețuitori, pentru că ei fugeau; cu greu puteau fi liniştiţi cu asigurarea că vor lupta mai bine în viitor. Era indignat de admirarea avantajelor armelor și antrenamentului cavalerilor polonezi; a anunțat că îi va conduce la Suceava cu bice, ca pe tâlhari. De asemenea, s-a mutat rapid în orașul de graniță Śniatyn, care fusese recent devastat. L-a trimis înaintea lui pe Mikula, un curtean din Okocim, cu 10.000 de oameni, pentru a-l împiedica pe hatman, care își pusese în mişcare armata, după o zi de odihnă. Iscoadele aduceau vești despre mișcările inamicului, când Tarnowski îşi aşezase tabăra chiar în afara satului, lângă orașul Obertyn. Nu s-a speriat de disproporționalitatea forțelor de luptă, determinată de regele Sigismund drept un raport de 1 la 6, sau cel puțin 1 la 3,5, dacă presupunem cel mai mic număr de 20.000 pentru armata valahă și cel mai mare număr posibil, de 6.000 pentru cea poloneză. A fost nevoie doar să mute tabăra, de pe valea râului, la câțiva kilometri spre nord, pe Dealul Lasków, care acum este un câmp, dar cunoscută în rândul oamenilor sub numele de Pohyblicy. Aici, Tarnowski a ordonat ca să fie aranjate căruţele într-un pătrat și prinse cu lanțuri, lăsând libere două porți sau, mai bine zis, două deschideri:

una înspre sud, cealaltă înspre nord. Un mic șanț a fost construit în fața căruţelor. Înăuntru, infanteria s-a poziţionat în apropierea căruţe, în afara porților, cavalerie grea, iar la mijloc, cavaleria ușoară pe ambele părți ale locului unde era întins cortul hatmanului; tunurile erau așezate în trei colțuri ale patrulaterului; a patra latură era protejată de o pădure din apropiere: deci nu era de așteptat nici un atac.

Pe 22 august, noaptea, Mikuła a venit în satul Obertyn și i-a dat foc; în spatele lui se apropiară, în curând, trupele lui Petryla (Petru Rareş). S-au desfăşurat în coloane lungi, înconjurând tabăra din trei părți, conform instrucțiunilor voievodului. În jurul orei 9 dimineața, 50 de tunuri, poziționate în fața colțului de sud-vest, au bubuit. Acestea erau tunuri capturate, acum doi ani, de la austrieci, la Feldvar (Feldioara); cel mai mare avea nevoie de 25 de boi, pentru a fi tras. Li s-a răspuns, cu curaj, de artileria poloneză, mai slabă ca număr, dar cu mâna iscusită a lui St. Staszkowski ghidate și alimentate cu praf de pușcă mai bun. Așteptând atacul asupra taberei, hatmanul le-a interzis oamenilor săi să alerge pe câmp, a ocolit formațiunile, a încurajat răbdarea și a luat răniții în centrul taberei, lângă stindardul său de adjutant; a rezistat armata nerăbdătoare, fără să se miște, timp de 5 ore sub foc, o singură dată eliberând 800 de infanterişti, pentru a alunga o unitate inamică, care se apropia din pădure. În felul acesta, a împiedicat inamicul să îi înconjoare complet, iar când vlahii nu au mai atacat din nici o parte, hatmanul a hotărât să întreprindă o acțiune ofensivă. Și-a aruncat unitatea pe cavalerie, pregătită la poarta din spate, și imediat căpitanii Balicki, Święcicki și Trojanowski au ieșit în fruntea stindardelor lor. S-au ciocnit o dată, de două ori și a treia

oară; au pierdut 30 de camarazi, dar au deturnat o parte din cavaleria inamică departe de forța principală. Apoi hatmanul a trimis cavaleria grea și auxiliară prin a doua poartă. Lupta acerbă s-a extins în toate cele trei părți. Mikołaj Kalinowski, ajungând în centrul trupei principale, a capturat un steag mare, cu cap de bour; Mik. Wieniawski a atacat artileria și, cu ajutorul mai multor unități de infanterie, trimise la el de hatman, a capturat toate tunurile; Szafraniec, starostele tălmacilor, ducându-și, pe neașteptate, steagul ascuns în tufișuri pe șoseaua Chocimierz (Hotinului), a creat iluzia că vine cu o nouă armată și astfel a contribuit la stârnirea panicii în rândul moldovenilorți. Amenințările și cererile lui Petryla (Petru Rareş) la adresa fugarilor nu au mai avut niciun efect. El însuși a trebuit să fugă cu mulțimea către Gwoździec; rănit de două ori, aproape că a murit într-o mlaștină, care i-a ucis aproximativ 3.000 de oameni și cai; mai mult, aproximativ 2.000 au murit pe un drum uscat; 2.746 de cadavre au fost numărate în jurul taberei. Cei 1.000 de prizonieri au inclus căpetenii, sfetnici și curteni: comandantul corpului principal, logofătul, vornicul, un paharnic, marele vameș, 6 sfetnici ai hospodarului.

Deci această a treia victorie a fost sângeroasă și mare, dar cu o pierdere relativ mică –au murit doar 256 de polonezi. Pe bună dreptate, în rapoartele trimise în străinătate, regele, care se afla la Tysław, a lăudat „stratagema” al lui Tarnowski. Dar este imposibil de văzut consecințele politice, căci învingătorul nu a finalizat victoria, ci s-a întors, de pe câmpul de luptă, direct la Lwow. Pentru că ce ar mai fi putut face, știind că a doua și ultima tranșă (august) a impozitului va merge la plata sumei datorate

armatei, iar vistiernicul nu putea distribui fonduri noi fără o nouă rezoluție a Seimului? Regele a cerut, în ziua de 7 septembrie, prin scrisori trimise multor voievozi, trimiterea de întăriri hatmanului; dar ar fi putut grupurile de voluntari să înlocuiască armata victorioasă, care trebuia desființată, la sfârșitul trimestrului, probabil de Sf. Martin? Mai mult decât atât, problema Moldovei amenința să tensioneze relațiile internaționale: cu pretendenții la coroana maghiară, și mai ales cu sultanul Soliman. Marea campanie din 1531 s-a încheiat cu primirea entuziastă a lui Tarnowski de către locuitorii din Lwow, cu intrarea sa triumfală în Cracovia, pe 7 noiembrie, cu steaguri capturate, cu tunuri și prizonieri; dar războiul nu s-a încheiat. Petryło (Petru Rareş) a continuat, după vechiul său obicei, căutând o ruptură între cele trei puteri vecine, profitând de izbucnirea unui nou război polono-moscovit, ceea ce era în avantajul său, lansând atacuri la graniță și trimițând plângeri regelui, inclusiv cerând armistițiu.

În 1535 și 1536, Sigismund a trimis mesaje, de la Vilnius, în mijlocul necazurilor de război, şi s-a plâns în apeluri adresate națiunii și senatorilor de refuzul de a se înrola, de lipsa de apărare a graniței și de incendierea mai multor moșii de către hospodarul îndrăzneț, dar el nu a primit răspuns de la Seim. Abia în 1537, toată nobilimea s-a adunat lângă Lwow, într-o revoltă populară… Petryło (Petru Rareş) a invadat iar Podolia, l-a învins pe Jagiellon, a capturat Czarnokoziniec, la începutul anului 1538, iar cavalerii polonezi au apărut din nou pe râul Siret, apoi au murit înghețaţi. Aveau 44 de cai nepotcoviţi și un număr insuficient de luptători, dar s-au ridicat pentru luptă: Mik. Sieleniawski pe dreapta, Andrzej Tęczyński pe aripa stân-

gă. Au suferit o înfrângere, cu pierderea a aproximativ 2.000 de oameni, la 1 februarie. În cele din urmă, Seimul a trecut o dare de 12 groși de lan, cu care bani însuşi hatmanul Tarnowski a pornit, în august, împresurând Chocimului (Hotinul) cu pricepere, cu săpături subterane, şi a capturat cetatea, căreia i-a pus o garnizoană poloneză. În același timp, sultanul Soliman și-a trimis trupele, să-l disciplineze pe neascultătorul Petrila. Rareş se grăbi să încheie un tratat de pace cu Tarnowski, căzând la picioarele lui și renunțând pentru totdeauna la Pokuţia, dar, înainte de a se face ratificarea, a pierdut puterea, prin trădarea boierilor săi, și a fugit în Transilvania (Siedmiogrod), deghizat în cerşetor.

Soliman a poruncit să se ridice cetatea Bendery pe locul Tehini (Tighina) și să scrie la Poartă că a călcat Moldova în picioare, cu copitele cailor; şi l-a numit hospodar pe Stefan al V-lea, numit Lăcustă sau Turcul, şi i-a lăsat ca gardă de corp 500 de ieniceri.

O asemenea lovitură de stat nu a distrus tratatul menționat, deoarece Ștefan a cerut pacea, în condițiile convenite cu predecesorul său, tratat care s-a ratificat la Seimul din Cracovia, la 20 februarie 1539”[132].

1552: „Informațiile noastre despre așezările valahe (Wołoskich) din Polonia sunt foarte puţine și inexacte. Faptul că astfel de așezări au existat și că ar fi trebuit să existe în număr mare – este adevărat că nu ne putem îndoi

---

132 Korzon, Tadeusz, *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, Tom 1: *Epoka przedrozbiorowa*, Lwów, Warszawa, Kraków 1923, pp. 203-208

de acele conscripții universale, din 1552, până în 1629, pentru că, pentru toate satele valahilor, ar fi trebuit sacrificată o coloană separată, iar coloniștii lor trebuiau să fie impozitați separat[133].

---

[133] Conscriptul universal („Uniwersał poborowy") din 1552, primul detaliat pe care îl avem, nu menţionează nimic despre întregul așezământ valah, ci vorbește doar despre coloniști individuali – pe care îi nominalizează la impozitul țărănesc general de doi cenți. „ Item valachi agros colentes, vel in agris, ąnae dicuntur, sedentes per duos grossos solvent "(„ De asemenea, valahii care cultivă câmpurile sau în câmpurile care se numesc zvorişti plătesc pentru şedere doi groşi" Vol, II. Pag. 602). „Satele valahe, ca şi anul anterior, rămân să plătească, indiferent de sate, pe roluri, dacă le au, sau din conac, 20 de groşi, iar cei care nu au rol, pentru 100 de oi, 10 groşi" (Vol. II, pag. 664). Că din cuvintele „indiferent de sate" nimeni nu ar deduce că impozitul coloniștilor valahi, rolul sau conacul, era egal cu impozitul țărănesc obișnuit, aș vrea să explic aici că impozitul țăranului era determinat de acest 10 % groaznic, deci doar jumătate din acesta a fost.

Esența acestui articol a trecut, fără nici o schimbare, în toate conscripţiile de mai târziu, inclusiv până în 1577. Numai conscriptul universal din 1578 stabileşte impozitul țărănesc obișnuit și impozitul satelor valahe, după numărul locuitorilor veniţi, fără a lua în calcul nici rolurile, nici oile, ci numai vitele cu care au venit. Acesta recensământ conține următorul paragraf:

„Satele valahe („Wsi Woloskie") să plătească un rol ca în alte sate, dacă le au, sau din conac cu 30 de groşi, iar cei care nu au rol de la vite, de la o sută de oi, douăzeci de bănuți, și de la zece vaci, douăzeci de bănuți" (Vol. II. Pag. 980). Că s-a stabilit taxa obișnuită coloniștilor, în anul acesta, de 15 groşi, așa și după acest recensământ, rolul pentru coloniști voluntari sau de curte, având de două ori mai mult decât toți ceilalți țărani regali, cler și domni seculari, și o treime mai mult decât coloniștii doar cu oi sau cu vite, pe care deținătorii le plăteau.

Această relație, până în 1629, nu s-a mai schimbat. Deși impozitul satelor valahe era în scădere, acesta a crescut la fel de mult ca și al țăranilor, conscripția a fost redusă sau crescută; dar întotdeauna costul coloniștilor valahi, rolul sau curtea, cu dublă conscripție, a depăşit cu o treime mai mult impozitul coloniştilor cu oi sau cu vite. Coloniștii voluntari plăteau cel mai puțin în 1591 și 1592, pentru roluri sau conac, câte 15 groşi, pentru o sută de oi sau 10 vaci, 10 groşi, cel mai mult în 1620, pentru roluri sau conac, 8 zloți, și pentru 100 de oi sau 10 vaci, 5 zloți per cap.

Până în 1613, impozitul coloniştilor valahi („Wolosz") din roluri s-au dublat, inclusiv pentru nobili. Așa că acești coloniști din roluri și curtenii au plătit la fel de mult, după cum menţionează o relatare despre bătăliile cu germanii. În 1613, taxele militare, solty și kaiastwa, au fost percepute cu 10 zloți peste anii anteriori, iar impozitul coloniștilor valahi, cu excepţia a câtorva boieri și echivalați, a crescut zlot pe zlot. Impozitul militar din 1616, deși fusese mărit în 1613, a fost mărit şi în 1619, iar în 1619, militarii, soldații și prinții au fost şi ei impozitaţi mult mai mult decât în roluri pentru curteni şi valahii din sate, care plăteau şi taxa de conac, și „cizmele" pentru sat.

După 1629, când a fost introdus impozitul, în conscripția universală, nu se mai precizau titluri de impozit, pentru că fiecare pământ era dator cu câte un impozit, indiferent de cum avea să fie împărțit între contribuabili. Dar pentru că conscripţiile au devenit regulă, din anul 1632 și 1635, la început valahii declară „că pământurile pentru care vor plăti impozite (dar nu și fumărit), se pot aplica doar coloniştilor de după 1629", pentru pământurile din sudul Poloniei, unde se află cea mai mare parte a satelor din valahe („Woloskie"). Cum suma pretinsă ca taxă era obligatorie, putem presupune că, până în 1638, impozitul coloniștilor noi era, pe baza cotei stabilite pentru ei în 1629, de 10 zloți pe fermă sau conac, și 20 brut pentru o sută de oi sau 10 vaci. Din 1638, nu se poate spune că satele valahe au un impozit separat și nici în ce cuantum de plată erau cuprinşi, pentru că, din acel an, cea mai mare parte a voievodatelor şi a ţinuturilor au împărțit ele impozitele pe pământuri.

„Când au suferit din cauza asupririi turcești, vlahii au căutat de lucru sau adăpost în orașele și curțile din sudul Rusiei Roşii. Erau „steaguri vlahe” în armata poloneză (nu formată neapărat din moldoveni), și erau sate întregi de drept valah. Mai mult, diversele denumiri ale munților Carpați (Măgura, Kiczora, Munczel, Hoverla, Breskul, Gorgan etc.) dovedesc cât de departe au migrat elementele pastorale ale Țării Românești, poate chiar independent de opresiunea turcească”[134].

[134] Konopczyński, Władysław, *Dzieje Polski Nowożytnej* (Istoria Poloniei moderne), Tom I, 1506-1648, Warszawa 1936, p. 358

„Urmaşul lui Heracles”

1552: „Expediții ale domnilor polonezi în Moldova, în 1552, 1561, 1572. Starea Moldovei se înrăuţise sub stăpânirea hospodarilor des schimbaţi, numiți, în mare parte, de Poarta Otomană pentru uriaşe peşcheşuri în bani, hospodari asupritori și oameni cruzi, cel mai adesea maziliți sau uciși de necredincioșii lor boieri. Pe fondul degradării vieţii supuşiilor, toate visele de independență sau de extindere a statului au dispărut; nevoile şi dorinţele erau satisfăcute de la o zi la alta. De vreme ce, în Podolia și în Rutenia, familiile nobiliare deveneau din ce în ce mai bogate și mai puternice, iar între hospodari și domnii polonezi s-au stabilit curând legături de rudenie, adesea aveau loc expediții private, întreprinse uneori fără voia regelui sau a Seimului.

Expediția lui Mikołaj Sieniawski, voievodul rutean, din 1552, este greșit inclusă de Szujski printre astfel de incursiuni arbitrare. A rămas doar un document oficial, păstrat în arhivele Coroanei. Este un act de omagiu, cuprinzând mărturisirea în următoarele cuvinte: „Eu Petru Alexandru (Alexandru Lăpuşneanu, care se numea pentru, dar şi-a luat numele voievodal Alexandru – n. n.), voievod al ținuturilor Moldovei și Țării Românești (Basarabia – n. n.), ales și numit de Sfânta Majestate Regală, jur, împreună cu toţi boieriii noştri mari şi mici și cu toate celelalte stări...

în numele meu și în numele tuturor urmașilor mei valahi, să mențin pacea veșnică, fidelitatea, supunerea, perseverența, credință în slujire și ascultarea în toate, după obiceiul vasalului, Preasfințitului Monarh, iar domnului Sigismund Augustus... dacă i se va isca vreun mare război, atunci voi apărea personal, cu toată puterea mea și cu toată armata mea... Și pentru alte nevoi minore ale Coroanei poloneze, voi trimite 7.000 de oameni, apți de război, de îndată ce primesc o chemare de la oricare hatman". Actul a fost semnat la Bakota, la 5 septembrie 1552, de 22 de polonezi şi 60 de vlahi. Dintre numele poloneze, în primul rând îl vedem pe Maciej Włodek, cu titlurile de stegar și comandant (*vexillifero et capitaneo*); alți trei staroști, și anume: Bernard Pretficza, Jerzy Jazłowiecki şi Jan Starzechowski, pe Stanisław Zamoyski, doi Sieniawski, și anume: Mikolaj, voievodului de Bełz (nu rutean) și Aleksander, şambelan de Halki, Jan Herbort, şambelan de Kamieniec, Krzysztof Wieloglowski, căpitan de cavalerie şi infanterie; restul era format din nobbili care nu aveau funcţii. Exista şi un spaniol, Antoni Mora, comandantul unei unități de infanterie.

Personal, Mikołaj Sieniawski, voievod și hatman de câmp al Coroanei, nu a fost cu această armată, dar a adunat-o și a ordonat-o, așa că poate fi considerat responsabil pentru expediție. Cu cât?

Oizechowski, care își scrie „Cronicile" din romanele de curte, confirmate în mod obișnuit de „mărturia soldaților", și Górnicki, secretarul regelui Sigismund Augustus, mai atent la cuvintele și faptele sale, sunt de acord că regele a dezaprobat foarte mult comportamentul lui Sieniawski în privinţa lui Alexandru (Lăpuşneanu), voie-

vodul valah, pentru că știa că turcii au să interpreteze aceasta o încălcare a legământului. Totuși, nu trebuie să tragem concluzia că Sieniawski a săvârșit un act nefast din motive egoiste, condamnabile, sau chiar că a acționat împotriva voinței regelui, pentru că era nevoie de o acțiune rapidă, atunci când regele era departe de granița Moldovei, venind din Königsberg şi în drum spre Vilnius.

Cel de-al doilea fiu al lui Petryla (Petru Rareş), Ştefan al VI-lea Raresz (1551-1552), un om de nimic, i-a speriat pe boieri atât de tare, cu cruzimile, mutilările și crimele sale inumane, încât au fugit în Polonia, unii dintre ei înrolându-se în armata poloneză, iar alţii aruncându-se la picioarele lui Sieniawski, în Jarmoliniec, „în izolarea lui, şi pe ascuns, cu lacrimi mari, l-au rugat să se mute la Nistru şi să ia Moldova sub stăpânirea regelui, făgăduindu-i că-şi vor ucide tiranul". Sieniawski credea că o chestiune atât de importantă necesita o decizie din partea monarhului (cum mărturisește însuși Orzechowski), dar a văzut imposibilitatea de a obține această decizie, fără o pierdere semnificativă de timp; așa că, după o consultare cu căpitanii, a dat un răspuns favorabil, promițând că va face totul pentru vlahi „după măreția regelui". Acest răspuns s-a dovedit a fi un slogan, suficient pentru boierii moldoveni, invitați la un banchet, în 8 septembrie, care au hotărât să-l atace pe Ștefan, noaptea, pe câmpul de lângă Prut (la Ţuţora – n. n.), și să-l omoare în cortul său; despre acest fapt (petrecerea de la Prut – n. n.) aflaseră de la unul dintre fugari, un soldat polonez, fost preot moldovean…

Jurământul lui Petru Alexandru, adică Alexandru al IV-lea Lăpuşneanu, care susţinea că ar fi fiul lui Bogdan al

III-lea cel Un-Ochi, a fost confirmat de demnitarii moldoveni: marele hatman Niegwyło (Neagu), vistierul Dan, logofătul Mogilda (Mogâldea), spătarul Moczog (Moţoc), comandantul Mohiła, staroste de Sorock Niegny și alții, ale căror nume nu sunt menționate; s-au numărat 60. Sieńiawski nu a întreprins operațiuni militare. Numai căpitanul Secygniowski, care a fost trimis de el în întâmpinarea boierilor, a avut o ciocnire neașteptată cu un pretendent la tron, Żołda (Joldea), pe care l-a trimis în tabără în lanțuri. Pentru ce-l poți învinovăți pe Sieniawski?

La urma urmei, niciun general al celui mai suveran monarh nu ar proceda altfel, astăzi, dacă nu ar fi putut comunica cu regele. Sigismund Augustus, primind vestea pe 14 septembrie, în timp ce poposea, peste noapte, în apropierea graniței cu Samogiția, avea probabil de făcut un singur reproş, cu privire la faptul că actul de tribut nu includea nici o menţionare în ceea ce privea relația cu sultanul. Pentru a compensa această omisiune, a ordonat, în acea noapte, iar a doua zi executorii judecătorești au trimis voievodatului Rusiei și armatei lui, interzicerea invadării Moldovei, sub pedeapsă aspră. Atitudinea lui devine de înțeles, dacă ne gândim că „un om inteligent”, Walenty Dembiński, castelanul din Biec, trimis într-o solie la Soliman, s-a întors, de la drumul prin Moldova, la Cra-covia, căci era pe punctul de a prins de Ştefan (Rareş) şi ţinut ostatic, pentru a-l sili pe rege să-i predea pe toţi fugarii moldoveni. În general, senatorii și prințul prusac Albrecht au primit mari laude pentru conduita lui Sieniawski.

Motive și scopuri complet diferite au ghidat expediția lui Olbracht Łaski, din 1561-1563, în complicitate cu

faimosul impostor Jacob Heraclides, împotriva lui Piotr Aleksander Lăpuşneanu, iar apoi împotriva aceluiași impostor, în complicitate cu prințul Dymitr Wiśniowiecki, un pretendent la tron, ca pretins fiu al lui Petru Rareş. Nu a rezultat nici un beneficiu pentru Polonia din aceste aventuri, ci doar o serie de întâmplări tragice: după o scurtă domnie, uciderea lui Heraclide și predarea lui Wiśnowiecki turcilor, o moarte cruntă pentru Ștefan al VII-lea Tomşa, care a domnit și mai scurt, o jumătate de an, și a fost decapitat, la ordinul regelui, în Lwow. În martie 1564, Lăpuşneanu revine pe tronul domnesc al Moldovei”[135].

1552: „Incursiunile domnilor polonezi în Moldova. Prima încercare de acest fel a avut loc în 1552, când vlahii l-au ucis pe crudul Ștefan (ultimul descendent al familiei Dragoşeştilor, dintre care Ștefan cel Mare a fost unul – afirmaţie eronată despre cel de-al doilea fiu al lui Petru Rareş – n. n) și l-au ales pe Alexandru Lăpuşneanu, zis Stolnicul; Mikołaj Sieniawski l-a instalat la Suceava, iar Lăpuşneanu i-a jurat credință lui Sigismund Augustus, ca vasal, deși nu se știa nimic despre relațiile directe ale lui Sieniawski cu Austria; totuși, considerând că numai ea trebuie să fi fost interesată de cearta Poloniei cu Poarta, că Sieniawski a fost protejat de Tarnowski și că Ferdinand i-a reproșat amarnic lui Padniewski, în același an, lipsa de hotărâre din partea poloneză, care îndrăznise să atace Turcia… Trebuie să presupunem că Sieniawski a lucrat parțial pentru Austria și parțial pentru el însuși. Acest lucru poate fi spus cu mult mai multă certitudine cu privire la

135 Korzon, Tadeusz, *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, Tom 1: *Epoka przedrozbiorowa*, Lwów, Warszawa, Kraków 1923, pp. 208-211

expedițiile ulterioare. Ele au fost întreprinse de oameni, dintre care unul a fost întotdeauna un slujitor al habsburgilor, iar celălalt un slujitor al propriului său capriciu, dar a cooperat cu celălalt. Olbracht Łaski, fiul diplomatului Ieronymus, stătea nemulțumit în Spiš, când un grec, poliglotul Jacob Heraklides Basilikos, fiu al despotului din Samos şi de asta numit Despot, a venit la el şi i-a cerut ajutorul, pentru a-l doborî pe Alexandru; prima încercare, expediția din 1560, a fost zădărnicită, la cererea regelui, de protectorul lui Lăpuşneanu, Sieniawski. În anul următor, Łaski a încercat iarăşi, dar Despotul nu le-a plăcut boierilor şi a avut loc o revoltă (1563), apoi Despot, cu duplicitatea sa, i-a înstrăinat atât pe Łaski, cât și pe împăratul Ferdinand, căruia trebuia să-i slujească împotriva turcilor.

Acum un alt paladin întinde mâna spre Suceava, Dymitr Wisniowiecki, cândva un distins luptător împotriva tătarilor, fondatorul avanpostului cazac de pe insula Khortytsy și însuși un cazac complet, care s-a alăturat lui Łaski, cucerind pentru sine tronul Moldovei (a pretins, că i se cuvenea, prin mama sa). Cu toate acestea, liderul vlahilor răzvrătiți, Tomţa, l-a bătut pe Wiśniowiecki, l-a capturat și l-a trimis la Istanbul, ca să moară în chinuri groaznice. Toate acestea s-au întâmplat în timpul politicii de pace a regelui în sud; Sigismund a încercat să-l convingă cu blândețe pe sultan, prin solia lui Piotr Zborowski, să-i recunoască „jurisdicția" asupra Moldovei, dar fără niciun rezultat, desigur. Mai târziu, când fiul lui Alexandru, Bogdan Lăpuşneanu, a jurat credinţă Poloniei, pe care Poarta o suporta mai uşor decât dependența Moldovei de Ungaria habsburgică, regele nu l-a respins, după ce a soluționat cea

mai importantă problemă baltică din timpul acestei domnii”[136].

1552-1564: Povestea începe „la Castelul Kesmarski, din ţinutul Spiš, în anul Domnului 1552, sâmbătă, 4 februarie, într-o încăpere splendidă”, odată cu stingerea ultimului vlăstar al neamului Rytwiański, Anna, văduva lui Jarosław Łaski, voievod de Sieradz. „Olbracht Łaski, a cărui copilărie a fost înfrumuseţată cu romane despre fapte mărețe, călătorii lungi, bătălii și negocieri, ardea de dorința de faimă, tânjind după pericolele și avantajele pe care Stanisław Grochowski le numește atât de potrivit „minuni istorice”. Cetățean al două țări, supus al coroanelor vecine poloneză și maghiară, a locuit succesiv la curțile lui Ferdinand și Sigismund Augustus; a vizitat cele mai cunoscute capitale ale Europei, a întâlnit celebrii războinici ai epocii și, întorcându-se la Kesmark, după obiceiul vremurilor, s-a înconjurat de o echipă înarmată, selectând pe cei mai pricepuți și mai cunoscuți mercenari ai meșteșugului cavaleresc. În mijlocul viselor de bătălii, în mijlocul amintirilor de acasă, a învățat să acorde mai puțină atenție justiției cauzei pe care trebuia să o susțină sau să o apere”. Cu mercenarii săi „polonezi, maghiari, germani, francezi și spanioli”, Olbracht Łaski avea să pătrundă şi în istoria Moldovei.

În insulele Samos şi Paros, din Mediterana, cucerite de spanioli de la turci, în 1553, guverna despotul Ioan Heraclide, „care pretindea că este un descendent al lui Hercule și de aceea s-a numit Heraclide”. În 1554, „spaniolii,

---

[136] Konopczyński, Władysław, *Dzieje Polski Nowożytnej* (Istoria Poloniei moderne), Tom I, 1506-1648, Warszawa 1936, pp. 76-78

cedând în fața forțelor copleșitoare otomane, au fost nevoiți să renunțe la Coroana capturată în Peloponez”, iar „Ioan Heraclide, după ce a strâns în grabă bijuterii și pergamente de familie”, a fugit din calea răzbunării turceşti, însoţit de „o mică suită de membri ai gospodăriei sale, care voiau să împartă cu el pâinea amară a emigrării”. Abia ajuns într-un port al lui Carol al V-lea, Ioan Heraclide a murit, lăsându-l orfan pe fiul său minor, Jacob (născut în 18 noiembrie 1511, în Grecia – n. n.), rămas în memoria românilor drept nefericitul voievod Despot vodă.

„Acest copil inteligent a fost protejat de prințul Heraclides; în numeroasele călătorii, pe care a trebuit să le întreprindă în afara curții imperiale a lui Carol al V-lea, tânărul bazileu a câştigat tot felul de aptitudini, sub îndrumarea unor profesori experți. În timpul șederii sale la Roma, a copiat codurile Vaticanului, nu numai că a dobândit o cunoaștere mai profundă a limbii latine, ci şi pentru a se familiariza cu operele oratorilor, istoricilor, juriștilor, filosofilor și poeților. Mai mult, la curtea împăratului spaniol, care a domnit peste atâtea națiuni, a învățat italiană, franceză și spaniolă. În timpul deselor expediții de război ale împăratului, Jacob s-a familiarizat cu meseria de cavaler și chiar la Ferrona și-a putut demonstra extraordinara lui vitejie. Cu aspectul său frumos și mintea luminată și flexibilă, i-a fost ușor să cucerească inima bătrânului împărat, pentru că era mai educat decât restul… Carol al V-lea, pe baza mărturiei unor oameni care trebuie să fi fost conștienți de descendența sa, l-a recunoscut drept prinț al insulelor Samos şi Paros şi a confirmat această demnitate printr-o scrisoare oficială imperială”, care-i va fi de folos pentru a-și realiza visele de măreție, atunci când o împreju-

rare complet accidentală (era statornic în ortodoxia sa) l-a forțat să părăsească curtea imperială spaniolă şi să rătăcească prin diverse ţări ale Europei”.

Stabilit iniţial la Wittenberg, în Germania, apoi în Danemarca, în Suedia, în Polonia, la Gdansk, şi în Prusia, la Königsberg, iar în 1557 a ajuns Vilnius, în Lituania, la curtea lui Mikołaj Radziwiłł Czarnego, unde se afla, atunci, şi curtea regelui Zygmunt-August. La curtea regală poloneză, Jacob Heraclide s-a afirmat ca tânăr educat și talentat, devotat ştiinţei, şi, datorită acestor calităţi, a fost „ridicat la rangul de cavaler de regele Sigismund-August”, o scrisoare de privilegii menţionând că „Heraclide Jacobus Basilikos, prințul insulei Samosi, margraf de Paros, a venit aici la noi, în Lituania, un om curajos și demn prin familia și faptele sale. Când strămoșii săi au fost izgoniţi de armele turcești din capitala natală, Heraclide s-a stabilit în taberele Împăratului Carol al V-lea, a luptat multă vreme cu abnegaţie și vitejie și i s-a dat autoritate, de către același Carol al V-lea; datorită meritelor sale, pentru entuziasmul, talentele și învățăturile sale unice, l-am ridicat la noblețe și la demnitatea de cavaler, și nu i-a dat doar herbul, adică stema casei sale străvechi, dar l-am și împuternicit în propria-i familie, astfel încât, de acum, înainte să se considere că nu provine din altă rădăcină decât din Heraclidieni, bazilei și despoți”.

Între timp, în Moldova, „ultimul dintre bogdanizi, Ștefan al VIII-lea (Rareş), și-a arătat depravarea, printr-o guvernare absolută. Supușii lui nu au mai putut să-i suporte ambițiile nebunești, așa că au început să fugă în Polonia și să se înroleze sub steagul trupelor Coroanei. Concomitent

cu această emigrare, care a fost agravată și mai mult de severitatea lui Ștefan, regele Poloniei l-a trimis la Istanbul pe Jan Dębiński, castelan de Biecz, pentru a reînnoi alianța cu Poarta. Ștefan s-a gândit că are o ocazie convenabilă de a pune mâna pe toți fugarii care se refugiaseră în Polonia, așa că a hotărât să captureze solul polon, să-l închidă și să-l rețină, cu tot cu suită, până când regele îi va preda pe fugari. Dębiński, avertizat de vlahii prietenoși cu Polonia, s-a întors din drum și s-a întors la Cracovia. Hospodarul, văzând că intenția îi fusese descoperită, s-a speriat… a hotărât să ducă la bun sfârșit vechiul său plan de rebeliune și să predea țara sub conducerea directă a musulmanilor. Amenințați de această nenorocire, boierii moldoveni fugari s-au dus la hatmanul de câmp Mikołaj Sieniawski, rugându-l să nu piardă timpul, să-și strângă armata la Nistru, iar apoi, după înfrângerea asupritor, toată Țara Românească a Moldovei va intra sub stăpânirea Coroanei poloneze. Tot ce vor ei este ca, ascultând vocile oamenilor, să li se permită să-l ridice în tronul Moldovet pe Peter Łepusnano, care se află în tabăra lui Sieniawski, care știa că, într-o chestiune atât de importantă, trebuia să asculte de voința regelui; dar, pe de altă parte, evenimentele erau urgente, vlahii se puteau răzgândi, iar timpul de a profita de o asemenea întorsătură norocoasă a evenimentelor putea să dispară.

Deci, adunând la sfat pe căpitanii cei mai experimentați și explicându-le starea lucrurilor, s-a hotărât să acționeze îndată. Deci, din Jarmolinec, mută tabăra pe malul Nistrul, înștiințând pe boieri despre ajutor sigur și iminent: în curând, s-a format o conspirație și, din moment ce boierii știau că Ștefan s-a hotărât, la sărbătoarea nașterii

Fecioarei Maria, să-i cheme la un praznic și acolo să-i ucidă pe toţi, trebuiau să-și grăbească planul. Când hospodarul, cu concubinele sale turcoaice, ieşise să navigheze pe râul Prut, pentru distracție, înconjurat doar de șaptesprezece bărbați de arme, care stăteau în corturile întinse pe mal (la Ţuţora – n. n.), conspiratorii au atacat această poziție, lovind puternic cu suliţele lor. Trezit de țipetele gărzilor, Ştefan, care nu avea altă armă, începu să tragă cu arcul și, o vreme, nu lăsă pe nimeni să se apropie de el; dar curând treizeci de vlahi, descălecând de pe caii lor, au tăiat frânghiile cortului şi au răsturnat hospodarul împreună cu el, apoi, în ciuda rugăminților lui de a-i cruța viața, i-au tăiat capul, pe care l-au cusut înapoi pe corp și l-au îngropat cu cinste în mormântul strămoșilor lui.

Trei sute dintre moldovenii distinși prin naștere sau prin merit vin în tabăra lui Sieniawski și jură loialitatea și ascultarea față de rege și coroana poloneză și cer ca Piotr Łepusnano să le fie dat ca hospodar, așa cum fusese deja hotărât. Sieniawski, care îl considera un om drept și evlavios, este de bunăvoie de acord cu acest lucru. Între timp, boierii rămași în țară, în principal Sturdza logofăt și Mohila hatman trimit un mesager la Sieniawski, ca să vestească sosirea lor în tabără. Pentru a-i primi cu mai multă cinste, Sieniawski trimite pe un tânăr renumit pentru vitejia sa, Paweł Secygiowski, adăugându-i un steag valah, sub comanda lui Ion Mazotcze, care slujea în armata poloneză. Când Sieniawski aștepta sosirea lui Sturdza și Mohila, mama ucisului Ștefan a început să-l implore să nu-i îndepărteze odraslele domnilor lor de la stăpânire, ci să-l pună pe tron pe Zołda (Joldea), soțul surorii ultimului hospodar.

Mişcat de lacrimile mamei lui Ştefan, hatmanul de câmp acceptă cererea acesteia şi-l proclamă pe Joldea hospodar.

Secygniowski a aflat pe drum despre această schimbare neașteptată și, văzând că Strudza și Mohila nu sosesc, s-a oprit la oarecare distanță de satul Szipos (Şipot), unde se aflau mama lui Ștefan și boierii. El a trimis doi vlahi din propriul lui steag la hatmanul Sieniawski, avertizându-l asupra pericolului la care se expun, ignorând autoritatea regală și cedând rugăminţilor unei femei îndurerate. Atunci, hospodarul Joldea a strigat că acești soli sunt spioni şi a poruncit să fie puşi în lanțuri și aruncaţi în închisoare. Secygniowski, neputând să aștepte întoarcerea lor, înțelese repede ce s-a întâmplat şi, pentru a nu mai da timp răzvrătiților să se gândească și să se întărească, în zori a atacat satul și curtea, puternic apărate; când primul atac a eșuat și oamenii închişi în conac au opus o rezistență puternică, Secygniowski, atent la direcția vântului, a ordonat să fie incendiat hambarul din apropiere. Pojarіştea puternică năvăli spre conacul asediaților şi, de îndată ce clădirea a luat foc, ei au fugit în grabă, pentru a-și salva viața, predându-i pe Joldea și pe ai lui cetei lui Secygniowski", care au fost duşi, sub escortă, în tabăra hatmanului.

„La sosirea în cetatea Bakota, pe Nistru, Petru Łepusnano (care locuia de ceva vreme în Polonia, în Voievodatul Valah), luând numele Alexandru, care era pe placul vlahilor, a depus un jurământ de credinţă şi tribut, împreună cu cei mai înalți demnitari ai pământului valah, și anume: Negoiţă, marele hatman, Dan vistiernicul, Mohila logofătul, Moţoc vistiernicul, Neagu pârcălab de Sorot,

Mohila spătarul și alți șaizeci, în prezenţa întregii armate”. Ajuns la Suceava, Lăpuşneanu îi iartă pe fugarii moldoveni, care i-au fost dăruiţi de rege, „pentru a-și începe domnia sub fericitul semn al milei sale”, apoi, urmând „sfatul lui Mikołaj Sieniawski, s-a căsătorit cu Roxanda, văduva a lui Joldea, sora lui Ștefan al VIII-lea (Rareş), și, prin urmare, o ramură a familiei Bogdanizilor a domnit cu milă, dar mai târziu a trecut pe calea obișnuită a cruzimii. Vlahii gemeau sub jugul lui”. Sub pretexte comerciale, Alexandru Lăpuşteanu a început să comunice în secret, încă din 1552, cu Ivan cel Groaznic, ţarul Moscovei.

La începutul anului 1558, Jacob Heraclide a vizitat, pentru prima dată Moldova, ca sol, „purtând scrisori de la Radziwiłł Czarnego și de la alți domni pe care îi cunoștea”, care confirmau că ar fi rudă cu Roxanda Lăpuşneanu, iar „privilegiile lui Carol al V-lea, mărturisind originile sale înalte, și calitățile personale, rafinamentul dobândit la cea mai înaltă curte creștină, priceperea cavalerească cu care s-a obișnuit în taberele războinicilor secolui, învățătura sa profundă și multilaterală, precum şi excelenţa caracterului său erau condiții prea mari pentru a nu-i asigura cea mai bună primire în casa lui Alexandru. Cu obișnuita lui perspicacitate, el a înțeles legile și obiceiurile națiunii, a învățat curând limba, iar cunoștințele sale despre limba romanilor și italienilor i-au fost de mare ajutor… / Poporul moldovenesc, chiar excluzându-i pe cei care dețineau cele mai înalte funcții, era cufundat într-o profundă ignoranță, **istoria propriei țări îi era complet necunoscută**, așa că era ușor pentru Heraclide să îl convingă că drepturile sale, ca descendent al heraclizilor, erau incomparabil mai importante decât cele ale lui Alexandru, care era îndreptăţit

numai prin căsătorie pe care o avea cu Roksanda. Faptul că venea direct din tabăra regelui polonez și că era prieten cu cei mai mari demnitari ai Coroanei și ai Lituaniei au cântărit mult în avantajul său, în mintea vlahilor. În cele din urmă, abuzul nebun al lui Alexandru și lăcomia sa nesățioasă, care l-au condus până la sacrilegiu, promiteau o victorie ușoară asupra lui oricui ar ridica steagul rebeliunii. Dar Alexandru a observat devreme că Heraclide își face din ce în ce mai mulți prieteni printre funcționarii statului și printre boieri. Bănuiala, odată trezită, putea duce cu ușurință la moartea lui Heraclide: era înconjurat de spioni, iar amploarea destinului său se înclina deja când, avertizat de binevoitorii săi, și-a salvat viața, printr-o evadare timpurie. A mers mai întâi la București… unde și-a compus și și-a publicat genealogia, conform căreia strămoșii săi urmau să stăpânească Dacia. Această scrisoare, menită să slăbească drepturile lui Alexandru și să întărească credința vlahilor că el era succesorul de drept al întregii Dacii antice, i-a dat lui Alexandru un motiv să ceară ca voievodului muntean fie să-l omoare, fie să-l trimită sub escortă la Suceava. Heraclide, percepând pericolul de a rămâne atât de aproape, a decis să se retragă, ca să aştepte o confluență de evenimente care i-ar putea oferi mijloacele de a-și realiza visele cele mai înalte”.

La începutul anului 1559, Jacob Heraclide a fugit la Alba Iulia, unde îşi stabilise curtea regina maghiarilor Isabella Jagiellon, cu fiul ei Ioan-Sigismund, însoţiţi şi de o adevărată suită de nobili polonezi şi lituanieni. Din 7 iulie 1540, Ioan-Sigismund, „moștenitorul Transilvaniei și al unei mari părți a Ungariei” avea să ajungă la majorat, dar tot Isabella Jagiellon, care părea să asculte de „ordinele

lui Ferdinand I de a renunța la ducatul Transilvaniei și de a lua în schimb Silezia, ţară guvernabilă şi paşnică, aflată mai aproape de Polonia natală”, a murit, pe neaşteptate, în 15 septembrie 1559.

Iacob Heraclide, care spera în sprijinul polono-transilvan pentru a urca pe tronul Moldovei, după ce convinsese nobilimea asupra îndreptăţirilor sale, nu avea avea şi sprijinul noului rege transilvan, care voia să-l predea turcilor, drept dovadă a recunoaşterii suzeranităţii Sultanului. „Evitând distrugerea inevitabilă, Heraclides s-a încredințat lui Olbracht Łaski, care tocmai se căsătorise cu tânăra văduvă poloneză a lui Jerzy Seredy, Katarzyna Buczyńska” şi care, „după ce a primit peste o sută de mii de zloți roșii drept zestre, era gata să se arunce în aventura prin care Despot urma să câștige tronul Moldovei, iar el, Łaski, notorietatea faimei militare și a marilor posesiuni de pământ”.

„Din Belgradul transilvănean (Alba Iulia), în 1559, la sfârșitul toamnei (29 noiembrie), după ce a adus ultimul său omagiu Isabellei Jagiellon, Heraclide a plecat, cu Olbracht Łaski, la Bardijów. Acolo au convenit între ei ca Łaski să ridice o armată, prevăzută cu un număr suficient de arme și materiale de război. Între timp, Despot își înştiința susținătorii să-l aștepte și să încerce să unească mințile oamenilor în favoarea lui. Olbracht Łaski a fost numit Mare Hatman al Ţării Româneşti a Moldovei și a început să facă recrutări. El l-a pus pe Zygmunt Rożn la conducerea cavaleriei, iar pe Aleksander Gwagnin, cronicarul de mai târziu, la conducerea infanteriei. Sub stindardul lui avea polonezi, unguri, germani, deci o armată

diversă, dar toți mercenarii dovediţi în tabără curajoşi şi experimentaţi, care, atâta timp cât îşi încasau plata și aveau libertatea de a jefui, după bătălie, nu îşi făceau probleme unde urmai să lupte și pentru ce cauză își vor risca viața. A fost nevoie de toată iarna și vara următoare pentru a se pregăti pentru această expediție.

Albert Łaski avea atunci doar 27 de ani, era dornic de aventură şi s-a văzut în fruntea a 1.600 de oameni înarmați, iar Heraclid a primit informații că trădarea era deja coaptă chiar în tabăra adversarului său și, în curând, adică în primăvara anului 1561, au pornit spre Kesmark și, prin Carpați, partea țării poloneze, au intenționat să invadeze Vlahia. Aveau arme noi, o cantitate suficientă de obuze, pulbere și hrană și sperau să treacă neobservaţi prin țările confederaţiei polono-lituaniană, dar Mikołaj Sieniawski, voievodul rus, care îl pusese pe Alexandru Lăpuşneanu pe tronul Moldovei, în urmă cu opt ani, la 5 septembrie 1552, de pe Nistru, de lângă orașul Bakota, i-a ordonat lui Łaski să aștepte la graniță, ca vasal aflat sub protecţia regelui Sigismund-August şi a coroanei poloneze. Trupa invadatoare ajunsese deja la zece mile de Lwow, când armata lui Sieniawski i-a blocat calea și a înfrânt-o. În această expediție nereușită, deși Łaski a pierdut puțini oameni, i-au fost luate tunurile și carele cu provizii, fără de care era imposibilă o întreprindere ulterioară".

După eşec, „Łaski și Despot s-au întors la Kesmark", aşteptându-şi mercenarii, apoi, cu speranţa unei noi expediţii „Heraclides merge la Kosice, la Francis Zay, conducătorul Ungariei superioare în numele lui Ferdinand I, chiar la granița poloneză. I-a explicat ușurința controlului

vlahilor, l-a informat despre toate planurile sale, i-a descoperit legăturile care îl legau de majoritatea boierilor și a declarat că dacă împăratul Ferdinand îl va ajuta să-și ducă la îndeplinire planul, el va preda întregul pământ vlah stăpânirii lui”.

Între timp, bănuitorul Lăpuşneanu „l-a implorat pe Ferdinand, prin ruda sa Nicolae, contele de Zrina, să nu permită unui uzurpator atât de periculos să rămână în țara sa. Ferdinand a poruncit să i se răspundă că, după obiceiul secular, descendenților și rudelor hospodarilor valahi nu li s-a refuzat niciodată azilul în statul maghiar, dar va ordona vigilență, pentru a nu fi planificate acțiuni ostile împotriva lui Alexandru. În scrisoarea sa, Despot a cerut ajutor în bani și oameni, a promis loialitate și ascultare împăratului și regilor maghiari și a subliniat importanța enormă a țării Moldovei, în cazul unui război cu Turcia”, dar, dintre toţi nobilii sfatului, „doar Franciszek Forgacz a înțeles că acordarea ajutorului nu este dificilă. Pierderea de bani nu este foarte gravă, de multe ori mai mult se cheltuiește pe jocuri și divertisment; iar dacă întreprinderea va reuși, beneficiile pentru creștinism ar fi enorme”.

Împăratul a subscris propunerii lui Forgacz, permiţând recurutări secrete în ţară şi investind în aventură 8.000 de coroane, iar „Franciszek Zay, autorizat să sprijine angajamentele lui Heraclides, a început activ, dar în secret, să pregătească o nouă expediție și chiar l-a convins pe curajosul comandant de cavalerie Antoni Szekely să preia steagul incursiunii armate”. La Suceava, Lăpuşneanu, înconjurat de boieri care se prefăceau că-i sunt loiali, născocind şi un zvon „despre boala periculoasă a lui Hera-

clide”, care „s-ar fi închis într-o încăpere retrasă a castelului Kesmark și, în fiecare zi, curtenii anunțau din ce în ce mai multe vești înspăimântătoare despre boala lui; în cele din urmă clopotele au sunat, ca și cum ar fi murit, iar a doua zi, într-o înmormântare magnifică, un sicriu gol a fost înmormântat în cimitirul bisericii Sfânta Cruce din Kesmarck. Pentru o mai mare credibilitate, distinși cavaleri și curteni polonezi ai lui Łaski au purtat sicriul pe umeri. Spionul lui Alexandru, care se afla încă în Kesmark, ca martor ocular la înmormântare, s-a grăbit la Suceava, cu vestea dorită. Alexandru a înțeles că, după doi ani de neliniște, putea să respire uşurat, când, de fapt, pericolul care avea să-l alunge de la putere creștea cu fiecare clipă”.

„Între timp, au început să sosească mercenari de pretutindeni: Antoni Szekely a adus o sută de cai, Jean Villaie, un francez care se remarcase de mult în războaiele maghiare, a adus o sută de călăreți unguri, Jan-Piotr Russel și fratele său Claudius Burgundczyuk, cincizeci de pușcaşi, Piotr Rukuński Silezianul a adus o sută cincizeci de mercenari de cavalerie grea, Filip Harting, Piotr Siedlicki, Aleksander Gwagnin, Piasecki, Jan Jarzyna, moştenitorul lui Krzykowice, Jan Lassoeki, Hieronim Filipowski și Zygmut Rożen şi-au făcut tabără la graniță, spre sfârșitul lunii octombrie. Łaski a obținut opt tunuri, pe care le-a adus cu el”. Trupele, mărşăluind discret prin Munkacz, au ajuns la Sniatyń în primele cinci zile ale lunii noiembrie, când comandanții trupelor poloneze de frontieră încă mai credeau în vestea înşelătoare a morții lui Heraclide și, deci, nu au împiedicat trecerea acestuia prin Polonia, dar l-au anunţat pe Lăpuşneanu despre pericolul care îl amenința.

„Hospodarul îngrozit își adună repede forțele: vreo 25.000 de luptători, dar majoritatea erau țărani adunaţi de prin satele din lunca Sucevei. Pentru a trece râul Suceava, a construit un pod și i-a pus, la capăt, tunuri. Tymezas Łaski conduce avangarda spre capitala Moldovei, dar Despot, nevăzând nici un fugar și neprimind nici cea mai mică informație de la susținătorii săi, a început să se teamă pentru el însuși, gândind să caute adăpost în Polonia. Łaski, sprijinit de sfaturile experimentatului Antoni Szekely, a rezistat ferm acestui gând nebărbătesc. Văzând că nu va putea cuceri podul fără sacrificii majore, i-a ordonat lui Shekely să-și mute o parte din armată în josul râului, pentru a căuta un vad sau o trecere mai ușoară. Această mişcare a fost remarcată din tabăra moldovenească, iar Ivan Mazotcze (Ioan Moţoc), comandantul hospodarului, a dat un sfat neașteptat: „Scoate tunurile de pe pod şi grăbiți-vă cu ele în locul unde va dori să treacă secuiul, și să-l învingeți!”. Łaski și Heraclides așteptau acest moment cu cea mai mare nerăbdare. De îndată ce tunurile au fost mutate, s-au repezit spre pod și, înainte ca hospodarul să poată privi înapoi, Russell, cu burgunzii, Villaie și Stefan Balogy, cu tunurile și infanteria rămase erau chiar în spatele lor, pe celălalt mal al râului. În curând, armata lui Łaski se pregăti de luptă. Aceasta s-a întâmplat la 18 noiembrie 1561. Ahraham Buckschay, secretarul lui Łaski, a scris discursul pe care Łaski, în calitate de hatman suprem, îl adresase armatei sale. „Nu dorința de stăpânire, a spus el, printre altele, nici lăcomia de bogății mă obligă, bravi camarazi de arme, să îmi risc viața mea și pe a voastră. Mă cunoști de mult timp. Nu am abuzat niciodată de puterea moștenită de la tatăl meu nemuritor, nu am căutat niciodată proprietatea strămoșilor mei și, într-

adevăr, orice bogăție am de la strămoșii mei, cât șaisprezece dintre ei mi-au lăsat-o, am considerat-o întotdeauna ca proprietate comună a bravilor cavaleri. Dar faima războiului și dorința de a-mi nemuri numele nu mi-au permis să stau deoparte. Urmărirea nemuririi, după exemplul eroilor antici, ajutându-i pe cei persecutați de nedreptate, este cel mai înalt țel al meu în viață. Așa că, atunci când, prezent aici printre noi, un descendent al veșnicilor conducători ai acestui pământ ne-a cerut ajutorul, ca să luptăm pentru patria noastră cu tăişul sabiei, ca să ne răzbunăm sângeros pentru greșeli vrăjmaşului nostru, al lui Dumnezeu și a neamului vlah, în numele acestor îndatoriri sfinte, acceptate de bunăvoie de noi, să lovim cu îndrăzneală, să luptăm fără teamă gloata care ocupă aceste pajiști şi s-o izgonim!”.

„Łaski era pe cale să dea ordinul de atac, când un trompetist din tabăra lui Alexandru a anunțat că inamicul cere să trimită un sol şi apărut un războinic cunoscut, numit Michał Racz, care a fost împrumutat de Jan Zygmunt Zapolya lui Alexandru Lăpuşneanu. Curând, Łaski, la rândul său, a ordonat guvernatorului său, Zygmunt Rożen, al stemei Swoboda, primul după el în tabăra poloneză, cu experiență în multe bătălii maghiare și poloneze, să plece pentru a afla de ce sosește mesagerul lui Alexandru. Rożen a observat că Racz era în spatele unui scutier, care purta o suliță. Fără să cheme pe nimeni dintre ai lui să-l însoţească, de îndată ce au ajuns aproape unul cu celălalt, Michał apucă lancea din mâinile scutierului și l-a atacat cu înverșunare pe Rożno, dar acesta din urmă, având încredere, a rămas nemișcat, ținând pușca pregătită și abia când Racz era pe cale să-l lovească, a sărit repede în lateral și a tras în

trădător. Armura întărită a deviat glonțul, dar calpacul său a luat foc, iar Michał, incapabil să stingă focul, a luat-o la fugă, iar Rożno l-a urmărit, până ce a dispărut printre rândurile trupelor moldovene. Timp de aproape un sfert de oră, în tabăra poloneză nu au existat informații despre soarta lui, dar și-a bucurat tovarășii, când l-au văzut că se întoarce înapoi sănătos.

După întoarcerea lui Zygmunt Rozn, armata lui Łaski i-a atacat puternic pe valahi. Primul a fugit din bătălie Alexandru Lăpuşneanu, însoţit de garda lui, în număr de aproximativ 2.000 de oameni, care s-a împrăștiat în panică, urmăriţi de burgunzi și francezi, care le-au provocat o mare înfrângere, mai ales când Peter Dely le-a venit în ajutor cu tunurile, al căror zgomot i-a făcut pe caii înspăimântaţi ai vlahilor să-şi arunce călăreții din şei. Dar principalele forțe moldoveneşti au rezistat în continuare; deodată, Łaski lovește chiar în mijlocul lor, capturează steagul hospodarului, iar Bodnar, comandantul valah, depune imediat armele. Numărul ucişilor în timpul acestei scurte bătălii a fost de 3.000, dar numărul prizonierilor a fost incredibil, dar Despot, râvnind favoarea națiunii, le-a permis să se întoarcă la casele lor. Clericii și boierii care se îndreptau spre Suceava au fost primiți cu cele mai mari semne de bucurie. Alexandru Lăpuşneanu, care, la vestea invaziei lui Heraclide, și-a trimis soția, urmașii și comorile la Dunăre, a informat pașalele din apropiere despre pericolul iminent şi a trimis la vecinul său muntean, hospodarul Mircea, cere de întăriri, apoi s-a oprit la Prut, așteptând ca trupele destrămate să se adune în jurul lui, odată cu ajutorul turcesc şi muntenesc.

Heracides a vrut să mărșăluiască imediat împotriva lui Alexandru, dar ca urmare a unui sfat de război, s-a hotărât să așteptăm până când armata moldovenească, ridicată sub steagul lui, se afla în tabăra noului hospodar. În curând, s-au adunat până la 25.000 de oşteni și treizeci și două de tunuri proprii. Łaski, ca mare hatman, a preluat comanda, iar trupele au pornit, ca să-i dea lovitura finală lui Alecsandru.

De îndată ce tabăra lui Lăpuşneanu a aflat despre acest lucru, podul abia ridicat peste râul Prut, lângă orașul Huşi, a fost imediat distrus; în faţa taberei inamice se afla un mic sat, cu câteva colibe. Antoni Szekely, cercetând cu atenție orașul, și-a mutat tunurile spre sat și le-a așezat printre casele din satul Strzelce, pe malul râului, cu ordine stricte ca nimeni să nu îndrăznească să tragă fără ordinul lui. Cavaleria poloneză, care era în frunte, a permis să se vadă de departe steagurile sale mari. Moldovenii, observând inamicii care se apropiau și neputând să vadă nici tunurile, nici trăgătorii, care erau acoperiți de cavalerie, şi închipuindu-şi că vor ajunge la pace, fără vărsare de sânge, au cerut să trimită o solie. Antoni Szekely s-a arătat aparent gata să o facă. Solul traversează râul. Încrezători în buna-credință a inamicilor, soldații lui Alexandru Lăpuşneanu se aprpie de râu, pentru a arunca o privire mai atentă la strălucita cavalerie poloneză; deodată, Szekely, răzbunându-se pentru trădarea săvârșită asupra lui Rożno, dă un semnal trăgătorilor ascunși, iar moldovenii cad din ambuscadă, cavaleria polonă se desparte, iar tunurile, așezate între case, deschid un foc ucigaș chiar acolo unde s-au adunat mulțimile, lângă râu. În scurt timp, Antoni Szekely, ca să profite de moment, cu atât mai mult cu cât se temea

de sosirea întăririlor muntene și tătare, imediat face un pod, pe butoaie pregătite anterior, legate cu funii și, în lipsa acestora, cu curmeie de stejar și de mesteacăn, dă un semnal şi armata începe să treacă. Alexandru Lăpuşneanu, informat despre toate acestea, s-a îndoit de sosirea întăririlor și, de frică, a scăpat cu o mică unitate, mai întâi în Silistria, iar apoi, ducându-și soția și copiii la Istanbul, s-a dus la Sultan, să se plângă de agresiunea împotriva sa. De la Sultan a aflat că Olbracht Łaski a intrat şi în granițele otomane, contrar alianței existente, iar Soliman, pe bună dreptate jignit, va declara război Poloniei, iar întoarcerea lui Lăpuşneanu pe tronul Moldovei va fi o consecință inevitabilă".

„După victorie, Iacob Heraclide a ajuns la Suceava și s-a apucat de restabilirea ordinii și de calmarea țării, care era atât de puternic zguduită. Hatmanul Berna, Mazoteze vornic și Stroie logofăt, primii cinci demnitari valahi, i-au fost cei mai de ajutor în acest sens. La Suceava a mai fost și George Rewelles, născut la Viena, considerat fiul lui John Rewelles, un burgundian, fost episcop al Vienei, pe care Alexandru l-a folosit ca secretar, mai ales în relațiile externe, care a acceptat de bunăvoie slujirea lui Despot și i-a rămas credincios până la capăt.

Armata de mercenari ungurii, conduși de Anton Szekely, s-a întors în patria lor, după ce au fost bine răsplătiți. Heraclid l-a reținut doar pe ungurul Peter Dewaj, căruia i-a încredințat paza cetăţii Suceava. Olbracht Łaski a fost numit mare hatman al Țării Românești a Moldovei. În semn de recunoștință pentru ajutorul primit, Despot i-a dăruit întregul district Chocim (Hotin), inclusiv orașul și

castelul Chocim. Mercy a înrolat steaguri poloneze în cetate. Łaski a condus steagurile mercenarilor polonezi în cetate și i-a încredințat comanda lor lui Jan Piasecki. Pentru a perpetua victoria militară a aliaților săi, Despot a ordonat să fie pictat un tablou, înfățișând ultima bătălie, și să fie așezate deasupra portretele foştilor voievozi ai țării cucerite, pentru a face și mai mult amintirea acestei zile de durată, şi a întemeiat o biserică ortodoxă în orașul Bachlon (pe Bahlui, deci Iaşi? – n. n.), care a fost ruinată la o înălțime de șase coți, în timpul răscoalei ulterioare a poporului.

După ce s-a stabilit astfel pe tron, Heraclid a trimis imediat la Istanbul o solie, formată din membri ai celor mai distinse familii de vlahi. Trimișii, ajunși în capitala lui Soliman, explică că națiunea moldovenească, incapabilă de a suporta incredibila asuprire, cruzime și jefuire a lui Lăpuşneanu, l-a chemat în unanimitate pe descendentul vechilor prinți Heraclide, să-i fie conducător, că dependența acestei țări de Înalta Poartă îi este prea bine cunoscută, că printr-o declarație va aduce Sultanului omagiul și ascultarea sa, şi l-au rugat pe padişah să accepte patruzeci de mii ducaţi de aur roșu tribut, în locul celor treizeci de mii, pe care ţara îi plătise până acum. Pe când boierii moldoveni au prezentat daruri bogate vizirului și primilor pași, Soliman, indiferent de cine conducea Moldova, atâta timp cât i se plătea tributul, era angajat într-un război cu fiii săi rebeli, pe care șahul Persiei i-a susținut, ceea ce era prea dureros pentru inima lui și periculos pentru stat; deci, l-a confirmat Despot în demnitatea sa, i-a trimis buzduganul și steagul, poruncindu-i să conducă pe cei care i-au fost încredințați cu dreptate și bunăvoință.

Cu ambele părţi astfel mulţumite, Despot a dorit să stabilească relaţii bune şi cu ţările vecine. Mircea, hospodarul din Muntenia, care trimisese trupe în ajutorul lui Alexandru Lăpuşneanu, dar, aflând, pe drum, despre înfrângere, le-a retras imediat la Bucureşti, s-a bucurat să primească ambasada lui Heraclide, care părea să ignore intenţiile ostile ale vecinului său. Prin urmare, legământul a fost încheiat cu cea mai mare disponibilitate. Ambii hospodari și-au jurat unul altuia prietenie, sfaturi şi ajutor în orice pericol.

Heraclide era cu totul liniştit din partea Ungariei, pentru că, cu aprobarea lui Ferdinand, ba chiar şi cu sprijinul său îşi plănuise şi îşi împlinise planul. Ferdinand l-a salutat, la 3 februarie 1562, într-o scrisoare, scrisă la Praga, acordându-i un nou titlu. Polonia, însă, îl îngrijora pe Despot, pentru că Alexandru Lăpuşneanu fusese un vasal direct al lui Sigismund-August, dar, pentru că avea relaţii bune cu Soliman, Sigismund-August nu și-a mai menţinut protecția asupra lui Alexandru. Aici, ajutorul lui Łaski și al nobililor polonezi însemna un atu pentru Despot. Era ușor ca ei să-l convingi pe rege că Heraclide fusese deja bine cunoscut la curtea regală de mulți domni polonezi, și îi datora tronul în principal lui Olbracht Łaski, devenind un vecin incomparabil mai convenabil decât Alexandru, care a fost pătat de cruzime și de jaf, iar mânat de unitatea credinței, a început să se asocieze cu Ivan cel Groaznic. Așa că Sigismund-August a acceptat să primească solia de la Heraclid și, la 18 iulie 1562, a răspuns umilei sale scrisori, în felul următor: „Cuvioase domnule, prieten și vecin, cu credincioșie iubit nouă. Întrucât credincioșia voastră cere urgent iertare pentru trecerea graniței țărilor noastre,

suntem bucuroși de acord cu cererea dvs. și vă acceptăm credinţa…”.

O corespondenţă bogată, cu jurăminte de vasalitate şi de acceptare repetate, cu o scurtă supărare regală pe Olbracht Łaski, care „era cel mai vinovat în ochii regelui”, în curând iertată, îi umpleau cu bucurie sufletul pretinsului descendent din Herakles, dar cărturar cu faimă europeană, care a început reorganizarea Moldovei. Între timp, şi-a căutat mireasă poloneză, dar fiind refuzat de „casa principelui Konstanty, voievod al Kievulu”, s-a mulţumit cu cea mai mare dintre cele şase fete ale lui Marcin Zborowski, castelanul Cracoviei, Krystyna. „Heraclide, crescut în cea mai educată curte din Europa, nu s-a putut obișnui cu sălbăticia obiceiurilor valahe. El a fost el însuși luminat, așa că a fost șocat de ignoranța generală a oamenilor; Acceptând principiile noii religii, nu numai că a condamnat eresul și superstiția, dar a fost scandalizat de incompetența clerului moldovean și, prin urmare, a înțeles că prin introducerea noii credințe, prin înființarea de școli, şi prin popularea orașelor cu cărturari și meșteri germani, el va lumina, organiza și îmbogăți rapid și eficient țara Moldovei. Deci i-a chemat pe Kasper Peucker, ginerele lui Melanchthon şi pe sasul Jan Sommer și, astfel, a înființat școala principală la Suceava, ordonând şi înființarea unei biblioteci. Apoi l-a chemat pe faimosul avocat și teolog de atunci Just Jonas, probabil pentru o reformă religioasă. Cu această intenție, l-a adus şi pe Jan Łuszczyński, din Polonia, și, după ce l-a numit episcop, probabil de rit răsăritean, i-a încredințat supravegherea disciplinei bisericești”.

Curând, „vistieria hospodarului era complet epuizată, iar Heraclides, neobișnuit în această țară, a introdus o taxă”, iar moldovenii „s-au înfuriat și mai mult, mai ales atunci când a vrut să înfrâneze sălbăticia și să întărească morala cu pedepse severe. Poligamia și divorțul, care erau permise de cler” au fost interzise. „Acum, înfrânând desfrânarea, Despot a poruncit ca toţi cei care au încălcat morala să fie pedepsiți cu moartea; șase sau șapte de astfel de criminali erau tăiați în fiecare zi. Mai mult decât atât, Despot a arătat o indiferență totală, ba chiar şi dispreț față de biserica tradițională, care rareori făcea slujbe şi nu ţinea nici un ritual… În cele din urmă, când nu erau bani în vistierie, și-a folosit mâna sacrilegă pentru vasele bisericii și, printre altele, pentru crucea uriașă, dată cândva de Alexandru Lăpuşneanu oraşului Suceava, care a fost luată și prefăcută în taleri. Acest lucru părea atât de neobișnuit, în acele vremuri, încât Tomasz Płaza, după ce primise o sută din aceşti bani, i-a trimis ca o curiozitate lui Marcin Kromer, care stătea, atunci, la curtea imperială.

Cât timp Łaski a rămas la Suceava, el a încercat să oprească aceste măsuri violente și necugetate. Simptomele descurajării naționale au început deja să apară ici și colo. Temându-se de consecințe dezastruoase, Heraclide s-a dus la regele Sigismund Augustus, dorind să obțină o protecție regală mai puternică. În acest scop, regele a scris, de la Piotrków (la 11 aprilie 1563), episcopului de Cracovia, Filip Padniewski, să-i dea imediat jurământul autentic la omagiu trimis de Despot. Sfatul lui Łaski nu a fost ascultat și, se pare, Łaski a stârnit antipatia lui Heraclides, prin mustrarea față de noul mod de guvernare. Trebuie adăugat că disputa economică între Łaski și voievod înghețase și

mai mult relația lor. Primul a susținut că pentru expediție sunt necesare optzeci de mii de ducaţi roșii; Heraclides a susținut că ar putea plăti doar douăzeci de mii. Łaski l-a acuzat de ingratitudine; Heraclide a văzut lăcomie în cererile sale. Poate că, dacă Łaski ar fi putut rămâne mai mult la Suceava, s-ar fi ajuns din nou la o înțelegere între cei doi prieteni; dar a fost împovărat de misiuni regale în Polonia şi a trebuit să se grăbească la Seimul din Piotrków, convocat pentru ziua de 22 noiembrie 1562.

S-au despărțit din cauza suspiciunii reciproce. Łaski l-a întâlnit, la curte, pe Dmitri Wishniowiecki și i-a cerut ajutorul împotriva Despotului; acesta din urmă, poate încă o dată avertizat asupra lăudărilor hatmanului său, temându-se că stăpânirea cetății Chocim (Hotin), atât de aproape de granițele poloneze, i-ar da un avantaj inutil, l-a trădat, iar când Łaski, întorcându-se, împreună cu Wiszniowiecki, din Sejm, s-a dus în Podolia, la Kamieniec, Heraclides, în timp ce făcea turul districtelor de graniță ale țării sale, în primăvara lui 1563, s-a apropiat de Hotin și a cerut comandantului castelului, Jan Piasecki, să-i permită să vadă cetatea. Acesta din urmă, negândind că hospodarul ar putea dăuna castelului, a deschis cu încredere porțile. Heraclides a ordonat garnizoanei poloneze să se predea și să preia cetatea propria lui gardă, asigurându-l pe Piasecki că se va înțelege cu Łaski, în privinţa Hotinului, mai târziu.

Revoltat de această insultă și perfidie, Olbracht Łaski, împreună cu Wiszniowiecki, au început să recruteze mercenari în Podolia, pregătind o bătălie preliminară. Probabil că hospodarul a aflat despre asta, pentru că a trimis o ambasadă regelui Sigismund Augustus, cu o plângere des-

pre atacurile împotriva sa, săvârşite de către niște domni polonezi. În răspunsul lui, de la Piotrków, trimis la sfârșitul lunii aprilie, regele îi spune să fie liniştit și garantează că supușii săi nu vor face nimic care ar putea tulbura liniștea vecinilor”.

„Când lucrurile în Țara Românească a Moldovei au început să devină din ce în ce mai complicate, Sigismund August a hotărât, sub pretextul unei ambasade la sultan, să-l trimită pe George de Buczacz Jazłowiecki, castelanul din Kamieniec, la Suceava, iar despre aceasta l-a informat pe Heraclide, într-o scrisoare, trimisă din Vilnius, la 3 iunie 1563. Din motive necunoscute, Jazłowiecki și-a întârziat plecarea, iar regele, într-o a doua scrisoare din Vilnius, din 22 septembrie 1563, l-a înștiințat pe hospodar că a primit un raport de la Jerzy Jazłowiecki de la și Maciej Goreeki, secretarul și scriitorul său militar, cu privire la tulburările din Moldova…

Ca răspuns la plângerea că Dymitr Wishniowiecki încearcă să tulbure liniștea interioară a vlahilor, Sigismund August îl asigură pe hospodar că acest lucru se întâmplă în ciuda voinței și dorinței regelui, dar, de îndată ce a fost informat despre aceasta, a dat ordin strict lui Wishniowiecki de a se abține de la toate invaziile țărilor cu care Coroana trăieşte în pace”.

„Dar Heraclide nu a mai primit această scrisoare. Ordinele regale nu au mai ajuns nici măcar la Olbracht Łaski și la Dymitr Wiszniowiecki, pentru că, în septembrie, conflagrația rebeliunii a cuprins întreg ținutul moldovenesc. Am menționat că taxele nou introduse, ideea

schimbării religiei, disprețul arătat clerului național și pedepsele severe pentru abuzuri, probabil greșite, dar consfințite prin îndelungă indulgență, au revoltat partea ignorantă și cea mai numeroasă a naţiunii împotriva lui Heraclide. Adăugați cele două greșeli decisive, pe care le-a făcut, și nu este de mirare că afecțiunea oamenilor s-a transformat atât de repede în ură de moarte. Atunci, la sfârşitul anului 1561, a preluat guvernarea şi, evitând cheltuielile, a demis o echipă aprigă de italieni, germani, francezi şi spanioli, răsplătindu-i, când Łaski, descurajat de nesocotirea sfatului pe care i l-a dat, a părăsit Suceava, cu polonezii săi, la începutul anului 1562. Heraclide a păstrat pentru securitatea personală aproximativ o mie de oameni înarmați, dar numai maghiari și ardeleni. A uitat că apropierea de pământul natal, vecinătatea cu vlahii, cunoașterea limbii naționale și loialitatea acestora îi făceau extrem de îndoielnici. Influența asupra minții lor a lui Ioan-Sigismund, care domnea în Transilvania și era ostil lui Heraclides, ar fi putut deveni periculoasă pentru el, pe când, dimpotrivă, credința şi experiența polonezilor ar fi fost pentru el o armă puternică, împotriva căreia nu ar fi trebuit să se precipite.

A doua greșeală, şi ea decisivă, a fost făcută lângă Chocim (Hotin), în primăvara anului 1563, când a apărut vestea despre boala periculoasă a lui Ioan-Sigismund Zapolya, iar Heraclide s-a gândit că îi va fi ușor să acapareze şi principatul Transilvaniei, prin creșterea tributului, care îi va aduce confirmarea sultanului. Cu forțe adunate în grabă, s-a grăbit spre Carpați, dar, aflând în orașul Tatrosso că prințul și-a revenit, s-a retras și, înainte de a desființa armata, a inspectat-o lângă cetatea Hotin.

Mulțimi mari de oameni s-au adunat pentru a-şi vedea hospodorul și pentru a-și exprima plângerile împotriva asupririi sub care gemea țara. Ca de obicei, gloata, spunând nenorocirea lor domnitorului, a început să ceară vehement ca hatmanul Berna, ofițerul Mazotcze (Moţoc) și doi episcopi, probabil mai zeloși pentru disciplină, să le fie predați. Heraclides, în loc să suprime aceste începuturi de rebeliune, cu trupele, a avut ideea nefericită de a calma poporul cu blândețe și promisiuni false. Prin urmare, acceptând plângerile şi deplângând aparent nedreptatea făcută poporului, el a anunțat că se va ocupa însuși de toate abuzurile și va da un exemplu de dreptate necruțătoare faţă de cei responsabili. Această promisiune imprudentă a provocat căderea lui. Hatmanul și vornicul nu se îndoiau că Heraclide nu va ezita să-i sacrifice pentru siguranța lui, mai ales că, urmând poruncile hospodarului, ei i-au jefuit pe oameni şi pe cont propriu. Așa că au plănuit imediat să-l distrugă pe Heraclides și au început să acționeze în consecință.

Prin mesageri secreţi, l-au informat pe Ioan-Sigismund Zapolya despre planurile lui Heraclide pentru Transilvania şi au ajuns la o înțelegere cu Alexandru Lăpuşneanu, care, în Istanbul, tot încerca să se întoarcă pe tronul Moldovei. Trădat, acum patru ani, în favoarea lui Despot, cu ajutorul grecilor din fanar i-a demascat toate minciunile. Clerul, încurajat de boieri, începu să strige puternic împotriva infidelității și sacrilegiului domnitorului Despot. Intenția lui de a se căsători cu o poloneză a fost prezentată drept înfrângerea finală a națiunii. S-a repetat peste tot că polonezii vor prelua conducerea la

curtea prințului, că vor prelua controlul asupra tuturor funcțiilor și că vor arunca țara în sclavie.

Pe atunci, pregătindu-se pentru viitoarea ceremonie de nuntă, Despot avea nevoie de cantităţi mari de pește, de vânat și de fructe în fiecare zi. Cei mai apropiați boieri de curte, profitând de această nevoie, au trimis cătane pentru a obliga comunele să asigure provizii gratuite, care au fost strânse în cantităţi mari și risipite cu în grabă. Când oamenii, îngroziți de credință și dezbrăcați de averea lor, au fost gata să sară la arme, Barnowski a încercat să-l îndepărteze pe Heraclide de consilierul său, a cărui perspicacitate i-ar fi putut deschide ochii asupra complotului secret. Așa că, după ce l-a trimis pe episcopul Jan Łuszezyński la Jassy (Iaşi), a introdus în garda domnească câţiva asasini. Înconjurat de trădători, dar pe care îi considera loiali, Despot, după ce a vizitat orașele dunărene, la începutul primăverii anului 1563, s-a întors la Suceava.

Conspiratorii au considerat că este necesar să îndepărteze de Heraclide acea parte din gardă, care i-ar fi putut fi fidelă. Timpul precipita faptele. În curând, castelanul Marcin Zborowski, însoţit de o mare suită de polonezi, avea să-și aducă fiica, Krystyna, ca să o mărite cu Despot, iar Łaski s-ar fi putut împăca cu Despot, cu acest prilej, iar armata sa, combinată cu cea a lui Wiszniowiecki, ar fi putut spulbera planurile conspiratorilor Barnowski şi Mazotez, care au încropit o nouă stratagemă.

Se știe că stepele care se întind între gurile Prutului și Nistrului aparțineau uneia dintre hoardele tătarilor, care au tot răspândit moartea și pârjolurile în toată Țara Româ-

nească a Moldovei, prin dese raiduri de pradă. Cu fiecare mișcare a acestor mulțimi invadatoare, animalele și păsările sălbatice aveau tendința să fugă din calea lor; acest semn năvalei armate nu i-a scăpat hatmanului Owoz Bernowski, comandantul grănicerilor, care l-a informat imediat pe Despot că tătarii sunt deja pe drum, iar Despot i-a poruncit să reziste în calea lor, pentru a întări armata moldovenească, adunată în grabă, un steagul de cavalerie, 3.500 de maghiari, un steag de Racs, format din 50 de călăreţi, o unitate de infanterie germană, precum și tunurile erau pe drum.

Heraclide, deși avertizat de șeful monetării sale, sasul Wolf, să nu îndepărteze această putere, a fost sedus de lingușirea boierilor din jur şi i-a încredințat pe maghiari, pe germani şi pe slovaci lui Ilie Tormani, Ioan Caneelli și lui Ştefan Tomża (Tomşa), care făceau şi ei parte din rândul conspiratorilor. Hatmanul a dus aceste forțe la Nistru, unde, spre surprinderea lui, au găsit peste tot pacea cea mai profundă. Bănuind trădarea, hatmanul a vrut să se întoarcă la Suceava, dar boierii l-au convins că este o şmecherie tătară obişnuită, că tătarii s-au ascuns şi pândes din râpe, ca să poată ataca, în siguranţă, după plecarea armatei; deci, i-au convins pe unguri şi pe germani să-şi amâne retragerea.

Între timp, Barnowski le arătă cantonamentele din satele de pe malul râului, dar destul de îndepărtate unele de altele.

Moldovenii aveau deja parola. O casă goală din câmp a fost incendiată, iar la vederea vâlvătăilor, trupele vlahilor, comandate de hatman, îi atacă pe străini. Mulțimile de țărani localnici au dat buzna la această nuntă sângeroasă, înmulțind numărul atacatorilor, așa că, deși ungurii, germanii şi sovacii, puşi în faţa acestei bruşte trădări, luptă ca leii și își sacrifică viața cu drag, adăpostiţi într-o grădină, înconjurată de un zid de piatră, în care vor rezista cu curaj, dar când Tormani și Tomzha (Tomşa) au ordonat tunarilor să se miște, lupta a devenit prea inegală și cei nenorocoși au fost răniţi sau uciși. Tunarii erau germani, căci vlahii nu știau să mânuiască tunurile. Nemții, în ciuda poruncii, nu au vrut să ridice o mână de fratricidă împotriva compatrioților lor, așa că au fost imediat uciși cu toții; doar unul, pe nume Krzysztof, temându-se de moarte, nu a refuzat porunca și şi-a salvat viața înjosită. Slovacii, observând masacrul camarazilor lor, dar neputând să-i ajute, s-au repezit în apele Nistrului, dar puţini au supraviețuit, căci majoritatea săbiilor moldovene au pornit în urmărirea lor.

După crima comisă astfel, la 8 august 1563, Eljasz Tormani a condus grosul armatei moldoveneşti la Suceava. Ştefan Tomża s-a repezit să atace cetățile mai importante, în care era staționată armata de mercenari a lui Heraclide. A reușit să ajungă la castelul din Neamţ, unde comandant era Ioachim din Głogów, un tovarăș fidel al Despotului în ambele țări, dar, din păcate, el lipsea în acel moment de la castel. Garnizoana, neștiind de trădare, l-a lăsat pe Tomża să intre în cetate, iar acest mic număr de germani a fost imediat exterminat. Ioachim din Glogów, primind veste, zdruncinat de disperare se repezi spre Suceava. Capitala era deja înconjurată de nenumărate mulțimi de vlahi rebeli.

Cu toate acestea, Ioachim, prin tunele, a ajuns în cetate și a relatat tot ce s-a întâmplat. Curând, Tomża (Tomşa) a venit și el în tabăra conspiratorilor; asediul a fost început imediat. Cetatea era apărată de doar 636 de oşteni, maghiari, italieni, greci, germani și polonezi, aflaţi sub comanda lui Marcin Farkacz, Piotr Deway, Tomasz Słowianin, Stefan Horwat și Grzegorz Girolt.

Cu toate acestea, Heraclide a decis să reziste asaltului națiunii rebele. Superioritatea numerică era de partea asediatorilor, dar priceperea și curajul, de partea asediaților, iar lucrurile au întârziat mai mult. Vlahii au înțeles că, atunci când vor alege un nou hospospodar, Despot și puținii mercenari care i-au rămas credincioși se vor descuraja, dar nici Barnowski, nici Mazotcze (Moţoc), nici Stroiez (Stroici) nu au fost dispuși să accepte domnia, așa că Ștefan Tomża (Tomşa), care de curând exterminase pe ungurii de pe Nistru, a fost numit hospodar.

Tomşa, preluând domnia, a decis să captureze fortăreața printr-o bătălie preliminară, iar la final a adus patru tunuri uriașe, numite Dragoni, dar în toată tabăra moldovenească nu era nici unul care să le poată mânui. Asediați și-au hărţuit dușmanii cu expediții dese. Peter Deway, după ce a ieșit, cu patru sute de oameni, capturase deja trei tunuri și mergea spre castel, când vlahii, sub comanda lui Ilie Tormani, au sosit în grabă şi a izbucnit o luptă sângeroasă, în urma căreia 200 de vlahi au fost uciși sau grav răniți, Tormani fiind primul dintre ei. Cu toate acestea, când au sosit noi trupe, Deway a părăsit tunul și s-a întors în cetate.

Tomşa, tulburat de curajoasa apărare a Despotului, dar și îngrozit de vestea iminentei invazii a trupelor lui Dymitr Wishniowiecki, a trimis un sol la Ioan-Sigismund, voievodul Transilvaniei, informându-l despre înălțarea sa pe tron și cerând întăriri, pentru a-și învinge rivalul; între timp, temându-se că Wishniowiecki va veni la Suceava şi-l va zdrobi, a ridicat asediul şi, trecând Siretul, şi-a mutat tabăra mai departe, în ţară.

Suceava fiind eliberată de asediatori, i-a permis lui Heraclide să trimită soli în diferite direcții. Cu o scrisoare plină de rugăminţi a încercat să-l înduplece pe Łaski, care tocmai atunci îl părăsise pe Wiszniowiecki, pe Nistru, și a plecat în Polonia, pentru a recruta un număr mai mare de oameni înarmați; a trimis un ungur de încredere, Valentyn Prepostuar, la împăratul Ferdinand și la regele ceh Maxymiljan, care a ajuns la curtea imperială la începutul lunii septembrie, când toţi erau ocupaţi cu încoronarea lui Maximilian (5 septembrie). A fost, totuşi, ascultat cu bunăvoință, dar splendoarea epuizantă a ritului de încoronare nu le-a permis să-i ofere sprijinul rapid și eficient, de care avea atâta nevoie Heraclide. Cu toate acestea, cu promisiunea de întăriri, Lupa Petz a fost trimis de la curtea imperială, dar, pentru a scurta călătoria, a plecat prin Transilvania, unde a fost închis din ordinul lui Ioan-Sigismund și trimis apoi la Istanbul, cu scrisori care, în ochii sultanului, urmau să dovedească perfidia lui Heraclide.

Un alt mesager l-a rugat pe Marcin Zborowski să se grăbească, dar, deși l-a găsit la la graniță, știrile despre revoltele moldovenești l-au descurajat atât de mult, încât, deși avea un grup mare de bărbați înarmați, iar Chrystyna,

mireasa lui Heraclide, îl implora cu lacrimi în ochi să-l ajute, tatăl ei a făcut pe surdul la rugămințile sale și s-a întors la moșia sa din Lwow.

Între timp, Wishniowiecki a apărut brusc sub zidurile Sucevei. Necunoscutul l-a făcut să acţioneze atât de grăbit, încât, neaşteptându-l pe Łaski, a intrat însuşi în Moldova. Viața lui anterioară a fost o serie continuă de aventuri spontane, neplanificate: după ce a servit bine țara, prin construirea cetății Khortitsa, el îl trădează brusc pe rege și se predă lui Soliman; dar nu i-a fost nici lui multă vreme credincios, căci, scăpând din castelul turcesc de la Marea Neagră, a încercat să-l păstreze pentru el și numai cu cea mai mare dificultate turcii au putut să-l recâștige. Scăpând cu succes din asediu, s-a repezit la Moscova și, predându-se țarului Ioan cel Groaznic, s-a întors în Polonia, după câțiva ani, și, după cum am văzut, după ce l-a liniștit pe Sigismund-Augustus, în 1562 a încheiat o alianță cu Łaski pentru acţiune comună în Ţara Românească a Moldovei.

Nerăbdător, în absența îndelungată a lui Łaski, Wishniowiecki, temându-se că momentul de glorie va trece, se grăbi spre Suceava. Pe drum, a primit vestea că Tomşa, care fusese proclamat hospodar, a acceptat această demnitate; așa că își schimbă imediat planurile, făcute anterior cu Łaski, și, în loc să-l arunce pe Heraclide de pe tron, se hotărăște să-l sprijine cu toată puterea. Prin trompetist, el cere primirea lui Jan Piasecki, căpitanul lui Łaski, care l-a însoțit pe Wiszniowiecki în expediție, care, în numele prințului, pune următoarele condiții: 1) Wishniowiecki se obligă să-l conducă pe hospodar în afara peri-

colului; 2). Pentru cheltuielile sale de război, i se va plăti imediat 25.000 de zloţi roșii, în numerar; 3). Timpul cât îl ajută Wiszniowiecki și armata sa să restabilească pacea și să-i ţină pe iobagi în ascultare, va fi răsplătit cu 12.000 zloţi roşii, pe care hospodarul îi va plăti anual în boi și cai. Aceste condiții au fost imediat acceptate, iar Piasecki s-a întors în tabără cu daruri.

Totuși, valahii, aflând despre această întorsătură a evenimentelor, tremurau cu gândul la răzbunarea pe care Despot avea să o facă împotriva trădătorilor, care, pe de altă parte, nu aveau încredere în durabilitatea stăpânirii lui Tomşa și, dorind să evite acest pericol, în aceeași zi în care Piasecki și Heraclide au negociat, au ajuns şi ei în tabăra lui Wiszniowiecki. După ce au fost primiţi, ei au lăudat sosirea lui ca pe un dar deosebit al cerului, spunând că numai el este vrednic să stăpânească peste țara lor: provine dintr-o familie înaltă, care îl leagă atât de strâns cu puternicul lor vecin, regele polonez, are o mare slavă, dobândită în luptele cu tătarii, o bună experiență şi cunoaște amănunțit obiceiurile, drepturile, nevoile și dorințele națiunii, dar, mai presus de toate, evlavia și respectul lui Wiszniowiecki față de Biserica Ortodoxă, care le este comună, sunt o garanție durabilă a unei domnii glorioase pentru el și o fericire încrezătoare pentru țară. Nu trebuie să-l oprească faptul că Tomşa a fost numit hospodar, căci aceasta a fost doar o alegere întâmplătoare, condiționată, iar Tomşa, din dragoste pentru patria sa, știind marea superioritate a lui Wishniowiecki, va renunța la putere și îi va aduce un omagiu, recunoscându-l ca stăpân și prinț al său.

Aceste laude exagerate au avut un efect puternic asupra mândriei lui Wiszniowiecki. Mintea lui se obișnuise deja cu splendoarea celei mai înalte demnități, așa că se convinse cu ușurință că, deși promisese să-l sprijine pe Heraclide, este de preferat să experimenteze singur fericirea. Deci îl anunță pe Despot, printr-o scrisoare, despre schimbarea sa de intenție și, fără să aștepte măcar un răspuns, începe imediat să facă pași ostili.

Ungurii, care, după solia lui Piasecki, considerau armata lui Dymitr Wiszniowiecki drept aliată, au ieșit din cetate pentru a se aproviziona cu alimente proaspete. Atacați în mod neașteptat de polonezi și de ruteni, ei abia au reușit să scape, în ciuda pericolului cel mai mare, întorcându-se în cetate, unde au adus trista confirmare a scrisorii lui Wishniowiecki.

Între timp, boierii moldoveni îi spun prințului Dmitri că ei ar trebui să meargă în tabăra lui Tomşa, pentru a-l obliga să accepte autoritatea noului hospodar. Şi, pentru a da mai multă greutate cuvintelor lor, au cerut să fie trimiși cu ei cinci sute de oameni înarmați; că, dacă Tomşa, ispitit de dulceața stăpânirii, nu cedează de bunăvoie, atunci capul lui arogant va fi plecat. Wiszniowiecki este de acord cu cererea lor, iar întreg alaiul porneşte spre tabăra lui Tomşa, dar, când au trecut podul peste râul Siret și s-au apropiat de trupele moldovenești, au nimerit într-o ambuscadă. Polonezii și-au dat seama curând de trădare și au înţeles că nu au de ales decât să-și sacrifice viața, şi, săvârşind minuni de vitejie, toți au căzut morți. Vlahii, acționând cu o grabă incredibilă, s-au întors, înainte ca vestea trădării să ajungă la Wishniowiecki.

În tabăra poloneză, toţi așteptau vești despre efectul mesajului, şi nimeni nu se aștepta la o bătălie; caii au fost desșeuați, armele au fost lăsate deoparte, totul era ca în cea mai adâncă liniște; până și conducătorul însuși, suferind de o boală a picioarelor, se odihnea în cortul său. Deodată, strigătul invadatorilor îl trezi. Văzând trădarea, Wishniowiecki s-a întristat, apoi, cu inima neînfricată, a ordonat oamenilor săi să-şi pună armurile şi să încalece; tabăra a fost rapid împrejmuită cu care și transformată într-o tabără defensivă. După ce i-a încredințat comanda lui Piasecki, Wishniowiecki însuși a încălecat, arătându-se acolo unde era cel mai mare pericol, dând sfaturi și încurajându-i pe curajoşii apărători. Deși au fost atacați pe neașteptate, polonezii, având forța superioară, i-au atacat pe vlahi atât de puternic încât aceştia, neputând să le reziste, au început să se retragă, iar când au observat că Piasecki se pregătea să atace din tabără, moldovenii au fugit și au răspândit vestea despre înfrângerea lor. Dar, între timp, veneau alți boieri, cu oameni proaspeți și în număr mare: rezistența era imposibilă. Polonezii s-au retras, în dezordine, încercând să-și salveze viețile, iar Piasecki, care a acoperit retragerea cu cei mai viteji, a căzut viu în mâinile dușmanilor. Wiszniowiecki, cu dureri în picioare, s-a întins într-o căruță şi a scăpat cu viaţă, dar, temându-se că urmăritorii nu îl vor prinde pe câmp deschis, a poruncit slujitorului său să-i aducă îndată calul, apoi s-a ascuns într-un car cu fân. Aceasta i-a derutat pe urmăritori; dar chiar înainte, un țăran, care a venit la carul cu fân, cu gândul să-l cumpere, l-a descoperit lui, dar, ademenit cu promisiunea unei recompense bogate, a acceptat să-l ducă pe Wiszniowiecki în Podolia; când nădejdea îi revenise lui Wishniowiecki şi i-a permis țăranului să-l acopere cu fân, încredinţându-se cu

totul cuvântului său, necredinciosul vlah s-a întors din drumul şi l-a adus în tabăra lui Tomşa, unde l-a predat noului hospodar. O priveliște teribilă a îngrozit ochii lui Wiszniowiecki: câţiva polonezi capturați, stăteau legați, iar călăul i-a chinuit, tăindu-le nasurile și urechile, apoi, astfel răniți, au fost alungați înspre Polonia. Tradiția polonezilor păstrează amintirea unor războinici, care au suferit această soartă cumplită. Așa este menționat Stefan Szczepankiewiez Dziryd din herbul vechii nobilimi a familiei Dziryd, care, în timp ce slujea ca căpitan de cavalerie sub Wiszniowiecki, s-a întors în țară cu un stigmat atât de groaznic.

Wiszniowiecki, Piasecki și alți câțiva prizonieri mai distinși au fost trimiși la Istanbul. Cu o cruzime obișnuită, Wiszniowiecki și Piasecki au fost aruncați dintr-un turn înalt, de pe malul mării, spre Galata. Zidurile turnului erau pline de cârlige de fier. Piasecki a fost atârnat de un cârlig, cu capul în jos, și a murit curând; Wiszniowiecki a fost agățat de un alt cârlig, înfipt în coastă, dar timp de trei zile nu a putut să moară, în ciuda celei mai groaznice agonii. Turcii au declarat că i-ar cruța viața, dacă s-ar lepăda de Hristos și ar accepta Profetul, dar când, ca răspuns, au auzit insulte împotriva lui Muhammad, venind de pe buzele lui, l-au luat drept țintă pentru o distracție sălbatică şi au început să tragă în el cu săgeți, întrerupând, în cele din urmă, viața unui prinț care, prin naștere și curaj, părea demn de o soartă splendidă”.

„Lui Tomşa i-au trebuit câteva zile pentru a-i învinge, în cele din urmă, pe polonezii lui Wiszniowiecki. Heraclide, profitând de moment, a vrut să fugă din Sucea-

va, la Khotyn (Hotin), unde s-ar fi aflat sub protecția lui Łaski, care tocmai atunci și-a fost completat forțele și era pe cale să năvălească în Țara Românească a Moldovei, fie pentru a-l ajuta pe Wishnyovetski, fie pentru a acționa în funcție de circumstanțe. Heraclide a fost sfătuit să părăsească cetatea Sucevei fără nici o întârziere, dar medicul său, Djonizy Avali, a susținut că este mult mai posibil să te aștepți la ambuscade în afara zidurilor. În detrimentul său, Despot a acceptat sfatul și a văzut sosirea a 1.000 de cavalerişti și 1.000 de infanterişti, pe care Jan-Zygmunt Zapolya îi pusese sub comanda lui Władysław Radak şi i-a trimis la Suceava pentru a calma Moldova.

Tomşa i-a primit în tabără cu o bucurie imensă; dar Heraclide si garnizoana cetăţii sucevene nu s-au descurajat, deşi asediul durase trei luni. Au fost înșelați de speranța că fie vor primi ajutor extern, fie că își vor învinge dușmanii, cu propriul lor avantaj; nu ezitau să facă incursiuni puternice în afara zidurilor. Printre altele, în ziua Sfântului Evanghelist Luca, 18 octombrie, Grzegorz Girolt, cu o unitate de infanterie, și Marcin Farkacz, cu o mână de cavalerişti, au ieșit cu repeziciune din castel și s-au ciocnit cu ardelenii abia sosiţi și cu vlahii. În bătălia sângeroasă, ambele părți au suferit pierderi grele: liderul conspirației și cauza tuturor relelor, Barnowski, a fost ucis, străpuns de o sabie; din partea lui Heraclide, Gregory Wineza, iubit de întreaga armată pentru veselia sa, a fost ucis, iar supravieţuitorii s-au întors în cetate, după ce au dat dovada unei vitejii zadarnice.

Între timp, ardelenii, mai familiarizați cu meșteșugul războiului decât vlahii, au început să sape șanțuri bune

și și-au mutat tunurile mai aproape de castel. Mai mult decât atât, ceea ce a fost cel mai dezastruos pentru Heraclide, comunitatea etnică și limba comună a asediatorilor și asediaților a înlesnit înțelegerea reciprocă între ei. Ardelenii, conduși de Władysław Radak, cel împuternicit de prințului Ioan-Sigismund, le-au promis nu numai întoarcerea în țară, ci și recompense generoase, dacă îl vor părăsi pe Heraclide. Le-au atras atenția asupra stării în care i-a adus liderul lor, cetatea Sucevei devenind o adevărată închisoare, în care lipseau resursele pentru a rezista unui asediu, iar toate acestea, împreună cu incertitudinea ajutorului sperat, a zguduit loialitatea garnizoanei: când Despot, în timp ce inspecta zidurile, s-a ivit pe neașteptate, un oştean, care vorbea de pe metereze cu un altul, din tabăra opusă, care stătea de cealaltă parte a zidului, a poruncit vinovatului să meargă cu el, apoi poruncit în secret să fie decapitat. Comandantul steagului maghiar, Piotr Dewaj, aflând de nenorocirea abătută asupra unuia de-ai lui, a cerut în zadar să i se cruţe şi să i se restituie oşteanul. Frica i-a cuprins pe unguri, care au văzut în decapitarea tovarășului lor o încălcare a contractului, întrucât judecata și pedeapsa celor vinovați trebuia să le revină lor. Îndemnat de subalternii săi, Dewaj, deși credincios până atunci, a început să ceară lefurile restante, amenințând că, în caz de neplată, va înceta ascultarea.

Pentru a le liniști mințile, Heraclide le-a dat, în loc de bani, o parte din argintărie; faptul că a plătit nu cu bani, ci cu un vas, i-a înstrăinat şi mai mult pe mercenari, care, pe măsură ce averea lui a scăzut, începuseră să-l desconsidere din ce în ce mai mult. Între timp, Władysław Radak a putut să găsească spioni chiar şi în fortăreața lui Despot.

Piotr Dewaj s-a lepădat complet de el şi a început să-şi caute complici la trădare. Unul dintre cei ademeniţi să comită un astfel de act rușinos i-a spus totul lui Despot, care, după ce l-a chemat pe Dewaj în camera sa, l-a acuzat de trădare şi a poruncit călăului țigan să-i taie capul. Lefegii maghiari, revoltaţi de uciderea comandantului lor, au început să negocieze deschis cu inamicul pentru a preda cetatea și, deși Marcin Farkacz, comandamentul cavaleriei, i-a sfătuit să nu facă acest lucru, dar din moment ce infanteria era inferioară și exista o oarecare gelozie între mercenarii cu diferite arme, nu i-a putut convinge în nici un fel să rămână credincioși. Cei mai conștiincioși l-au îndemnat pe Heraclide să predea cetatea lui Władysław Radak, după ce acesta le-a garantat siguranța vieții și a averii lor; dar Despot nu credea că condițiile vor fi respectate şi nici nu-și pierduse speranța că Łaski și Zborowski vor sosi curând, cu o armată de 4.000 de călăreţi, aşa că i-a rugat să-i rămână credincioși încă vreo câteva zile. Rugămintea a fost zadarnică, ascultarea a încetat, iar porțile au fost blocate cu pietre și pământ.

Heraclide a văzut că destinul i s-a împlinit: așa că, la 8 noiembrie 1563, îmbrăcându-și cele mai splendide veșminte și ținându-și armele în lateral, și-a luat rămas bun de la cei câţiva sfetnici moldoveni și, luând coroana de aur, care i-a fost făcută din porunca sa, la urcarea pe tronul Moldovei, a rupt-o în bucăți și a împărțit-o, astfel, credincioșilor slujitorilor, ca un ultim dar înaintea morții. Apoi încălecă și, dând ordin să se deschidă poarta, se îndreptă direct spre tabăra lui Tomşa (de pe tăpşanul Arenilor – n. n.).

Când noul hospodar l-a observat, i-a cerut să descalece imediat, să-și arunce armele și să îngenuncheze în faţa lui. Despot s-a lăsat neputincios să fie luat din şea, dezarmat şi condus de gardieni. Dus în fața lui Tomşa, își întoarse fața de la el; iar când Tomşa i-a strigat că de ce nu se închină şi nu-i aduce cinstire hospodarului valah, Heraclide a răspuns: „Pentru nu te recunosc drept domnul meu, ci ca pe un trădător ticălos". Tomşa, într-un acces de furie, l-a lovit puternic cu buzduganul, iar gardienii au sărit cu armele și l-au ucis în grabă. Capul tăiat, înfipt într-o suliță înaltă, a fost purtat prin întreaga tabără.

Ioachim din Głogów a fost decapitat în altă parte a taberei. Capetele lor umplute au fost trimise la Tsarogrod, din ordinul lui Tomşa. Când a murit, Despotul Bazileu Iacob Heraclides avea vreo patruzeci de ani și a domnit doi ani (avea 52 de ani, fiind născut în 18 noiembrie 1511 – n. n.).

Când Łaski s-a apropiat de Chocim (Hotin), cu armata adunată, negăsindu-l pe Wiszniowiecki în locul convenit și ghicind pericolul care îl amenința, a decis să se grăbească şi să-l salveze. Dar, cu cât pătrundea mai adânc în Moldova, cu atât era înconjurat de cea mai mare neștiință, căci nu venea nici cea mai mică veste despre ceea ce se întâmpla la Suceava. A înaintat cu prudență, iar în 11 noiembrie 1563, și-a așezat tabăra pe Siret. Dintr-o dată, un bărbat rănit şi schilodit groaznic, căruia i se tăiaseră nasul și urechile, apare în fața consiliului de tabără și cere să fie dus în fața liderului. În acest nefericit Łaski îl întâlnește pe unul dintre curtenii germani ai lui Heraclide. Din gura lui a aflat și despre moartea hospodarului, despre

înfrângerea armatei lui Wishniowiecki și despre toate crimele lui Tomşa.

Acest nou uzurpator al tronului din Țara Românească a Moldovei, săvârșind cruzimea mai sus amintită asupra curteanului lui Despot, i-a poruncit să caute tabăra lui Łaski și să-i spună să plece de îndată din ţara sa, dacă nu vrea să aibă o soartă asemănătoare.

Łaski, convins că nu mai avea ce face în Moldova, a depus toate eforturile pentru a-și întoarce întreaga armată în Polonia, căci şi consiliul de tabără a decis în unanimitate să se înceapă imediat retragerea. Două drumuri erau de ales: unul mai scurt și mai drept, la Sniatyń, altul mai lung, prin Bukowina. Atunci a ajuns în tabără vestea că vlahii au asediat Śniatyń. Deci, întorcându-se pe aici, pe primul drum, dacă Tomşa chiar a pornit în urmărirea polonezilor, şi ei s-ar afla în cea mai mare primejdie, căzând între două armate dușmane; iar drumul spre Bucovina era înspăimântător, cu amintirea lui de rău augur despre înfrângerea lui Jan Olbracht. Era uşor de prezis că vlahii nu vor ezita să taie pădurile și să distrugă podurile și trecerile. Totuși, după o analiză atentă, s-a ales această din urmă cale. Łaski a ordonat doar ca două sute de reitieri, înarmați cu puști, să exploreze temeinic pădurile din Bucowina, iar dacă vor întâlni țărani, adunându-se pentru a face garduri și a strica treceri, să-i împrăștie și să-i ucidă imediat.

Când armata poloneză se apropie, s-au auzit împușcături: raitierii trimiși în recunoaștere au găsit, așa cum era de așteptat, grupuri de țărani cu topoare, ocupați cu tăierea și doborârea unor fagi bătrâni pe drumuri și poteci;

dar când trăgătorii au ucis câteva zeci dintre ei, mulțimile au fugit în panică, în toate direcțiile. Înlăturarea obstacolelor care puteau întârzia retragerea a fost și mai necesară, deoarece Tomşa a trimis 12.000 de vlahi înarmați după polonezii care se retrăgeau. Trei zile și trei nopți a durat această urmărire; armata poloneză, în ciuda faptului că podurile au fost dărâmate, ici și colo, s-a retras ordonat, iar vlahii, temându-se de o bătălie preliminară, au așteptat până când polonezii au trecut de Sniatyn. Apoi, după ce au ars orașul, s-au întors înapoi la Tomşa.

Aleksander Gwagnin, martor ocular și participant la această expediție, scrie că Łaski și-a vegheat armata cu o asemenea prevedere, încât nu a pierdut nici un mercenar și, într-adevăr, în timp ce rezista atacului, un număr semnificativ dintre cei mai curajoși luptători din armatele poloneze au murit.

Răutatea lui Tomşa a contribuit decisiv la salvarea lui Łaski. El le-a promis ardelenilor, drept răsplată pentru dezertarea lor, să le dea tot ce a mai rămas din averea lui Heraclide în cetatea Sucevei. Când, ca urmare a acestei promisiuni, maghiarii duceau prada în țara lor, Tomşa a retras jumătate din forțele trimise în urmărirea lui Łaski, pentru a-i întoarce împotriva ardelenilor pentru a-i jefui. Poruncile lui Tomşa au fost îndeplinite printr-o incursiune de două zile, dar lui Łaski i-a fost mai ușor să înfrunte, cu 4.000 de cavaleri curajoși, o gloată chiar de trei ori mai numeroasă: dacă toată puterea vlahilor l-ar fi urmărit, ar fi putut împărtăși soarta lui Heraclide și a lui Dymitr Wishniowiecki. Łaski s-a întors la Chocim (Hotin) și și-a dedicat tot timpul întăririi cetății, care era singura răsplată a

campaniei sale în Moldova, timp de trei ani, cu o cheltuială atât de mare, riscându-și viața de multe ori, cu curaj și pricepere, dar nefericit sprijinită.

Dar deja peste capul lui Tomşa atârna tunetul răzbunării pentru perfidie, pentru sângele polonez vărsat, pentru cruzimea comisă împotriva prizonierilor. Alexandru Lăpuşneanu, care se afla încă la Istanbul, de îndată ce a aflat de căderea și moartea lui Heraclide, a obținut imediat de la Soliman sprijinul pentru a fi trimis, cu suficiente forțe turcești, pentru a prelua tronul Moldovei. Cel mai eficient a fost ajutat de mijlocirea lui Jan-Sigismund Zapolya, care a fost revoltat de tâlhăria comisă de Tomşa împotriva ardelenilor.

Alexandru Lăpuşneanu, dornic de răzbunare, a venit în Moldova, cu o mare forță de turci și tătari, nu să conducă, ci să judece și să-și pedepsească pe supușii necredincioși. Tomşa, Mazżoteże (Moţoc), Stroiz (Stroici) și mulți alții, neîndrăznind să apară în fața lui, au fost tentați să fugă în Ungaria, sar Jerzy Jazłowiecki, castelanul din Kamieniec, păzind vigilent pe granițe, i-a prins și i-a închis în castelul său din Buczacz şi a raportat acest lucru regelui Sigismund-August, așteptând alte ordine. Tomşa și complicii săi au petrecut în prinsoare toată iarna, bântuiţi de incertitudine și teamă, cu privire la viitorul lor; în 22 martie 1564 la Varșovia, consiliul Senatului a adoptat o rezoluție pentru a-i muta în oricare dintre închisorile regale… Jazłowiecki a trimis prizonierii, cu câţiva paznici, la Lwow.

În această scurtă călătorie, țărănimea rusă i-a atacat și i-a prădat de tot. Regele, înștiințat despre această infrac-

țiune, a ordonat urmărirea cu strictețe a făptuitorilor și restituirea bunurilor furate.

Prinşii au fost aduşi la Lwow sub paza lui Piotr Barza, staroste și consilier orășenesc. Sângele lui Dymitr Wiszniowiecki, al lui Jan Piasecki și al atâtor alții strigau după răzbunare; fostul tributar polonez, Alexander Lăpuşneanu, implora o pedeapsă exemplară împotriva acelora care aduseseră atâtea dezastre pe pământul ţării lor; sultanul Soliman, în numele bunei vecinătăți, a cerut ca Tomşa, deturnătorul tronului, cu dispreț pentru demnitatea Porţii, să primească pedeapsa meritată. Crima nu a fost niciodată deschisă de un verdictul mai just. Prin urmare, deoarece, la sfârșitul lunii aprilie, consiliul Senatului a decis să-i pună pe Tomşa și pe complicii săi sub sabia călăului, Sigismund-August a trimis curând pe curteanul său, Stanisław Krasicki, cu ordine corespunzătoare la Lwow.

Joi, 5 mai 1564, la ora 19, Ştefan Tomşa, Iwan Mazotcze (Moţoc) şi Piotr Spanczocze (Spancioc) au fost decapitaţi în piaţă. Trupurile lor au fost îngropate în mănăstirea Sf. Onufry.

Olbracht Łaski și-a ținut trupele la Chocim (Hotin), gata să-şi apere proprietate chiar şi împotriva lui Alexandru Lăpuşneanu și chiar şi împotriva turcilor; dar Soliman, susținând pe bună dreptate că Chocim face parte din principatul valah, a cerut retragerea trupelor poloneze. La începutul lunii aprilie 1564, la Varșovia a sosit un trimis extraordinar turc, reînnoind tratatele anterioare în acest sens. El a declarat, în numele stăpânului său, că, atunci când tătarii din Astrahan tocmai începuseră o rebeliune împotriva

Marelui Ţar al Moscovei, regele polonez ar trebui să profite de răgaz și să se răzbune pentru răul făcut Lituaniei; că sultanul Soliman, datorită încetinirii regelui în chestiunea Khotyn, este gata, la prima chemare, să ia parte activ la acest război. În același timp, din alte părți au venit vești că o armată turcească de 40.000 de oameni stătea pe malul Dunării, cu ordin de a invada imediat țările republicii poloneze, dacă cererea sultanului ar fi fost respinsă.

Regele l-a rugat pe Olbracht Łaski să-și sacrifice proprietățile pentru binele țării și să predea de bunăvoie fortăreața Khotyn hospodarului moldovean. Mânat de adevărată dragoste pentru patria sa, Łaski, care, atunci când l-a ajutat pe Heraclide, avea ca scop principal revenirea Principatelor dunărene în stăpânirea Poloniei, a ascultat vocea regelui său și, în timpul verii, și-a condus gruparea armată afară din cetatea Khotyn (Hotin)"[137].

1572: „Expediția lui Mikołaj Mielecki pentru a apăra tronul lui Bogdan (Lăpuşneanu), întreprinsă „nu fără informarea regelui", după cum mărturisește Górnicki, are trăsăturile unei afaceri politice de stat. Górecki a notat, în mod confuz, ceva despre alianța lui Bogdan (foedus - legământ) cu Sigismund Augustus, fără să știe că în arhiva cancelarului coroanei se afla un act de omagiu, făcut în 1569 (fără data și locul), în cuvinte aproape identice cu actul din 1552, deja menţionat, dar cu adăugarea unei rezerve referitoare la Turcia, exprimând astfel corect atitu-

---

[137] Mlinowskiego, Mikołaja, *Jakób Heraklides i Olbracht Łaski / Ustęp z dziejów polskich XVI wieku* (Un capitol din istoria poloneză a secolului al XVI-lea), în *Teka Wileńska*, nr. 3, Wilno 1858, pp. 135-196

dinea. Politica poloneză a completat și rezultatele marii uniri a Coroanei cu Lituania și Prusia, realizată la Seimul din Lublin.

Bogdan „Aleksandrowicz”, fiul lui Alexandru Lăpuşneanu, l-a recunoscut pe rege drept „domnul lui plin de milă” și s-a angajat să-și depună capul în orice mare război, cu orice dușman, în afară de împăratul turc. A preluat domnia, moștenită de la tatăl său, aparent fără lupte, prin înțelegerile lui Taranowski, un trimis polonez, cu Poarta Otomană. Făgăduințele sale de tribut au fost sincere, pentru că era polonizat din tot sufletul și fraterniza cu polonezii prin sânge: a căsătorit-o pe una dintre surorile sale cu nobilul Gaspar Pamewski, a promis-o pe cealaltă lui Krzysztof Zborowski, iar el însuși a încercat să se căsătorească cu Tarłowna. La curtea sa și în armată, i-a onorat pe polonezi cu favoruri și încredere. A atras însă suspiciunea turcilor și a avut un rival, susținut de ei, pe Ioan al III-lea (Ioan cel Cumplit), adică Iwonia. Nu este de mirare că, din Polonia, regele suzeran a trimis în ajutor 4.000 de soldați, cu un războinic experimentat, mai târziu voievod al Podoliei și hatman, Mielecki, și pe tânărul Sieniawski, fiul regretatului voievod rus.

Expediția a trebuit să fie mascată diplomatic cu nume de persoane particulare. Cu toate acestea, când s-a confruntat cu o armată turcească mult mai mare, ea nu a putut să persevereze în mascaradă. Mielecki, după ce a luptat în mai multe încăierări ușoare, s-a retras în propria sa țară; viteazul comandant Dobrosołowski, lăsat de el în Chocim (Hotin), a predat castelul lui Iwonia, pentru că a primit un astfel de ordin de la hatmanul Jazłowiecki, în

numele regelui. Dar, în acel moment, Sigismund Augustus era deja mort.

Ultimul jagelonian nu a pătat relația dintre Moldova și coroana poloneză, care a fost stabilită de străbunicul său. În ciuda activității militare insuficiente, nesustenabile, slab susținută de parlament, în ciuda lipsei impulsurilor de cucerire, în ciuda eșecurilor suferite în mod repetat de bunicul, de unchiul și de tatăl său, a ținut hospodarii Moldovei în dependență de Coroană și a condus Moldova la o apropiere mai strânsă de Polonia. După el, niciunuia dintre regii polonezi de mai târziu nu i s-a mai plătit tribut. Cu toate acestea, merită remarcat, la scara politicii reale, că ambele părți au fost dezamăgite de jurămintele lor de credinţă: Polonia nu a protejat Moldova de captivitatea turcească, Moldova nu a fost un bastion pentru Polonia și cel mai eminent dintre purtători de omagiu moldovenesc (Ştefan cel Mare – n. n.) a provocat prima invazie turcă a Poloniei. Așadar, diplomația celor doi Sigismund la Constantinopol s-a dovedit a fi înțeleaptă, și doar influența culturală a Poloniei asupra stratului superior al societății românești din Moldova a mai fost utilă”[138].

1586: „Sigismund al III-lea de Waza, de curând după preluarea tronului Poloniei, în 1586, a aflat că turcii şi tătarii au atacat Rusia Roşie, jefuindu-o cumplit. Sniatyń a căzut imediat în mâinile lor. Pentru a pune capăt jafului, Jan Zamojski a venit, curând, la Lviv și acolo, împreună cu nobilimea poloneză și rusă adunată, i-a urmărit pe turci şi

[138] Korzon, Tadeusz, *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, Tom 1: *Epoka przedrozbiorowa*, Lwów, Warszawa, Kraków 1923, pp. 211-213

pe tătari până în Moldova, lângă Prut, unde i-a atacat pe tătarii nomazi şi i-a împrăştiat, iar prin tratatul din 1596, l-a urcat pe Jeremiah Mohyla pe tronul Moldovei, ca vasal polonez; 4 ani mai târziu, când un anume Michajło (Mihai Viteazul – n. n.) l-a izgonit pe Ieremia Moghilă, Zamojski a intrat din nou în Moldova şi a ocupat Suceava"[139].

1595: „Când Sigismund a sărbătorit, la Cracovia, marele botez al fiului său nou-născut, Władysław, în 9 iunie, Zamojski și armata sa au vegheat în Podolia, pentru ca tătarii să nu invadeze din nou ținuturile coroanei După ce au primit vestea că valahii nu erau mulțumiți de voievodul lor, Răzvan (Rozwan), și nici noul sultan turc Mohamet, pentru a-i prelua în întregime ţara, Zamojski s-a deplasat, cu armata sa, spre Prut pentru a-l pune pe Jeremi Mohile (Ieremia Moghilă), onorat cu indigenatul polonez, într-o moşie a lui. Vlahii s-au predat de bunăvoie lui Moghilă și, deși turcii și tătarii au sosit în număr mare, hatmanul i-a respins cu succes, în 6 octombrie, la Cecora din tabăra sa fortificată, iar în cele din urmă, adică în 20 octombrie, i-a obligat să negocieze pacea. Tătarii și turcii, recunoscându-l pe Moghilă drept hospodar, s-au retras din Țara Românească a Moldovei. În același timp, voievodul ardelean lupta cu succes împotriva turcilor din Munteni, iar când Zamojski, după ce a lăsat o parte din armată lui Moghilă, a retras restul, fostul hospodar Răzvan s-a repezit, în fruntea unei armate de unguri, trimisă din Muntenia. Trupele noastre, deși mai reduse ca număr, au învins complet, în 12 decembrie, forțele sale lângă Suceava. Răzvan însuși a fost

---

139 *** *Krótki, dziejowo-statystyczno-przemysłowy na Galicyję poglad* (O scurtă prezentare istorică, statistică și industrială a Galiției), în *Liwoczanin*, Lwow 1851, p. 82

capturat și a murit înfipt în ţeapă, la ordinul lui Moghilă. Curtea Rákóczi a protestat pe lângă regele Sigismund, acuzându-l că l-a înscăunat pe Moghilă pe tronul Moldovei, iar Sigismund Báthory, care era rudă cu el, a acuzat Polonia, la Roma, că a luat în stăpânire Moldova; dar trebui să mulţumească şi să se liniștească, dacă tot nu putea opri ceea ce fusese deja făcut.

În timpul expediției lui Zamojski în Moldova, cazacii, conduși de Nalewajko, au comis numeroase crime în Ucraina și în Podolia. În cele din urmă, au mers chiar în Rutenia Albă şi au capturat Słuck. Hatmanul lituanian Radziwiłł i-a gonit, dar nu a putut să-i ajungă din urmă sau să-i pedepsească pe cei care au scăpat cu prada, din cauza orei târzii.

Printre aceste chestiuni de război, în principal prin influența iezuiților, s-a realizat unirea bisericii Rusiei Roşii cu biserica latină din Brest-Litovsk. Când câțiva dintre conducătorii ruteni, în special mitropolitul Kievului, Michał Rohoze, Pociej și alții, s-au convins de necesitatea unificării, condițiile pentru unirii au fost stabilite pe baza Unirii Florenței, din 1489. Majoritatea populaţiei Rusiei Roşii era poloneză și, înaintea altora, provincia Kievului. Prințul Ostrogski, cel mai puternic dintre adepții Bisericii Răsăritene, nu era împotriva unirii cu Biserica Latină. Dar când iezuiții, care au jucat rolul principal în toată chestiunea, fără să aștepte acordul general al proprietarilor de pământ și al clerului de est, au accelerat trimiterea unei ambasade la Roma (1595), câțiva conducători și provincia Kievului însăși au șovăit în dorința acestei unificări. De asemenea, nu au lipsit eforturile celorlalți dizidenți, care,

în acel moment, au ținut un conclav la Toruń și, după ce au notat diverse plângeri împotriva asupririi datorate credinței, au trimis un mesaj regelui, cerându-i să nu permită libertatea de conștiință pe care jurase să fie îngrădită.

Sigismund, fiind doar sub influența iezuiților, nu i-a primit pe trimiși, sub pretextul că conclavul de la Toruń s-a ținut fără știrea și acordul lui. Nu este de mirare că protestanții, calviniștii, cehii și socinienii, amenințați în drepturile lor, au vrut să împiedice unirea Bisericii Răsăritene cu Roma, pentru că „ei au văzut în ea un pericol pentru ei înșiși. A fost o trimitere grăbită a lui Pociej și Terlecki la Papa Clement al VIII-lea, care, în numele întregii Rusii poloneze, s-au predat şi le-au oferit disidenților ocazia oportună de a submina însăși munca de unire.

Seimul, reunit în 26 martie 1596, în împrejurări similare cu cele de la Varșovia, trebuie să fi fost furtunos. Cea mai mare parte a timpului Seimului a fost petrecut în dispute și dezacorduri. O taxă nouă, percepută de la evrei, era destinată doar pentru apărarea Republicii, iar supravegherea cazacilor era încredințată hatmanului”[140].

---

[140] *** *Dzieje narodu polskiego od najdawniejszych do najnowszych czasów* (Istoria națiunii poloneze, din cele mai vechi, până în cele mai recente timpuri), Tom I, Lwow 1863, pp. 553-561

„Asediul cetăţilor Moldovei”

1621: „Dependența Moldovei, numită în mod obișnuit Țara Românească (Wołoszczyzną), față de Polonia datează din vremuri foarte vechi și a rezultat din situația sa geografică, din nivelul scăzut de cultură și din slăbiciunea politică. Despărțită de Rutenia poloneză de Nistrul ușor traversabil, legată de Polonia prin relații comerciale, mult mai slabă din punct de vedere politic și având dușmani comuni, mai întâi pe tătari, apoi pe turci, Moldova trebuia să fie sub protecția unei entități politice apropiate și puternice, care era deja Polonia, la începuturile statului vlah. Chiar și primul voievod moldovean, Dragosz, îi aduce un omagiu lui Kazimierz (? Doar Bogdan Descălecătotul a avut relaţii economice cu Lvovul, nu şi Dragoş, care era doar căpitan în oastea comitelui secuilor – n. n.). Acest tribut, adus lui Jagiełło, a devenit permanent, dar politica succesorilor săi, începând cu Kazimir Jagiellonian, nu a putut profita de această consolidare și, în fața puterii turcești, în creștere periculoasă, și a complicațiilor rezultate din est, s-a dovedit a fi incapabil să mențină permanent Moldova în strictă dependență de Polonia. Cazimir al IV-lea Jagiellon, neglijând să apere țărmul nordic al Mării Negre, lăsând pe Bajazet al II-lea să ocupe Kilia și Bialogród, în 1484, iar cinci ani mai târziu încheind un tratat de pace cu Bajazet, a pregătit el însuși, parcă, ascensiunea semilunii în Moldova. Imediat după moartea sa, atitudinea

Moldovei față de Polonia s-a schimbat. Voievodul Ştefan cel Mare, martor al victoriilor lui Bajazet al II-lea, nevăzând suficientă putere în Polonia pentru a opri armatele cuceritoare ale otomanilor, a adus un omagiu celui mai în vârstă Jagiełło, Władysław, care s-a aşezat pe tronurile Ungariei şi Cehiei. Politica neîndemânatică a lui Albert, expediția lui stângace în Valahia, a avut consecințe și mai grave, pentru că i-a împins pe voievozii moldoveni să caute un aliat în dușmanii crucii, și a adus devastări cumplite asupra Poloniei și l-a obligat pe regele polonez să renunțe în tăcere la autoritatea sa asupra Moldovei. În tratatul lui Ștefan, cu Jan, nu se menționează vreun tribut plătir Olbrahților, în 1499. În ciuda acestui fapt, Sigismund I avea perspective de asociere strânsă a Moldovei cu Polonia, prin căsătorie: succesorul lui Ștefan, Bogdan, a cerut mâna surorii sale Elisabeta. Dar Sigismund nu a insistat ca sora lui să-și sacrifice preferințele personale pentru binele țării, iar Elisabeta nu a vrut să joace rolul Jadwigăi. Bogdan, ca „țăran obscen și cu un singur ochi”, nu-i plăcea fecioarei, iar consecința acestui refuz a fost că, după câțiva ani (1512), Bogdan s-a recunoscut drept tributar Turciei.

O jumătate de secol mai târziu, Moldova s-a confruntat cu o soartă și mai tristă: voievodul Ștefan al VIII-lea (Rareş) dorea să accepte Islamul și să pună Moldova sub stăpânire directă turcească. Boierii revoltați au cerut ajutor lui Mikołaj Sieniawski, hatmanul de câmp, care păzea granițele de sud ale Poloniei. Sieniawsti a intrat în Moldova și, fără să aștepte ordinele regelui, l-a așezat pe tron pe Alexandru al IV-lea (Lăpuşneanu). Acest exemplu de plasare arbitrară a hospodarilor pe tronul

Moldovei a găsit curând adepți dornici printre aventurierii puternici, cu care Polonia era plină, la acea vreme. Unii dintre ei au plătit cu martiriul, expedițiile lor aventuroase, precum Dymitr Wiśniowiecki, care a murit agăţat într-un cârlig, la Istanbul, dar acest lucru nu i-a descurajat pe alţii de la expediţii similare.

Curtea poloneză a fost obligată să rămână neutră față de aceste expediții, din cauza relațiilor pașnice cu Turcia. În timpul domniei lui Sigismund Augustus, hospodarii și-au declarat adesea disponibilitatea de a aduce un omagiu regelui și coroanei poloneze, dar guvernul regal nu a profitat de acest lucru, pentru a nu tulbura bunele relații cu Turcia, care se considera stăpâna Moldovei. Stephen Báthory, care și-a datorat urcarea pe tronul Poloniei în parte influenței turcești și pe care Poarta îl privea de parcă ar fi fost vasalul ei, nebănuindu-i intențiile tainice, a fost chiar nevoit să-l pedepsească cu moartea pe voievodul, războinic cazac, Ivan Podkova, care , după exemplul domnilor polonezi, a încercat în mod arbitrar să urce pe tronul hospodarului. Sub Sigismund al III-lea, atitudinea Moldovei față de Polonia s-a schimbat, în favoarea acesteia din urmă, dar nu pentru mult timp.

Jan Zamoyski, de parcă ar fi executat planurile secrete ale lui Báthory, a recâștigat supremația poloneză asupra Moldovei prin două expediții și a fost chiar tentat să se alăture moldovenilor în sfera acestei suzeranități și, astfel, a putut să folosească constelațiile politice contemporane și pe cele ostile față de Turcia. Mihai cel Mare, voievodul muntean, visând să creeze un singur stat din Muntenia, Moldova și Transilvania, limitând suzeranitatea

poloneză asupra Moldovei, pe al cărei tron se afla, atunci, casa Mohyla, prietenoasă cu polonezii, nu a provocat armatele. Rezistența Turciei nu a durat mult, iar după moartea lui Zamojski, s-a menținut supremația poloneză în Moldova, datorită familiei Mohyla, dar suzeranitatea s-a încheiat cu o pierdere sângeroasă, adusă acestora de turci Aceste expediții au iritat Poarta şi au determinat-o să se răzbune, să-și sloboadă ogarii din lesă, dar nu a deranjat atât de mult, încât să se simtă forțată să-și întoarcă armele împotriva Poloniei, contrar politicii tradiționale. Acest lucru a fost dovedit doar de raidurile pe mare ale cazacilor, raiduri care au fost pentru Turcia ceea ce au fost atacurile tătarilor pentru Polonia.

Fără să pătrundem în originile culturii cazace, este suficient să reamintim că cazacismul din granițele sudice ale Poloniei, precum și de pe Don, a fost un rezultat direct al alertei armate constante, în care aceste zone trebuiau să fie, de la sfârșitul secolului al XV-lea, adică din vremea când tătarii, poporul Crimeii, trecând sub stăpânirea împăraților turci, a început să hărțuiască țările vecine cu invazii constante, cu un mod furişat, prădător de a lupta. Cazacii au preluat multe de la dușmanii lor naturali, dar, din punct de vedere al vitejiei, i-au depășit pe cei din urmă, pentru că, în timp ce tătarii aveau doar cavalerie ușoară, năvălind ca lăcustele, în cete care se răspândeau pentru pradă, dar care nu erau capabili să reziste unei forţe egale numeric, iar uneori chiar unei forţe inamice mai slabe. Deși cazacii nu erau renumiți pentru vitejia lor ca trupe de cavalerie, ei erau capabili să lupte până la capăt ca infanterie, în spatele unui șanț sau al unui lanţ de care, sau să creeze o flotă cu propriile lor resurse și să facă minuni de vitejie cu ea.

Trăind lângă Nipru, pe lângă vaduri largi, cu mari întinderi de pământ, acoperite cu copaci și papură, cu râuri numeroase și periculoase, care îi protejau de pătrunderea unei flotile străine, cu o mulțime de ascunzători și poieni inaccesibile, care erau nu numai un excelent adăpost și bârlog pentru sotniile de războinici cazaci, care au adoptat şi numele de nipreni sau zaporojeni, cazacii aveau și o pregătire navală apreciabilă, și o flotilă specială şi unică, formată din bărci ușoare, dar spațioase, capabile să transporte între 50 și 70 de persoane. La baza acestor nave se afla o barcă, scobită din lemn de salcie sau tei, de peste 40 de picioare lungime, iar în partea superioară a navei, atașată de această barcă și lărgindu-se și alungindu-se pe măsură ce se ridica, era construită, din scânduri bine lipite, împreunate cu gudron și înconjurate de o țesătură groasă de stuf, care proteja corabia de scufundare, când lua prea multă apă. Înălțimea acestor bărci ajungea la 10-12 picioare, lungimea lor era de până la 60 de picioare. Datorită lungimii lor mari, se întorceau încet, așa că, pentru a remedia acest lucru, cazacii le-au pus două cârme, la ambele capete ale navei. Pe fiecare parte a bărcii erau câte 10, până la 15 vâsle, iar barca putea depăși cu ușurință o galeră turcească. Aveau și catarge cu vele, dar acestea din urmă erau destul de sărace și erau folosite doar pe vreme rea.

Astfel de bărci au fost construite de cazaci pe Nipru, puțin mai jos de estuarul Chartomelik, într-un loc în care Niprul, despărțindu-se în numeroase canale, a înconjurat nenumărate insule, acoperite de stuf, și a creat un adevărat labirint. Copacii au oferit păduri care acopereau, în multe locuri, malul drept al Niprului, în vecinătatea Porohului, sau pădurile Samara, din care rămășițe semni-

ficative se văd și astăzi. Când urma să fie întreprinsă o expediție pe mare, tinerii se adunau acolo, având printre ei mulți meșteri pricepuți, și se apucau de lucru. Erau împărțiți în unități, de obicei de câte 60, iar fiecare unitate pregătea nava menționată mai sus, în 2-3 săptămâni. Astfel, când era vorba de o expediție mai mare și recrutau un număr mai mare de voluntari, cazacii puteau crea o flotilă de optzeci sau chiar o sută de bărci în două săptămâni…

Pe la la sfârșitul secolului al XVI-lea, aceste expediții au luat proporții periculoase. În 1589, cazacii au ars și au jefuit mai multe orașe turcești de pe malul de nord al Mării Negre, ceea ce l-a revoltat atât de mult pe sultanul Amurat al III-lea, încât a declarat imediat război Poloniei și numai datorită medierii trimisului englez și asigurărilor solemne ale polonezilor că aceste atacuri nu vor fi repetate, războiul a fost evitat...

Anul 1614 înseamnă începutul unei epoci importante în istoria expedițiilor pe mare ale cazacilor. Până acum, ei s-au lipit de țărmul nordic al Mării Negre și au făcut incursiuni doar aceste țărmuri; în acel an, încurajați de prizonierii scăpați din Anatolia, au întreprins expediții îndrăznețe, pe vase ușoare, prin mijlocul Mării Negre, până la țărmurile asiatice. Prima expediție, din primăvară, a eșuat, pentru că o furtună le-a împrăștiat bărcile şi aproape le-a înecat, iar unii dintre ei, aruncați la țărm, au fost capturați de turci. Dar cel de-al doilea raid, întreprins în luna august a acestui an, a fost un succes extraordinar, deși nu de durată. După ce au traversat Marea Neagră, au apărut, deodată, sub zidurile Sinopei. Acest oraș bogat și populat, numit „orașul îndrăgostiților”, din cauza locației

sale încântătoare, nu avea nici o amintire despre un duşman străin, sub zidurile sale, de când stăpânirea otomană s-a extins peste el, așa că nu este de mirare că a devenit o pradă ușoară pentru armata îndrăzneață de cazaci.

Cazacii, în număr de aproximativ 2.000, au cucerit cu uşurinţă cetatea, au ucis garnizoana, au jefuit și au devastat casele familiilor musulmane, au ars orașul și, înainte ca locuitorii din zonă să se adune, pentru a respinge pe atacatorii necunoscuți, au pornit pe mare, ducând cu ei comorile furate și sclavi. Pierderile pe care le-au provocat în Sinope, la acea vreme, erau estimate la 40 de milioane. Ibrahim-paşa, comandând flotilei turceşti din Marea Neagră, aflând întâmplător despre acest atac, a hotărât să le blocheze drumul cazacilor, care se întorceau acasă, şi a navigat cu flota sa spre Nipru, dar cazacii, fiind informaţi despre aceasta, au acostat pe malul mării și au început să-și târască bărcile spre Nipru, deasupra poziției pe care o ocupase Ibrahim. Totuși, în timpul acestei traversări, au fost atacați de tătari și, după o luptă aprigă, cazacii au fost nevoiți să-și abandoneze prada și prizonierii, iar Ibrahim-pașa, la rândul său, a grăbit spre locul unde urmau să ajungă cazacii la Nipru, iar acolo i-a învins.

Vestea arderii şi jefuirii cetăţii Sinope a provocat teroare în Constantinopol. Împăratul Akhmet I era, acum, atât de înfuriat pe insolența cazacilor, încât l-a lovit pe vizir cu buzduganul și a jurat pe suflet că se va răzbuna pe republica poloneză pentru asta. Beglerbegul Rumeliei mărșăluia deja, cu armata sa, spre granițele Poloniei, frica era mare în Ucraina, iar oamenii se grăbeau să se apere. Dar, pe de o parte, erau vești despre această pregătire, iar pe de

altă parte, era războiul cu Persia, care a oprit răzbunarea turcilor.

Eșecul cazacilor de a se întoarce de la Sinope nu le-a slăbit în niciun fel dorința de a merge în expediții. În anul următor, 1615, au navigat, din nou, prin mijlocul mării, cu 80 de luntrii și au ars porturile din apropierea capitalei, Mizewna și Archioka. Împăratul Achmet se afla la o vânătoare în acele părți şi a văzut, de la fereastra lui, fumul incendiilor pornite de cazaci și a trimis imediat o flotă, să-i învingă. Dar, de data aceasta, cazacii nu s-au lăsat învinși, au acceptat o bătălie pe mare, i-au învins pe turci, l-au capturat însuși pe liderul lor, care a murit curând și, după ce au capturat galerele capturate, le-au ars lângă Ochakov (Oceacov).

La Constantinopol s-a constatat că contramăsurile obișnuite nu erau suficiente pentru a-i supune pe cazaci, al căror curaj, îndrăzneală și pricepere în manevrele navale i-au uimit pe turci. Dorind să găsească modalități noi și stabile de îmblânzire a cazacilor și, în același timp, de a preveni invaziile domnilor polonezi în Moldova, care s-au repetat de două ori, într-o perioadă scurtă de timp, prizonierii cazaci au fost întrebați cum să-i alunge pe cazaci din bârlogurile lor și aceştia l-au sfătuit să populeze Moldova cu turci, să ocupe Kamieniec (Kameniţa) şi ţinuturile ruseşti dintre Nistru şi Nipru. Cel puțin așa i s-a spus lui Żółkiewski, de la Constantinopol, unde avea agenți plătiți, care l-au informat despre ce se întâmplă la Poartă. O intenție asemănătoare impunea trimiterea tuturor forțelor turceşti în Polonia, ceea ce nu nu se putea, în condiţiile războiului persan, reluat din 1615. Abia la începutul anului

1616, Iskender-basza, numit la noi Skinder-basza, a fost trimis, pe cont propriu, în Moldova, pentru a-i alunga pe Korecki și Wiśniowiecki, cumnații lui Konstanty Mohyła, având și o flotă, sub comanda lui Ali-bashi, care a fost trimisă împotriva cazacilor. Expediția lui Skinder-basha a fost un succes complet; pe de altă parte, Ali-basha a fost bătut de cazaci, pe liman, și abia scăpat, după ce a pierdut o duzină de galere și până la o sută de canoe. Încurajați de victoria lor, cazacii s-au repezit imediat pe țărmurile Crimeii, au jefuit și au ars bogata cetate Kaffa și, în același an, au pornit spre țărmul asiatic al Turciei…

Relațiile Poloniei cu Turcia au devenit din ce în ce mai încurcate și mai periculoase. Grzegorz Kochański, trimisul regelui trimis la sultan în 1617, nu a contribuit prea mult la ameliorarea lor. El s-a plâns, așa cum făceau şi predecesorii săi, de tătari și a dat vina asupra creşterii extraordinare a populaţiilor de cazaci. Ca răspuns la aceasta, s-au făcut plângeri cu privire la atacurile cazacilor, care din nou, la mijlocul anului 1617, au ieșit în larg și au umplut coasta Mării Negre de spaimă. Expediția de anul trecut, a lui Ibrahim Pașa, s-a dovedit a fi insuficientă, iar autoritatea sultanului a avut de suferit și mai mult, pentru că locuitorii unor orașe de coastă, văzându-se lipsiți de apărare împotriva corsarilor cazaci, au înaintat o rugăminte împăratului: dacă nu îi apăra, voiau să aducă un omagiu cazacilor. Prin urmare, s-a hotărât ca Skinder-basha să-i atace pe cazaci, în primăvara anului 1617, cu 15.000 de turci, cărora li se vor alătura tătari, vlahi, moldoveni și ardeleni.

Hatmanul Żółkiewski, care veghea constant, peste granița de sud, după ce a aflat despre expediția lui Skinder-baszy, adună forțe pentru a apăra granițele şi a dat asigurări că armata turcilor nu va face nici un rău republicii, ci doar va încercat doar să-i supună pe cazacii... Pe fundalul asigurărilor de pace, trupele poloneze și turcești au înaintat amenințător una spre cealaltă și au stat faţă în faţă pe ambele maluri ale Niprului, lângă Busha. Cu toate acestea, nici turcii, având dus şi un război persan destul de nefericit, nu aveau vreo dorință de a începe un război cu Polonia și nici Żółkiewski nu dorea să provoace puterea turcă, mai ales că Polonia tocmai începuse războiul cu Moscova. Așa că a fost semnat faimosul tratat de la Busha, primul și principalul punct fiind condiția „ca ticăloșia cazacilor către Marea Neagră să nu iasă din Nipru. Polonezii s-au angajat să-i îmblânzească pe cazaci, prin orice mijloace, în timp ce turcii au promis că vor opri invaziile tătarilor”, atâta timp cât şi lor li se face daruri obişnuite.

Cât de slabe au fost angajamentele pe care s-a bazat această pace s-a văzut în timpul încheierii tratatului în sine. Cu câteva zile înainte de încheierea acordului, Kantymir-mârza s-a despărțit de Skinder-basha, cu tătarii săi, și a pârjolit şi jefuit dincolo de Halych, iar Skinder-basha nu a găsit altă scuză decât că „aceștia sunt oameni deznădăjduiți și că până și pământul vlah (adică, moldovenesc) îl ard și îl jefuiesc”.

Oricum ar fi, Żółkiewski a văzut că era necesar să se îndeplinească condiția dificilă de a-i opri pe cazaci din expedițiile navale, pentru ca republica să fie protejată de războiul cu Turcia. La câteva zile după încheierea Tratatu-

lui de la Busha, el i-a scris regelui: „De la Constantinopol, am un avertisment de la anumiți oameni că turcii sunt atât de iritați împotriva cazacilor, încât, dacă incursiunile lor nu sunt oprite, turcii vor, după încheierea războiului persan, să aducă toată puterea lor în statele Coroanei”. Așa că, imediat după încheierea acordului de lângă Busha, s-a întors, cu armata pe care o avea cu el, împotriva cazacilor.

Știind că pielea lor era în joc, cazacii priveau cu suspiciune și urmăreau mișcările trupele poloneze și turcești, care se apropiau, și, deși erau chemați de multe ori, atât de hatman, cât și de rege, să se unească cu armata poloneză, nu au făcut-o şi au preferat să stea lângă Nipru. Când, după ce a încheiat un acord cu turcii, Dkiewski l-a trimis pe slujitorul său Derevinski la ei, cerându-le să trimită niște bătrâni, care să facă aranjamente, dar cazacii l-au demis pe Derevinsky „destul de ușor” și i-au răspuns hatmanului: „Dacă are cineva nevoie, să vină la noi, în viitor”. Așa că Żółkiewski a mers spre ei, înarmat și amenințător, și cu el și alți comisari, numiți de rege, să-i înfrâneze pe cazaci, și s-ar fi putut vărsa sânge, așa cum se întâmplase în urmă cu douăzeci de ani, când același Żółkiewski l-a supus Nalewaika, dacă nu ar fi fost, la limanul zaporojean, un om care combina o minte calmă și sobră cu un curaj neînfricat, cu faima celui mai curajos dintre zaporojeni. Acesta a era Piotr Konaszewacz Sahajdaczny, fiul unui nobil sărac din Samborski, absolvent al școlii din Ostrog, care a coordonat mai multe expediții ale cazacilor la Marea Neagră, şi încă mai era aureolat de recentul pogrom de la Kaffa.

Comisarii polonezi, în numele regelui, au cerut ca numărul cazacilor din Zaporoje să fie limitat la 1.000 de luptători, ca acești cazaci, rămași în plata republicii (cu 1.000 de ducați și șapte sute de zloţi pe an), să aibă un hatman regal peste ei și, abținându-se de la orice expediții în Turcia, să slujească republicii ca gardă străină. Restul cazacilor, și anume toți cei care s-au alăturat zaporojenilor doar de trei ani, precum și toți meșteșugarii, negustorii, hangii și alți oameni liberi, urmau să meargă la fostele lor reședințe, sub autoritatea starostelui lor și a domnilor. În timp ce aceste condiții erau prielnice pentru bătrâni, ele erau neplăcute pentru tinerii cazaci, care îşi vedeau libertatea limitată la o stare de iobăgie, deşi încă mai erau ademeniți de splendoarea prăzii și a vieții aventuroase… /

Pe lângă medierea engleză, s-au făcut eforturi zeloase din altă parte, pentru a evita războiul polono-turc. Acest al doilea intermediar a fost urmașul lui Gracyan în ţara moldovenească, Alexandru, fiul lui Ilie, un grec înstărit care a cumpărat tronul Moldovei de la Istanbul. Alexandru nu avea nici o animozitate personală față de polonezi, precum Tomsza (Tomşa), de exemplu, și prevedea că războiul dintre Turcia și Polonia va fi un dezastru pentru Moldova; indiferent de cine va câștiga războiul, Moldova va fi un teatru de luptă și va suferi devastări groaznice. În caz de război, ar trebui să-i asigure sultanului trupe, să pregătească proviziile de hrană pentru armata lui și să execute diverse ordine, care, dacă ar fi executate incorect, i-ar putea aduce cu ușurință o responsabilitate periculoasă, așa cum s-a şi întâmplat, într-adevăr, mai târziu. În cele din urmă, după război, va fi expus răzbunării polonezilor și cazacilor. Este uşor de înțeles de ce Alexandru Iliaş nu a

vrut războiul și a vrut să-l evite… vicleanul grec a încercat să aburească (să tragă lâna peste ochi) ambele părți, sperând, că în acest fel, s-ar putea apropia unul de celălalt și poate cumva va veni şi pacea.

În octombrie 1620, la câteva zile după pogromul lui Żółkiewski, el i-a scris o scrisoare lui Tomasz Zamojski, apreciind bunătatea vecinului moldovean și dorința lui de a menține pacea, și îndemnându-l, după pilda tatălui său, „să depună efortul și să cântărească aceste lucruri”. Zamojski, ajungând la Seimul din Varșovia, a convenit cu regele cum să răspundă hospodarului și apoi a răspuns cu o scrisoare mai lungă. În această scrisoare, el i-a amintit mai întâi de ceea ce știa bine hospodarul, că „dacă aceste două puteri, Polonia și Turcia, se năpustesc una împotriva celeilalte, va fi vai de cel care se află la mijloc, între ele”, apoi l-a sfătuit să trimită un mesager regelui și prin el să-şi exprime dorința de a mijloci față de rege. Acesta a fost un indiciu clar pentru hospodar, că dorința lui de a mijloci nu era dezaprobată la curtea poloneză…

În timp ce hospodarul moldovean media pentru pace, un alt tributar turcesc, Betlem Gabor, nu a încetat să comploteze în direcția opusă și să alimenteze intențiile războinice ale sultanului, prezentându-i Polonia drept o pradă ușoară. În aprilie, s-a grăbit să-l informeze pe Sultan despre nepregătirea Poloniei pentru război și să-l încurajeze să meargă imediat la Adrianopol, pentru ca, atunci când va fi anunțat din Polonia, să trimită solul polonez acasă şi să avanseze cu armata, pentru a deveni un al doilea Alexandru cel Mare, căci cu sabia lui va realiza tot ce-și dorește. Iar hanului Kalgay al tătarilor îi cerea, printr-o

scrisoare, din 1 aprilie, să trimită 10.000 de tătari, ca să ajute împotriva împăratului Ferdinand, şi să nu se teamă de polonezi… Această scrisoare, interceptată de Seczy, un magnat maghiar favorabil Poloniei, a fost copiată de preotul Jerzy Zbaraski, care, atunci când a trimis copia regelui, a comentat, pe bună dreptate, că Betlem „ne recomandă lui Gałga într-un mod atât de frumos, de parcă el (Gałga) nu ne-ar fi cunoscut mai bine decât el (Betlem)"…

Ultima încercare a polonezilor de a opri înaintarea lui Osman a eșuat și întreaga armată turcească s-a deplasat mai spre nord, prin Moldova, unde i-au sosit noi: Dylawerbasha, beglerbey al îndepărtatului Diarbekru, care urma să obțină în curând funcția de mare vizir, a sosit cu armata sa; voievodul Alexandru a sosit cu șase mii de moldoveni. În primele zile ale lunii august, a sosit un mesager de la hanul Crimeii, cu vestea că hanul, cu 10.000 de tătari, trecuse deja Niprul și așteaptă alte comenzi. A apărut și un mesager de la Betlem Gabor, care, dorind să se confirme în favoarea sultanului, a inventat o întreagă poveste despre presupusa sa victorie asupra întăririlor polonezilor…

Marginea nordică a Moldovei, în care a intrat armata poloneză, era goală la acea vreme. Locuitorii, temându-se de războiul care le amenința proprietățile și viața, s-au fost mutat, cu bunurile lor, în zone mai liniștite, spre granița cu Transilvania. Cei mai curajoși au format bande și, sub comanda unui anume Bernawski, au atacat patrulele poloneze, care erau trimise să cerceteze sau să obțină hrană sau fân și rătăceau prin satele și stupinele din apropiere.

Chiar înainte ca întreaga armată să se stabilească în tabără, Lubomirski a trimis o mare patrulă, sub comanda căpitanului Lipnicki, formată din steagul său cazac, cincizeci de dragoni germani și câteva sute de oameni cu puști, în interiorul Moldovei, pentru a aduce hrană. Patrula a ajuns în oraşul Siret, unde au venit la târg mulţi armeni si boieri moldoveni, pe care au reușit să-i surprindă pe neașteptate şi au capturat câteva sute de vite.

Lubomirski a trimis această patrulă fără știrea lui Chodkiewicz. El a considerat Moldova ca o țară dușmană și, poruncind armatei să ia mâncare de la moldoveni, a urmat obiceiul general acceptat, acela că, dacă un soldat intră într-o țară dușmană, el se hrănește pe cheltuiala ei. Dar Chodkiewicz era mânat de alte idei. El a vrut să lupte împotriva turcilor și tătarilor, dar nu împotriva Moldovei creștine, care trebuia să sprijine Turcia împotriva voinței sale. În jurul lui se aflau câțiva boieri moldoveni, printre care și Piotr Mogila, fiul lui Szymon voievodul (mai târziu mitropolit al Kievului), și ei sperau că moldovenii se vor uni cu polonezii, dacă nu le vor devasta țara. Prin urmare, nu voia să-i înstrăineze pe moldoveni și, mai mult, se temea că moldovenii nu vor dori să-și răzbune greșelile pe Szemberg, care a fost trimis la turci. Hatmanul s-a supărat deci pe paharnicul coroanei, pentru că a trimis şi garda lui Lipnicki, iar apoi i-a interzis cu strictețe să mai meargă în Moldova după mâncare. „Armata, însă, spune Sobieski, s-a plâns foarte mult de faptul că nu aveau bani, unii sufereau deja de foame, alții mâncau din căruțe, iar mâncarea le era apărată chiar înaintea lor, pe pământul inamicului”.

Deci războiul propriu-zis nu începuse încă, tătarii încă nu blocaseră comunicarea cu țara, iar plângerile legate de lipsa hranei se auzeau deja în lagăr. Și totuși, nu a fost greu să se acumuleze suficientă hrană, în cetăţile Hotin și Kameniţa, situate la două mile de tabăra poloneză, pentru ca, cu proviziile pe care armata le avea cu ea, hrana să fie suficientă pe toată durata campaniei, care nu putea dura mai mult decât până la începutul iernii. Dar partea economică a oricărei întreprinderi este întotdeauna cel mai slab punct la polonezi; așa era şi acum. Este adevărat că din vistierie s-au dat patru mii de zloți pentru a aproviziona Kameniţa cu alimente, dar mai întâi această sumă era extrem de mică, în raport cu nevoile, iar în al doilea rând, starostele de atunci al Kameniţei, Stefan Potocki, se pare că nu a folosit această sumă cum ar fi trebuit, din moment ce regele a fost nevoit să-și trimită secretarul la Kameniţa pentru rechiziție, iar într-o scrisoare către staroste a făcut, printre altele, această acuzație: „Locul este atât de bine aprovizionat cu mâncare, încât chiar și pentru o zi, dacă inamicul ar ataca, nu ar fi îndeajuns”.

La Seimul din anul anterior, s-a convenit că prezența prințului în lagăr va fi foarte utilă, că va aduce un plus de spirit armatei și va contribui la menținerea disciplinei, pentru că se știa că prințul era iubit de soldați. De fapt, acest tânăr, în vârstă de 26 de ani, avea un dar ciudat de a cuceri oamenii. Chiar dacă era fiul unui tată suedez și al unei mame germane, deși a fost crescut într-o familie în care limba maternă era germana și că în copilărie a fost sub îngrijirea unei nemţoaice, Urszula Meyerin, a avut ceva atât de cezaro-polonez în felul lui, de parcă sângele slav pur îi curgea prin vene. În timp ce tatăl său dezamăgea prin

rigiditate, fiul atrăgea prin deschiderea lui prietenoasă, prin bunătate și prin veselie. Având un gust timpuriu al vieții taberei și al diverselor ei aventuri, el ura eticheta curții și prefera adesea să vorbească cu oamenii de rând, decât să asculte discursuri pompoase, rostite în onoarea lui. Prin urmare, este ușor de înțeles cum soldații s-au ataşat de el și cum ar fi putut avea un efect pozitiv prezența prințului în tabără. Dar, pe de altă parte, ar fi împiedicat intențiile și planurile comandantului șef, care, pe lângă comunicarea cu comisarii, trebuia să comunice și cu prințul în toate chestiunile importante.

Prințul Władysław, dacă ar fi putut doar să-și asculte propriile dorințe, ar fi fost de mult în tabără, dar regele a oprit plecarea fiului său. Lui Sigismund și consilierilor săi li s-a părut că nu ar fi bine pentru Republică dacă prințul stă în tabără, înainte ca întreaga armată sau cel puțin cea mai mare parte a ei, să se adune. Abia când fiul său a început să insiste cu tărie, iar Chodkiewicz i-a scris regelui, cerând ca prințul să plece, ceea ce, după cum credea, va încuraja rămășițele soldaților mobilizaţi să se grăbească, abia atunci regele și-a trimis fiul în tabără.

Înainte de plecarea lui Władysław din Varşovia, în biserică s-a ținut o liturghie solemnă, care a fost plină de mulțime, cu intenția succesului prințului, nunțiul papal, Francis Diotalevio, a sărbătorit ocazia și, după oficierea liturghiei, a înmânat un stindard sfințit. Prinţului, care se pleca să atace vrăjmaşul, cu o vorbă potrivită împrejurărilor. Când steagul a fost desfăcut, mulţimile au văzut un vultur alb, cu cruce pe piept, cu inscripţia: **pro gloria crucis**, din dorința pentru biruința crucii asupra semilunii.

Armata condusă de prinț, după ce s-a alăturat trupelor care i s-au alăturat pe parcurs, număra peste 10.000 de oameni. Majoritatea (5.400) erau infanterie germană, sub comanda a lui Denhof și Jan Wajer, voievod de Chołonin. Restul era format din cazaci și infanterie poloneză…

Cu mult mai mult decât încetineala marșului armatei conduse de prinț, ceea ce îl îngrijora pe hatman era faptul că cazacii zaporojeni, care trebuiau de mult să treacă Nistrul, lângă Mogilev, nu numai că nu au venit, dar nici măcar nu au dat vreo informație despre ei. Era adevărat că intraseră în Moldova, că tot ce trăia acolo fugise din calea lor dincolo de Suceava, în munții Transilvaniei, încât Moldova, de la Nistru, la Iași, era pustie, și toți fugiseră din Iași de frica cazacilor, dar despre ce s-a întâmplat cu ei şi de ce le-a luat atât de mult tim ca să vină nu existau vești. Neliniștitul hatman l-a trimis pe căpitanul cazac Bohuszowicz, în 21 august, să-i găsească şi să le ceară să se alăture cât mai repede armatei republicii. Bohuszowicz abia plecase la drum, când un oaspete sosi în tabără, din partea cealaltă, oaspetele fiind, fără îndoială, cel mai de dorit dintre toți cei pe care hatmanii doreau să-l vadă în acel moment. Era Piotr Sahajdaczny, care se întorcea dintr-o ambasadă la rege şi le-a adus cazacilor, de la rege, un răspuns favorabil la cererile lor și un mesaj de la prinț, pe care îl întâlnise pe drum. Hatmanii l-au primit cu brațele deschise: Sahajdaczny, în tabără, era o garanție pentru ei că zaporojenii nu vor dezamăgi republica și se vor uni cu ei. Dar pentru ca acest lucru să se întâmple cât mai repede, a fost necesar să-l trimitem imediat pe Sahajdachny la cazaci. Deci, după ce l-au tratat și i-au dat daruri, hatmanii

l-au trimis în aceeași zi prin Transnistria, în întâmpinarea armatei cazaci și, pentru că putea să întâlnească în drum fie bătăuși valahi, fie tătarii, fie chiar turci, pentru siguranța lui i-au adăugat două steaguri de cazaci obișnuiți, sub comanda a doi căpitani și câteva zeci de călăreţi, cu Mołodecki, un membru de încredere al casei lui Lubomirski".

Bătălia a fost cumplită, apoi s-a încheiat un tratat de pace, cu multe puncte care „s-au referit la relațiile comerciale dintre Polonia și Turcia, care încă urmau să se bazeze pe pacte anterioare, și la relațiile polono-vlahe. La fel ca la Busha, așa și acum, polonezii au renunțat la drepturile lor de suveranitate asupra Moldovei și au cerut doar ca Porta să plaseze pe tronul ei oameni prudenţi, calmi și prietenoși și au promis că vor da înapoi vlahilor, adică moldovenilor, Hotinul, imediat după încheierea alianței"[141].

1621: „În 2 septembrie, un nor de praf, ca un nor de nisip, a scos la iveală apropierea nenumăratelor trupe otomane. „A sosit ziua, memorabilă pentru toată posteritatea!", s-a adresat Chodkiewicz cavalerilor. „Acest câmp", a spus el, „nu este al cuvintelor, ci al faptelor. Natura nu m-a creat să fiu vorbitor și nici nu aţi avea timp să ascultți. Să vă reamintesc doar că întrebarea nu mai este dacă Țara Românească a Moldovei va fi a noastră; în mâinile noastre drepte se află sănătatea și speranța tuturor. Să mulțumim Providenței pentru că ne-a izbăvit sănătos după atâtea bătălii și aventuri și ne-a păstrat pentru această zi, când fie ne hrănim bine cu meritele maiestății regale și ale acestei

[141] Tretiak, Josef, *Historya wojny chocimskiej / 1621 r*, Lwow 1889, pp. 11-26, 89-179

glorioase republici, fie murim cu toţii. Acest câmp de faimă nemuritoare este deschis cavalerilor curajoși. În ceea ce mă privește, când toate onorurile și demnitățile sunt îndreptate asupra mea, îmi rămâne o singură dorință: să-mi dau viața în apărarea țării. Cu acest slogan, să atacăm inamicul, polonezi și lituanieni, amintindu-ne de gloria noastră strămoșească. Iar tu, putere sfântă a dreptății, prin care împărați și căpetenii stăpânesc și biruiesc, dă-ne putere; tu, Doamne! Amână-ţi răzbunarea pentru păcatele noastre; pedepseşte-i pe cei nedrepți; să știe păgânii că ești Dumnezeul nostru și apărătorul nostru!”.

Mulți au plâns; toți se spovedeau preoților din diverse ordine, care alergau printre liniile de război; cine fuse neglijent acasă scria acum note testamentare. S-au cântat imnuri Maicii Domnului. Osman, realizând cu greu că un grup atât de restrâns îndrăznise să ia armele împotriva nenumăratelor sale trupe, era sigur de victorie și strigă că nu va mânca, până nu-i va trimite pe toți aroganții la cină în iad, și, imediat, fără să dea soldaţilor săi o clipă de odihnă, a ordonat atacul. Lupta a fost întreruptă de noapte, cu mare entuziasm de ambele părți. Pașa din Silistria a fost ucis; un alt lider otoman a fost luat prizonier; câmpul era presărat cu cadavrele inamicilor.

Sub cei mai fericiţi auguri a început bătălia. Chodkiewicz dorea să folosească acest loc. Impetuos și dornic de acțiune, a vrut să reînnoiască lupta a doua zi, pentru ca, dacă se poate, să pună capăt războiului cât era voință în cavaleri, mâncare în tabără, anotimpul nu era neplăcut și era o abundență mai mare de gloanțe și de praf de pușcă; a vrut să termine războiul înainte ca „soldatul să rămână fără

grăsime”. Dar, după întâlnirea pe care trebuia să o țină noaptea cu delegații Seimului, a trebuit să aștepte până la sosirea lui Władysław. Se spunea că era mai bine să aștepți sezonul de iarnă, pentru a nemulțumi popoarelor asiatice; că forțele de care depindea întreaga republică polono-lituaniană trebuiau folosite cu grijă; proviziile vor fi aduse din Kamieniec, din apropiere. Învățăturile regale sfătuiau la multă prudență. Mai mult, cavalerii au refuzat să coopereze cu supuşii hatmanului, care doreau să umple rândurile rare și care îl slujiseră atât de curajos la Kirchholm. N-ar fi o armată mică, pentru că în tabere, unde se poate număra, erau întotdeauna de cinci ori mai mulți slujitori, soldați și cavaleri: era obiceiul să se folosească de tabără pentru apărarea proviziilor.

Władysław a sosit în 3 septembrie, după ce se făcuse drum printre mulțimile de tătari, care deja îi tăiau calea de la Kamieniec (Kameniţa); dar bătălia dusă în căldură îi sporea slăbiciunea. Otomanii și-au mutat tabăra cu 4.000 de pași mai aproape de tabăra poloneză. S-a întins un oraș impenetrabil de corturi, strălucind cu butoane de aur, semilune și flamuri mândre, de diferite culori. În mijloc, pe un deal, strălucea ca un castel cortul sultanului; lângă el se află un turn înalt, pentru a urmări mișcările armatei. Frontul taberei era ocupat de ieniceri, urmați de spahii; felinare groase luminau, noaptea, întreaga tabără, pentru siguranța ei.

Polonezii au început să construiască fortificații și șanțuri. Iobagul și nobilul, căpitanul, colonelul, soldatul și slujbașul, au fost puși la sabie, iar hatmanul a introdus o ordine atât de strictă, încât atunci când un voluntar a refu-

zat să slujească taberei, spunând că era obligat să servească doar ca soldat de câmp, era imediat decapitat. Lăsând apărarea aripii stângi pentru el și Lituania, Chodkiewicz a încredințat aripa dreaptă armatei coroanei, aflată sub comanda lui Lubomirski; l-a lăsat pe prinț cu un centru cu infanterie poloneză, maghiară și germană; cei mai distinşi tineri erau lângă el. Cazacii, ascunși în tufișuri și gropi, protejau tabăra.

A început o luptă constantă. În douăzeci de zile, polonezii au rezistat la șase atacuri generale și nenumărate lupte; Chodkiewicz însuși nu auzise niciodată un asemenea zgomot de arme.

Tranșeele poloneze nu aveau acces pe nicăieri. Nederanjați de nimic, cazacii au alergat după pradă chiar și în interiorul taberei inamice. Otomanii au suferit pierderi grele: cuceritorul germanilor, Pașa Budzyński, a fost ucis în 15 septembrie, însă nici pierderile polonezilor nu au fost mici; și după cum a prezis Chodkiewicz, înconjurat din toate părțile, când transportul de la Kamieniec a fost întrerupt, boala și foamea amenințau. Cu un asemenea număr de oameni, cu astfel de greutăți de război, nu ar fi putut fi altfel. S-a ajuns la punctul în care mulți dintre ei au preferat să se înece în Nistru, decât să mai îndure astfel de greutăți. S-a alăturat căderea cailor; a existat și o lipsă de praf de pușcă; cu atât mai rău!... bătrânul lider a murit de răni și disconfort, în 24 septembrie. Polonia și-a pierdut pe cel mai mare dintre oamenii săi, un conducător incomparabil și – ceea ce este mai rar – un cetățean cu un suflet mare, nepătat de viața privată, credincios și supus măreției regale. Amintindu-și că „hatmanul ar trebui să moară stând

în picioare”, i-a dat ștafeta lui Lubomirski, aproape la ultima oră din 23 septembrie. Moartea marelui lider a stârnit discordie și a crescut îndoielile. De data aceasta, lituanienii au refuzat să se supună lui Lubomirski, pentru că era oficial al coroanei; cazacii prea clătinau din cap în ascultare. Se vorbea deja despre părăsirea taberei. Perseverența prințului a prevalat și, deși era bolnav, el „era capul între conducători”. „Faceţi ce vreţi!”, le-a spus el celor nestăpâniți; Eu, fiul domnului tău, respect voința regelui și a națiunii, deci voi asculta ordinele noului conducător și aș muri mai degrabă decât să părăsesc tabăra din apropiere”.

Întrucât moartea marelui conducător nu a adus nici un avantaj inamicului, nici dublul atac nu i-a adus de folos, în 23 septembrie. „Și după moartea sa, câștigătorul, Chodkiewicz, a continuat lupta, până în sezonul rece. Se apropia ora stabilită pentru întâlnirea mișcării populare de la Lwow din 14 octombrie. Osman și atacul său asupra cetăţii Kamianets-Podilskyi au eșuat. Ambele părți doreau un acord, care a fost susținut de voievodul Țării Românești a Moldovei, înainte de retragerea armelor. Pentru a-l scuti pe sultan de umilinţă, Radul, hospodarul, şi Vevelli, un alt sol, s-au angajat să ceară pacea. Se pare că Osman a cedat cererilor. Mai întâi, în 3 octombrie, vizirul, apoi Aga, profesorul sultanului, iar în final sultanul însuși i-au primit cu bunăvoință pe trimișii polonezi.

La început, Osman a vrut ca prizonierii cazaci să fie torturați în prezența lui: era atât de uimit de ferocitatea lor, încât i-a testat la priceperea lor în împușcături. Condiția nedemnă a fost înlăturată de către Żórawiński, castelanul din Bełsk, și de Jakób Sobieski, voievodul Lublinu-

lui, amintindu-i sultanului că același lucru ar fi trebuit să facă și polonezii cu tătarii. Sultanul a cerut tribut. Această condiție a fost și ea respinsă, cu nu mai puțină constanță. „Dacă sultanul dorește cu sinceritate pacea”, au răspuns trimișii polonezi, „regele polonez îi va face bucuros un cadou, ca simbol al prieteniei”.

În cele din urmă, între 6 şi 9 octombrie, s-a convenit pacea, cu o îmbunătățire în avantajul polonezilor şi al ucrainenilor. Creștinii pașnici, zeloși pentru binele ambelor puteri, urmau să fie anexaţi la Moldova, unde polonezii urmau să aibă un trimis permanent. Ambele țări, reînnoindu-și vechile alianțe, urmau să aibă prieteni și dușmani comuni. Marele Vizir, îndreptându-se către hanul tătar, l-a avertizat că, sub pedeapsa morții, să nu îndrăznească să atace ținuturile poloneze, şi a primit un scut decorativ, o grămadă de săgeți și o tolbă minunată, căci darurile reciproce făceau pacea în tabăra otomană.

Retragerea otomană a fost magnifică. Au pierdut vreo sută de mii de oameni; totuși, nimic nu lipsea din tabăra lor, totul strălucea de splendoare. Din tranșeele poloneze ieșeau fețe uscate și palide, cavalerie grăbită, soldați zdrențuiți, care fără provizii, multe flamuri, dar puțină lume. Nu fără motiv, trimișii polonezi au insistat ca primii otomanii să-și părăsească tabăra. S-a dovedit că polonezii au rămas cu un singur butoi de pulbere!... „Europa atârna de un fir subțire”. Grigore al XV-lea și Urban VIII au dedicat ziua de 10 octombrie mulțumirii veșnice lui Dumnezeu pentru sfârșitul fericit al expediției. Familia Medici, faimoasă pentru patronajul artelor plastice din Florența, a încercat să obțină o statuie a lui Chodkiewicz

pentru colecțiile lor; soția lui i-a îngropat trupul la Ostrog. Osman a plătit înfrângerea cu viața, când a fost chemat la Istanbul, în anul următor"[142].

1653: „Hatmanul cazac Hmelnytsky se afla într-o poziție critică. El a făcut o greșeală comună oamenilor și națiunilor care sunt neașteptat de prospere. Sunt beți de fericire, își supraestimează propriile puteri și, neterminând sarcina principală, se aruncă în întreprinderi riscante. De asemenea, Hmelnytsky, a vrut să dobândească Țara Românească Moldovei și Muntania.

Această chestiune l-a slăbit o dată pentru totdeauna și, în timp ce înainte era cu adevărat atât de puternic, încât nu se temea de niciun dușman exterior, ci dimpotrivă, chiar şi Polonia, şi Turcia și Moscova se temeau de el. De atunci, relațiile s-au schimbat, așa că în timp ce el își folosea vecinii în relațiile politice, acum ei voiau să se folosească de el. Aceasta este calea treburilor umane, cel mai slab va fi întotdeauna un instrument în mâinile celui mai puternic… / Curând, a sosit din Țara Românească a Moldovei un mesager, cu vestea că Lupul a fost izgonit din nou Suceava şi tezaurul a fost ascuns.

După ce a primit astfel de informații, Hmelnytsky a pornit imediat, din vecinătatea Satanovului, şi, parcurgând 10 mile pe zi, a ajuns la Białocerkiew. Tătarii, văzând această retragere neașteptată și rapidă, care arăta ca un zbor, s-au despărțit imediat de el, pe drum, și s-au repezit

[142] Morawski, T., *Wyprawa chocimska, r. 162l* (Bătălia Hotinului, anul 1621), în *Polska książka do czytania*, Tom III, Lwow 1887, pp. 79-84

în locurile unde au rămas familii și sate de cazaci. Hmelnițki, în mijlocul amenințărilor și blestemelor din partea propriilor săi soldați, a fost nevoit să-şi trimită vitejii în urmărirea hoardei și, astfel, nu a putut să lupte cu regele sau să apere Suceava.

Trimişii turci îl aşteptau la Białocerkiv, cu scrisori de la vizir, cerând un jurământ de credinţă şi restituirea pământurilor pe care le făgăduise, de atâtea ori, Porţii. Marele Vizir îl informa că, din cauza comportamentului condamnabil al lui Timoșko în Moldova, sultanul a returnat tronul lui Lupul; şi a mai scris că a fost dat un ordin hanului, turcilor din Dobrogea (Dobruck), Pașei din Silistria și Budziń, precum şi tătarilor din Bugeac, pentru ca toţi, împreună cu cazacii, să meargă în ajutor împotriva regelui polonez şi, cât mai curând, sultanul va trimite mai multe trupe. L-a îndemnat să nu trimită oameni înarmați în Moldova, să trăiască în slujire, să apere onoarea imperială a sultanului și să se supună ordinelor sale. „Când vei începe să mergi pe această cale și să trăiești în frică, vei deveni din ce în ce mai onorat, în fiecare zi, în fața celorlalți supuși ai noștri."

Asta a scris Marele Vizir. Această scrisoare l-a lipsit pe Chmielnicki de orice speranță de a deveni voievod. Mai rău, regele putea să-și termine mandatul în orice clipă, prinții aliați puteau lua, în orice clipă, Suceava și apoi intra în Ucraina, cu forțele lor combinate, înainte de a sosi întăririle turcești promise.

Lupul, izgonit, a stat la Chehrin și, făgăduind cazacilor munți de aur, i-a recrutat în ajutorul Sucevei. Hmel-

nițki a trebuit să permită recrutarea, pentru că îi păsa la fel de mult de comori, cât și de oprirea prinților aliați să intre în Ucraina. Făcând aceasta, și-a pierdut orice speranță în întăriri turcești, pentru că a acționat împotriva ordinelor Porții și și-a distrus forțele, deja slăbite de pierderile de la Jałowica.

Cel mai rea, însă, a fost prezența trimișilor turci, care au cerut un nou jurământ și predarea Ucrainei. Era periculos să depunem un jurământ de credinţă în fața oamenilor săi, iritați și înfuriați de ultimele jafuri ale hoardei. Oamenii lui nu doreau iobăgie turcească, iar atunci când erau incitați de cler la revoltă, erau predispuși la revoltă. Pe de altă parte, nici nu putea să refuze jurământul și să rupă relaţiile cu Porta, pentru că atunci ar pierde sprijinul tătarilor.

În asemenea condiţii, el, împreună cu colonelii Bogun, Dziedział și alți bătrâni, a declarat trimișilor turci că va depune jurământul de îndată ce cazacii vor fi de acord, altfel, spunea el, jurământul său nu va avea valoare și rațiunea ne spune să așteptăm un moment mai oportun. După această declarație, a ordonat să se bată tobele și să fie chemați la întâlnire cazacii. Aici a început să vorbească mult despre puterea și protecția turcilor, întrucât sultanul este stăpânul lumii și nu-și împovărează supușii, apoi a vorbit despre Moscova, înălțând-o din cauza unității de credință, credinţă pentru care numai cazacii puteau să se supună țarului în siguranță și fără rușine; în cele din urmă, a menționat foștii săi stăpâni și a întrebat pe cine vor alege ca stăpân. Cazacii au început să strige împotriva turcilor, amenințându-i și i-a strigat lui Hmelnițki că, dacă va sluji

pe cineva, ar prefera bătrânii să fie regele Poloniei, care de atâtea ori a dat dovada blândeții și harului său, şi se plasează deasupra iobăgiei păgâne și a sclaviei moscovite.

După această întâlnire, se pare că, pentru a se justifica în fața Porții, Hmelnițki i-a trimis repede pe solii turci de la Bela Țerkva, sub pretextul că se teme că ostaşii înfuriați îi vor sfâșia, și l-a trimis pe trimisul său, colonelul Eliasza la Constantinopol, ca să-i explice Sultanului că nu era cu intenții rele, dar îi lipseau oportunitățile; că întunericul înfuriat va fi încet-încet liniștit și redus la supunere, sub mâna înaltă a padişahului, faţă de care înclină cei mai mulţi dintre cazaci, că majoritatea lor sunt înclinați să îmbrățișeze Islamul și că îi va fi ușor, cu ajutorul hoardei tătare și al întăririlor turceşti, să preia Polonia și Lituania și să se îndrepte spre Moscova. A lăsat alte tratate cu Porta pe seama lui Lupul, care își va trimite solii la Constantinopol; și a realizat atât de multe, încât pașei din Silistria i s-a poruncit să adune armata și, cu ajutorul tătarilor, a trecut peste Dunăre și a atacat direct armata maghiară-munteană de lângă Suceava, căci muntenii și armata prinților aliați (tronul era revendicat de… finul lui Vasile Lupu, Gheorghe Ştefsn – n. n.) participau la asediul cetăţii Sucevei, și a eliberat pe soția și comorile lui Lupul.

După ce despărţit de trimișii turci, Hmelnițki a început să întărească puternic Białocerkiew şi Czehryn. Și-a trimis soliile în toate părțile Rusiei, chemând pe toți cei capabili să poarte arme să vină imediat la Białocerkiew, luând cu ei pâine pentru câteva săptămâni.

Dorind să se conformeze voinței cazacilor, imediat după această a trimis pe colonelul Anton și Danilo, cu 40 de oameni, la Lwow, la Hatmanul Coroanei, cerând pace și rugându-l să mijlocească pentru el în fața regelui și a Republicii; dar a făcut și cereri atât de exagerate, de parcă acestea ar fi fost tot ce îi păsa, pentru a arăta armatei zaporojene că împăcarea cu regele era imposibilă. El a trimis un astfel de mesaj, de la armata zaporojeană, la Slutsk, hatmanului Radziwiłł.

În același timp, Hmelnițki a trimis o ambasadă țarului și patriarhului Moscovei.

Hatmanul cazac a avut de multă vreme relații cu Moscova. Îi căuta când primejdia îl amenința și îi respingea când trecea, astfel încât guvernarea țaristă, prudentă, care de la bun început urmase fiecare pas al lui Hmelnițki cu o atenție extraordinară, nu știa de ce să se țină. După bătălia de la Batoh, o legație de cazaci, condusă de judecătorul general al armatei zaporojene, Samuel Bogdanovich, a sosit la Moscova, cu o cerere ca țarul să ia pe Hmelnytsky și sudul Rusiei sub mâna sa înaltă. Când deputații au fost întrebați ce înseamnă „a lua sub mână înaltă”, ei au răspuns că nu știu, că li s-a spus doar să spună așa. Țarul i-a trimis la o comisie, formată din boierii George Havrylo, Pușkin, guvernatorul Nijni Novgorod și doi mândri diaconi, Mihai Voloșaninov și Almaz Ivanov…

Hanul trecuse Nistrul, iar Hmelnițki se îndrepta spre Bar, decis să se deplaseze spre sud cu întreaga sa armată, după ce Hmelnițki se despărţise de fiul său, iar Lupul de soția și de comorile sale, și stăteau acolo, după

cucerirea cetăţii Sucevei, ca să poată aduce cu uşurință toate trupele principilor aliați în tabăra lui.

Regele polonez a ales Halych și, după ce a trimis ştafete cu informația că se îndrepta împotriva cazacilor, a pornit, în 29 august, de la Glinany, pe drumul spre Halych, mergând încet pentru că ploaia stricase drumurile. Pe drum, au sosit scrisori de la hospodarul Stefan (Gheorghe Ştefan) și de la Kondracki. Primul i-a mulțumit regelui pentru ajutor și i-a cerut să înainteze în Ucraina. Kondracki a adăugat câteva cuvinte de la sine, raportând că a atacat Suceava și că prinții aliați sunt gata să slujească regelui.

Regele se gândise deja să se mute în Ucraina și, în acest scop, a trimis un ordin hatmanului lituanian, prinţul Janusz Radziwiłł, să se deplaseze spre Kiev, în același timp cu armata coroanei, care se deplasează spre Ucraina. Dar prințul nu a ascultat, explicând că Moscova aduce trupe la granițele Lituaniei. De fapt, i-a scris hatmanului Kiszka, cerându-i să adune miliția populară pentru a mărșălui asupra Kievului, dar nu și-a justificat neascultarea și toți l-au acuzat de trădare. După ce a primit, acum, o scrisoare de la hospodar, cu o cerere de mutare în Ucraina și, în același timp, a aflat că Hmelnițki vine cu toată puterea în ajutorul Sucevei, regele și-a schimbat planul și a decis să trimită o parte din armată la Suceava, iar el însuși voia să se apropie încet de Kamieniec (Kameniţa).

Câteva zile mai târziu, au venit alte vești, că Hmelnițki stătea în Białocerkiv și doar unii dintre cazaci și tătari stăteau lângă Konstantynów. Prin urmare, planul a fost schimbat: regele trebuia să rămână la Halych, iar armata

urma să atace duşmanii. Noi ştiri avertizau că duşmanul se apropia, cu mare putere, iar acesta a fost motivul pentru care regele şi-a schimbat din nou planul şi s-a mutat, cu toată armata, în fortificatul Kamieniec, pentru a avea eventuale întăriri de la Suceava mai aproape.

Curând, cancelarul a primit scrisori de la hospodarul Gheorghe Ştefan și de la Rákóczi. Prima relata că două regimente de cazaci au sosit la Rașkov și merg în ajutorul Sucevei; că Hmelnițki a plecat deja cu armata sa, dar nu se știa dacă voia să-și salveze fiul sau să devină rege și că hanul urcă pe cal, după Bairam; forțele combinate vor înlătura toate obstacolele şi ne vor proteja de turci și de tătari, și vor pune în mâinile noastre cele mai scumpe arme inamice „Vă rugăm să contactați Majestatea Sa, care a făcut repede să fie blocat un drum, prin care Hmelnițki și Lupul să trimită întăriri în ajutorul celor asediați, mai ales că din scrisoarea hospodarului moldovean, scrisă nouă la 30 august, se arată că pașa din Silistria se pregătește să treacă Dunărea, cu forţe turceşti și tătare, ca să ne atace direct şi să invadeze Moldova, iar în felul acesta se gândește că ne va abate de la asediu și îi va elibera pe cazaci, pe fiul lui Hmelnițki (Timuş), pe soția lui Lupul și comorile lui. Vom muri amândoi, dacă armata noastră va trebui să abandoneze asediul și să vină în ajutorul lui hospodarului muntean Maciej (Matei Basarab). Întrucât nu putem trimite trupe rapid, rugăm pe majestatea sa să ne explice și să ne informeze, prin trimișii noștri vor, când sosesc polonezii, împreună cu moldovenii”.

Pe lângă aceste scrisori, regele a primit și vești din altă parte că Hmelnytski se apropie, dar că hanul nu era cu

el. Regele stătea deja la Kamieniec, aşa că, convocând un consiliu de război, a prezentat necesitatea rechemării lui Kondracki din Suceava şi de a ataca inamicul înainte de sosirea trupelor tătarilor. Propunerea regelui a fost susținută de Lanckoroński și de toți cei care aveau moșii în Podolia și Pokuţia, care se temeau de jafurile armatei staționate la Kamieniec. Așa că l-au sfătuit să-l atace pe bătrânul Hmelnițki și să taie capul revoltei, și abia apoi să-l scoată pe Timoșko din Suceava. Mareșalul de coroană Jerzy Lubomirski, care sosise de curând în tabără, și-a exprimat opinia contrară şi a descris tot ce s-a întâmplat în timpul absenței sale, spunând cu tonul unui profesor:

„O să recunosc, iubite Rege, că dacă aș fi fost prezent la consiliile anterioare, nu mi-aș fi dorit să-l trimit pe domnul Kondracki, cu o parte din armată, la Suceava sau să merg personal la Kamieniec, căci, în ciuda numeroaselor consecințe nefaste care urmează, nu a fost necesar să pierzi deopotrivă sânge și timp pe lângă Suceava, și să folosești mai puțin ca să poți porunci de departe mai bine și cu mai mare faimă, și să nu obții nimic cu mai puțină rușine. Dar când Majestatea Sa l-a trimis pe domnul Kondracki, cu o armată redusă, iar apoi pe domnul Denhof, cu cei 1.200 de dragoni, iar dumneavoastră ați stat la Kamieniec, și prinții aliați ştiau despre intenția voastră, că, pentru a uni forțele de război, să cuceriți Suceava, dar aţi stat singur aici, la graniță. Înțeleg că ar fi o rușine pentru Majestatea Voastră să părăsiți adăpostul și să nu înfruntaţi o mână de dușmani. Şi văd acest lucru nu numai ca dăunând faimei Maiestății Voastre; există şi mici inconveniente, de care fiecare războinic ar trebui să fie conștient: unul, că vom lăsa inamicul în urmă; în al doilea rând, că vom pierde

comunicarea cu principii aliați; în al treilea rând, că vrăjmașul va fi descurajat, odată cu plecarea noastră, și își va slăbi cutezanţa, făcând aceste neamuri ușoare și timide. Pe de altă parte, măcelărind pe asediatori și luând Suceava, ce zgomot de glorie în război va lovi auzul vrăjmașului! Majestatea Voastră va merge în Ucraina ca un învingător, după ce v-a chemat armata, și unind forțele prinților aliați, pe care le vom avea ca adaos la forțele Majestății Voastre, vă veţi umple de faimă. Sunt, de fapt, două mari motive de mutare de aici, care au fost menționate înaintea mea, și anume că republica poate cere de la noi socoteală despre timpul irosit pentru cetatea altuia; a doua este că prezența Majestății Voastre va înfometa cetatea Kamieniec, bastionul patriei noastre, motive pentru care voi răspunde pe scurt. Prima este că este prea târziu să-l luăm în seamă, pentru că acest anunț trebuia să vină înainte de a-l trimite la Suceava; în al doilea rând, sunt de acord că așa este, că vom muri de foame, dar din acest motiv nu ar fi nevoie să stăm nicăieri, Maiestate, pentru că, cu un guvern ca al nostru, vei înfometa toată Polonia, Maiestate, oriunde te-ai afla; și cu această ocazie îmi doresc ca oriunde ne întoarcem, să nu fim lăsați să fie devastate în așa măsură orașele și satele. Dar, chiar dacă s-ar părea că lăsarea Sucevei în urmă nu ar crea niciun inconvenient, mă întreb de ce am merge atât de nerăbdători în Ucraina?...

Între timp, regele, în urma părerii majorității, a decis să se mute în Ucraina. El l-a trimis pe Machowski la Suceava, făgăduind clemență cazacilor și sfătuind-o pe soția lui Lupul să se lase în grija lui. Armata a pornit spre Bar, mergând printr-un întins pustiu. Drumul, ca printr-un cimitir noroios; oamenii au fugit în păduri din orașele și satele

care au fost cândva populate; se vedeau rămășițe nearse, restul s-a făcut fum, iar bogata Podolia a rămas doar cu cerul și câmpul.

În timpul celei de-a doua nopți, când armata stătea lângă Zieleńce, au sosit scrisori de la hospodar, care informau că hanul plecase din Crimeea, cu toată puterea sa. Această știre a fost confirmată de raidurile regelui, din 4 octombrie, și de a doua scrisoare de la hospodar și de la Kondracki, în care se spunea că Sefer-Kazi-aga înainta, cu armata, spre Suceava pentru a pune mâna pe comorile lui Lupul.

Marșul armatei a fost suspendat. Un sfat de război îndelungat, repetat în trei rânduri, a hotărât ca armata să stea pe Nistru, la hotarele Țării Româneşti a Moldovei, pentru a spijini asediul Sucevei și a amâna războiul până când principii aliați îi vor veni în ajutor. S-a mai ținut cont de faptul că, în caz de atac, ar fi mai sigur să stai lângă marele râu și ar fi mai ușor să obții hrană din Țara Românească a Moldovei.

Așa că regele s-a întors din drum și și-a așezat tabăra lângă Żvaneț, pe Nistru, de unde, pe malul drept al râului, se vedea Khotyn (cetatea Hotin), la jumătate de milă de tabără, și întinsele lunci ale Moldovei, iar spre nord, Kamieniec (Kameniţa), la doar două mile distanță.

1653: Cetatea Suceava, această „găină", cum spunea Lubomirski, nu era atât de ușor de luat. Această fortăreață, după hatmanul Radziwiłł, nu putea fi cucerită decât printr-un asediu lent, regulat și nu prin asalt. Cetatea era

puternică, orașul era fortificat de natură și de soartă pe trei laturi, iar pe a patra latură, de unde accesul era mai ușor, se afla o imensă tabără de cazaci.

Înainte de sosirea lui Kondracki, Timofei (Timuş) Hmelnițki a trimis, din tranșee, 6.000 de oameni, nu atât pentru a-l ataca Gheorghe Ștefan, care mergea la Iaşi, să-și primească caftanul, cât pentru a captura căruțe pentru cai și boi, din care erau destule la Suceava, şi a aduce mâncare. Kondracki i-a întâlnit pe acești oameni în marș și i-a învins, astfel încât doar câțiva dintre ei s-au întors la Suceava.

La sosire, forţele unite ale lui Gheorghe Ştefan şi cele poloneze au înconjurat cetatea şi tabăra cazacilor atât de puternic, încât cazacii nu se mai puteau gândi să părăsească Suceava. Curând, scrisorile lui Tymoftei către tatăl său, prin care îi cerea sprijin, au fost interceptate. Aliații se temeau de această posibilitate; se temeau şi de han, căruia Lupul îi făgăduise comorile Sucevei; s-au temut și de Pașa de Silistra, care urma să vină în ajutorul Sucevei, și l-au rugat pe rege să-i acopere, în timp ce ei înșiși și-au folosit ultimele puteri pentru a cuceri cetatea, dar fără rezultat.

Un mare asalt lansat împotriva Sucevei a fost respins, cu pierderea a câtorva sute de oameni; aproape toţi ofiţerii au murit. La scurt timp după aceea, Timuş a ieşit din tabără, a ucis oameni și a luat mai multe tunuri. Fortificațiile taberei cazacilor erau atât de puternice, încât era greu să te gândești la cucerirea lor. Șanțuri duble, în care stăteau mii de coase, tuneluri subterane, șanțuri transversale, făceau dificilă apropiere de aceste obstacole, în care

atât de mulți viteji și-au plătit curajul cu viața. Acolo a murit faimosul războinic maghiar Nemet Martin, când, după ce a băut, a plecat cu îndrăzneală, cu mai mulți însoțitori, și i-a alungat pe cazaci până la fortificații. Momit de un truc, a căzut în șanț cu calul său, iar cazacii, prinzându-l, l-au spânzurat, cu prefăcută evlavie, pe metereze, punând foc sub el şi arzându-l de viu.

Timoșek, văzând că aliații se temeau să atace, a plecat la corturi cu cazacii; muzica a cântat toată noaptea, vodca curgea în voie, iar slujitoarele voievodesei Lupul au fost puse să coboare în tabără și să ia parte la petrecerea sălbatică.

Între timp, Denhof, stând pe dealul opus, a construit o întăritură, înspre oraș. Acolo a adus tunuri grele şi a bătut meterezele, ruinând zidurile și lovind în interiorul cetăţii. Asediații, în timpul nopţii, au săpat un nou meterez și un șanț adânc, au fortificat vechiul meterez, au făcut coșuri mari, umplute cu pământ și s-au înconjurat cu ele, ca să apere Suceava cu vechile și noile fortificații și să poată face incursiuni cât mai departe de tunurile maghiare ale lui Denhof. Lucrurile au început însă să se înrăutăţească pentru cazacii din lagăr.

Tymoszek avea până la 8.000 de oameni şi un mare număr de boi şi cai, care, neavând furaje, au murit. Duhoarea insuportabilă, foamea, bolile fatale şi lipsa apei au fost motivul pentru care mulţi cazaci treceau zilnic în tabăra poloneză. Unul dintre ei, cunoscând bine structura cetăţii și a meterezelor, le-a arătat tunarilor locul unde se afla cortul verde al lui Tymoszek.

Tunarul a țintit și glonțul a lovit carul în care stătea Tymoszek și bea cu cazacii. După ce a zdrobit osia carului, ghiuleaua l-a lovit pe Tymosz cu bucăți din ea cu atâta forță, încât i-a explodat creierul și a rămas acolo fără suflet. Cazacii au luat cadavrul şi l-au scuturat, încercând să-l trezească, „dar fiindcă era fără cap, era greu să revină la viață”.

Voievodeasa Lupul, neputând să ascundă moartea lui Tymosz, s-a dus în faţa cazacilor și, arătându-le pe fiica ei însărcinată (nevasta lui Timuş – n. n.), i-a rugat să nu o părăsească pe ea și pe fătul nenăscut al conducătorului lor, iar prinţesa valahă (Ruxandra – n. n.), strălucitoare și plăcută, i-a înrobit atât de mult, încât toți ar fi fost bucuroși să moară pentru ea. S-au îndreptat spre prinţesă și, sărutându-i picioarele și tivul hainelor, au jurat că o vor apăra până la capăt. Cu toate acestea, noul lider, pe care cazacii l-au ales ca să-l înlocuiască pe Timoșko, Fedorovici, un nobil lituanian, a început negocierile cu regele, care se afla atunci în Kamieniec, iar voievodeasa a trimis o scrisoare regelui, cerşind milă şi dăruindu-i comorile ei.

Regele l-a trimis pe Machowski, pentru că doar în el aveau încredere cazacii şi l-au cerut, iar domnitorul Transilvaniei i-a promis spijin hospodarului Gheorghe Ştefan, cerându-i să jure credinţă Sultanului, îndemn pe care l-a acceptat cu recunoștință, pentru a câștiga timp, aflând că Lupul îi aduce pe călăreţii tătari în ajutorul Sucevei. Între timp, foamea era din ce în ce mai puternică în oraș și în fortificații, era lipsă de apă, pentru că erau doar trei fântâni, iar râul care era adusă de la Siret, de Kopanica, a fost luată de Denhof. Voievodeasa Lupul era o femeie

curajoasă, care i-a atras pe cazaci cu bani, pe vlahii cu promisiuni, şi îi încuraja pe toți prin exemplu ei. Ea a împărțit cu ei chiar și mâncarea, carnea și apa, la măsură pentru toată lumea. Ea a construitun atelier de praf de pușcă, a ordonat fiicei ei să tragă cu tunul, împreună cu un bărbat cărunt, „și astfel, a înșelat toate trupele aliate, care, trăgând constant cu tunurile, își sleiau ultimele puteri pentru a captura castelul”.

Abia după sosirea lui Kemeni Huwald și a tunurilor maghiare și poloneze, asediul a început să fie mai viguros. Bătrânul soldat a mustrat lenea și letargia, şi, încurajând soldații prin exemplul său, a început să se pregătească pentru un asalt hotărât, prin care ungurii doreau să deschidă drumul. În acest timp, tunurile băteau constant şi din bateria lui Denhof. iar inamicul nu mai îndrăznea să apară pe metereze.

Foamea, setea și sosirea întăririlor maghiare și poloneze au răcit dorința asediaţilor de a apăra în continuare: cazacii au decis să se predea, atâta timp cât condițiile nu le erau prea grele. În timpul tratatelor, oamenii înfometați veneau în tabără, să cumpere mâncare, și plăteau pâinea în taleri, plătind chiar şi 6 florini, dându-și atât săbiile, cât și puștile.

Văzând aceasta, voievodeasa Lupul a făgăduit să împartă toate comorile în rândul armatei și să-și recăsătorească fiica cu un cazac, dacă se vor apăra ceva vreme; ea a scris Coroanei despre răzvrătirea armatei și despre apropierea trupelor a lui Ian (Radziwiłł). Cazacii, după ce și-au revenit puțin, au căpătat iarăși curaj și au făcut o

incursiune surpriză în tabăra aliată. Au fost respinși cu succes, dar, de atunci, a fost interzis să li se vândă mâncare. În cele din urmă, când nu mai era praf de pușcă, când foamea a început din nou și au izbucnit neînțelegerile cu seimenii, colonelul cazacilor Fedorowicz a declarat că este gata să se predea în numele regelui polonez.

Moldovenii și voievodeasa din cetate au vrut să se predea, dar comisarul Machowski a răspuns că regele nu poate lua supușii altora, ci va avea grijă de ei pentru a nu fi vătămați din răzbunare.

Depunerea armelor, jurământul și predarea Sucevei au avut loc la 9 octombrie 1653. Mikołaj Fedorowicz, seniorul armatei zaporojene, împreună cu colonelei săi, au jurat credință regelui și au predat steaguri, jumătate. dintre care au fost trimise la Rákóczi. Cazacii au jurat că nu vor lua nimic din castel, că vor preda lucrurile furate și bunurile lui Timoș comisarilor unguri și polonezi și că nu vor mai face nicio pagubă țării. Pentru a îndeplini aceste conditii au predat 4 colonei în mâinile aliaţilor, care le-au promis că după depunerea jurământului, îşi vor primi din nou armele si se vor întoarce în voie acasă.

Cumpărând cei mai răi cai, de la aliați, la un preț mare, cu ducați și taleri, 6.000 de cazaci au ieșit din cetatea Sucevei, cu armele în mână, cu stindarde desfăcute, în sunet de tobe și de muzică, purtând trupul mortului Tymosz în mijlocul lor şi condus de două grupe, iar toată armata aliată l-a salutat cu onestitate şi onoare. A lăsat patru cazaci obișnuiți drept ostateci și l-au luat cu ei pe căpitanul Mogil-

nicki, care trebuia să-i escorteze mai departe, în tabăra Hmelnițki.

Comorile lui Lupul au fost împărțite între hospodarii moldovean și muntean. Nu erau atât de multe, pe cât se zvonise, pentru că voievodeasa Lupul dăduse o mulțime de bani cazacilor şi îngropase multe obiecte de valoare, iar Lupul pusese, înainte, mult aur în bănci din Constantinopol, Veneția, Amsterdam și Gdańsk. Frumoasa și eroica soție a lui Lupul și fiul ei au fost capturați de Rákóczi, în timp ce polonezii au rămas cu 7 tunuri de câmp, 60 de tunuri uşoare și 400 de cadavre ale ostaşilor pierduţi în timpul asediului.

Capitularea Sucevei a revoltat întregul lagăr polonez de lângă Źwanec. Se spunea că Kondracki a luat 200.000 de zloți de la cazaci, pentru acest tratat, iar Machowski trebuia să afirme public undeva că i-a eliberat pe cazaci la ordinul regelui. Kondracki a murit la câteva zile după capitulare, fără să lase un ban. Revenit în tabără, Machowski a făcut o relatare publică, în faţa comisiei, și i-a acuzat în mod fals pe cei care l-au învinovățit pe rege. Cu toate acestea, nu i s-a mulțumit pentru munca depusă, ci i s-a ordonat să fie gata să se prezinte la Seim, cu această declarație, dacă va fi necesar. Discordia și neîncrederea au izbucnit între rege și senatori, deși acestea erau chestiuni pașnice Nu se știe cine era de vină, dar este cert că 6.000 dintre cei mai buni soldați au fost trimiși înapoi la Hmelnițki din apropierea Sucevei.

După ocuparea Sucevei, trupele maghiare au intrat în Iaşi şi l-au pus pe tron pe Gheorghe Ştefan, care a promis

că va plăti un tribut anual lui Rákóczi. Faptul împlinit și confiscarea comorilor lui Lupul i-au făcut pe turci favorabili lui Ștefan, pentru că, în ciuda eforturilor pretendenților, l-au confirmat ca voievod, după ce a plătit un tribut de 20.000 de ducați. Abia acum aliații au trimis o parte din trupele lor pentru a-l ajuta pe rege, adică un total de 4.000 de lăncieri, cu precizarea că trebuiau să lupte numai împotriva cazacilor și nu împotriva tătarilor. Mai mult, dacă mâncarea nu le-ar fi ajuns, putea pleca”[143].

1674: O interesantă carte în versuri, publicată de Biblioteka Jagiellonska, în 1674, „Haracz Krwią Tvrecką Tvrkom Wypłacony” (Jertfă de sânge plătită turcilor), se constituie într-o adevărată epopee, scrisă cu sânge polonez, pe pământul Moldovei[144].

1683: „În același an, noua alianță a trebuit să ducă un război greu. Vizirul Kara Mustafa, în fruntea a aproape 200.000 de oameni, cu 170 de tunuri, a intrat în granițele imperiale și a înconjurat Viena. Apoi, la cererea împăratului și în conformitate cu tratatul, Ioan al III-lea a pornit să uşureze soarta Vienei, l-a trimis pe hatmanul Potocki să-i recucerească Kamieniec și Podolia și a împins cazacii în Moldova (Wołoszczyznę). Din toate punctele de vedere, războiul a mers cu succes. Moldova a fost ocupată, iar Ucraina și o parte semnificativă a Podoliei au fost luate de Potocki, dar nu a putut captura şi cetatea Kameniţa, care a fost întărită în continuare de turci. Regele însuși, alăturându-se armatei imperială, l-a atacat pe Kara Mustafa și i-a

---

[143] Kubala, Ludwik, *Szkice historyczne*, Kraków 1896, pp. 204-236
[144] Biblioteka Jagiellonska, *Haracz Krwią Tvrecką Tvrkom Wypłacony* (Jertfă de sânge plătită turcilor), Krakow 1674

distrus complet armata (1683). Apoi s-a mutat în Ungaria și, după ce a reluat o parte semnificativă din ea, cedând cererilor armatei, s-a întors în Polonia.

Expediția de la Viena a început o serie de bătălii cu Turcia, care, în cele din urmă, a fost înfrântă. S-a format liga creștină, propusă de Ioan al III-lea, iar trupele creștine au atacat Turcia din toate părțile. Veneţienii au atacat Grecia; comandanții imperiali au cucerit toată Ungaria, Croația și Slavonia; polonezii au început cucerirea Moldovei și au continuat să recupereze Podolia și Kamieniec, iar Moscova a atacat Crimeea. În statele Coroanei polono-lituaniene, însă, războiul a încetat să trezească entuziasm. Nobilimea s-a plâns de costuri și taxe. Regele Ioan a încercat să obțină cât mai mult avantaj pentru război; voia să-l pună pe tronul Moldovei pe fiul său, Iacov, și în același timp era prea supus diplomaților austrieci, care îl înșelau la fiecare pas. Războaiele au fost de obicei nefericite pentru Coroana polono-lituaniană. Moldova, capturată de cazaci în timpul expediției de la Viena, a fost luată înapoi de turci, iar mai multe expediții pentru a o recâștiga s-au încheiat cu înfrângerea trupelor poloneze”[145].

1683: „Trebuie să precedăm mișcările cazacilor din timpul asediului Vienei, precum și expediția lor, sub comanda hatmanului Kunicki, cu cel puțin o scurtă privire asupra stării de atunci a Ucrainei și a poziției cazacilor. Este clar că nu le mergea prea bine, atunci când s-au îndreptat către regele polonez, nu numai pentru a-l ajuta în

---

[145] Gabiec, J., *Dzieje narodu polskiego*, Warszawa 1916, pp. 225, 226

lupta împotriva necredincioșilor, ci și pentru a se elibera de jugul turcesc.

Furtuna începută de Bohdan Khmelnytsky nu s-a oprit. Pacea de la Andruszów, care a împărțit Ucraina între Polonia și Moscova, nu i-a mulțumit pe cazaci. Hatmanul Doroșenko s-a predat, în curând, Turciei, pentru a nu rămâne cu Polonia, ci cu intenția de a se alătura, mai târziu, Moscovei și de a deveni stăpânul și hatmanul întregii Ucraine. De aici, un nou război între Polonia și Turcia. Turcii preiau Kamieniec şi o parte din Buczacz; Polonia a trebuit să cedeze cazacilor întreaga parte a Ucrainei, care îi revenise. Totuși, lupta armată continuă; un an mai târziu, avem victoria de la Khotyn (Hotin), iar în sfârșit, apărarea la Żurawno și pacea încheiată aici, care a reglementat, în cele din urmă, relațiile Poloniei, Turciei și Ucrainei de pe Nipru pentru cel puțin câtva timp. Polonia nu a câștigat prea mult pentru ea: conform tratatului, a rămas doar cu o mică parte (inclusiv orașele Białocerkia și Pavolocha), astfel încât chiar și acei cazaci care i-au rămas loiali, regele a trebuit să-i plaseze la granița Polesiei, în districtul Dymir.

Moscova a vrut să profite de aceste lupte dintre Polonia și Turcia, și mai ales Samujłowicz, hatmanul Ucrainei Transniprală. S-a declarat chiar hatman al întregii Ucraine, iar cazacii l-au sprijinit bucuroși, iar Doroșenko și Hanenko, proaspăt alesul hatman din partea poloneză, și-au dat demisia. Numai că aceste dorințe nu au fost susținute suficient cu arme, drept urmare speranța de a menține întreaga Ucraină în mâinile unui hatman s-a prăbușit complet. Forțele slabe, trimise de Samujłowicz, nu au

putut face față turcilor, care, în curând, în 1678, au cucerit Chehryń, ultima speranță de mântuire.

Din cauza acestor eșecuri, Moscova a fost nevoită să încheie pacea cu Turcia la Radzyń și a renunțat complet la orice pretenții față de Ucraina Niprului, care a rămas Turciei. Deci cazacii din această parte au intrat sub stăpânire turcească, ceea ce nu era ceea ce își doreau.

Dacă cineva a suferit pierderi uriașe în aceste războaie, au fost Podolia și Ucraina. Mulți ani de război între Polonia, Rusia și Turcia, în aceste teritorii, precum și atacurile tătarilor, au distrus complet ambele țări. Populația le-a părăsit, din Podolia au emigrat în Rutenia, în Volinia și în alte țări poloneze, iar din Ucraina s-au mutat dincolo de Nipru, unde Samujłowicz a susținut necontenit această mișcare, dorind să populeze cât mai mult acea parte. Și țara părăsită a devenit un câmp de luptă pentru turci și polonezi. Turcii aveau avantaj în aceste bătălii, iar ca stăpânii se purtau cu locuitorii după obiceiul lor. Au ars toate orașele și satele, au ruinat bisericile și mănăstirile, au adus populația în sclavie, pe scurt, au distrus complet țara. Oamenii mai bogați au fugit în grabă, iar oamenii mai săraci, care au rămas aici, nu au suportat răul constant, pe care le-a făcut partea turcă. Ei au fost chiar persecutaţi religios, pentru că întreaga intenție a lui Turciei era să „bisurmanizeze" aceste țări, în special Podolia, lucru făcut în principal cu coloniștii turci, care locuiau în orașele și cetățile ocupate. Și această populație, care era cea mai săracă, își părăsește casele, în ciuda încercărilor turcilor de a o menţine, pentru ca țara să nu rămână complet fără populația sa. Așa a fost în Podolia, precum și în Ucraina,

„unde nu există decât pământ pustiu”, așa cum spune însuși Sobieski. Aceste țări își pierdeau din ce în ce mai mult importanța și bogăția. Deveneau un gol semnificativ, mai ales în Ucraina, pentru că, în ceea ce privește Podolia, Polonia a avut mereu ochii pe ea.

La început, turcii au făcut unele încercări de a preveni o asemenea stare de lucruri, dar mai târziu au renunțat, nu le-a păsat deloc de țară, ba chiar au predat-o stăpânirii hospodarului moldovenesc, asigurându-se doar că nu a căzut în mâinile altcuiva. Atât partea poloneză, cât și cea turcă doreau ca țara să rămână o graniță naturală între țări (?). Dar în curând nu mai era loc dincolo de Nipru pentru fugari. Samujłovich a dat mai mult pământ bătrânilor cazaci, pentru a-i câștiga, iar ei, la rândul lor, le-au împărțit, în parte, noilor sosiți, în condiții grele. Drept urmare, unii au fost nevoiți să rămână în Ucraina sau să se întoarcă repede în ea, mai ales că erau obișnuiți cu libertatea și nu doreau să lucreze la pământ. De altfel, țara era pustie, pe ici pe colo se vedeau doar așezări umane, pentru că le era frică de atacurile tătarilor, care făceau incursiuni anuale în această zonă și, uneori, se aventurau departe, în Ucraina. Cetățile și orașele treceau din mână în mână și acum nu erau tratate aici, doar cel care avea puterea era stăpânul pământului. Și din nou au început să se formeze relații în aceste părți, ca atunci când s-a înființat comunitatea de cazaci. Mulți fugari și criminali din Polonia, Moscova, Moldova și Muntenia au fugit în aceste țări de graniță îndepărtate. Li s-a permis să fie înrolați cu plată, fie împotriva turcilor, fie împotriva Poloniei, atâta timp cât era profit și salariu bun.

Turcii, vrând să-i cucerească pe cazaci, l-au numit hatman pe Jerzy Hmelnyki, care, mai înainte, locuise într-o mănăstire; au crezut că fiul marelui Bohdan va fi pe placul cazacilor. Cu toate acestea, el a procedat cu asprime, s-a autodenumit prinț sarmat, a comis estorcări, cu ajutorul armatelor turcești și tătare, care nu i-au putut câștiga simpatia cazacilor, deşi s-a străduit din răsputeri să-i atragă. A ținut o întâlnire cu bătrânii, unde a hotărât, în primul rând, să profite de ocazie pentru a se elibera de jugul turcesc și să-i alunge pe moldoveni și pe Draginich, pe care îl ura. Au decis să facă acest lucru cu ajutorul Poloniei și, în acest scop, Kunicki a trimis o scrisoare hatmanilor polonezi, semnată de câteva zeci de cazaci de frunte.

S-a întâmplat, în iulie, tocmai când pregătirile de război aveau loc cu febrilitate în Polonia și când s-au făcut și încercări de a se recruta cazaci pentru a participa la această expediție. În scrisoare, Kunicki a raportat că avea unele informații despre mișcarea de trezire a popoarelor creștine, care gemeau sub stăpânirea turcă, mişcări care dezvăluie o puternică dorință de a arunca de pe umeri jugul sclaviei, atunci când se va ivi ocazia, tocmai atunci când numeroase armate se deplasează spre vest și așteaptă doar începutul cu succes al războiului. Unul dintre episcopii din Macedonia a fost trimis la Moscova, pentru a cere să i se alăture Poloniei împotriva Turciei. „Ei bine, continuă Kunicki, există o oportunitate bună de a ataca Moldova și Budziak, mai ales că aceste provincii sunt aproape lipsite de apărare”. Prin urmare, îi cere regelui să-i dea permisiunea de a face acest lucru, iar el o va întreprinde în folosul Poloniei. El speră să adune cel puțin 10.000 de cazaci, mai ales că, în această chestiune, cazacii au ținut

deja o întâlnire secretă între ei. De asemenea, știe că populația locală va fi bucuroasă să-i ajute, pentru că le este deja prea greu să suporte această captivitate turcească. „De aceea – scrie Kunicki la final – cad cu smerenie la picioarele Majestății Voastre și cer cu stăruință regelui și republicii să ne primească, oi rătăcite, așa cum părintele și păstorul au acceptat în harul lor, și ei își vor oferi viețile și sângele în apărarea statului și a numelui de creștin, şi mai ales eu, dacă primesc autoritatea supremă asupra acestei armate prin harul regelui”.

Regele avea și el astfel de planuri – așa cum am spus mai sus –, adică să-i împingă pe cazaci la Marea Neagră și în posesiunile turcești; așa că folosește imediat serviciile oferite de Kunicki. El acceptă cererea lui și îi promite ajutorul, iar drept încurajare îi trimite o sumă considerabilă de bani, primită de la nunţiul (ambasadorul) papal. Îl asigură de favoarea sa regală şi promite că îl va sprijini activ în viitor, atâta timp cât se ține de cuvânt. Înainte de a părăsi Cracovia, el l-a numit pe Kunicki hatman al cazacilor, în numele Poloniei. Pentru instrucțiuni și informații suplimentare, trebuia să se adreseze lui Potocki, care urma să iasă, în curând, cu armata Coroanei, în jurul Podoliei, și castelanului din Lubaczów, Druszkiewicz, care, în calitate de comisar al trupelor zaporojene, se afla în permanență la graniță.

Este fără îndoială adevărat că Kunicky și bătrânii cazaci au fost motivați de motive nu pe deplin sincere de a-i ataca, în propriile lor așezări, pe turci și tătari. Este adevărat că ei voiau, pe de o parte, să iasă din jugul în care îi ținea Draginici, guvernatorul hospodarului Duka, iar pe

de altă parte, cazacii au avut o ocazie ușoară, întrucât țara era lipsită de trupe turceşzi, să organizeze o „plimbare bună” la Marea Neagră.

Kunicki, primind acum un ordin de la rege, a început să-i mobilizeze, în mod deschis, pe toţi cazacii. Încurajați de plata bună, promisă lor de rege, din care o parte au primit-o imediat, și conduși de speranța de pradă, precum și de gândul că vor fi eliberați de ocupanţii străini, au început cu nerăbdare să se înghesuie sub comanda nou-numitului hatman. Kunicki i-a chemat, prin numeroși emisari, şi pe cazacii Transniprului, pe care i-a „răzvrătit” împotriva Moscovei și a lui Samujlowicz. Deci s-au mutat din Ucraina Transnipreană, dar la început mișcarea a fost atât de mică, încât Moscova și Samujłovich nu i-au acordat nici o atenție.

În ciuda tuturor promisiunilor sale, Kunicki nu a avut imediat forțe suficiente, deși era cel mai bun moment pentru a face expediția, când turcii au fost înfrânți lângă Viena. Între timp, întreaga acțiune din partea lui Kunicki a trebuit să fie întârziată, iar expediția sa a avut loc în lunile de iarnă, pentru că abia atunci când au venit veștile despre înfrângerea turcilor, o mișcare plină de viață a început în toată Ucraina.

Pe măsură ce mișcarea în regiunea Niprului creștea și cazacii se înghesuiau la Kunicki, Moscova a început să se teamă că această mişcare s-ar putea dovedi a fi nefavorabilă şi pentru ea, mai ales că faima lui Sobieski se răspândea acum pe scară largă, în întreaga lume, ca biruitor al turcilor. Așa că moscoviţii au început să-i oprească pe

cazaci, dar ordinele verbale și scrise ale lui Samujłowicz nu au avut nici un efect. Cazacii se simţeau liberi şi oricine era capabil să poarte arme se simțea puternic. Și, deși părea că Moscova dă dovadă de bunătate și nu îi împiedică pe cazaci, pentru că era vorba despre înțelegerile de la Kadzyń, cu Polonia, care urmau să înceapă în noiembrie, în realitate, când mișcarea cazacilor din regiunea Transnipreană deveni indezirabilă și tot mai mare, ea a adus trupe „formale” și mai multe loturi de pământ la Smolensk. Se spunea că „orașul păcii”, cu ei va începe un nou război.

Moscova s-a justificat, la tratativele din Kadzyń, că aceste „revolte” ale cazacilor erau împotriva acordului. Fugarii au fost, așadar, aspru pedepsiți, iar cei care s-au repezit împotriva Turciei au fost capturați, iar dacă au rezistat, au fost luați cu forța şi spânzurați. Partea poloneză s-a plâns adesea de acest comportament al Moscovei pentru că nu numai că nu participa la război, dar îi nedreptăţeşte și pe cazaci. Interdicțiile lui Samujlovicz au avut exact efectul opus: i-au revoltat și i-au entuziasmat pe cazaci, așa că rândurile lui Kunitsky au crescut în fiecare zi. Nici un efort nu putea împiedica acum această mișcare.

Era adevărat că armata cazacilor era o armată săracă, nu prea bine înarmată, că nu avea nici un tun, lipsă care era cea mai remarcată, pentru că, fără tunuri, era imposibil să ducă la îndeplinire vreo întreprindere majoră, dar hatmanul conta pe Polonia să-l ajute; de aceea a scris, de multe ori, pe drum, cerând de la Potocki şi de la rege să-i trimită bani pentru armată, „tunuri, gloanţe, praf de puşcă şi dragoni”. Potocki însuși nu a putut aduna multe trupe, pentru a-l ajuta pe Kunicki. Abia mai târziu au sosit întăriri

de la Cracovia, de la însuși rege, dar atunci era deja prea târziu.

Având un număr atât de mare de trupe, Kunicki ar fi putut începe niște acțiuni ostile. Aşa că, la sfârşitul lunii octombrie, şi-a mutat tabăra la Nemirov, reşedinţa lui Draginich, guvernator al hospodarului moldovenesc Duka. Hospodarul însuși se afla în expediția turcească de la Viena, în acel moment. Nu era o garnizoană mare în Nemirov, pentru că nu era de așteptat nici un atac din partea cazacilor. Fără să aștepte o luptă sau să se gândească la apărare împotriva unei astfel de armate ostile, Draginich și o mână de ostaşi au scăpat, când cetatea aproape că a căzut în mâinile cazacilor. Nemirov a căzut în mâinile hatmanului fără nici o luptă, iar cazacii au luat imediat prima lor pradă bogată. Kunicki și-a ales cetatea drept capitală și a rămas aici câtva timp, pentru că acolo soseau constant „grămezi" de noi cazaci, ceea ce i-a făcut armata să crească. Abia acum a restabilit o oarecare ordine printre cazaci și a numit colonei. Printre aceștia, se numărau Stanecki și Mohyła, care mai târziu a fost ales de cazaci hatman, după uciderea lui Kunicki.

Kunicki însuși, bărbat curajos și viteaz, a fost un lider cu abilități mediocre; îi lipsea hotărârea și energia, și era lacom; îl preocupa numai prada, această lăcomie fiind, mai târziu, cauza morții sale. Trupele lui erau mai capabile de jaf, decât de luptă în câmp deschis cu inamicul. Nu este de mirare că Halil Pașa, un lider experimentat și comandant al cetăţii Kamianets (Kameniţa), nu se temea deloc de această armată cazaci.

De la Niemirów, Kunicki s-a mutat în Podolia, pentru a-i izgoni pe turci, care se aflau încă în două cetăţi, în Międzyboż și Bar. Garnizoanele de acolo erau mici, și totuși, s-au apărat cu curaj împotriva cazacilor, care erau de multe ori mai numeroși, pentru că nu puteau face nimic, fără să aibă tunuri cu ei. Turcii i-au silit curând, cu ajutorul mai multor tunuri, să plece, fără niciun avantaj. Astfel, cazacii au fost nevoiți să părăsească Miedzybóz și Bar și, după ce au pustiit țara din jurul acestor orașe, și şi-au îndreptat pașii spre Moldova.

Înainte ca Kunicki să plece în Moldova, un ajutor mai important sosise pentru Kamieniec, Halil Pașa, primind întăriri turceşti și tătare, pe care le-a trimis în Volhynia, pentru a se răzbuna pe atacurile inamicului, atât ale cazacilor, cât și ale trupelor poloneze; probabil că a vrut să-și arate curajul, dar incursiunea a fost fără succes şi a trebuit să aducă rămăşiţele armatei la Bar și Międzyboż, astfel încât, la sfârșitul acelui an, doar cetatea Kamieniec rămăsese în mâinile lui. Această fortăreață, care asigura o siguranță completă, a fost întărit cu grijă și nu se temea că ar putea fi luat cu uşurință. Garnizoana din 1683 nu era la fel de numeroasă ca înainte, dar tunurile rămase și praful de pușcă erau suficiente pentru a se apăra împotriva numărului mic de trupe poloneze. Halil Pașa, comandantul turc încredințat cu un post atât de important, era un comandant prea experimentat pentru a nu ști că Kunicki nu i-ar putea face nimic, fără să aibă tunuri. Nu l-a băgat deloc în seamă și nici nu i-a fost frică de el, deși era în spatele lui, în Moldova. Totuși, Potocki nu a încercat niciodată să captureze fortăreața însăși, pentru că Kamieniec era inexpugnabilă la acea vreme, deoarece însuși regele So-

biecki o știa bine și, prin urmare, credea că poate fi recâștigată doar prin negocieri. Și, de fapt, polonezii nu au luat înapoi, până la pacea de la Karłowice. Potocki îi păsa, atunci, doar să închidă zona din jurul cetăţii Kamieniec și să-i împiedice pe turci să primească ajutor sau hrană.

Kunicki a mers direct, de la Bar, la Nistru, unde de-a lungul acestui râu, Duka, hospodarul moldovenesc, a construit cetăți în orașele transnistrene, pentru a împiedica cazacii să facă vreo expediție în Moldova. Toate erau abandonate acum, așa că a preluat ușor Mohylow, apoi Jampol și alte orașe. De acolo, Kunicki a avansat spre Soroka, unde a trecut Nistrul şi a intrat pe pământ moldovenesc. Aici, sosirea lui era așteptată cu nerăbdare, ca mântuitor, pentru că, la fel ca în Ucraina, condițiile de viaţă în Moldova erau deplorabile, din 1679, când a fost condusă, pentru a treia oară, de hospodarul Duka, grec prin naștere, om lacom și rapace, după cum spun sursele contemporane; unul dintre cei mai răi hospodari moldoveni. Supuşii i-au îndurat domnia tiranică numai de nevoie, așa că Duka și-a permis totul. A tras în țeapă boierii care erau reticenți la domnia sa, scăpând astfel de oamenii incomozi.

Dar nemulțumiri și răzvrătiri au apărut adesea în ultima vreme, deși Duka i-a asuprit cu ajutorul turcilor, iar o facțiune boierească puternică a luptat împotriva lui și a vrut să-l îndepărteze. A fost condusă de mai mulți boieri, precum Mikołaj vornicul, Vasile Bański, rudă cu Ştefan Petryczajko, fost hospodar moldovean, care, acum, după cum știm, locuia în Polonia. A avut numeroși susținători în Moldova, în rândul populației, pentru că, fiind originar din Moldova, și-a tratat supușii mult mai bine decât hospodarii

de origine străină. Se aştepta, și aici, în țările româneşti, ca și în alte ţări supuse sceptrului turcesc, un moment oportun pentru a revărsa ura. Și momentul a venit: victoria lui Sobieski la Viena.

Vestea înfrângerii turcilor a stârnit partidul lui Petryczajki (Petriceicu). Curând s-a aflat că în Ucraina Kunicki, proaspăt numit hatman al cazacilor, aduna o armată și intenționa să intre în posesiunile tătare și turcești prin Moldova. Iar când Draginich, forțat de el, a trebuit să se retragă, a început o mișcare plină de viață, iar susținătorii fostului hospodar (Petriceicu), care era alături de Potocki, au început chiar să adune o armată în numele lui. Când a venit vestea că Kunicki se apropie, toți au început să se unească, pentru a-l sprijini să-l alunge pe odiosul hospodar (Duka) și a porni împreună împotriva tătarilor, despre care existau zvonuri (raportate de Sobieski lui Potocki) că plănuiau să plece, cu prada, prin Polonia sau prin Moldova acasă.

Draginicz, nesimțindu-se deloc în siguranță, a fugit spre sud, spre Dunăre, cu soția și copiii hospodarului Duka, care soţie de acolo a trimis scrisori de iertare lui Kunicki și Potocki, mijlocind pentru soțul ei. Totodată, s-au trimis cereri, din tabăra de lângă Dunăre, ca Petryczajko să vină să preia domnia supușilor săi credincioși, drept urmare Potocki l-a trimis imediat, cu mai multe trupe în Moldova.

La sfârșitul lunii noiembrie sau în primele zile ale lunii decembrie, Petryczajko a trecut granița, fără a întâmpina rezistență, și a poposit în Botushany (Botoşani). Aici,

moldovenii adunați i-au jurat credință lui Petriceicu, iar partizanii şi susţinătorii lui Duka, în frunte cu boierul Pragowicz, au fost obligaţi să ceară iertare, apoi au fugit în Muntenia sau s-au ascuns în munți, care erau adesea refugiul boierilor înfrânți, în acea vreme.

Hospodarul nou ales a emis imediat o proclamaţie; a acordat amnistia tuturor celor care se asociau cu el și, în același timp, a amenințat că va acționa dur împotriva susținătorilor lui Duka, dacă nu-l părăsesc; le va confisca proprietățile și îi va întemnița sau îi va pedepsi cu moartea. Cu ajutorul vlahilor loiali, s-a mutat mai spre sud și, la jumătatea lunii decembrie, a ajuns la Iași, capitala Moldovei. Cu el erau mai multe trupe poloneze, dar urmau să vină şi altele noi, de la Potocki.

Între timp, Kunicki, împreunându-se cu niște moldoveni, a pornit, de la Soroka, pe drumul Tighinei și i-a jefuit pe tătarii din Lipka. Nu a întâmpinat rezistență nicăieri, așa că a ars, a tăiat capete și a luat înapoi prizonierii capturaţi din Polonia, mulți dintre cei care au fugit de bunăvoie la el, după ce au auzit de armata creștină. „Cazacii au făcut minuni – după cum scrie Pasek – fără să îngăduie pe nimeni, tăind bărbații cu capul alb, sfâșiind copiii, iar Kunicki a mărșăluit, fără să se teamă de nimic, acolo unde s-a oprit, cu ceva timp înainte de a se muta de aici, şi au încercat, de mai multe ori, să captureze cetatea din apropiere, de pe Nistru, Tighina, dar în zadar, căci se afla acolo o garnizoană destul de puternică, care a reușit să o apere.

În Chişinău (Kissenów), rând, toți au depus un jurământ credinţă hatmanului Kunicki, jurând că vor fi credincioși regelui polonez și au promis, de asemenea, că se vor sprijini reciproc, iar de atunci a existat armonie în evenimentele ulterioare, până mai târziu, când moldovenii i-au abandonat pe cazaci, într-un moment foarte critic pentru ei. Aici a fost gândită strategia întregii acțiuni. Țara urma să fie distrusă cu foc și sabie, de la Tighina și Belgorod (Cetatea Albă), până la Kili (Chilia) și Ismail, de unde veneau mereu cele mai mari provizii pentru trupele turcești din Podolia. Pe măsură ce a venit vestea că noul han se întoarce în Crimeea, s-au decis să se îndrepte împotriva lui și să nu-l lase să se întoarcă.

Tătarii și turcii nu au făcut nimic, la început, pentru a se apăra; auzind de marea armată a lui Kunicki, au fugit de ea şi „s-au înecat în Dunăre". Dar era necesar să se apere, mai ales că nu se puteau aștepta la ajutor de nicăieri. Așa că unii dintre ei au cerut întăriri de acolo unde mai erau garnizoane turceşti, din Tighina, Belgorod, Kilia, astfel încât aceste cetăţi din Budziak (Bugeac) au rămas complet neapărate. Turcii s-au adunat în număr destul de mare, dar fără nici un soldat bun; erau veterani și oameni care deja renunţaseră la arme. A fost chemat şi un număr mic de ieniceri și de cavaleri turci, iar în ultima clipă le-au venit în ajutor și niște tătari, pe care hanul, care se întorcea, îi trimisese înainte. Jala Pașa, comandantul tătarilor Bugeac, a preluat comanda lor. Mai erau Ali bey, comandantul spahiilor, beiul din Tighina şi Akerman, Yuzuf aga din Ismail, un om extrem de activ, şi mulţi mârzaci. Jala Paşa, cu câteva mii dintre ei, s-au grăbit spre Akierman, unde cazacii stăteau lângă satul Filogranum,

Kunicki, după ce a petrecut câtva timp în Chişinău, se mutase mai spre sud, jefuind țara și distrugând complet ținuturile tătărăşti. Cazacii și moldovenii au hotărât să le arate tătarilor, în hotarele lor, pentru prima dată, cum este să trăieşti într-o ţară lăsată în ruină și cu oamenii duși în robie. Nu au luat prizonieri, ci i-au ucis pe toți. Curând s-au apropiat de Akerman și, pe 5 decembrie, a avut loc o luptă aprigă, între Kunicki și tătari, la Filogranum. Tătarii nu au putut opri atacul cazacilor, care, încurajați de succesele lor anterioare, au năvălit cu mare elan; așa că tătarii s-au împrăștiat și au început imediat să fugă, ceea ce a fost împiedicat doar de zăpada abundentă, care tocmai căzuse. Au fost urmăriți pe mai multe poteci. Unii au fugit spre Kilia, alții pe câmpurile Bugeacului, iar alții spre cetatea Tighina. Beiul Tighinei și Ali bey, comandantul spahiilor, care doreau să plătească o sumă importantă de bani, au fost ucişi. Kaimakan Alligerej, bătrânul hoardei Bugeac, a fost decapitat și mai mulţi mârzaci au fost ucişi. Cale de patru mile, drumurile erau pline de cadavre turcești și tătare, de ieniceri și spahii. Niciunul dintre cazaci nu trebuia să moară, după cum se spune.

După o victorie atât de fericită cu tătarii, a continuat jefuirea ţării, începând de la Belgorod. Kunicki s-a apropiat de mare și a preluat cetatea lui Neoptole (?). Dar acum mulți cazaci au început să-l părăsească și, după ce s-au bătut cu tătarii, au fugit în cete. Încărcați cu pradă, nu mai aveau chef să-l însoțească și, mai mult, soseau deja anumite vești că noul han se apropia, cu o armată destul de mare, și ar trebui să se ocupe de el.

Inițial, a existat teama că nu ar vrea să se întoarcă prin Polonia, dar s-a dovedit a fi fructuos. Când a aflat despre expediția lui Kunicki, noul han s-a grăbit spre Dunăre, a traversat-o și s-a oprit în Dzirdziów (Giurgiu), oraș situat aproape de gura Prutului.

Kunicki s-a întors spre Kilia și Ismail, a continuat să distrugă țara și s-a lăudat că au murit aproximativ trei sute de mii de duşmani – poate că acesta este un număr exagerat, dar nu există nicio îndoială că țara și așezările au fost foarte distruse – și a luat parte la marșul următor, jefuind ambele orașe și, după aproape trei săptămâni, se apropia de gura Prutului, pentru a-l întâlni pe han. Dar armata lui era deja foarte mică.

Noului han îi era frică de un atac al lui Kunicki, care chiar plănuia să-i atace și să-i distrugă pe tătari, pe neașteptate. Prin urmare, după ce a primit întăriri, l-a depășit pe hatman şi s-a deplasat, în grabă, împotriva lui, atacându-l lângă satul Tabak. La început, a fost confuzie, dar în curând cazacii, după ce și-au revenit din buimăceala inițială, s-au înconjurat de o tabără și au început să se apere de tătari, care îi atacau din ce în ce mai mult, folosind tunuri, pe care Kunicki nu le avea. Înconjurat astfel de tabără, a Kunicki început să se retragă spre nord, spre Iași, de unde nu putea veni decât ajutor, și unde se aflau Petryczaiko și armata poloneză. Cinci zile, cazacii și moldovenii au rezistat cu succes tătarilor, care, împovărați de pradă și din cauza iernii aspre și a zăpezii, nu s-au putut aventura departe; nici hanul nu a vrut să-l urmărească pe Kunicki, pentru că îi era frică de trupele poloneze care ar putea veni de la Jassy, în ajutor. Între timp, moldovenii i-au părăsit pe

cazaci. În noaptea de 3 spre 4 ianuarie, au avut o întâlnire între ei, iar dimineața, devreme, chiar în ziua de Crăciun, au părăsit pe cazaci și au scăpat cu bine. Cazacii, lipsiți şi de acest ajutor, au început și ei să se agite, iar lângă Falchyn (Fălciu), au trecut Prutul și s-au retras repede spre Iași. Hanul s-a îndreptat spre Belogród (cetatea Albă), unde, conform instrucțiunilor vizirului, nu trebuia doar să petreacă iarna, ci și, dacă era posibil, să-i alunge pe polonezii din acea parte. Kunieki, fără să piardă mulți bărbați, a ajuns la Iași, pe 8 ianuarie. Foarte indignat de trădarea moldovenilor, a trimis de acolo un amplu raport lui Potocki și regelui, iar Asam, împreună cu cazacii săi, fără să țină măcar vreo întâlnire cu Petriceicu, s-a îndreptat spre Niemirow. Hospodarul chiar conta pe o întâlnire comună și nu credea că Kunicki îl va lăsa în pace. Au început plângeri reciproce. Într-o scrisoare lungă, Petriceicu l-a informat imediat pe Potocki că armata lui Kunicki era mică, doar cinci mii, în timp ce el însuși se lăuda că numărul ei se apropie de treizeci de mii. Kunicki, în raportul său, l-a informat în același timp pe Potocki că se duce la Niemirów, unde își va desfășura armata de-a lungul graniței, de la Mogilow, la Jahorlik, pentru a o apăra pentru orice eventualitate. A cerut însă să-i fie trimiși bani acolo, unde să plătească cazacii și să recruteze alții noi, pentru că voia să se răzbune pe turci și să-și repare faima.

Petryczajko (Petriceicu) s-a trezit într-o situație foarte neplăcută. Atâta timp cât Kunicki stătea în tabără pe Budziak (Bugeac), era complet în siguranță din partea aceea, și s-a așezat fericit pe tronul din Iași. Lăsat acum singur, fără mai multe trupe decât câțiva vlahi și câteva steaguri poloneze, era îngrijorat când a venit vestea că

hospodarul Duka se întoarce în Moldova și a chemat ajutorul lui Potocki. Castelanul din Cracovia l-a trimis imediat pe curajosul Stefan Dymidecki, cu mai multe trupe noi.

Totuşi, Duka s-a întors cu o armată mică şi epuizată, care a pierdut mulţi ostaşi în timpul expediţiei, dar a contat pe partizanii săi şi pe vlahii care încă i-au rămas credincioşi. Neputând să se apropie de Iași, s-a oprit temporar la Domnești, oraș situat aproape de granița cu Transilvania, și de acolo a trimis cete pentru a prinde vreo limbă. O astfel de unitate a căzut în mâinile lui Dymidecki și de la ea au aflat polonezii despre forțele slabe care se aflau în tabăra lui Duka. Fără ezite, Dymidecki s-a arătat pe neaşteptate în Domnești, unde Duka și câțiva boieri importanți au căzut în mâinile lui, aproape fără luptă. Duka a fost dus imediat la Suceava și pus sub paza lui Wołczyński, căpitanul regelui. De acolo, a fost dus apoi la Stanistawów, la castelul lui Potocki, iar mai târziu la Jaworów, unde se afla regele. Duka a rămas în Polonia și aici a şi murit, la scurt timp după aceea. Dymidecki, pe de altă parte, după ce a aflat despre retragerea lui Kunicki şi după ce l-a capturat pe Duka, s-a retras în orașul Roman, urmând instrucțiunile voievodului Petriceicu”[146]… / „În scrisorile trimise lui Kunicki, regele îi dă sfaturi despre cum să se poarte în țara ocupată, în special față de noile mișcări tătare. El insistă să nu se repeadă peste Dunăre, ci numai să nu lase inamicul să-l alunge din Țara Românească a Moldovei.

---

[146] Urbański, Tadeusz, *Rok 1683 na Podolu, Ukraine i w Mołdawii*, Lwow 1907, pp. 21-42

Sobieski era foarte interesat să țină Moldova în mâinile sale și sub stăpânirea loialului său hospodar Petriceicu. De asemenea, i-a trimis dragoni și tunuri, de la Cracovia, pentru apărarea sa, în primele zile ale lunii ianuarie, a căror lipsă era resimțită foarte mult atât de Petriceicu, cât și de Kunicki; i-a mai comunicat hospodarului că nu are de ce să se teamă de pași neprietenoşi din partea prinţului Transilvaniei, care se purtase cu bunăvoință față de rege, pe parcursul întregii expediții de la Viena și chiar i-a dezvăluit secrete turcești. Regele îi roagă cu stăruință pe amândoi să nu se lase alungați din Moldova, până nu va veni el însuși acolo, să ajute. Deja se gândea la marșul obligatoriu spre Moldova, pentru a obține un avantaj teritorial din această parte.

Intențiile regelui au fost susținute de senatori, care au înţeles interesul Poloniei pentru Moldova; au cerut ca acest hospodar „să-și stabilească reședința în țara asta, pentru că nu aveau nici o îndoială că Turcia va încerca în curând să-și înscăuneze pe cineva de-al ei acolo”. Dar Petriceicu, după ce Kunicki l-a părăsit, a simţit că lucrurile au devenit din ce în ce mai rele. Dintre cele douăzeci și ceva de steaguri proaspăt trimise, au ajuns doar câteva și erau foarte mici, pentru că nu au putut ajunge la timp, din cauza ninsorii abundente. Mai mult decât atât, printre aceștia se afla şi o mare parte a moldovenilor dezavuați, care nu prea erau dispuși să contribuie la consolidarea puterii noului hospodar, aşa că, de îndată ce li s-a ivit ocazia, au părăsit stindardele lui Petriceicu și s-au alăturat adversarilor săi.

Pe atunci, hanul, care îl urmărea pe Kunitski, deși nu înaintase încă în țară, a atacat și a decapitat tot ce a întâlnit în cale, pe drumul spre Belgorod (Cetatea Albă) și nu a crutat pe nimeni. Tătarii, la întoarcere, au găsit „o asemenea depopulare", dar şi cadavrele soțiilor și copiilor lor, iar vitele luate, încât au plâns de nenorocirea lor și s-au răzbunat fără milă.

Raportând acest lucru lui Potocki, Petriceicu îl imploră „să prevină răul, dacă se poate cât mai repede posibil, pentru ca sângele creștin să nu fie vărsat și puterea poloneză să nu sufere niciun rău". A fost necesară o acțiune mai puternică din partea poloneză, pentru a-i salva situația.

Prin urmare, s-a decis, în primul rând, să se câștige hanul de partea lor sau măcar să-l împiedice să îndeplinească ordinele date de Poartă, ca să nu facă incursiuni de pradă în Polonia. Regele, după ce a aflat despre soarta ulterioară a lui Kunicki, l-a încurajat pe Petriceicu să reziste; chiar dacă împărtășește părerile lui, că tătarii „trebuiau să accepte o asemenea hotărâre, care să le aducă ultima speranță de câștig sau pierdere", spera că cazacii se vor aduna din nou, iar între timp vor sosi steagurile și tunurile trimise de la Cracovia. Dacă nu va putea să păstreze în capitala, să se închidă „în mănăstirea pe care o fortificase bine". În același timp, i-a poruncit lui Potocki să țină cont de această chestiune și să încerce să se asigure că hospodarul și Kunicki țin, în Moldova, „Viribus unitis" și nu se vor lăsa să fie alungaţi de acolo. La fel i-a recomandat şi lui Kunicki. În ciuda eșecului, regele nu și-a pierdut complet speranța că toate acestea ar putea fi, în curând, remediate cu succes.

În ianuarie a fost pace, dar în februarie au început atacurile tătarilor. Deci s-a retras la Suceava, pentru a fi mai aproape de granițele poloneze, dar a lăsat totuși o garnizoană puternică la Iași. Cu toate acestea, tătarii au distrus țara și au avansat cu îndrăzneală până la Iași, unde garnizoana s-a apărat cu curaj. Acestea erau steaguri poloneze, obișnuite cu aceste tabere tătare, şi care au ţâşnit deseori din Iași, de i-au fugărit pe dușmani până în Prut. Odată, în timpul unei asemenea incursiuni, când tătarii treceau Prutul în număr mare, gheața subţire s-a spart. Câteva sute dintre ei au căzut în Prut și s-au înecat, iar vreo duzină au căzut în mâinile polonezilor. Această întâmplare nefericită a oprit, din nou, atacurile tătarilor pentru câtva timp, dar nu era pace între moldovenii înșiși. Nu toți voiau să rămână cu Petriceicu, susținătorul Poloniei, pentru că știau că, în primăvară, vor veni turcii și tătarii. Au vrut să aleagă pe altcineva, pentru că nu le păsa atât de Petriceicu, cât de propria piele. Foştii susţinători ai lui Duka, care se aflau acum în mâinile polonezilor, l-au ales pe Kantemir ca hospodar şi au cerut aprobarea lui Sieraskier paşa, proaspăt numit la comanda trupelor trimise împotriva Poloniei, care avea să facă şi ea incursiuni ostile în primăvară. Cu toate acestea, paşa avea deja un alt candidat pentru tronul Moldovei în persoana lui Dymitraszek (Dumitraşcu) din familia Kantakuzen (Cantacuzino), care era puternic susținut de serdarul Kantakuzen, hospodarul de atunci al Munteniei. Au început dispute aprige cu privire la cine urma să devină hospodar al Moldovei. Mai mulți boieri au fost trimiși chiar la sultanul Muhammad al IV-lea, ca să aprobe numirea lui Kantemir, dar acesta a fost de acord cu ordinele lui Seraskierului.

Petriceicu aproape că nu aducea nici o speranță pentru viitor. Dacă în Moldova nu vor ajunge rapid întăriri semnificative, va fi nevoit să se retragă spre Polonia. De asemenea, a vrut să profite de împărțirea moldovenilor în alegerea hospodarului, comunicând cu șefii partidelor opuse şi promițând unora protecția regelui polonez și amenințându-i pe alții cu moartea și confiscarea proprietăților lor. Dar momentul prăbușirii sale se apropia repede: în curând a trebuit să părăsească Suceava și să-și pună tabăra, cu armata, lângă Strojeniece (Storojineţ), pe râul Prut, pentru că deja auzea zvonuri despre turcii care se apropiau şi care voiau să-l urce pe tron pe Dumitraşcu Cantacuzino. Dorind să blocheze accesul turcilor la Kamieniec (Kameniţa), Petriceicu a cerut lui Potocki să preia rapid castelele Zhvanetsky și Chocim (Hotin). În general, trebuie să recunoaștem că Petriceicu a acționat energic, tot timpul. A câștigat mulți susținători, a adunat lângă el o mare armată de moldoveni, dar nu a primit suficient sprijin din partea poloneză.

Ca urmare, situația hospodarului s-a înrăutățit pe zi ce trecea. La cererea sa urgentă, i s-a dat ordin hatmanului Kunicki să-i vină în ajutor; de asemenea trebuiau să se afle acolo şi steagurile valahe, care se aflau încă de partea poloneză, dar iarna grea le împiedica deplasare.

Proaspăt numitul hospodar, Dumitraşcu, care urma să fie sprijinit în curând de Seraskier, se pregătea deja de război; a început să adune o armată şi i-a chemat pe vlahi la steaguri. Petriceicu a început să se teamă că va împărtăşi soarta hospodarului Duka şi, în curând, temerile i se vor

adeveri! Nu mai erau mulți vlahi prin preajma lui și nici ei nu erau foarte siguri.

Într-o astfel de situaţie, era necesar să se salveze oştirea Poloniei, căci „dacă, lipsit de vlahi, ar fi fost nevoit să fugă în Polonia, fără îndoială i-ar târî pe duşmani cu el, în hotarele ei". Aproape că nu erau trupe poloneze în Moldova, doar colonelul Kobielski s-a ținut curajos la Iași, pentru că moldovenii, neavând sprijin puternic de la turci, nu au putut face nici un pas mai îndrăzneț. Între timp, au existat puține speranțe de a primi un ajutor semnificativ din partea poloneză. Armata care s-a întors din expediția de la Viena a fost atât de şubrezită încât, deși cantonase, pe durata iernii, în Rusia Roşie, era imposibil să fie folosită imediat. Toate rapoartele despre starea armatei sunau nefavorabil. Este adevărat că unii s-au întors, încărcați cu pradă, dar mulți au fost slăbiți și chinuiți de foame, de frig și de greutățile războiului, iar mulți nu au fost măcinați de boli. Armata aceasta nu putea fi gata de marș la începutul primăverii.

Seimurile nu s-au gândit, acum la nicio plată pentru armată, „pentru că au fost distruși în serviciu și s-au întors în Polonia pentru a câștiga pâine". Și chiar și armata lituaniană, care aproape că nu a luat parte la mișcările militare din Ungaria, „făcându-şi apariția pe scena lumii creștine în acest război", s-a întors atât de deteriorată, încât era imposibil să se gândească la folosirea ei în primăvara care urma. Întreaga stare a armatei, la acea vreme, este cel mai bine descrisă într-o scrisoare, datată din Lwow, pe care o reproducem aici aproape în întregime:

„Este dureros”, citim acolo, „că aproape că nu ai trupe și totuși toată lumea numește această campanie o înfrângere victorioasă. Nu pot să comentez motivele pentru asta, doar ceea ce aud de la toți trecătorii este că este greu să remediezi această situație proastă. Când ne așteptam să mâncăm pâine cu toată gura, în Ungaria, s-a întâmplat că toate regimentele, abia transformate într-unul, au fost nevoite să se strecoare în împrejurimile strâmte ale starostiei Spiš. La ce mă pot aștepta de aici, poți ghici cu ușurință? Cu ce și unde vei putea merge la primăvară, fie în Ungaria, fie în Kamieniec, cu o mână de trupe? Douăzeci de mii dintre ostaşi au murit. Și ceea ce mă sperie cel mai mult este că armata noastră și-a pierdut inima în pământul maghiar, iar toată Polonia este atât de îngrozită de războiul maghiar, încât nu știu, poate că mulți dintre ei vor dori să se înroleze acolo. Și cel mai grav este că Republica Polonă este devastată în interior, deschisă tuturor invaziilor tătare și inamice, pe care le văd foarte aproape, acum că Hoarda, turcii și ungurii știu de slăbiciunea noastră”.

O parte din armata lui Potocki s-a întors deja acasă, așa că a mai rămas puțină apărare la graniță. Mai mult, mai multe trupe lituaniene, care trebuiau să meargă la Zvanec și Chocim (Hotin) s-au răzvrătit și au mers în Lituania. Așa că, încă o dată, Podolia, în afară de garnizoanele din mai multe cetăți recuperate, era „golită”. Doar un castelan din Lubaczów încerca constant să-l trimită pe Kunicki în Moldova încă o dată.

Hatmanul, după ce a primit o ștafetă la Iași, unde se retrăsese din calea tătarilor care înaintau, s-a întors la Nemirov, unde a recrutat şi alţi cazaci, cu banii trimişi de

rege. De aceea i-a trimis regelui o scrisoare de mulțumire, iar pe castelanul din Lubaczów l-a asigurat de loialitatea sa și i-a promis că va pleca din nou în Moldova, în curând.

„La mijlocul lunii martie, am primit ordin să mă mișc repede, pentru a-l ajuta pe Petriceicu, pentru că erau deja vești sigure că tătarii au năvălit în număr mare și că în curând vor apărea şi turcii în spatele lor”. Dar înainte ca Kunicki să reușească să execute ordinul, el a fost ucis de cazaci, căci exista o mare nemulțumire împotriva lui. Cazacii erau deja jigniți de Kunicki, pentru că nu le-au permis să participe la nici o întâlnire, așa cum făcuse la început, și recent s-au revoltat pe el pentru împărțirea plății de iarnă… L-au chemat sub, pretextul unei întâlniri, la Niemirów, l-au ucis acolo și l-au numit hatman pe Mohyla, de asemenea un susținător al Poloniei. Deocamdată, speranța unei expediții în Moldova a fost năruită. Alegerea hatmanului, deși făcută chiar de cazaci, nu a fost doar aprobată, dar, pentru a-i liniști, li s-au trimis peste o mie de bucăți de pânză și alţi bani. Petriceicu, care a contat mult pe ajutorul lui Kunicki, din cauza morții sale neaşteptate a trebuit să se retragă în orașul Dorohoi (Dorohoju), iar Kobielski, care mai stătea la Iași, a părăsit Iaşii înaintea presiunii tătarilor și turcilor și s-a oprit la Botoșani. Turcii au ocupat Iașiul, iar la aflarea acestei vești, câteva sute de seimeni și cazaci, care au luptat sub colonelul Stanecki, au trecut de partea lui Dumitraşco Cantacuzino, căruia i l-au predat pe comandantul lor. Acei vlahi, care se aflau încă lângă Petriceicu, au început să se răzvrătească și au trecut repede de partea noului hospodar. Părăsit de toata lumea, Petriceicu s-a retras, în a doua jumătate a lunii aprilie, la Sniatyn.

Tătarii au înaintat repede, au alungat complet restul steagurilor poloneze din Moldova, iar la sfârșitul lunii aprilie au intrat și în Podolia. Au asediat fortărețele şi au înaintat până la Trembowle, au suprimat oştile mici de lângă Jagielnica, au cucerit din nou Kopyezyniec și cetatea Jaztowiec. Deci, în scurt timp, s-au pierdut toate cuceririle lui Andrzej Potocki, precum și toată Moldova, care aproape că era în mâinile poloneze. După cinci luni de domnie, Petriceicu a fost nevoit să părăsească definitiv Moldova.

Expediția lui Kunicki nu a reușit nimic, ci doar a distrus în mai mare măsură Moldova și Budziak (Bugeacul), pentru care tătarii au început acum să se răzbune sever pe pământurile poloneze. Un număr mic de trupe, lipsa banilor și a tunurilor care trebuiau aduse de la Cracovia, până la Kunicki și Petriceicu, și o distanță prea mare de rege au fost motivele pentru care nu au putut rămâne întro țară atât de ușor de cucerit. Nu se putea aștepta ca armata distrusă să fie pregătită pentru acțiunea ofensivă împotriva turcilor, în Moldova, acum, în timpul iernii aspre și după o expediție dificilă de patru luni. Așa că întreaga luptă, care a durat câteva luni, din septembrie, până în aprilie, a dispărut și a fost necesară recucerirea cetăților, care apoi au căzut ușor în mâinile poloneze.

Expediția din 1684, la care a luat parte chiar regele, nu a adus mari beneficii. Nici măcar expedițiile în Moldova, întreprinse, de mai multe ori, în anii următori, nu au fost la fel de reușite ca cea din 1683, care a pus pe tronul Moldovei un hospodar favorabil Poloniei”[147].

---

[147] Urbański, Tadeusz, *Rok 1683 na Podolu, Ukraine i w Mołdawii*, Lwow 1907, pp. 43-50

1685: „Bolnav, împovărat de vârstă și obezitate, tulburat de discordia publică și domestică, Sobieski era încă vechiul foc care anima totul… Cu forța rămasă, regele a intrat în Moldova, trecând prin Bucovina, care a fost sfâșiată de oasele străbunilor noştri. Konstantin Kantymir și Kantakuzen, voievozii Moldovei și Țării Românești, la aflarea veștii despre numărul mic al armatei poloneze, au devenit sceptici cu privire la efectul expediției și au fugit la turci, lăsând uriașe provizii de hrană pentru armata noastră. Trădarea românilor a fost precedată doar de trădarea Austriei și Rusiei. Sobieski, în ciuda râurilor uscate și a lacurilor otrăvite, în ciuda căldurii soarelui și a foametei, a traversat pustietatea valahă și a stat pe valul lui Traian, dar nu a găsit sprijin nici de la Austria, nici de la Moscova la locul convenit. Presat de forța copleșitoare a turcilor și a tătarilor, deplasându-se de-a lungul pământului pârjolit, Sobieski a fost nevoit să se retragă până la Iași, iar de acolo, în Polonia, prin Suceava și Ușice, și să ocupe linia defensivă a Nistrului.

Eșecul de a păstra alianța cu Moscova și Austria a fost un triumf pentru opoziția parlamentară și pentru politica de frontieră de recucerire a cetăţii Kamieniec (Kameniţa). La Seimul din 1688, Jan Sobieski a susținut că ar fi ridicol să se susțină că o țară cucerită cu sânge național ar putea aparține oricui altcineva decât Poloniei; că vistieria republicii și inexactitatea organizării armatei ei nu ne îngăduie să ne gândim la o cucerire gratuită și costisitoare a cetății și că este mai bine să extindem granițele Poloniei până la Moldova și să ne mulțumim cu împrejmuirea Kameniţei. Explicaţiile nu au avut niciun efect asupra minții

deputaților. Voievodul din Sieradz l-a numit pe învingătorul de la Słodobyszcz și Podhajcy tiran și chiar trădător al patriei. Regele a plâns, la o asemenea insultă și, ca dovadă a purității intențiilor sale, a cerut mărturia umbrelor poloneze care se odihneau în pustietăţile moldoveneşti.

Abia în 1691, Seimul a fost convins să aprobe intrarea în război. „Victoria sângeroasă" de la Bererita (Pererita, satul natal al poetului Grigore Vieru – n. n.), spune Salvandy, a pus toată Moldova în mâinile poloneze. Sobieski a luat toate cetățile: Soroka, Siret, Suceava etc. Orașele înconjurate de ziduri au fost date trupelor poloneze, care au creat o graniță puternică pentru republică, bazată nu pe Nistru, ci pe Prut. Kamieniec s-a trezit în interiorul țării. Polonia, ocupând noi granițe, a luat imediat o poziție ofensivă față de turci; a fost rodul multor ani de muncă a lui Ioan al treilea. Seimul nu a apreciat realizările lui Sobieski. În loc să se străduiască să ia o poziție împotriva mongolilor și să completeze astfel planul politic al regelui, Seimul i-a luat din nou comanda și a încercat să captureze, în primul rând, Kameniţa, cetate care era aprovizionată cu hrană de tătari. Salvandy se exprimă în felul următor despre războiul plănuit de Seim: „Jabłonowski, care a fost ridicat recent la rangul de castelan al Cracoviei, prin recunoștința constantă a regelui, a condus el însuși războiul în anii următori. Forțat să tacă, în politica pe care o atribuise anterior lui Sobieski, nu a putut să ia înapoi cetatea Kamieniec, deşi împiedică aprovizionarea cu hrană, dar nu şi pe tătari să invadeze interiorul Poloniei. În Moldova, toate atacurile turcilor nu au reuşit să spargă graniţa dată republicii de Ioan al III-lea. Viteazul Rapp, care s-a remarcat cândva apărând Bela Tserkva împotriva

cazacilor și tătarilor, a respins toate atacurile turcilor și românilor din Sokora. Dușmanii au încercat mereu să captureze cetatea, dar și ei au eșuat. În acest fel, Polonia și-a păstrat ultimele cuceriri, ultimele trofee ale monarhului său”[148].

TRANSYLVANIAN GROOM AND HOUSEMAID,

[148] Szafarkiewicz, Józef, *Przegląd Poznański : pismo miesięczne*, Tom III, Poznań 1846, pp. 331-333

Atrocităţi, în Transilvania

1848: „Populația Transilvaniei, la jumătatea acestui an, se ridica la două milioane de oameni, dintre care jumătate vlahi. Pe atunci, erau o jumătate de milion de maghiari, trei sute de mii de secui și un sfert de milion de sași. **Cei mai vechi locuitori ai acestei țări sunt vlahii** sau **românii** – așa cum se numeau ei înșiși – care trăiesc în părțile de sud-vest și nord-est ale câmpiilor. Timp de secole, agricultura și creșterea vitelor fuseseră ocupaţia exclusivă a vlahilor, care, rămași sub **influența exclusivă a clerului ortodox ignorant**, nu aveau nici luxul educației, nici simțul politic, nici virtuți patriarhale. Leneși, lacomi de profit și lași, **vlahii erau caracterizați de un grad ridicat de corupție** în rândul populației originare.

Cu toate acestea, **secuii, așezați în zonele muntoase de est și nord** și apoi dens împădurite ale Transilvaniei, au avut toate avantajele și dezavantajele tipice montanilor. Secuii, deși foarte apropiați de maghiari ca vorbire și obiceiuri, **au venit în această zonă deja în secolul al IV-lea după Hristos**, în timpul marii migrații a hunilor. Înzestrați cu privilegii semnificative, de secole, în schimbul datoriei de a apăra granițele țării, datorită exclusivității lor au păstrat cel mai pur tip al rasei maghiare. Scurt ca statură și îndesat, secuiul se caracterizează prin puterea ca fierul și sănătatea înfloritoare. Deschis în rela-

țiile cu oamenii, secuiul aere înțelegere de țăran și o inimă bună. Ospitalier dincolo de expresie, va împărți ultima bucată de pâine cu un străin, dar este **mândru de originile sale, curajos până la nebunie și persistent în fața greutăților**. Laturile negative ale caracterului secuiesc au fost: **tendinţa spre superstiţie, suspiciune şi viclenie**. Cu excepția așa-zișilor secui liberi, care, locuind într-un district separat și nefiind nobili, se bucurau de toate privilegiile acestui stat, majoritatea populației secuilor a fost lipsită de drepturile și privilegiile lor în timpul domniei Mariei Tereza și a fost înrobită cu forța, pentru a îndeplini serviciul militar ca grăniceri. Această violență a provocat o mare nemulțumire în rândul secuilor, obișnuiți cu libertatea și egalitatea claselor, drept urmare vestea egalizării tuturor claselor în fața legii, făcută la Dietă, Pressburg, în 1848, a fost primită de populația secuiască cu extraordinar entuziasm.

Sașii trăiau în văile din țară, împrăștiați printre alte populaţii. Aceștia sunt coloniști, **sosiți la mijlocul secolului al XII-lea de pe Rin**, care, asigurați de privilegiile dobândite pe parcursul câtorva secole de ședere în Transilvania, formau cea mai bogată parte a populației țării, dedicându-se atât agriculturii, cât și industriei. În general, coloniștii, fără legătură cu populația locală, se caracterizau prin egoism și lipsa de simț politic în rândul sașilor, care se manifesta doar prin dorința lor de a păstra vechile aranjamente de castă.

Ungurii locuiau în unsprezece județe din partea de nord-est a țării, unde Kolosvar, (Klausenburg), era sediul celor mai înalte autorități locale. Cu nimic diferiţi faţă

de compatrioții lor, care trăiau în Ungaria, ei aveau aceleași aspirații și simțeau fiecare mișcare politică din țara lor de origine.

Sașii, maghiarii și secuii, în conformitate cu înțelegerea încheiată în aprilie 1545, au format trei naționalități, domnind în Transilvania, și reprezentate la adunarea națională, care, din vremea independenței politice a țării și chiar după 1848, a fost un organism separat de adunarea maghiară.

Vlahii erau tratați ca un popor cucerit, lipsit de drepturi politice, care într-o pădure semi-sălbatică fie duceau o viață de cioban, fie făceau o fermă, trăind în robia sașilor și maghiarilor. Reformele iozefine, care au afectat și Transilvania, au avut ca rezultat crearea unei cancelarii ardelene distincte, la Viena, datorită căreia sașii au câștigat din ce în ce mai multă autoritate și importanță în țară, în timp ce elementul maghiar depunea eforturi constante, dar nereușite pentru unirea Transilvaniei cu Ungaria.

Adevăratul apostol al ideii de unire, la acea vreme, a fost baronul Nicholas Wesselónyi, care, ca magnat maghiar, a susținut cauza națională și progresul, la Dieta din Pressburg, în anii 1825-1830, și a răspândit cu nerăbdare ideea unirii Transilvaniei cu Ungaria. Fără a evita sacrificiile materiale însemnate, el a cumpărat, în mod deliberat, moșii funciare în Transilvania, doar pentru a avea dreptul de a vorbi la ședințele ţinutale și la Seim, în 1835, şi, după exemplul lui Kossuth, a început să publice rapoarte litografiate ale lucrărilor acestui organism. După dizolvarea violentă a Dietei, în 1836, Wesselónyi a fost închis, pentru

acuzații false, fiind eliberat în 1840, după ce și-a pierdut complet vederea.

Începând cu 1825, ungurii au căutat cu nerăbdare unirea, deși guvernul a fost defavorabil ideii de unire a celor două țări, temându-se de intensificarea forțelor elementului maghiar. Doar evenimentele din martie au făcut ca dorințele maghiare să devină realitate. Cele douăsprezece puncte, care rezumau dorințele națiunii maghiare, au inclus și o cerere de unire cu Transilvania. Iar Transilvania s-a trezit din somnul lung. **Ideea unirii a aprins mințile maghiarilor și secuilor**, în timp ce **vlahii, sub influența mișcărilor naționale de la București, au început să viseze la un mare stat daco-roman**. **Sașii au cochetat** şi cu un partid, și cu altul, de teama pierderii privilegiilor lor, adunându-se, în primul rând, **sub steagul negru și galben al Habsburgilor**.

Elementul viu și energic maghiar a câștigat, în scurt timp, puterea în țară și însuși guvernatorul, contele József Teleky, s-a declarat în favoarea unirii, care a fost adoptată și la dieta convocată în luna iunie a acestui an, la Kolosvar (Klausenburg). **Vlahii au fost reprezentați pentru prima dată la acest seim** și au contribuit, în primul rând, la adoptarea tratatului unirii cu Ungaria, cu o mare majoritate de voturi, și la trimiterea deputaților la seimul maghiar. De asemenea, în Camera din Pesta, a fost adoptată o rezoluție de anexare a Transilvaniei, cu participarea reprezentanților sași, iar o deputăție separată, trimisă la Innsbruk, a primit sancțiune regală pentru această rezoluție. În Transilvania, feldmareșalul Puchner, în calitate de comisar imperial, a anunțat unirea.

În același timp, însă, a început zarva camarilei, care, după ce a chemat la Viena pe cele mai eminente personalități ale sașilor și vlahilor, le-a dat instrucțiuni secrete, îndreptate împotriva unirii și intenționând să stârnească gelozia națională reciprocă. Reakeya a făcut o alegere bună, în ceea ce priveşte persoanele destinate să joace acest rol odios. Sașii nu au reușit să treacă peste pierderea unor poziții bune în Cancelaria Transilvăneană dizolvată, parohii sași nu au încetat să regrete zecimile pierdute, iar noua supremație i s-a părut întregului element german o înfrângere teribilă. La fel, în rândul populației vlahe ignorante, agitatori iscusiți răspândesc basme despre stăpânirea independentă a vlahilor din Transilvania, în timp ce sașii, fiind mai vicleni, nu au omis să alimenteze această mișcare, în care își vedeau propriul avantaj. Într-un cuvânt, **vlahii au fost împinși în prim-plan pentru a lupta împotriva noii ordini de lucruri**. Episcopul ortodox român Șaguna a emis o circulară către toți preoții, pentru a încuraja poporul să reziste oficialilor și ordinelor guvernului maghiar de la Sibiu (Hermanstadt) și a numit un comitet separat, care să conducă mișcarea națională a Valahiei.

Patricienii și birocrații sași au luptat cu cel mai mare zel împotriva unirii – din motive strict materiale. Mai întâi, în dreptul general de alegere, ei și-au pierdut pozițiile privilegiate, iar birocrația din Sibiu a ridicat capul abia când, după ce curtea a fugit la Innsbruck, camarila și-a consolidat forțele. Li s-a alăturat și Puchner, comandantul-șef în Transilvania. **Vlahii, care au fost abuzați în mod constant**, au fost flatați că au reprezentanți ai populației naționale, iar autoritatea săsească de la Sibiu i-a înspăimântat pe săracii de ei, vorbindu-le de apropierea Rusiei,

care nu avea să nu vină în ajutorul Ungariei... La vremea aceea, sașii au dat vlahilor o proclamație, în care, în afară de frazele generale despre egalitatea în drepturi a tuturor neamurilor, se citi următorul paragraf:

„Frații vlahi! Daţi-ne mâna voastră și hai să creăm o uniune în fața căreia se va pleca mândria maghiarilor şi, în curând, va dispărea fiecare ungur sau secui din patria noastră comună, întrucât Ardealul nu este proprietatea ungurilor; această țară frumoasă este a ta și moștenirea noastră, suntem legați de tine pentru eternitate. Haideți să-i alungăm pe acești nou-veniți obraznici și, deşi aveți un avantaj numeric, noi ne vom alătura, iar trupele „împăratului” nu numai că nu se vor mișca împotriva noastră, ci, dimpotrivă, se vor lupta alături noi pentru a atinge scopuri comune...”.

Acesta a fost elogiul proclamației săsești, emise la Sibiu, în timp ce comisarul regal locuia pașnic la Kolosvar. Adunarea nationala a Valahiei a avut loc la Balasfalva (Blasendorf, Blaj), la 15 mai. La ea au luat parte 12 mii de călăreți, conduși de preoți și procurori (avocați), boieri în costume răsăritene și sași în redingote până la glezne. După multe discursuri violente împotriva maghiarilor, adunarea a adoptat o petiție, care, pe lângă asigurările de loialitate față de tron, cuprindea următoarele cereri:

1). Recunoașterea drepturilor politice ale neamului vlah, care, de acum, înainte, urma să se numească român.

2). Echivalarea Bisericii Ortodoxe cu alte confesiuni din țară și refacerea Mitropoliei românești.

3). Desființarea iobăgiei și a tuturor restricțiilor privind industria și comerțul, libertatea personală și a presei, dreptul de asociere, deschiderea și caracterul oral al procedurilor judiciare, procesele cu juriu, crearea gărzii naționale, înființarea școlilor românești, remunerarea clerului în condiții de egalitate cu alte confesiuni, împărțirea egală a sarcinilor publice și privilegii de abolire.

4). Acordarea unei noi constituții, adoptată de o adunare generală, formată din toate naționalitățile țării.

5). Amânarea chestiunii unirii, până la înlocuirea în mod corespunzător a naționalității române în Dietă. În caz contrar, poporul român va protesta împotriva oricărei rezoluții adoptate în acest sens.

Cererile de mai sus au fost prezentate împăratului de către o deputăție separată, condusă de episcopul Şaguna și contele Nopcsa al Ungariei (în polonă, Węgier), cunoscut pentru abuzurile sale ca mare jupân. El şi-a amintit brusc că provine dintr-o familie de români, pe care, până de curând, o tratase cu dispreț... Deputăția română a sosit la Innsbruk, în ziua deschiderii Dietei Transilvaniei, iar la scurt timp după aceea, s-a prezentat la curtea contelui Batthyany, cu o cerere de sancțiuni pentru unirea Ungariei și Transilvaniei, deja aprobată de ambele parlamente. Regele – după cum știm – nu a refuzat să confirme hotărârea menționată, așa că românii au fost trimiși cu cererile lor la cabinetul din Pesta. Guvernul maghiar i-a invitat pe deputații reveniți să participe la lucrările comisiei care plănuia să implementeze uniunea dintre cele două țări. Dar doar o mică parte dintre deputați s-a supus apelului, restul s-a

întors în țară, unde au izbucnit ciocniri sângeroase între populația românească și secui.

Declararea stării de asediu în țară și dizolvarea comitetului național românesc nu au ocolit furtuna. Românii chiar au refuzat să se supună guvernului ungar, care dorea să pună în aplicare principiile proclamate de unire. Printre neputința vlahilor, emisari alergau, în numele reacțiunii, proclamând moartea și distrugerea maghiarilor, promițând ajutor din partea trupelor imperiale și ajutor financiar din partea sașilor. Pentru a înșela și mai mult opinia publică, acești soli i-au asigurat pe cei din mediul rural că, după exterminarea maghiarilor, împăratul va prelua titlul de Voievod al Țării Românești și va preda guvernarea țării miniștrilor valahi.

În iunie 1848, întreaga țară s-a împărţit în două tabere ostile. Partea de sud a Transilvaniei și raioanele de graniță de nord, locuite de vlahi, s-au declarat deschis împotriva unirii. Garda națională din orașele săsești a fost înarmată puternic din arsenalele imperiale, batalioanele de grăniceri vlahi au fost completate cu batalioane de rezervă, iar cu ajutorul ofițerilor armatei permanente, s-a organizat o răscoală populară, sub comanda prefecților, tribunilor, centuriilor...

Deoarece nu erau suficiente arme de foc în arsenale pentru toți bărbaţii din ţinuturi, aceștia erau înarmați cu săbii și sulițe. Tunurile de lemn au fost și o invenție a plebeilor, făcute din trunchiuri de copaci scobite, întărite cu cercuri de fier, din care încercau să tragă bile de piatră. Fantezia unuia dintre publiciștii germani (Schlesinger) i-a

atribuit lui Bem această idee genială și, ceea ce este mai ciudat, această versiune a găsit susţinători destul de creduli chiar și în Polonia. În partea de nord a Transilvaniei, acolonelul Urban, comandantul celui de-al doilea regiment de graniță, a activat ca agent de reacție. În iulie, anul acesta, Urban se afla la Viena, de unde s-a întors cu instrucțiunile lui Latour și a început să elibereze așa-numitele scrisori de siguranță pentru municipalități individuale, care au depus un jurământ de credință împăratului (nu regelui) și au promis ascultare față de ordinele generalilor imperiali. Aceste scrisori de salvconduct, împodobite cu imaginea unui vultur bicefal, conțineau confirmarea jurământului depus de comunitate, precum și eliberarea acestuia de la ascultarea față de guvernului maghiar și o promisiune de a ajuta trupele imperiale, în cazul oricărui atac. Aceste agitaţii nu au scăpat cunoștinței comisarului maghiar, baronul Nicholas Vay, care a raportat guvernului de la Budapesta despre evenimentele în curs de pregătire.

În Transilvania, s-a manifestat însă pe deplin politica duplicitară a Austriei, care a încercat să-și mențină statutul juridic cu orice preț. Austriecii s-au mulțumit să emită apeluri și proclamații – principalii oponenți erau activi în permanență, iar comandantul general Puchner și-a jucat cu măiestrie rolul duplicitar. Se pare că a fost în cele mai bune relații cu Vay, şi și-a îndeplinit toate dorințele, care aveau drept scop îmblânzirea populației vlahe. care se răsculase, populaţie care, de fapt, a rămas sub comanda lui. Este adevărat că nu i-a fost greu să-l inducă în eroare pe Vay, care, prezidând personal cea de-a doua adunare valahă de lângă Balisfalva, a ascultat cu calm dezbaterile, deși în timpul lor s-a vorbit constant despre împăratul Ferdinand și despre

respingerea odioasei uniuni, în timp ce asistența militară, adăugată de dragul splendorii, a oferit numeroase beneficii în onoarea adunării...

Izbucnirea unei răscoale generale în rândul populației româneşti s-a produs abia după vestea luptelor care au loc în Ungaria, între sârbi şi maghiari. Mișcarea valahă, cu o forță de aproximativ patruzeci de mii de oameni, a început masacrul din județul Belgrad (Alba) de Jos. Masacrul a fost condus de „prefecții" Axente Sever, Prodan, Moga, Gregory și Janeku, care, în fruntea câtorva mii de unități puternice, au atacat, noaptea, orașe locuite de maghiari, distrugându-le cu foc și sabie. Magyar-Lapad, Csombord, Gald, Buzas-Bocsard au fost complet devastate, la fel ca multe conace nobiliare din zonă.

Întreaga populație maghiară, indiferent de vârstă sau sex, a fost pusă sub cuțitul tâlharilor, care au provocat cele mai rafinate torturi asupra mamelor bebeluşilor, smulşi de la sânuri şi tăiaţi în bucăți sau arde de vii. Tâlharii au violat fecioare, au sfârtecat femei însărcinate pentru a smulge fătul din burtă, au spânzurat bărbații de picioare, i-au îngropat în pământ până la brâu și i-au înjunghiat până la moarte. Vandalismul a fost atât de crâncen încât vandalii au distrus chiar şi podelele conacelor jefuite, au ars cărți și au rupt manuscrise și documente vechi.

În octombrie 1848, victimele masacrului au fost: orașul minier Zalatana, unde aproximativ două mii de oameni au fost uciși și minele de aur au fost distruse, N. Enyed, unde au fost jefuite muzeul istoric național și o bogată colecție de cărți, și orașul Fel-Vincz, dărâmat la pă-

mânt. Și toate aceste orori s-au întâmplat în numele monarhului domnitor!

Tâlharii valahi, chinuindu-i pe cei lipsiți de apărare, au fugit ca o turmă de oi din faţa puținelor unități ale armatei maghiare, care, din august, până în octombrie, au alungat bandiții și hoardele din zonele afectate de răscoală. Câteva mii de oști puternice ale acestor „romani" moderni au fugit din faţa unei escadrile de husari, dar, împrăștiați, s-au reunit, pentru a continua măcelul și jaful. Neavând la îndemână o forță militară suficientă pentru a înăbuși rebeliunea, baronul Vay a permis, în cele din urmă, adunarea națională a secuilor, care va avea loc la Agyagfalva, şi care, în ciuda cursului haotic și furtunos al procedurilor, a dat naștere, în cele din urmă, organizării militare a forțelor naționale.

Dezacordul comandanților și lipsa de bani și de artilerie au făcut însă ca activitatea acestor formațiuni de armată maghiară, în Transilvania, să nu poată avea succes, mai ales având în vedere forțele superioare ale trupelor imperiale și dimensiunea enormă a răscoalei valahe.

La mijlocul lunii noiembrie, reacțiunea a aruncat în sfârșit masca loialității în Transilvania. Reprezentanţii sași au părăsit Dieta maghiară, care nu a putut ține cont de capriciile lor separatiste, din care pricină au fost catalogaţi drept apostați, iar feldmareșalul Puchner, pe baza ordinelor primite de la autorităţi, a declarat ca inexistentă unirea Transilvaniei cu Ungaria, a invalidat toate ordinele comisarului regal și a amenințat cu cele mai severe pedepse ofițerilor secui, care și-au declarat sprijinul în favoarea Unga-

riei. Abia acum a început un război deschis între guvern și guvernați.

Forțele maghiare erau foarte mici, formate din doar unsprezece mii de oameni și douăzeci și patru de tunuri. După ce a exclus din acest număr garda națională, adică plebei înarmați numai cu lăncii, armata regulată a rămas cu doar 7.300 infanterişti, 1.400 cavalerişti și 24 de tunuri.

Puchner, în schimb, a comandat două corpuri, de 28.000 de soldați obișnuiți și 66 de tunuri. Mai mult, în mâinile austriece existau cetăți: Grădina Biaf (Karlsburg), Sibiu (Hermanstadt), Castelul Deva, Brașov (Kronstadt) și câteva orașe săsești, înconjurate de ziduri bine conservate din epoca medievală. În mâinile lor a rămas și Pasul Turnul Roșu (Rothenthurmpass), apărat de un fort și asigurând retragerea trupelor austriece în Țara Românească, în caz de înfrângere. Pe lângă trupele de linie, din partea reacțiunii au luptat nenumărate mulțimi de vlahi, unii dintre ei înarmați cu arme de foc și în număr de până la 200.000, și gărzile naționale săsești, parțial mobile, care puteau asigura aproximativ patruzeci de mii de oameni.

Prima ciocnire între secui și forțele combinate ale vlahilor și sașilor a avut loc, înainte de proclamarea fatidică a lui Puchner. Această încăierare a avut loc lângă Szasregen și s-a încheiat cu victoria secuilor, care, însă, pe 5 noiembrie, au fost surprinși la Maros Vasarhely de generalul Gideon şi au suferit o înfrângere gravă. Trupele imperiale au înaintat spre Koloszvar și l-au învins pe comandantul armatei maghiare, Baldazzi, care le stătea în cale, în campania spre Samos-Uj. Ungurii s-au retras până la Ma-

rele Varadin (Oradea Mare), în timp ce austriecii au intrat în Koloshvar, iar ofiţerii armatei imperiale s-au comportat, în timpul acestei expediții, într-un mod extrem de rușinos pentru onoarea militară. Generalul Czetz, în descrierea campaniei din Transilvania, dă mai multe exemple de abuzuri, comise de acești eroi care şi-au uitat de ei înșiși în așa măsură, încât au furat bunuri de valoare, lăsate în casele particulare, au distrus mobilier, au luat vite și cai, ca să nu mai vorbim că şi-au pătat onoarea, furând lucruri atât de mici.

Mai mult, ofițerii armatei transilvănene nu erau cu nimic mai răi decât tovarășii lor, care luptau în Ungaria, al căror exemplu l-a dat generalul Rukawina, comandantul Timişoarei (Temeshvar), care propovăduia regula foarte convenabilă că se poate încălca cuvântul față de insurgenți...

Armata maghiară din Transilvania s-a trezit într-o poziție teribilă, în primele zile ale lunii decembrie. Stătea lângă Chucsa, prost îmbrăcată și încălțată, în gerul de mai multe grade, demoralizată de consecințele înfrângerilor ei. Nici măcar nu avea suficientă mâncare. O astfel de livrare, de la Marele Varadin, a fost interzisă de comisarul guvernului maghiar, Hodosa, care a ordonat să fie întemnițați Vay și Baldazzi și l-a numit comandant-șef al armatei pe maiorul Resko. Kossuth a schimbat însă regulamentele lui Hodosy. L-a părăsit pe Vay, ca comisar guvernamental pentru armată, a cărei reorganizare a recomandat-o șefului de stat major Chetz. A făcut ce era în puterea lui, a adunat trupele împrăștiate și și-a stabilit cartierul general la Szi-

lagy, având în posesia sa doar şase sate din toată Transilvania.

Aici, pe 15 decembrie, a sosit Bem, numit comandant-șef în Transilvania. După ce a plecat din Budapesta, pe 8 a acestei luni, a ajuns, două zile mai târziu, la Debreţin, unde populaţia, împreună cu autorităţile civile şi militare, au venit să-l întâmpine. Garnizoana a evoluat în paradă. La coborârea din trăsură, oamenii l-au întâmpinat cu strigăte de bucurie pe frumosul adjutant, contele Bem, în timp ce bătrânul conducător, cu o înfățișare discretă, a fost primit cu o tăcere nefavorabilă. Chiar și voci reticente s-au ridicat ici și colo, plângându-se împotriva guvernului, pentru că a făcut o astfel de alegere nepotrivită. Bem s-a grăbit, de la Debrețin la Marele Varadin (Oradea Mare), de unde a trimis întăririle militare care i-au fost atribuite de guvern. Un batalion de infanteriști, două escadroane de cavalerie și șase trupe au oferit această asistență armatei transilvănene în miniatură, descurajată. Dar conducătorul ei nobil a fost, doar prin propria-i persoană, suficient pentru mii de oameni.

Ajuns acolo, Bem a emis un ordin de zi, prin care, informând armata că a preluat comanda, a anunțat și că orice încălcare a subordonării va fi pedepsită cu moartea, indiferent dacă vinovatul este ofițer sau soldat. L-a numit pe maiorul Czetz ca șef de stat major și locotenent colonel, iar a doua zi a inspectat trupele care i-au fost încredințate. Poziția slabă a bătrânului războinic, îmbrăcat într-o uniformă honvedică și sprijinit de un băț, a făcut puțină impresie printre rânduri, dar primul său discurs către corpul ofițerilor a avut efectul dorit.

– Domnilor mei, le spuse Bem în germană, cu un accent polonez proeminent. Guvernul m-a numit comandant-șef al acestei armate, dându-mi puteri depline. Vă voi cere ascultare necondiționată. Oricine nu se supune va fi împușcat. Pot şi recompensa.

În aceste câteva cuvinte, caracterul lui Bem a strălucit prin: strict, imparțial, necruțător în pedeapsă, generos în răsplată, lipsit de răzbunare sau chiar de o urmă de egoism. Deși, la numirea lui Bem în funcția de comandant al armatei transilvănene, guvernul a considerat de cuviință să facă cunoscute armatei realizările generalului, din 1830-1831, printr-o proclamație separată, ceea ce a atras simpatia soldaților mai mult decât cuvintele lui Kossuth, a fost aceea a lui Bem: energie, activitate neobosită, curaj nebunesc și cunoaștere profundă. Închis în sine chiar și în raport cu împrejurimile sale imediate, generalul a cucerit rapid inimile soldaților care ar fi sărit de bunăvoie în foc pentru el. Fiecare cuvânt al lui era sacru pentru ei și nimeni nu ar fi îndrăznit să-i critice ordinele. Extrem de exigent în serviciu, pedepsind aspru fiecare eșec, cerând toată puterea lor de la subalterni, Bem însemna un exemplu pentru cei din jur, nu era neobișnuit ca el să doarmă o oră sau două într-o cabană, în care se odihneau treizeci sau mai mulţi soldaţi, și apoi își dedica restul nopții studierii cărților, citirii rapoartelor și scrierii comenzilor, deoarece el lăsa biroului său doar lucrări mai puțin importante. A cerut o disciplină extraordinară de la subalterni, dar, după fiecare victorie, nu zgârcit la promovări, prime și laude. Viteaz exemplar, a fost primul care a atacat, ultimul care s-a retras. Nu a convocat niciodată un consiliu de război și a căutat doar ocazional informații de la colonelul Czetz cu

privire la câmpul de luptă sau relațiile locale. Nu s-a încăpățânat însă și a ținut cont de comentariile care i s-au prezentat”[149].

[149] Schnür-Pepłowski, Stanisław, *Polacy i Węgrzy: opowieść dziejowa z lat 1848—1849* (Polonezii și maghiarii: o poveste istorică din 1848-1849), Lwów 1896, pp. 127-140

Bibliografie

Biblioteka Jagiellonska, *Haracz Krwią Tvrecką Tvrkom Wypłacony* (Jertfă de sânge plătită turcilor), Krakow 1674

Bielskiego, Marcina, *Kronica Polska*, Krakow 1597, Sanok, 1829, 1856

Callimachus, Filippo Buonaccorsi, *Vita et mores Sbignei cardinalis*, Leopoli 1891

Caro, Jakob Dr., *Dzieje Polski*, Tom VI, Warszawa 1900

Charewiczowa, Łucja, Dr., *Handel Średnio-wiecznego Lwowa* (Comerţul medieval în Lwow, Lwow 1925

Dlugossi, Joannis, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, Lib. 9, Varsaviae 1973

Dlugossi, Joannis, *Longini Historiae Polonicae*, Tomus Secundus, Liber XIII, Krakow 1812

Gabiec, J., *Dzieje narodu polskiego*, Warszawa 1916

Herburt, Jan, *Chronica, siue Historiae Polonicae compendiosa, ac per certa librorum capita ad facilem memoriam recens facta descriptio authore magnifico viro Ioanne Herburto de Fulstin,Regni Polonici Senatotr*, Oporiniana 1571

Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe* (Izvoare istorice), Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów* (Problemele românilor sub dinastia Iagelonilor), *Akta i listy*, *Inventarium priyilegiorum, literarum, diplomatum etc. p. E. Rykaczewski editum*, Warszawa 1878

Kadlek, Karelm, *Valasi a valasské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha 1916

Kałużniacki, Emil, *Dokumenta Mołdawskie i Multańskie z Archiwum miasta Lwowa*, în *Akta grodzkie i ziemskie*, Lwow 1878

Kolankowschi, Ludwig, *Polska Jagiellonów: dzieje polityczne* (Polonia jagiellonă: istorie politică), Lwów 1936

Konopczyński, Władysław, *Dzieje Polski Nowożytnej* (Istoria Poloniei moderne), Tom I, 1506-1648, Warszawa 1936

Korzon, Tadeusz, *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, Tom 1: *Epoka przedrozbiorowa*, Lwów, Warszawa, Kraków 1923

Kromer, Marcina, Cronika Polska, Tom I, Kraków 1882

Kubala, Ludwik, *Szkice historyczne*, Kraków 1896

Mlinowskiego, Mikołaja, *Jakób Heraklides i Olbracht Łaski / Ustęp z dziejów polskich XVI wieku* (Un capitol din istoria poloneză a secolului al XVI-lea), în *Teka Wileńska*, nr. 3, Wilno 1858

Morawski, T., *Wyprawa chocimska, r. 162l* (Bătălia Hotinului, anul 1621), în *Polska książka do czytania*, Tom III, Lwow 1887

Naruszewicz, Adam, *Historya narodu polskiego*, Tom. I, Lipska 1836

Schnür-Pepłowski, Stanisław, *Polacy i Węgrzy: opowieść dziejowa z lat 1848-1849* (Polonezii și maghiarii: o poveste istorică din 1848-1849), Lwów 1896

Sokołowski, August, *Dzieje Polski illustrowane*. Tom II, Wiedeń 1897, pp. 427-431

Stryjkowskiego, Macieja, *Kronica Polsca, Litewska, Żmódzka i Wszystkiéj Rusi*, scrisă în 1582, Warszawa 1864

Szafarkiewicz, Józef, *Przegląd Poznański : pismo miesięczne*, Tom III, Poznań 1846

Tretiak, Josef, *Historya wojny chocimskiej / 1621 r*, Lwow 1889

Urbański, Tadeusz, *Rok 1683 na Podolu, Ukraine i w Mołdawii*, Lwow 1907

Wawrzynca, Jana Rudawski, *Historja Polska / od śmierci Władysława IV aż do pokoju Oliwskiego / od 1648 do 1660*, Tom I, Petersburg i Mohylew 1855

Wołowska, Tekla, *Historya Polska*, tom. I, Paryż 1860

*** *Dzieje narodu polskiego od najdawniejszych do najnowszych czasów* (Istoria națiunii poloneze, din cele mai vechi, până în cele mai recente timpuri), Tom I, Lwow 1863

*** *Krótki, dziejowo-statystyczno-przemysłowy na Galicyję poglad* (O scurtă prezentare istorică, statistică și industrială a Galiției), în *Liwoczanin*, Lwow 1851

1
2
3